

Oktay Güvemli Muhasebe ve Finans Tarihi Vakfı
(MUFTAV)

MUHASEBE VE FİNANS TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
ACCOUNTING AND FINANCIAL HISTORY RESEARCH JOURNAL

Sayı / Issue: 17

E - ISSN 2651-3870

Temmuz/ July 2019

TÜRMOB'UN 30. YILI
1989-2019

Oktaf Güvemli Muhasebe ve Finans Tarihi Vakfı (MUFTAV)
Yayımdır

Publication of the Oktaf Güvemli Waqf of Accounting and Financial History
(GWAFH)

MUHASEBE VE FİNANS TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Accounting and Financial History Research Journal

Yıl / Year: 9 Sayı / Issue: 17

Temmuz/July 2019

Hakemli Dergi

Refereed Journal

Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni

Director and Editor in Chief

Prof. Dr. Oktay GÜVEMLİ

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof.Dr. Sudi APAK

Prof. Dr. Shawki FARAG

Prof. Dr. Esteban Hernández-ESTEVE

Prof.Dr. Vyacheslav SOKOLOV

Prof.Dr. Fatih Coşkun ERTAŞ

Prof.Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ

Prof.Dr. Cengiz TORAMAN

Prof.Dr. Mikail EROL

Editör / Editor

Prof. Dr. Batuhan GÜVEMLİ

Dizgi/ Typesetting

Çağla ÇETİNKAYA

Haberleşme / Contact Details

Halaskargazi Cad. 113, Koza Apt. D.17 80260 Osmanbey - İstanbul / TURKEY

Tel: 0212 248 19 36 - 240 33 39

Fax: 0212 231 01 69

Web: www.muftav.org

E-mail: guvemli.muftav@yahoo.com

İçerikten yalnızca makale yazarları sorumludur.
The authors are solely responsible for the content.
Altı ayda bir yayınlanır. Published twice a year.

E-ISSN 2651-3870

Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi
Accounting and Financial History Research Journal

Bilim ve Hakem Kurulu / Scientific Board

- Prof. Dr. Sudi APAK - İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İsmail BEKÇİ - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Nuran CÖMERT - Marmara Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Adem ÇABUK - Uludağ Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Kıymet TUNCA ÇALIYURT - Trakya Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet ERKAN - İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mikail EROL - İstanbul Esenyurt Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Fatih Coşkun ERTAŞ - Atatürk Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Esteban Hernández-ESTEVE - Autonomous University of Madrid, Spain
Prof. Dr. Shawki FARAG - The American University in Cairo, Egypt
Prof. Dr. Batuhan GÜVEMLİ - Trakya Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Oktay GÜVEMLİ - Marmara Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Vasfi HAFTACI - Kocaeli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Yunus KİSHALİ - Beykent Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mikhail I. KUTER - Kuban State University, Russia
Prof. Dr. Akira NIN - The University of Kitakyusyu, Japan
Prof. Dr. David OLDROYD - Durham University, UK
Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ - Mustafa Kemal Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Yıldız ÖZERHAN - Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Gary J. PREVITS - Case Western Reserve University, Cleveland, USA
Prof. Dr. Alan SANGSTER - Middlesex University, London, UK
Prof. Dr. Massimo SARGIACOMO - University G.d' Annunzio, Pescara Italy
Prof. Dr. Seval Kardeş SELİMOĞLU - Anadolu Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Halim SÖZBİLİR - Afyon Kocatepe Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Yusuf SÜRMEK - Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Necdet ŞENSOY - Marmara Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Cengiz TORAMAN - İnönü Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Alexandru TRIFU - University "Petre Andrei" of Iasi, Romania
Prof. Dr. Sema ÜLKER - İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Stephen WALKER - Cardiff Business School, UK
Prof. Dr. A. Göksel YÜCEL - İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Süleyman YÜKÇÜ - Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Luca ZAN - University of Bologna, Italy

Bu dergi EBSCOhost tarafından indekslenmektedir (www.ebscohost.com).

The journal is indexed by EBSCOhost (www.ebscohost.com).

Bu dergi ASOS Index tarafından indekslenmektedir (www.asosindex.com).

The journal is indexed by Asos Index (www.asosindex.com).

İÇİNDEKİLER

Değerli Okuyucular	1 - 2
Muhasebe Mesleğinin Örgütlenmesi Sonrası Ortaya Çıkan Muhasebeci Profili (1989-2019).....	3 - 16
<i>Prof. Dr. Oktay Güvemli, Dursun Ali Yaz</i>	
Türkiye Ekonomisinde Küreselleşme ve Muhasebe	17 - 27
<i>Prof. Dr. Mustafa A. Aysan</i>	
Muhasebe Teori ve Uygulaması: Bugünü ve Yarını	28 - 46
<i>Prof. Dr. Özer Ertuna</i>	
Dijitalleşme - Yapay Zeka ve Muhasebe Beklentiler.....	47 - 60
<i>Prof. Dr. Göksel Yücel, Doç. Dr. Burcu Adiloğlu</i>	
Cumhuriyet'in Muhasebesi	61 - 72
<i>Prof. Dr. Oktay Güvemli, Dr. Muhsin Aslan</i>	
1980-2000 Döneminde Türkiye'de Bankacılığın Gelişimi	73 - 107
<i>Doç. Dr. Osman Uluyol</i>	
19.YY.'ın Son Çeyreğinde Türk Askerî Muhasebe Eğitimi: 1886 ve 1896 Yıllarına Ait Örneklerin İncelenmesi	108 - 141
<i>Dr. Öğr. Üyesi Ömer Yazan</i>	
Osmanlı Devleti'nde Menkul Kıymet İşlemleri	142 - 151
<i>Doç. Dr. Nevzat Tetik, Dr. Öğr. Üyesi Ersin Kanat</i>	

MUHASEBE TARİHİNDEN SAYFALAR

Türk Muhasebe Örgütlenmesinin Öncülerinden:

Dr. Masum Türker ile Söyleşi 152 - 176

Gülçin Üstüntaş – Dursun Ali Yaz

MUFTAV 19 Ocak Çalıştayının Ardından 177 - 183

Prof. Dr. Oktay Güvemli – Prof. Dr. Ganite Kurt – Prof. Dr. Yıldız Özerhan

Yeminli Muhasipler Hakkında Kanun Projesi..... 184 - 196

Dr. Max Von der Porten

ETKİNLİKLER ve DUYURULAR

Jean Guy Degos Vefat Etti 197

T.C. Sayıştay Başkanı Seyit Ahmet Baş MUFTAV'ı Ziyaret Etti 198 - 199

Türkiye'nin İlk Muhasebe ve Finans Tarihi Kongresi Ekim 2019'da İnönü
Üniversitesinde Düzenleniyor 200 - 203

XV. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi - WCAH 2020..... 204

MUFTAV Başkanı Sakarya SMMM Odasını Ziyaret Etti 205 - 206

MUFTAV Başkanı Prof. Güvemli Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesini
Ziyaret Etti 207

2. İşletme Tarihi Konferansı Yapıldı 208

T.C. Sayıştay Başkanlığı İstanbul Maltepe Üniversitesi ile Birlikte Denetimin
Katma Değeri Konulu Bir Sempozyum Düzenledi 209

38. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu Yapıldı 210

İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Göksel Yücel ve Doç. Dr. Burcu Adiloğlu MUFTAV Kitaplığını ve Müzesini Ziyaret Etiler.....	211 - 212
Cumhuriyet'in 100. Yılında MUFTAV'ın Yeni Yayınları	213
Yayın Politikası.....	214-215

Değerli Okuyucular...

MUFTAV- Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi'nin bu sayısında muhasebenin geleceği ile ilgili bir dizi araştırma yayınlanmıştır. Bu yazılar, 19 Ocak'ta yapılan çalıştayda tartişılan muhasebenin geleceği konusu ile ilgilidir. Sonuç, muhasebenin gelecekte küresel ekonomiye uyum sağlama çabası içinde olacağı doğrultusundadır.

Öte yandan Türkiye'de muhasebe mesleğinin TURMOB çatısı altında örgütlenmesinin otuzuncu yılı (1989-2019) kutlanmaktadır. Bu otuz yılda TURMOB ve bağlı odalar büyük bir atılım yapmışlardır. Cumhuriyet dönemindeki gecikmeyi telafi etmişler ve muhasebe mesleğini geleceğe hazırlamışlardır. Bu otuz yılın en büyük dinamizmi, TURMOB'un çalışmalarını başkanlar toplantısına dayandırması olmuştur. Derginin bu sayısında incelendiği üzere yeni bir muhasebeci profili yaratmışlardır. Bu profilin özellikleri, muhasebecilerin orta tabaka mensubu olmaları, sosyal bir yapıda olmaları, yardımlaşmayı sevmeleri, geleneksel devletçi görüşü benimsemeleri gibi kriterlerdir. Varılan noktada, onların otuz yılda muhasebe mesleğini topluma kabul ettirdikleri görülmektedir.

Muhasebenin geleceğine dönük çalışmalar, gelecek on yılda muhasebeci profilinin değiştirilmesi gereğini ortaya koymaktadır. Çünkü gelecek on yılda Türkiye'nin var olmasının, küresel ekonominin bir parçası konumuna gelmesine bağlı olduğu görülmektedir. Mevcut muhasebeci profili bugünkü yapısı ile buna hazır değildir.

Küreselleşme olgusu, kaçınılmaz olarak muhasebe düşüncesini Maliye'den uzaklaştıracak, küresel ekonomi ile btnleştirecektir. Türk sermaye borsası, dış ticaret, yeni bankacılık anlayışı, yabancı sermaye yatırımlarının gelişme seyri bugünkü muhasebeci profili ile yürüyemez. TURMOB ve bağlı odalar bugünden i çekişmeleri bir yana bırakarak geniş bir platformda gelecekteki profili tartişmaya başlamazlar ise, Türkiye'de muhasebe örgütünü, ekonomik gelişmeler bir yana koymak zorunda kalır. Böyle bir gelecek için TÜRMOB'un zihinsel yapısını gözden geçirmesi ve niversiteler ile işbirliği içinde yeni arayışlara yönelmesi gerekir. Yeni profilin birkaç özelliğini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür. Aşağıdaki gelişmelerin dijital ortam ve yapay zeka olgusu ile bütünleşeceği bilinmelidir.

- Muhasebeci, yabancı dil ve uluslararası denetim deneyimi ile donatılmalıdır.
- UFRS deneyimi ve raporlama kültürü uluslararası boyuta çıkarılmalıdır.
- Bu iki gelişme ister istemez TÜRMOB'un Ticaret Bakanlığı ve TOBB ile ilişkilerini, şimdiye kadar Maliye Bakanlığı ile yaptığı iş birliğine benzer şekilde yakınlaştırmalıdır.

- TURMOB, üniversiteler ile işbirliği içinde eğitimcilerini bu yöne zaman geçirmeden yönlendirmelidir.
- Özellikle yeminli mali müşavirler odaları, kaliteli yapılarını sürdürebilmek için kendilerini uluslararası boyuta göre yenilemek zorundadırlar.

İlk otuz yılda TÜRMOB'un performansı, gelecek on yılda, mesleği geleceğe hazırlayabilecek potansiyele sahip olduğunu göstermiştir.

Türkiye'yi birinci sınıf muhasebeci, ikinci sınıf muhasebeci tehlikesi bekliyor...

Türkiye'nin gelecekte iyi bir ekonomiye, iyi bir muhasebeciye sahip olması dileği ile...

Saygı ile

Prof. Dr. Oktay Güvemli

MUHASEBE MESLEĞİNİN ÖRGÜTLENMESİ SONRASI ORTAYA ÇIKAN MUHASEBECİ PROFİLİ (1989-2019)

Prof. Dr. Oktay Güvemli¹

Dursun Ali Yaz (SMMM)²

ÖZ

Türk muhasebe tarihinde 1989 yılında bir ilk yaşanmış ve muhasebe mesleği örgütlenmiştir. 2019 Yılında otuz yılını dolduran bu örgütün bugün 110.000 üyesi vardır. Bunun yaklaşık 105.000'i Mali müşavir, 5.000'i Yeminli mali müşavirdir. 77 Mali müşavirler odası ve 8 Yeminli mali müşavirler odası halinde örgütlenmişlerdir. TURMOB Ankara'da merkezi örgüt olarak kurulmuş bulunmaktadır.

Bu otuz yıl içinde Cumhuriyet'in geleneklerine bağlı yeni bir muhasebe meslek mensubu profili doğmuştur. Yeni muhasebeci profili sosyaldır, yardımlaşmayı sever, devletçi iktisadi yapıya yakındır, ailesine bağlıdır. Orta halk tabakası mensubudur.

Ancak, gelecek otuz yıl farklı olacaktır. Türkiye, dünya ekonomisindeki konumunu, küresel ekonomi ile entegre şekilde sürdürmek istiyor. Dolayısı ile yabancı dil bilen, uluslararası düzeyde rekabet edebilecek yeni bir muhasebeci profilini gelecek on yıl içinde geliştirmek ve yaratmak zorundadır. Otuz yılda, muhasebe mesleğine yaratılan olağan üstü talep, bu kaliteye ulaşma potansiyelini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye'de muhasebe mesleği, Meslek örgütünün otuzuncu yılı, Yeni muhasebeci profili.

Jel Kodu: M20, M21, M41

PROFESSIONAL ACCOUNTING PROFILE AFTER ORGANIZATION OF ACCOUNTING PROFESSION (1989-2019)

A first in Turkish accounting history in 1989 and the accounting profession was organized. The organization, which has completed its thirty years in 2019, has 110,000 members today. Of this, approximately 105,000 are financial advisors and 5,000 are chartered

¹ Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Eski Öğretim Üyesi, guvemli_oktay@yahoo.co.uk

² Suadiye Denetim Mali Müşavirlik Ltd. Şti. SMM, aliyaz@suadiyedenetim.com

financial advisors. 77 chambers of financial advisors and 8 chambers of sworn financial advisors. TURMOB has been established as a central organization in Ankara.

During these thirty years, a new profile of professional accountants has been born that is based on the traditions of the Republic. The new accountant profile is social, loves solidarity, is close to the statist economic structure, and is connected to his family. It belongs to the middle folk layer.

However, the next thirty years will be different. Turkey, position in the world economy, wants to continue to be integrated with the global economy. Therefore, it has to develop and create a new accountant profile that knows a foreign language and can compete internationally in the next ten years. In the thirty years, the extraordinary demand created for the accounting profession has demonstrated its potential to achieve this quality.

Keywords: Accounting Profession in Turkey, the Thirtieth Year of Professional Organizations, the New Accountant Profile.

Jel Code: M20, M21, M41

1. GİRİŞ

3568 Sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Yasası 13 Haziran 1989 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 2019 Yılında Türk muhasebe meslek örgütü otuz yılını doldurmuştur. Daha önce muhasebeci ya da katip olarak adlandırılan muhasebeci, unvan sahibi olmuştur. Serbest muhasebeci unvanı 2008 yılına kadar kullanılmıştır. Serbest muhasebeci mali müşavir unvanı sadece mali müşavir olarak kullanılmaktadır. Üçüncü unvan ise, yeminli mali müşavirliktir. Bugün uygulamada sadece mali müşavir unvanı ile yeminli mali müşavir unvanı vardır. Otuz yılın sonunda muhasebeci sözcüğü genel bir anlam ifade edecek şekilde meslek mensubunun genel adı olarak kullanılmaktadır.

Mali müşavirlik deyimi, emekli olup, serbest çalışan hesap uzmanları ve gelirler kontrollerinin 1950’li, 1960’lı yıllardan kalan unvanlarıdır. Yasa çıkınca bu deyim, yasada serbest muhasebeci mali müşavirler için (SMMM) kullanılmaya başlanmıştır. Mali demek maliye ile ilgili demektir. Müşavir demek danışman demektir. Yani emekli hesap uzmanlarının kullandığı anlama uygundur, ama muhasebe uygulamasını yürüten kişinin aktivitesine uygunluğu zorlama yaratmaktadır. Bunlar uzman muhasebecilerdir. Ya da İngilizce’de yaygın olarak kullanıldığı hali ile Certified Public Accountant (Sertifikalı Kamu Muhasebecisi) karşılığı gibi görülen sertifikalı muhasebeci gibi bir deyim kullanımı belki daha uygun olur.

Yeminli mali müşavirlik ise farklıdır. Ve eski emekli hesap uzmanlarının izi izlenmek istenmektedir. Mesleğin doğuşunda maliyeye ya da daha geniş anlamı ile kamu adına iş yapar anlamına dönük yanı vardır. Türkiye’ye özgü bir deyimdir.

Otuzuncu yılda bu unvanları yeniden tanımlanarak ve adlandırmak uygun olacaktır.

Bir de otuz yılda ortaya çıkan muhasebeci profili vardır. Otuz yılın sosyo-ekonomik koşullarının ortaya çıkardığı bir profildir. Türk muhasebecisinin otuz yıllık deneyimlerinin ortaya koyduğu bir profildir.

2. MERKEZİ ÖRGÜTLENMENİN GETİRDİKLERİ

a. Başkanlar Kurulu toplantıları: TURMOB'un faaliyete geçtiği 1990 yılından 2018 yılı sonuna kadar 81 oda başkanlarının toplantısı yapılmıştır. Üç ayda bir yapılması planlanan bu toplantıların, ihtiyaç olduğunda gerçekleştirilmesine dikkat edildiği gözlenmektedir. Genellikle Ankara'da yapılan toplantıların odaların bulunduğu illerde de yapıldığı bilinmektedir. Genel olarak bakıldığında, bütün odaların birlikte hareket etmelerini sağlayan bir mekanizma yaratıldığı anlaşılmaktadır. TURMOB'un, Başkanlar Kurulu toplantılarında alınan kararların izleyicisi olduğu ve kararları gerçekleştirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Böyle bir yolun denenmesi, muhasebe mesleği ile ilgili sorunların çözümünde odaların genellikle birlikte hareket ettiği izlenimini vermektedir.

Mesleğin sorunlarına hızlı çözümler üretilmesi ve otuz yıl içinde çok önemli mesafelerin alınmasının bu toplantılar sayesinde gerçekleştirildiği sonucuna varılabilmektedir.

Başkanlar kurulu toplantıları, oda başkanları arasında dostluklar yaratmış, muhasebecilerin birbirleri ile tanışmasını sağlamış ve otuz yılda bir muhasebeci profilinin ortaya çıkmasında baş rolü oynamıştır.

b. TESMER ve LUCA'nın katkısı: TURMOB'un yan hizmetleri kendisinin organize etmesi, hem kaliteyi artırmış ve hem de işlerin daha verimli yönetilmesini sağlamıştır. TESMER'in (Türkiye Eğitim ve Staj Merkezi) iki temel görevi olmuştur. Bunlardan ilki stajyerlere dönük hizmetlerdir. Staja başlamamanın ve staj sürecinin izlenmesi ve nihayet meslek sınavlarının yapılması aşamaları merkezi kontrol altında gerçekleşmektedir. TESMER'in ikinci görevi ise, unvan almış meslek mensuplarının eğitimine dönük olmuştur (TURMOB, 2018; TURMOB, 2013). Bu eğitim süreçleri, çok sayıda yarar sağlamıştır. Bir yandan meslek mensuplarının güncel konulara uyum sağlamlarına yardımcı olurken, bir yandan da muhasebecilerin bir araya gelerek tanışmalarının ve görüş alışverişinde bulunmalarının yolunu açmıştır. Bu ilişkiler muhasebecilerin birlikteliğini sağlayarak karşılaştıkları sorunları görüşmelerini ve çözüm arayışlarını hızlandırmıştır. Ve muhasebeci profilinin oluşmasına katkıda bulunmuştur.

TESMER, çeşitli eğitim projelerini gerçekleştirebilmek için odaların bulunduğu kentlerde otuz yıl içinde 43 şube açmış ve organizasyonunu genişletmiştir.

TURMOB, TESMER'in bünyesinde faaliyette bulunan, muhasebe ve raporlama yazılımları üreten LUCA'yı kurmuştur. TESMER ve LUCA sayesinde TURMOB bir hizmetler demeti oluşturmuş, mesleğin ihtiyaçlarını çoğunu karşılamayı amaçlamıştır.

c. Kongreler, sempozyumlar ve yayınlar: 1997 Yılında Prof. Mustafa Aysan'ın TURMOB yönetim kuruluna girmesi sonrası, Türkiye muhasebe kongrelerini dört yılda bir organize etmeye başlayan TURMOB, bu kongreleri Dünya Muhasebeciler kongrelerine hazırlık mahiyetinde, Dünya kongrelerine paralellik içinde organize etmeye başlamıştır. 2008 Yılından itibaren 2016 yılına kadar mesleğe dönük yıllık aktiviteleri gündeme aldığı gözlenmektedir. Bu yıllarda, alanında deneyimini artıran ve gelişme dönemini yaşayan TURMOB, bir yandan Muhasebe Forumlarını, bir yandan da mesleğin her zaman başta gelen sorunlarını ele alan Haksız Rekabet Kongrelerini, Etik Kongrelerini akademik dünya ile birlikte ele almıştır. Bu aktiviteleri 2008 yılında TURMOB genel sekreterliğini yürütmeye başlayan, mesleğin büyük örgütçülerinden Yahya Arıkan'ın başlattığını belirtmek gerekmektedir. Bu iki konu, mesleğin ilk örgütlenme yıllarında TURMOB'un ve odaların büyük uğraş verdiği konular olmuştur. Başlangıçtaki sorun, ruhsatsız çalışanların sebep olduğu haksız rekabet olmuştur.

Genelde hem eğitim ve hem de mesleği düzene sokmak amaçlı olan bu aktivitelere büyük meslek odaları da katılmışlardır (İstanbul SMMM Odası denetim konusunu, İzmir SMMM Odası muhasebe standartlarını ve Ankara SMMM odası da vergiciliği ele alan sempozyumlar organize etmişlerdir).

Kısa sürede deneyimini artıran TURMOB, 2006 yılında 17. Dünya Muhasebeciler Kongresini İstanbul'da başarı ile organize etmiştir. Ve başta IFAC olmak üzere Avrupa'daki birçok muhasebe örgütüne üye olmuş ve onlarla ilişki kurmuştur. Ve hatta Akdeniz Muhasebeciler Birliğinin başkanlığını dahi (Dr. Masum Türker) üstlenmiştir.

TURMOB ve büyük meslek odalarının ulusal ve uluslararası boyutta başlattığı bu aktiviteler, bir yandan meslektaşların bilgi ve görgüsünü artırırken, bir yandan da organizasyon deneyimlerini artırıcı olmuştur. Ama en önemli katkısı, muhasebe mesleğinin, Türk toplumunun mesleğe yakın aydın kesimi ile ve özellikle akademik dünya ile bağıntısını güçlendirmesi olmuştur. Esasen TURMOB'un, akademik dünyanın yaptığı aktivitelere maddi ve manevi katkılarda bulunması dikkati çekicidir.

TURMOB'un süreli yayınları ve 28 yılda 500 dolayında muhasebe ve denetim mesleği ile ilgili kitap yayınlaması (TURMOB, 2019), TURMOB'un akademik dünya ile yakınlaştırmasını ve ülkenin muhasebe literatürüne katkısını sağlamıştır.

Muhasebe mesleğini Avrupa'da en geç örgütleyen ülke Türkiye'dir. TURMOB, bu gecikmenin verdiği eksiklikleri bir an önce telafi etmek, mesleği çağdaş seviyeye çıkarmak için kuruluşundan itibaren hızlı hareket etmiş, birçok eksikliği kısa sürede giderme çabası içinde olmuştur.

3. TEMELDEKİ EĞİTİM, KALİTE VE KÜLTÜR

a. İktisadi ve Ticari İlimler Akademiler Kültürü: 1989 Yılından itibaren muhasebe uygulamalarında ve odaların yönetimlerinde görev alanlar yüksek tahsillerini 1970'li yıllarda yapmışlardır. Bu yıllarda yedi İTİA vardı (İstanbul İTİA, Ankara İTİA, İzmir İTİA, Eskişehir

İTİA, Adana İTİA, Bursa İTİA ve Trabzon İTİA). Sözü edilen yıllarda bu akademiler çok okullu dönemlerini yaşıyorlardı. Her biri, bir üniversite gibi çok sayıda fakülte ve yüksekokula sahipti. Ana amaçları işletme eğitimi yapmaktı. Örneğin İstanbul İTİA, merkezi eğitimi yanında işletme eğitimi veren dört okula sahipti (Siyasal Bilgiler Fakültesi, Galatasaray Yüksekokulu, Aksaray Yüksek Okulu ve Beyazıt Maliye, Muhasebe Yüksek Okulu). İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri yanında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi ve İşletme Fakültesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi de işletme eğitimi veriyorlardı. Ama genelde işletme eğitimi, liberal iktisat politikalarının 1950 yılı sonrası uygulanmaya başlanması ile artan işletme sayısının yarattığı işletmeciler- muhasebeciler ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak kurulan İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri tarafından karşılanıyordu (Güvemli, 2003).

Bu eğitim yapısı, liberal iktisat politikalarının neden olduğu bir durum idi. Muhasebeciler ihtiyacını karşılayabilecek bir yapı idi. İşte otuz yılın deneyimli muhasebecileri, deneyimli TURMOB ve oda yöneticileri bu eğitim yapısının ürünüdürler. Özellikle muhasebeciler yetiştiren İktisadi ve Ticari İlimler Akademilerinin mezunlarıdır. Onlar, meslek odalarını kurmuşlardır, mesleğin örgütsel temellerini atmışlardır.

Kısaca otuz yıllık muhasebeciler profilinin oluşmasında İTİA'leri temel eğitim işlevini üstlenmişlerdir. Muhasebeciler profilinin oluşmasının temelinde akademiler ve onların eğitim kültürü vardır.

b. Muhasebecinin devletçi tutumu: Türk ulusunun iktisadi açıdan yapısı devletçidir. Genelde devletçi bir düşünce hakimdir. Doğal olarak muhasebeciler de bu düşünceler ile yetişir. Özel kesime hizmet vermekteler, ama ülkede muhasebe düşüncesine yön veren Maliye Bakanlığı olduğu için, gerektiğinde muhasebeciler, devletçi tutumunu sergileyerek devletin hakkını koruma görevini üstlenebilir. Devletin yanında yer alabilir. Otuz yıllık muhasebe uygulamaları bunun örnekleri ile doludur.

Muhasebeciler bilgi üretir, bilgiyi ihtiyaç sahiplerinin hizmetine sunar. Ama bunu adalet ilkeleri bağlamında yapar. Denetçi ise, denetimin yarattığı katma değerini adalet çerçevesinde oluşmasına, dağılımına dikkat eder. Bu tutum, otuz yıllık muhasebeciler profilinin temel ilkelerini oluşturmuştur.

c. Devlettten gelen YMM, muhasebecilerden gelen YMM birlikteliği:3568 Sayılı Meslek yasasının müktesep haklarına bakıldığında devlettten gelen vergi uzmanlarının yeminli mali müşavirliğe ağırlıklarını koydukları görülür. Bu nedenle yeminli mali müşavir odaları genelde devlettten gelen vergi uzmanları tarafından kurulmuşlardır. Bugün dahi mevcut sekiz yeminli müşavir odasının başkanı genellikle devlettten gelen uzmanlardır. Onlar, devlet ile mesleğin ilişkilerini kuran ve yöneten önemli işlevleri üstlenmektedirler. Ve en zor yanı, dünyada pek uygulanmayan bir mesleğin, yani yeminli mali müşavirliğin yürütülmesine çalışmaktadırlar. Devlette çalışmışlardır, oradan ayrılarak meslek odalarını kurmuşlardır.

Ancak aradan zaman geçince mesleğin temelini oluşturan muhasebeciler yeminli mali müşavir olmaya başlamışlardır. Ve yeminli mali müşavir odalarına kayıt olmuşlardır ve çoğalmışlardır. Bu birliktelik çok önemli bir yapı oluşturmuştur. Bu yapı, vergi uzmanı – muhasebe uzmanı yapısıdır. Ve Türkiye'ye özgü bir yapıdır. Muhasebe uzmanı – vergi uzmanı birlikteliği kapsamlı, çok yönlü yapıdır.

Bugün muhasebenin bir yanının vergi ödenmesi açısından devlete ve bir yanının da özel kesime, işletmelere dönük olduğu göz önünde tutulursa, mesleğin iki yönlü bir yapısı olduğu anlaşılır. İşte bu iki yönlü meslek yapısı ihtiyacını karşılayan yeminli mali müşavirler odalarıdır.

Muhasebecilikten gelen yeminli mali müşavirler uygulama dünyasını devletten gelenlere tanıtır; devletten gelen vergi uzmanları muhasebecilikten gelenlere devletçiliği, vergiciliği tanıtırlar. Ve bunlar, ülkenin temelde ihtiyacı olan bir özel profil oluşturur. Bu profil, otuz yıllık muhasebe mesleğinin yarattığı muhasebe uzmanı-vergi uzmanı profilidir.

d. Serbest muhasebeciliğin kaldırılması: Başlangıçta meslek üç unvanlı olarak oluşturulan mesleğin unvanlarından birisi de serbest muhasebeci idi. Ticaret lisesinden gelen ya da iki yıllık meslek yüksek okulundan gelen bu muhasebeciler kayıt yapıyorlardı. Bunlar serbest muhasebeci unvanını taşıyorlardı.

2008 Yılında meslek belirli gelişme sürecini tamamladığında, serbest muhasebeciliğin kaldırıldığı, mesleğin iki unvanlı hale getirildiği gözlenmiştir. Mevcut serbest muhasebecilerin müktesep hakları konularak yapılan bu operasyonun amacı, meslekte temel unsunun lisans eğitimi almış meslek mensubu olması idi. Kaliteyi artırmak amaçlanıyordu. Ülkede İTİA'lerinden sonra lisans eğitimi, 1982 üniversite reformu ile (Yükseköğretim Kanunu, 1981) ikinci bir atılım gerçekleştirmiş ve ülkeye yayılmış üniversitelerde iki bine yakın muhasebe ve finans öğretim üyesi ve yardımcısı yüzü aşkın üniversitede yoğun bir muhasebe eğitimi yapar hale gelmişti. Zamanlama iyi idi. Çünkü muhasebe eğitimi veren yüksek eğitim kurumları ülkede yaygınlaşmıştı. Artık muhasebe mesleğinin kalitesinin yükseltilmesi için bir atılım yapılabilirdi.

Muhasebede kalite her zaman önde geliyordu. Çünkü kaliteli bilgi üreten bir mekanizmaya ihtiyaç vardı. Çünkü mesleğin temelinde yatan adalet duygusunu ancak kaliteli muhasebeciler uygulayabilirdi. Muhasebeci, bilançonun denkliği gibi, işletmenin kamu fonlarını kullandığı gerçeğini de, işletmeyi de düşünmek zorunda idi.

Serbest muhasebeciliğin kaldırılması, otuz yıllık muhasebeci profilinin oluşturulmasında kaliteyi öne çıkaran en önemli etken olmuştur. 110.000 kaliteli meslek mensubu... Büyük bir kitle... Artık uzman muhasebeci kitlesi denebilir...

e. Staja başlama sınavlarının konulması: Meslek örgütlenmesinin onuncu yılına henüz gelinmemişti, 1997 yılı idi. Türk toplumunda muhasebe mesleği kendisini yavaş yavaş kabul ettirmeye başlamıştı. Kâtip denilmiyordu. Muhasebeci deniliyordu. Mali müşavir deniliyordu. Muhasebe mesleğine talep artışı gözle görülür hale gelmişti. Bir yandan ekonominin daha fazla muhasebeci talep etmesi, öte yandan lisans eğitiminin yaygınlaşması muhasebe mesleğini belirli bir yere taşımıştı. Meslek artık büyük bir eğitim ve ekonomik kaynağa dayanıyor, talep giderek artıyordu. Dolayısı ile artık seçici davranılması zamanı gelmişti.

Kısaca artık meslek adaylarında kalite aranmaya başlanmıştı. Staja başlamada sınav zorunluğu getirilmişti. Mesleğin kendisini kabul ettirmesi, yani muhasebe eğitimi almış lisans mezunlarından daha çok kişinin muhasebe mesleğini tercih etmeye başlaması gerçeği de bu sınavları gerekli kılmaya başlamıştı. Böyle bir seçicilik muhasebeci kalitesini de artıracaktı. Yüksek kalitede bir staj hizmeti verilmesini de TESMER sağlayacaktı.

Bu açıklamaların ortaya koyduğu üzere, sınav zorunluğunun konulmasında temel etken hem muhasebe mesleğine talebin artması ve hem de kalitenin biraz daha yükseltilmesi isteği idi.

Türk ekonomisi dışı açılmış ve küresel ekonominin etkileri muhasebe mesleğinde hissedilir hale gelmişti. Artık muhasebe mesleğinde küresel düşünmeye gerek vardı. Muhasebeci uluslararası meslektaşları ile boy ölçüşebilecek duruma gelmek zorunda idi. Yabancı dil bilgisi aranır olmuştu. Giderek tekdüzen hesap planı, UFRS ile uyumlu duruma getirilecekti. Mesleğin ikinci otuz yılında uluslararası meslek mensubu yetiştirmenin tek yolu vardı; seçici davranmak. Bu stajdan başlayan bir süreçti. Bunun önleminin de ilk otuz yılda alınması gereği vardı.

Bütün bunlar, muhasebe mesleğinin gelecekteki profilinin belirlenmesinde etken olan unsurlardı. Çünkü ikinci otuz yılda, ilk otuz yılın muhasebeci profili değişmek zorunda idi. İşte staja başlama sınavları böyle bir yol haritasının gereği idi.

f. Meslekte seçim kültürü: Ülkede demokrasi vardır. Ve muhasebeciler gerek yerel seçimlerde ve gerekse siyasi parti seçimlerinde her zaman aktif olmuşlardır. Aday olmuşlardır. Ama kendi aralarında hiç seçim yapmamışlardı. Odaların yönetimine talepte bulunan muhasebeciler doğal olarak gruplar oluşturabilirlerdi. Ve oda seçimlerine bazen tek grup, bazen de çok grup halinde katılmaları beklenebilirdi. İlk otuz yıl içinde tam on üç seçim yaptılar. Bu seçimlerin sonuncusu 2019 Mayıs'ında, 77 SMMM odası ve 8 YMM odasında yapıldı. Bu seçimlerde 110.000 seçmen oda yönetim kurullarını, disiplin kurullarını ve denetleme kurullarını seçtiler. Üç yıl sonra yine seçim yapacaklar. Otuz yılda on dört seçimde önemli bir seçim deneyimi yaşamış bulunuyor.

Bu seçimler, muhasebecinin seçim kültürünü oluşturmuştur. Onun demokratik profilini ortaya koymuştur. Seçimler örnek olacak olgunlukta, demokratik bir yapıda gerçekleşmiştir. Otuz yılın sonunda muhasebeciler artık demokratik bir profile sahip durumdadırlar.

Artık ülke boyutunda demokratik bir meslek kitlesi vardır. Örnek davranışlar sergileyen, seçme ve seçilme kültürüne sahip aydın bir kitle. Ülke için örnek alınabilecek bir kitle.

4. MUHASEBECİNİN SOSYAL YAPISI VE YARDIMLAŞMA KÜLTÜRÜ

a. Orta Halk tabakasını oluşturan ailelerden gelen muhasebeci: Otuz yılda oluşan muhasebeci profiline bakıldığında, orta halk tabakasının çocuklarının bir muhasebeci tipi yarattığını görüyoruz. İçlerinde genel müdür çocuğu yoktur ya da azdır, müsteşar çocuğu yoktur. Patron çocuğu yoktur. Esnaf çocuklarının hakim olduğu bir muhasebeci profili vardır. Bu niçin böyle olmuştur? Bu profil nasıl doğmuştur? 3568 Sayılı meslek yasası yürürlüğe girmeden önce de muhasebeci profili böyle idi. Geleneksel olarak Cumhuriyet döneminde muhasebeci profili aynıdır. Muhasebeciler yüz yıllık sosyal yapıyı bozmamışlardır. Bu duruma yasa çıkmadan önce örgütlenme girişimlerinde bulunan muhasebecilerin sergiledikleri tutum

neden olmuştur. Onlar, örgütlenmenin ilk öncüleri olmuşlardır. Ve geleneksel muhasebeci profilini ilk otuz yılda devam ettirmişlerdir.

Orta halk tabakası büyüktür, geniştir. Orta gelirli sivil, asker memurlardan oluşur, esnaftan oluşur. 1950'li yıllarda bu aileler çocuklarını ticaret liselerinde okuturlardı. 1960'lı yıllarda aynı sınıflı oluşturan aileler çocuklarını iktisadi ve ticari ilimler ailelerinde okutmaya başlamışlardı. Son otuz yılda o çocuklar muhasebe mesleğini seçtiler. Ve ülkenin muhasebe kayıt düzenini yürütmeyi üstlendiler. Muhasebe mesleğini sahiplendiler. Mesleği halka sevdirdiler. Öylesine çalıştılar ki, mesleği yeniden var ettiler. Saygın bir konuma getirdiler. Otuz yılda yetmiş yıllık ihmalleri aştılar. Büyük başarılar sağladılar.

Gelecek kuşaklar onları daima saygı ve hayranlıkla anacaklar.

Ancak gelecek otuz yılda onları yetiştiren ailelerin yeni görevleri var; onları uluslararası yarışa hazırlamak. Küreselleşme bunu gerektiriyor. Bu aileler, ileri görüşlüdür. Bu aileler çocuklarının iyi yetişmesi için büyük çaba harcamaktadırlar. İnanmak gerekiyor ki, bu aileler çocuklarının gelecekte yine muhasebeci olarak yetişmesini isteyeceklerdir.

Muhasebeci yetişmesinde geleneksel aile yapısını bugünkü muhasebecilerin de koruyacakları beklenir...

b. Bir sene içinde (1990) odaların büyük bölümü kurulabilmiştir: Tarihte Türk toplumunun iki özelliği her zaman öne çıkmıştır. İlki devleti çabuk kurabilirler ve yönetimi kısa sürede oluştururlar. İkinci özellikleri de darda kaldıklarında mucize yaratmalarıdır. Bu iki özellikte örgütlenmede kendini göstermiştir. Meslek yasasının yürürlüğe girmesinden kısa süre sonra, inanılması güç bir durumla karşılaşmış ve başka uluslarda görülmesi güç bir sonuçla karşılaşmıştır: SMMM ve YMM odalarının büyük çoğunluğu bir yıl içinde kurulmuştur. Odalarını kurmuşlar, yönetimlerini belirlenmişlerdir. Bu durum, bir ulusun hayranlık veren kültürel yapısının sonucudur.

Türk toplumunun bir parçası olarak muhasebeciler kısa süre içinde kendilerini var edebilmişlerdir. Toplumun en dinamik kesiminin profili olmayı becerebilmişlerdir.

Sonucu, birikmiş bir mesleki potansiyelin patlaması olarak görmek belki söz konusu olabilir. Ama ilk kurulan odalardan birisi Afyon Odası olunca ve Anadolu odaları başı çekince durum değişir. Bunu Türk halkının yapıcı gücünün sonucu olarak görmek, muhasebecilerin becerisi olarak kabul etmek gereği vardır.

İlk kurulan 69 odayı, bölgelerinde gerekli koşulları sağlayan öteki odalar izlemiştir. SMMM odalarında da, YMM odalarında da aynı durum söz konusu olmuştur.

Kısaca muhasebeciler, örgütlenmede Türk toplumuna özgü özellikleri sergilemişler ve ilk otuz yılda çok başarılı örnekler vermişlerdir. Muhasebeci profilinin örgütçü yapısını sergilemişlerdir.

c. Odaların kurulmasında yardımlaşma: Bir mülke sahip olma isteği, Türk toplumunun özelliklerinden birisidir. Odalar önce kiralık yerlerde kurulmuşlardır. Ama oda yöneticileri kısa

sürede, konferans salonları ile iletişim alt yapısı ile donanmış bir mülke sahip olma çabasına girmişlerdir.

Bu konudaki çabalarda inanılması güç olaylar yaşanmıştır. Bazı odaların yöneticileri binayı yapan müteahhide kendileri senet imzalayıp vermişlerdir. Güçlükleri aşarak, mali olanakları yoktan var ederek ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir mülkü edinmişlerdir. Zaman zaman mülk edinebilmek için borçlanmışlardır ama odalarına sahip olabilmışlerdir. Anadolu bunların örnekleri ile doludur.

Muhasebecilerin kendi oda yönetimlerine yardımları yanında, ikinci bir yardımlaşma, başta TURMOB olmak üzere, mali olanakları elverişli olan odaların daha güçsüz odalara maddi yardımda bulunmalarıdır. Bu durumu, mesleğin birlikteliğinin ve Türk toplumunun yardımlaşma kültürünün bir sonucu olarak görme olanağı vardır. Onlar, her zaman geleceği görerek ona göre hazırlık yaparlar. Kendi geleceklerini hazırlarlar.

Bunun içindir ki, Türkiye’de örgütü olduğu kadar yardım sever bir muhasebeci profili oluşmuştur. Türk toplumunun tarımdaki imedeki yardımlaşma usulünü muhasebeci mülk edinmede sahnelemiştir.

d. Muhasebecinin sosyal yapısı: Otuz yıl içinde yardımlaşma kültürü örnekleri sunan muhasebeci doğaldır ki, sosyal bir yapıya sahiptirler. Odaların aktivitelerinde bu durumu görmek olanağı vardır. Dini bayramlarda bir araya gelirler, bayramlaşırlar. Ulusal bayramlarda bir araya gelme kültürleri vardır.

Bu makale muhasebe tarihi dergisi için hazırlandığından, muhasebeciler gününe değinmek gerekiyor.

Türk muhasebe tarihinin görkemli geçmişini henüz bilmedikleri için, biraz aceleci davranmışlar, gecikmiş olduğundan dolayı her zaman tepki çekmesi gereken 1989 yasalaşmasını muhasebeciler günü olarak kabul etme eğilimine girmişlerdir. Oysa tıpçılar, eczacılar XIX. yüzyılın ilk yarısındaki eğitimlerini simgeleyen tarihleri kendileri için esas almışlardır. Mimarların meslek günü Mimar Sinan’ın ölüm günüdür. Muhasebecilerin günü niçin çift yanlı kayıt yönteminin Türkiye’ye geliş günü olan 1 Mart 1849 tarihi olmasın. Bu tarih, genç padişah Abdülmecid’in geleceği görerek, yürek isteyen bir cesaretle Kanunname-i Ticaret adı ile içinde çift yanlı kayıt yönteminin defter sistemi olan ilk ticaret kanununu Matbaa-i Amire’de bastırıldığı gündür (Güvemli & Aslan, 2018). Ve bugünkü muhasebe düzeninin Türkiye’ye gelişidir. Bu tarih, çağdaş muhasebe düşüncesinin ticaret hukuku ile Türkiye’ye gelişinin simgesidir. Örgütlenen Türk muhasebecisi artık büyük düşünmeli, tarihini sevdiğini göstermeli. Üç günlük bir geçmiş değil, bugünkü muhasebeci düşüncesinin 2019’da yaşanan 170 yıllık şanlı bir geçmişi vardır. Eğer örgütlenme alınacaksa, daha da geriye gidip, 1470’lerde devlet muhasebecileri için Fatih’in kurduğu Hazine-i Amire ele alınabilir. Türk muhasebe kültürüne görkemli tarihi yakıştır. Kayıt düzeni tarihimiz büyüklükler ile doludur.

Sosyal bir profile sahip Türk muhasebecisine de büyük düşünmek yakıştır.

Muhasebeci halk insanıdır, halk çocuğudur. Orta tabaka çocuğu olarak insanları sever, yardım etmeyi, yardımlaşmayı her zaman gündemde tutar. Bu nitelikler onun sosyal profilini oluşturur.

e. Muhasebecinin aile yapısı: Türk muhasebecisinin aile yapısı tipik bir orta tabaka ailesidir. İki - üç çocukludur. Ailesine düşkündür. Eve yorgun geldiğinde onu karşılayan sıcak bir yuva vardır. Eşleri, kocasının ya da kadınsa onun mesleğine saygı gösterir. Ona yardımcı olmaya çalışır. Türkiye’de yılda ortalama 550.000 çift evlenir. 150.000 dolayında boşanma vardır. Yani boşanma azdır. Muhasebeci de böyledir, muhasebecide boşanma azdır (Habertürk, 2019).

Çocuklarının eğitimine özel bir önem verirler. Çocuklarının topluma yararlı, sosyal bir yapıda yetişmesine dikkat ederler.

Otuz yılda oluşan muhasebeci profili, çocuğunun, genellikle muhasebe mesleğini devam ettirmesini isteyen bir meslek sahibidir. Otuz yılda bunun gerçekleşmesi kolay olmamıştır. Muhasebeci önce mesleğini topluma kabul ettirmiş, sonra oğluna kızına mesleğini sunmuştur. Bu, otuz yılın meslekteki en önemli gelişmesi olmuştur: Mesleği benimsetmek, sevdirmek...

İkinci otuz yılda, muhasebeci aileler ile daha fazla karşılaşmak, mesleğin aile fertleri tarafından devam ettirilmesi ile daha fazla karşılaşmak olanağı vardır.

f. Kadın muhasebeci, erkek muhasebeci: Meslek örgütlenmesinin otuzuncu yılında kadınların muhasebe mesleğine karşı duydukları ilginin arttığı gözlenmektedir. Türkiye genelinde SM ve SMMM olarak muhasebecilerin %29,3’ü (2018 sonu) kadındır. İstanbul odası olarak bu oran %33,4’dür (2017 sonu). Yani yaklaşık olarak muhasebe mesleğinin üçte biri kadınlardan oluşmaktadır. Yeminli mali müşavirlikte kadın oranı ancak %7,9’dur.

Mesleğin ilk örgütlenme yıllarında bu oranların daha düşük seviyede olduğu bilinmektedir. Kadınların muhasebe mesleğine ilgisi giderek artış göstermiştir. Gelecekte bu ilginin daha da artması beklenmektedir. Çünkü muhasebe mesleği artık tercih edilen ve geleceği olan bir meslektir. Geliri öteki mesleklere göre oransal olarak da iyi durumdadır.

Türk kadını sadece ev kadını değildir. Hem çocuklarını büyütebilir, hem de meslek sahibi olabilir. Türk kadınının becerisi bunu gerektirir. Otuz yıllık süreç içinde, erkek muhasebeci profili yanında, kadın muhasebeci profilinin de iddialı bir şekilde yer aldığı gözlenmektedir.

g. Muhasebecinin meslek anlayışı: Sosyal bir profili olan muhasebeci ile kolayca ilişki kurulabilir. Sabırlıdır, çalışkandır, bugünün işini yarına bırakmamaya çalışır.

Yasal düzenleme sonrasında otuz yıl içinde muhasebe mesleğini yapanların çalışma usulleri açıklık kazanmıştır. SMMM’ler ya bağımlı olarak ya da bir işletmede çalışmaktadırlar. Bağımsız çalışanlar, küçük işletmeleri bir araya getirerek, kendi bürolarına sahip bir şekilde çalışmaktadırlar. Deneyimleri arttıkça daha büyük işletmelere danışmanlık yapmaya başlarlar. Bu bürolarda unvan almış ya da almamış muhasebeciler birlikte çalışmaktadırlar. Stajyerler bu bürolarda ve bağımlı çalışanların yanında yetişmektedirler. Bu bürolarda çalışanlar sadece küçük işletmelerin muhasebelerini tutmazlar, onların danışmanı gibi hizmet görürler. Mali müşavir deyimini de buradan gelmektedir. İşletmeleri denetlendiğinde, sorulara açıklıkla cevap vermeyi ilke edinmişlerdir. Her an denetlenecek şekilde hazır olmaları gerektiğini bilirler.

Mesleğin sevilmeden yapılmasının mümkün olmadığını bilirler. Beraber çalıştıkları personelin yetişmesine özen gösterirler. Meslektaşları ile bilgi paylaşmak ve güçlükleri birlikte aşmak onların çalışma usulünü oluşturur. Odaları da onlara bu konularda yardımcı olur.

Muhasebeci, mesleğin sevilmeden yapılamayacağını bilen kişidir. Sevmeden mesleğini yapan muhasebeci kısa sürede mesleği terk etmek zorunda kalır.

Yeminli mali müşavirlik farklıdır. Sözleşmeye dayalı olarak danışmanlık temelinde işlevini yürütür. Türkiye, yeminli mali müşavirlikle yeni bir muhasebe mesleği denemektedir. Otuz yılda fazla gelişme gösterememiştir. Devlet, yeminli mali müşavirlik sözleşmesinin isteğe bağlı olarak yapılmasını ilke olarak kabul etmiştir. Ama kimi muhasebe, denetim ve vergicilik konularının yeminli mali müşavirler tarafından yerine getirilmesini gerekli görmüştür. Böyle olunca, yeminli mali müşavirliğin işlevi onay ve danışmanlık olarak belirlenmiştir. Yeminli mali müşavirlik mesleğinin tüm Türkiye’de otuz bin dolayında sözleşme imzaladığı, bu sayının düşük bir artış gösterebildiği gözlenmektedir. Yeminli mali müşavirlik mesleğinin üst bir meslek grubu olarak devam ettirilebilmesi, mesleğin kalitesinin yükseltilmesini sağlayabilecektir.

Muhasebe mesleğinin gelecekte, teknolojik gelişmelerden yararlanarak, kayıt düzeninin yürütülmesi ve raporlama olarak gelişeceğe benzemektedir. Bir de denetleme boyutu olarak bağımsız denetim olgusunun gelişme göstermesi beklenmektedir.

Bu açıklamalar göstermektedir ki, Türkiye’de otuz yıl içinde iki muhasebe mesleği profili doğmuştur. İlki kayıt düzenine hakim olan muhasebeci profili, ikincisi de denetim işlerine hakim olan muhasebeci profili SMMM’ler hem ilk grupta ve hem de ikinci grupta hizmet vermektedirler. Yeminli mali müşavirler ise, ikinci grupta yer almaktadırlar.

5. EKONOMİ VE MUHASEBECİ

a. Tekdüzen hesap planı: 1992’de hazırlanıp, 1994 yılında yürürlüğe giren Maliye Bakanlığı tekdüzen hesap planından muhasebeciler 26 yıldır yararlanmaktadırlar. TDHP, onların hesap planı olmuştur. Ekonomi ile tekdüzen hesap planını yoğurmuşlardır. Ülkenin ekonomik yönetimine katkıda bulunmaktadırlar. Tekdüzen hesap planını onlar mükemmel hale getirmişlerdir. Eksiklerinin giderilmesini sağlamışlardır. Ekonominin ihtiyaçlarına göre bu plandan yararlanmışlardır. Otuz yıl içinde muhasebeciler TDHP ile öylesine haşır neşir olmuşlardır ki, işletmeler kanalı ile ekonomi TDHP ile yönetilmiştir. (Güvemli, Güvemli, & Aslan, 2019)

Ancak gelecek otuz yılda aynı hesap planı olmayacaktır. Çünkü küresel ekonomi, TDHP’nın UFRS ile uyumlu hale getirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu durum, uluslararası muhasebeci profilini ortaya çıkaracaktır. Bugünün muhasebecileri kendilerini gelecekteki bu gelişmeye hazır duruma getirmek zorundadırlar.

Doğaldır ki, kısa süre sonra uluslararası raporlama standartları uygulanmaya başlayacaktır. Önemli hazırlıkların yapılması gündeme gelmek üzeredir.

b. Otuz yılda yetmiş yıllık gecikmeden doğan eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır: İşletme tarihçileri, Cumhuriyet döneminin en önemli ihmallerinden birisinin muhasebe mesleğinin örgütlenmemesindeki gecikme olduğunu şimdiden belirtmeye başlamışlardır. Bu eksikliği Cumhuriyet, ancak ekonomi dışı açılmaya başlayınca, dünyadaki gelişmelerin sıkıştırması sonucu 1980'li yıllarda hissetmeye başlamıştır. Bu gecikme Cumhuriyet'e yakışmamıştır. İktisadi devletçi yapı nedeni ile her şey devletten beklendiği için, Türk muhasebeciler de kendiliklerinden yasal düzenleme olmadan örgütlenmeye gitmemişlerdir. Ya da biraz gecikme ile (1976) bu yola gidebilmişlerdir. 1989 Yılında yasal düzenleme yürürlüğe girince ilk örgütlenmeyi yapan muhasebeciler önünde, bu gecikmenin büyük sorunlar yumağını bulmuşlardır. İlk otuz yılda bir yol haritası çizmek zorunda kalmışlar ve muhasebe düşüncesine Maliye Bakanlığının yön vermesinden yararlanarak, Maliye Bakanlığı ile ilişkileri canlı tutarak devlete dönük muhasebe uygulamalarını çözme çabası içinde olmuşlardır. Bu yolu izlemeleri, onlara hem gelir sağlamış ve hem de muhasebe sorunlarını bu çerçevede çözme çabası içinde olmalarını temin etmişti. Cumhuriyetin kuruluşundan beri muhasebenin Maliye Bakanlığına bağlı olması onların işini kolaylaştırmıştır (Güvemli, 2018; Güvemli, Güvemli, & Aslan, 2018).

Ancak, 2011 tarihli Türk Ticaret Kanunu yürürlüğe girince her şey değişmeye başlamıştır. Otuz yılın sonlarında varılan noktada, otuz yılı başarı ile yaşayan muhasebecilerin en zayıf yönü ne yazık ki, kendilerini bekleyen yeni ufukların henüz farkında olmamalarıdır. Yeni bir muhasebeci profiline ihtiyaç duyulmaya başlandığını henüz çok azı görüyor. Bu teşhis eksikliğinin temel nedeni otuz yıllık muhasebeci profilinin yabancı dil eksikliği ve uluslararası deneyime yeteri kadar sahip olmamasıdır.

İkinci otuz yılın ilk on yılında sadece yeni bir hesap planı ile karşılaşmayacaklar, raporlama tekniklerinin uluslararası boyutta yapılması tek güçlükleri olmayacaktır.

Artık maliyeye dönük muhasebe anlayışı yerini, işletmelere, ekonomiye dönük muhasebeye bırakacaktır. Muhasebeci işletmelere ben senin muhasebecinim diyecektir. Geleceğin muhasebecisi, işletme sahibinin kendi özel bilançosunu çıkarma ihtiyacını daha az hissedecek bir ortam yaratmak zorundadır. Uluslararası ekonomi ile başka türlü entegre olunamaz. Artık kayıt dışı ekonomi hızla azalmak zorundadır.

İşletmeler gibi, muhasebeci de uluslararası düşünme gereğini duyacaktır. Sermaye piyasasında küçük işletmelerin hisse senetleri daha fazla yer alacaktır. Türkiye borsayı 500 firmadan 1000 firmaya çok kısa sürede çıkarmak zorundadır. Ve Türk sermaye piyasası dışardan gelecek kaynakların kur farkından yararlanarak kısa kazançlar elde etmesinden ne kadar kısa sürede çıkarsa bu değişimler o kadar kısa sürede gerçekleşir. Ve gerçek dış kaynakların bilgi ihtiyaçlarının karşılanması da o kadar kısa sürede gündeme gelir.

Ekonominin bugünkü sıkışık durumdan çıkma zorunluğu vardır. Uluslararası ekonomik yapı bunu istiyor. Çünkü Türkiye uluslararası ekonominin değişmez bir aktörü olmak için kendisini çok hazırladı. Dünyanın yirminci büyük ekonomisi olmak kolay değil. Yeni Ticaret Kanunu bunlar için muhasebeye yeni bir yön verme arzusunu göstermiştir.

Bütün bunlar gösteriyor ki, gelecek on yıl içinde ekonomi ile birlikte muhasebeci de farklı bir platforma çıkmaya hazır olmak zorundadırlar. İşletmeler ve muhasebeciler ekonomiyi geleceğe birlikte taşıyacaklar. Ticaret bakanlığı ne zaman bu büyük değişikliklerin farkına varır, muhasebeciyi yanında görmek isteyecek ve muhasebecinin sorunları ile daha aktif ilgilenecektir.

Bu satırların yazarları fütürist değillerdir. Sadece uluslararası ekonomi ile entegre olmanın bu yöndeki gelişmeleri sağladığı gerçeğinden hareket etmektedirler. Ama bu ekonomik öngörüler daha uzun sürede gerçekleşse dahi muhasebecinin kendisini geleceğe hazırlamasının doğru olacağını düşünmektedirler. TURMOB ve bağlı odalara büyük görevler düşüyor: Muhasebeci profilini geleceğe hazırlama görevi...

6. SONUÇ

Cumhuriyet döneminin muhasebeci profili, son otuz yıllık örgütlenme döneminde, geleneksel yapısını fazla değiştirmeden, kendisini bütün boyutları ile zamanın gerektirdiği profile taşıyabilmiştir. Orta halk tabakasının çocukları son otuz yılda büyük atılımlar yapmışlar, muhasebe mesleğini halka sevdirmişlerdir. Yetmiş yıllık gecikmelerin ortaya çıkardığı sorunları büyük bir beceri ile çözüme çabası içinde olmuşlardır. Muhasebe mesleğini topluma kabul ettirme becerisini gösterebilmişlerdir. Başarılıdırlar, sosyaldirler, yardımlaşmayı seven, ailesine bağlı bir profil yaratmışlardır.

Ancak Cumhuriyetin yeni yüz yılı Türkiye için, farklı bir ekonomik dünya hazırlıyor. Muhasebecinin, Uluslararası ile ileri derecede entegre olmuş bir ekonominin ihtiyaçlarını karşılamaya kendisini hazırlaması gerekiyor.

Muhasebe mesleği, geçmiş otuz yılda olduğu gibi başarılı olmak ve kendisini yenilemek zorundadır. Çünkü 2018 yılındaki dış ticaret hacminin (ithalat 223 milyar dolar, ihracat 168 milyar dolar, toplam 391 milyar dolar) ihracat lehine geliştirilerek bir trilyon dolara çıkarması, kişi başına milli gelirin de 10.000 dolardan, 25.000 dolara kısa sürede çıkarılması gerekiyor.

KAYNAKLAR

Güvemli, O. (2003). *İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri Tarihi*. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.

Güvemli, O. (2018). Türk İşletme Tarihi Üzerine. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi* (İşletme Tarihi Özel Sayısı), 5 - 46.

- Güvemli, O. & Aslan, M. (2018). Türkiye Muhasebeciler Günü Hangi Gün Olmalı? *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi* (14), 64-91.
- Güvemli, O. Güvemli, B. & Aslan, M. (2018). Cumhuriyet'in Muhasebe Düşüncesinde İkinci Evre: Liberal İktisat Politikalarını Uygulama Dönemi (1950-1980). *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi* (14), 157 - 201.
- Güvemli, O. Güvemli, B. & Aslan, M. (2019). Bilanço Hesapları ve İlgili Muhasebe Terimleri. C. Toraman, İ. Aksu, F. Bayramoğlu, & M. Aslan (Dü) içinde, *Cumhuriyet Birikimi Muhasebe Terimleri Ansiklopedisi*. Ankara: Sayıştay Başkanlığı.
- Habertürk. (2019, 3 1). Evlenme ve boşanma istatistikleri açıklandı. *Habertürk Gazetesi*. 5 2, 2019 tarihinde <https://www.haberturk.com/evlenme-ve-bosanma-istatistikleri-aciklandi-2389156-ekonomi> adresinden alındı
- TURMOB. (2013, 10 26). Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Temel Eğitim ve Staj Merkezi ile Temel Eğitim ve Staj Merkezi Şubelerinin Kuruluş, Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönerge. *Resmi Gazete* (28803).
- TURMOB. (2018, 6 23). Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği Sürekli Mesleki Geliştirme Eğitimi Yönetmeliği. *Resmi Gazete* (30457).
- TURMOB. (2019). *XX. Türkiye Muhasebe Kongresi* (5-6 Ekim 2018 / İstanbul). Ankara: TÜRMOB Yayınları - 496.
- Türk Ticaret Kanunu. (2011, 2 14). 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu. *Resmi Gazete* (27846).
- Yükseköğretim Kanunu. (1981, 11 4). 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu. *Resmi Gazete* (17506).

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE KÜRESELLEŞME VE MUHASEBE*

Prof. Dr. Mustafa A. Aysan¹

ÖZ

Küreselleşme 1980 yılında G-7 ülke temsilcileri tarafından Washington Consensus olarak yayınlanarak tüm Dünya ülkelerine önerilen Neoliberal ekonomi politikalarıdır. Türkiye’de bu öneriler doğrultusunda küreselleşme akımını tam olarak uygulamaya çalışmış, bu çerçevede tüm devlet işletmelerini özelleştirmiş, ekonomisinin hemen tamamını yerli ve yabancı ülke işletmelerine ve yerli belediyeler bırakmıştır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde küreselleşme kavramı önce küresel bazda ve devamında ise Türkiye özelinde ele alınarak etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise Türkiye’de muhasebe süreçlerinin gelişimi, geçmişten günümüze ele alınarak, küreselleşmenin muhasebe, finansal raporlama ve denetim alanına etkileri geniş bir perspektiften incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Muhasebe

Jel Kodu: M21, M41

GLOBALIZATION AND ACCOUNTING IN THE TURKISH ECONOMY

ABSTRACT

Globalization is the Neoliberal economic policies proposed by the G-7 country representatives in 1980 as a Washington Consensus. Turkey has tried to implement these recommendations in full in accordance with the current globalization, all state enterprises have customized their in this context, almost all of the country's economy has left local and foreign businesses and local municipalities. This

* Bu yazı 19 Ocak tarihinde yapılan “Türkiye’de Muhasebenin Geleceği” çalıştayında sunulan bildiridir.

¹ İstanbul Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi, mustafa.aysan@finansbank.com.tr

study is the first part of the globalization concept has been tried before on a global basis and continues to be put forward by considering the special effects Turkey. In the second part of the accounting process development in Turkey in the past by taking today's globalization, accounting, financial reporting and its effect on the control area it was to be examined from a broader perspective.

Keywords: Globalization, Accounting

Jel Code: M21, M41

1. KÜRESELLEŞME VE TÜRKİYE

Küreselleşmenin en iyi tanımlamasını, yarattığı iyilikleri ve kötülükleri en iyi özetleyen 2001'in Ekonomi Nobel Ödülünün sahibi Prof. Stiglitz'e başvurarak yapabiliriz.

Küreselleşme, 1980'de Dünya'nın en büyük 7 ekonomisinin temsilcileri tarafından "Washington Consensus" (W. Uzlaşısı) biçiminde yayınlanmış bulunan ve tüm dünya ülkelerine önerilen Neo- Liberal bir ekonomi politikaları demetidir. Uzlaş, Dünya ülkelerine aşağıdaki ekonomi politikalarını önermektedir.

1. Büyümede ihracata öncelik verilmelidir; iç ekonomiler, öteki ülke rekabetine açık tutulmalıdır.
2. Ekonomiler gerektiğinde Para Fonu (IMF) ile Dünya Bankasından borçlanmalıdır, yardım almalıdır.
3. Kapitalizmi, özel girişimin öncülüğünü seçmelidir.
4. Devletler, ekonomiyi özel girişime açmalı, özelleştirmeyi desteklemelidir.

Ülkemiz, son 20 yılda ihracata dayalı kapitalizmin, dünyaya açıklığın, özelleştirmenin, özel girişime açıklığın tam olarak içinde bulunmaktadır. Öyle sanıyorum ki ülkemiz, bu yönde biraz da aşırıya kaçmış, hemen tüm devlet işletmelerimizi özelleştirmiş ve ekonominin hemen tamamını yerli ve yabancı özel işletmeler ile yerli belediyelere bırakmıştır.

Washington Uzlaşısını son 20 yıldır tam uyguladığımız halde küreselleşme Türkiye'miz ve Ekonomik/ Sosyal kalkınmamız açısından bize iyileşme getirmemiştir. Dünya'da küreselleşme arttıkça ülkemiz ve ekonomik/sosyal ilerlememiz yavaşlamış görünüyor:

Gerçekler şöyledir:

“2018’in ilk çeyreğinde, yüzde 14,5 olan küresel mal ticaret hacmindeki yıllık büyüme hızı, ikinci çeyrekte yüzde 12,5’e geriledi. Temmuzda ise bu eğilim devam etti ve büyüme hızı yüzde 12,1’e indi.

Diğer deyişle 2018’de ticaret hacmi küçülüyor ve bu küçülme ülkemizi de etkiliyor. Dünya ve Türkiye ekonomisi 2008’de girdiği ekonomik bunalımın etkilerinden sıyrılmış değildir. Son 10 yılı ekonomik bunalım içinde geçiren Dünya’nın geri kalmış ülkeleri, sürekli küreselleşmiş ve sürekli gerilemiş durumundadırlar. Bu küreselleşme rüzgarının bir de kazananları vardır: Dünya’nın çok gelişmiş ülkelerindeki, çok gelişmiş ve büyümüş özel kesim işletmeleri büyüyerek serpilmişler ve gelişmekte olan ülkelerdeki gelişmiş şirketleri de kendi yapıları içinde eritmişlerdir. Stiglitz’in karşı uyarılarını görmezden gelerek kendisinin küreselleşme görüşüne karşı çıkan kişilere, kitabının yayınlanmasından 15 yıl sonra şöyle diyor:

“Birçok neoliberal iktisatçılar, Avrupa’da ve ABD’de popülistler için ortaya çıkan büyük destekle karşılaşınca, küreselleşmeden herkesin de yararlandığı konusundaki derin görüşlerini pekiştirmişler ve başlangıçtaki görüşlerini korumaya çalışmaktadırlar. Ama onlar aslında küreselleşmenin ne olduğunu bilmemektedirler. Sorun ekonomi değil de bir psikoloji sorunu ise, gelir düzeyleri ile ilgili olarak öğrendiklerimiz, yeni liberallerin tedaviye daha muhtaç olduklarını göstermektedir.”

Görebildiğim kadarıyla gelişmiş Batı ülkelerinde doğan ve dünyaya yayılan küreselleşme akımları, neoliberal ekonominin tüm dünyaya yayılması sonucuna ulaşmış ve gelişmiş, gelişmekte olan ve geri kalmış tüm dünya ülkelerinde gelirlerin tepede (üst gelir gruplarında) yoğunlaşması ve tüm ülkelerde ki düşük gelirli insanların gelirlerinin düşmesi sonucuna ulaşmıştır. Gelir dağılımındaki bu soysuz kutuplaşmadan yakınmayamız var mıdır? Küreselleşmeyi ve dünya ülkelerinde yaygınlaşmayı savunan insanların bu politikalar demetini (yani, bırakınız yapsınlar; bırakınız geçsinler) diye kısaltabileceğimiz neoliberal politikalar demetini savunan insanlara (ekonomist olsun, olmasın) benim kızmaktan başka yapabileceğim bir şey yoktur.

Bu küçük makalenin sınırları içinde dünya ülkelerinin kişi başına gelir düzeylerindeki değişimi inceleme olanağımız yoktur: Bu rakamlar, zengin ülkelerin daha da zenginleştiğini, geri kalan, orta ve düşük gelirli ülkelerdeki insanların da fakirleştiğini göstermektedir.

İncelediğim IMF ve OECD rakamları, 2018’de Dünya ekonomisinin %3,7 büyümüş olacağını tahmin ediyor. Türkiye’nin, Yeni Ekonomik Programı (YEP)’na göre, 2018’de, sabit fiyatlarla %3,8, 2019’da %2,3, 2020’de %3,5 ve 2021’de %5,0 büyümesi beklenmektedir. Bu beklentilere göre kişi başına milli gelirimizin (GSYH), 2018’de \$ 9385, 2019’da \$9647, 2020’de \$10292 ve 2021’de \$10975 dolar olması da beklenmektedir. Son yıllarda gerçekleşmiş

kişi başına GSYH'mız, 2014'de 10.395 dolardan, 2015'te 9.251'e düşmüş, 2016'da 10.807 ve 2017'de 10.597 dolar olarak gerçekleşmiştir.

Bu tablo içinde küreselleşmenin payını ölçme olanağı yoktur. Ancak, 2017 ve 2018'deki enflasyon ve borçlanma hızındaki artışlar, ekonomide olağan üstü olumsuzluklar oluştuğunu göstermektedir. Eylül 2018'de yıllık %25 oranına yükselen enflasyon hızının, YEP'de yılsonunda %20,8'e, 2019 yılsonunda da %15,9'a yükseleceği beklenmektedir. Gerçekleşmiş enflasyon rakamları ve gelecek tahminleri de gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin en yüksek yıllık düzeyleridir. Yaklaşık 10 yıldır, TCMB'nin yıllık enflasyon hedefi %5 olduğu halde, bu hedefe hiç ulaşılmamıştır, 2018'deki gerçekleşmiş enflasyon hızı hedefin beş katı düzeyindedir.

2018 Ağustos ayında 7 TL'sına yaklaşan dolar fiyatı, enflasyona karşı alınan önlemler ve yapay indirim önlemleri ile Aralık 2018'de 5,5 TL'sının altına düşürülebilmiş ama yılsonuna kadar hep bu fiyatın üstüne çıkma eğilimi göstermiştir. 31 Mart 2019 Yerel seçimlerinden sonra döviz fiyatında, yıllık enflasyon hızında ve faizlerde oldukça hızlı artışlar beklenmektedir.

Sizi sıkmamak için burada ayrıntılara yer vermiyorum. Ama son üç ay içinde ekonomide oluşan birçok olumsuzluklar vardır: Ülkemizin dış borçları, 2012'de Milli Gelirin (GSYH), %39,2'sinden; 2016'da %67,5'ine, 2017'de %73,4'üne ve 2018'in Haziran ayı sonunda da %71,7'sine yükselmiştir. 2018'den önce gelen 6 yılda, Milli Gelirimizin yaklaşık %45'ine denk düşen bu %183'lük borç artışı, gelecek için hepimizi kaygılandırmaktadır.

Bunlara bir de banka dışı özel kesimin döviz geliri ile karşılanmamış döviz borcu açık pozisyonunun tehdidi de eklenince ekonomimizin yakın geleceği hiç de iyi görünmüyor. Pek çok kaynakta belirtildiği gibi, 2018 başında tutarı 223 milyar dolar “reel sektörün” bu açık pozisyonunun 2018 sonunda 220 milyar doların altına düşmesi beklenmemektedir.

Küreselleşmenin öteki ayaklarından önemli biri olan özelleştirme çalışmalarımızın sonuçları ile sizi yormak istemiyorum. Bazı ekonomi ve işletme bilimi uzmanı geçinen kendi insanlarımızın da katkılarıyla, “oluk gibi zarar ettiği”, çağdaş ihracat malı üretmek yerine, “ithal ikamesi” için çalışan “bu verimsiz (!) devlet şirketlerinin tamamına yakını “özelleştirilmiş”, yani globalleştirilmiş, bazıları da yerel yönetimlere denetimsiz bırakılarak devredilmiştir. Ve bunların hepsine yazık olmuştur. Bu arada Dünya ülkelerine örnek olabilecek çok değerli kuruluşlarımız da elden çıkmıştır.

Globalleştirilenin tüm dünyada da çok olumsuz etkileri olmuştur. Bu konuda daha geniş bilgi sahibi olmak isteyen okurlarımız Stiglitz'in yukarıda sözü geçen değerli araştırmasına başvurmalıdır. Globalleşme akımının çılgın biçimde fakir ve gelişmekte olan ülkelere saldırması sonucunda, Türkiye'mizde ortaya çıkan kötülükler, hiç de iç açıcı görünmüyor. Çok

düşük bedellerle elden çıkarılan KİT'lerimiz konusundaki sayısı çok olan kendi yazılarıma gönderme yapmadım. Ama yazık oldu KİT'lerimize.

2. KÜRESELLEŞME VE MUHASEBE

Şimdi gelelim asıl işimize; son 10 yılın aşırı globalleşme saldırıları karşısında ülkemizde uygulanan muhasebe ilke ve kuralları, finansal raporlamalar ve genel olarak muhasebe uzmanlığı mesleğine neler olmuştur? Sonuçlar hiç de iyi değil. Maliye Bakanı'nın Aralık 2018'deki beyanattı, ekonomide çok ciddi bir bozulma olduğunu gösteriyor: "Devletin Bütçesinin %75'i faize gitti. 2019'da İşsizlik %12,1'e çıkacak." Sadece bunlardan ikisi. 2002-2006 arasındaki 5 yılda ortalama büyüme hızımız %8,3'ten, sonraki 5 yılda %5,6'ya, 2012'de %2,2'ye, 2013'te %4'e ve 2014'te %2,9'a kadar düşmüştür. Bu önemli düşüşün tek nedeni, kuşkusuz küreselleşme değildir. Ancak, son yıllardaki büyüme duraklamanın en önemli nedenidir.

Ülkemizdeki küreselleşme akımlarının zararlı sonuçlarını günü gününe izlediğim halde, işlerin bu kadar kötüleştiğini beklemiyordum.

Stiglitz, küreselleşmeyi iyi inceleyen kitabında, küreselleşme konusundaki son yargısını Önsöz'de veriyor; bu yargıyı size aynen sunuyorum. Bu yargıya göre, "Küreselleşme başlığı altında aslında yapılan şudur: "gelişmiş sanayi ülkeleri, kendi ülkelerindeki sanayi kuruluşlarını korumayı sürdürdükleri halde, gelişmekte olan dünya ülkelerine yardım ediyormuş gibi yapıp, bu ülkelerin kendi pazarlarını dünya ticaretine açmalarını öğütlemekte, tüm dünya milletlerini, zengini daha zengin, fakiri de daha fakir ve perişan eden ekonomik ve sosyal politikalara zorlayarak, onları perişan etmekte ve sonunda da kızdırmakta idiler."

Görüşü değiştirmeden ve olduğu gibi benimsiyor ve küreselleşmenin ülkemizdeki olumsuz etkilerini görünce küreselleşmeyi, emperyalizmin ekonomik ve sosyal kılıfa sokulmuş yeni yüzü olarak gördüğümü belirtmek istiyorum: Cumhuriyetimizin ilk 50 yılında elde ettiğimiz önemli kazanımlarımızın (KİT'lerimizin, büyük özel kesim işletmelerimizin, öğretim birliğimizin, Anayasa'mızın vb.) son 40 yılda yok edilmesinde, Dünya'nın zengin ülkeleri tarafından Dünya ülkelerinin tümüne türlü araçlarla uygulatılan, yukardaki çarpık küreselleşme anlayışının önemli payı olduğuna inanıyorum.

Küreselleşme konusundaki görüşlerimi burada noktalamak, bu yazının amaçları için yeterlidir, sanırım.

Bu alt yapıyı veri olarak küreselleşmenin Muhasebe İlkeleri Kuralları ve Uygulamaları üzerindeki etkilerini ele almak zorundayız. Küreselleşmeyi bu yazı çerçevesinde daha genişçe incelemek bizi konumuz dışına, ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim gibi büyük ve

uzmanlığımızın biraz dışına taşan ülke sorunlarına yöneltecektir. Bu yazının amaçları doğrultusunda biz şimdi yönümüzü “Muhasebe” ye çevirmeliyiz.

Küreselleşmenin ülkemizdeki muhasebe mesleği üzerindeki etkileri iyi görünmüyor. Bu yazının kaleme alındığı 2018 Aralık’ındaki durum şöyledir:

26.9.2011 tarihli ve 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuş olan “Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu” (KGK) Ülkemizde Muhasebe İlke ve Kurallarının tespiti, yönetimi ve denetimi ile görevlendirilmiştir. (2.11.2011 Tarihli ve 28103 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.)

Kurumun 2017’deki durumu ve gelecekteki programları, 27-28 Eylül 2017’de İstanbul’da düzenlenmiş bulunan “Muhasebe ve Denetim Sempozyumu”nda incelenmiştir. Sempozyum çalışmaları ve bildirileri, bir KGK kitabında yayınlanmıştır. Kurum Başkanı’nın Sempozyumu açış konuşmasında sunulan KGK’nın 2018’i izleyen gelecekteki programı şöyle verilmiştir:

- “Türkiye Muhasebe Standartlarını Oluşturmak,
- Türkiye Denetim Standartlarını Oluşturmak,
- Bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kuruluşlarını yetkilendirmek,
- Bunların faaliyetlerini denetlemek.

Bütün bu sistemin temel amacı mali tabloların gerçeğe ve ihtiyaca uygun, karşılaştırılabilir finansal bilgi vermesini sağlamaktır.”

KGK’nın yukarıdaki görevlerle kurulduğu sırada, ülkemizdeki muhasebe uygulamaları şöyle özetlenebilmektedir:

1. Vergi yasalarındaki muhasebe ve denetim ilke ve kuralları; “Mali Bilanço” Muhasebesi,
2. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nda çerçevesi çizilmiş olan Ticari Muhasebe ve Denetim ilke ve kuralları, “Ticari Bilanço” Muhasebesi,
3. 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ve ilgili mevzuata dayalı muhasebe ve denetim ilke ve kuralları.

(Önemli Not: 6362 sayılı kanunla KHK-660’ın 23’üncü maddesine “SPK hükümleri saklıdır” hükmü eklenmiştir. Kararnamenin 27’inci maddesine de şu hüküm eklenmiştir: “Kanunlarla belirli alanları düzenlemek ve denetlemek üzere kurulmuş bulunan kurum ve

kurallar, Türkiye Muhasebe Standartlarına uygun olmak şartıyla kendi alanları için geçerli olacak standartlarla ilgili olarak ayrıntıya ilişkin sınırlı düzenlemeleri yapabilirler.”

4. 3568 sayılı ve 1.6.1989 sayılı Muhasebe Meslek Kanunu’ na dayanan muhasebe ve denetim kuralları (sonradan yapılan değişikliklerle birlikte yürürlükteki kanunun tam metni, www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3568 pdf adresindedir.

Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odalar Birliği (TÜRMOB)’nin 2017 Faaliyet Raporuna göre bu meslek kanunu gereğince ülkemizde 8 Mali Müşavirler Odasında kayıtlı 4745 üye ile, 77 Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odasına kayıtlı 94748 üye, Eski Kanun hükmüne göre ruhsat almış 9043 Serbest Muhasebeci olmak üzere ve 85 odada toplam 108 530 üyeli bir büyük muhasebe uzmanları topluluğu vardır. 3568 sayılı meslek kurumu ile 660 sayılı KHK arasındaki uyumlaştırma çalışmaları tamamlanmamış bulunmaktadır.

5. 1964’te Kamu İktisadi Teşebbüsleri Bilançolarının uyumlaştırılması çalışmalarıyla başlayan KİT Tekdüzen Muhasebe Esasları ile kurulan ve ülkemizde yapılan birçok muhasebe çalışmasına temel oluşturan “Kamu İktisadi Teşebbüsleri” için Muhasebe teklif tavsiyeleri.

(440 sayılı KİT Kanununun bir hükmü gereğince kurulan benim de katıldığım KİT Yeniden Düzenleme Komisyonu, temeli ABD-GAAP’ına dayanan KİT Muhasebe Teklif ve Tavsiyeleri kural ve esaslarını yayınlamıştır.)

2018 sonunda bunlardan birçoğu uygulanmamaktadır; ama henüz genel duruma uyumları tam olarak sağlanmış değildir.

6. Vergi ve Ticaret Hukuku içinde vergi yükümlülükleri ile ticaret şirketleri ve ilgilileri yararına geliştirilen muhasebe ve denetim standartlarımız, uluslararası kuruluşların çalışma sonuçlarından da yararlanarak, 2018 sonunda şu sonuçlara ulaşmıştır.

a. Maliye Bakanlığı, Muhasebe Sistemi Uygulama Tebliği (MSUGT) yayınlamak, bakanlığa yönelik muhasebe ilke ve kurallarını tespit etmiştir; bu tebliğ bugün de yürürlüktedir. Kısaca, Maliye Tek Düzeni olarak adlandırılan bu tebliğlerdeki muhasebe ve denetim standartları bir hesap planına bağlanmış, bilgisayar ortamında da kullanılmaktadır. 14.06.2017’de KGK, “Muhasebe de Yeni Dönem Başlıyor” başlığı ile şu açıklamayı yapmıştır; bu açıklama kısaca şöyle özetlenebilmektedir:

“Ülkemizde muhasebe sisteminde finansal tablolar, 3 değişik biçimde hazırlanmaktadır. Bu durum, hala uygulanmakta olan yasal mevzuatımızın ürünüdür:

- i. Vergi Mevzuatına göre hazırlanan Bilanço/Gelir Tablosu,
- ii. Tek Düzen Hesap Planına (THP) göre hazırlanan Bilanço/ Gelir Tablosu

- iii. Türkiye Muhasebe Standartları (TMS)/ Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına (TFRS) göre hazırlanan Bilanço/Gelir Tablosu.

Bugün itibariyle belirleyici temel unsur, işletmelerin “Bağımsız Denetim”e tabi olup olmadıklarıdır. Bu açıdan işletmelerimiz aşağıdaki gruplarda sınıflandırılmıştır:

1. 6102 s. TTK kapsamındaki kuruluşlar, KGK tarafından belirlenen ölçülere uyanlar, TMS’ye göre defter ve kayıt tutacaklardır. KGK’ni kuran KHK-660’tan aldığı yetki ile, Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlar (KAYİK), şu kuruluşlardan oluşmaktadır: Halka açık şirketler, bankalar, sigorta, reasürans ve emeklilik şirketleri, factoring şirketleri, finansman şirketleri, finansal kiralama şirketleri, varlık yönetim şirketleri, emeklilik fonları, ihracatçılar, sermaye piyasa kurumları ile faaliyet alanları ve belirli ölçülere göre KGK tarafından bu kapsamda olduğu kararlaştırılan kuruluşlar olarak tespit edilmiştir. KGK, büyüklük ölçüsünü Bakanlar Kurulu’nun ilgili kararına uyarak, 2018 yılı için tespit edilen

- a. Aktif toplam: 35 milyon TL ve üzeri,
- b. Yıllık net satışı: 70 milyon TL ve üzeri
- c. Çalışan sayısı: 175 kişiden fazla,

biçimde tespit edilmiştir. (26/5/2018 tarih ve 11597 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile)

KGK, bu sınırların Bakanlar Kurulu tarafından azaltılacağını ve daha çok sayıda şirketin bağımsız denetime tabi tutulacağını beklemektedir. Şirketler, yukarıdaki ölçütlerden ikisine, iki yıl üst üste girdikleri takdirde bağımsız dış denetim kapsamına alınacaktır.

2. KGK, 2018’de Büyük ve Orta Boy (BOBİ) işletmeler Finansal Raporlama Standartları Yönetmeliğini yayınlamaya yürürlüğe koymuştur. Ayrıca büyük işletmeler için hazırlanmış ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının dilimize çevrilmesinden oluşan TMS/TFRS ile küçük ve orta boy işletmeler için BOB IFRS düzeni yürürlüğe konmuştur.

3. DEĞERLENDİRME

Özetle sunduğumuz Cumhuriyetimizin ilk 95 yıllık ömründe oluşan muhasebe ilke, kural ve uygulamaları türlü dünya ülkeleri uygulamalarından etkilendikleri için, aslında küreselleşmenin tam etkisinde oluşmuştur.

1923’ü izleyen ilk yıllarda Fransız ve Alman Muhasebe ilke ve uygulamalarından etkilenen ve İktisadi Devlet Teşekkülleri (İDT) ve ilk küçük özel işletmelerimizde Fransız ve Alman şirketlerinden kopyalanmış muhasebe sistemleri kullanılmış ve oldukça yaygınlaşmıştır.

1950'lerden sonra başlayan Anglo-Sakson muhasebe uygulamalarından etkilenen uygulamalarımız, 1960'lardan başlayarak İngiliz ve ABD uygulamalarından etkilenmeye başlamıştır. Özetle söylemek gerekirse, bu anlamda ülkemizde uygulanan muhasebe ilke ve kavramları tam anlamıyla uluslararası küreselleşmenin etkili kapsamı içindedir. Bugün (2018) yaygın olarak uygulanan TMS/ TFRS ilke ve kuralları, Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS) (İAS)'nin dilimize çevrilmesi ile TMS adı altında uygulanmıştır. TFRS ise, International Federation of Accountants (IFAC)'ın yayınladığı International Financial Reporting Standards (IFRS)'nin dilimize çevrilmesi ve birkaç adaptasyon düzeltmesinden sonra TFRS unvanı ile ülkemizin yaygın uygulaması biçimine dönüştürülmüştür.

Bu özellikleriyle son yıllarda ülkemizde yaygınlaşmaya başlayan muhasebe uygulamaları tam anlamıyla küreseldir; UFRS Avrupa Birliği ülkeleri ile tüm dünya ülkelerini de etkisi altına almıştır.

Bağımsız Denetim Düzeni ise, ülkemizde ve dünyada tam küreseldir; 4 Büyük Bağımsız Denetim Topluluğunun güdümündedir. Ernst and Young (EY), Deloitte (D), PriceWaterhouseCoopers (PWC) ve KPMG'nin egemenliği altındadır. Öyle ki, bütün dünyada ve ülkemizde büyük ve yüksek bağımsız denetim ücreti ödeyen kuruluşlar bu dört büyük şirket tarafından dönüşümlü olarak denetlenmektedir.

Bu muhasebe ve denetim düzeni de Anglo-Sakson ülkelerdeki özel şirketlerin muhasebe ve denetim ihtiyaçları için geliştirilmiştir. Avrupa Birliği'nin Muhasebe ve Raporlama Direktifi de (2013/34/EU) Küreselleşmenin kaynağı olan ve adına "Washington Consensus" (Washington Uzlaşısı) denen aşırı bir "bırakınız yapsınlar..." anlayışına dayanmaktadır.

İlk olarak 1989'da İngiliz İktisatçısı John Williamson tarafından kullanılan neo-liberal kapitalizm anlayışı, zamanımızda büyük yakınmalara neden olan aşırı küreselleşme akımının kaynağı olmuştur.

1. Düşük kamu kesimi borcu. Kamu borcunun Gayrisafi Yurtiçi Hasılaya (GDP) oranı düşük tutulmalı; kamu kesimi açığı asgaride tutulmalıdır.
2. Özendirme (teşvik) yardımlarının ve özellikle kayırcı teşvik ve yardımların en aza indirilmesi, (özellikle genel olarak büyümeye, hizmet kalitesi düşük alanlardaki hizmetlere, temel sağlık hizmetlerine, alt-yapı yatırımlarına teşvik harcamalarının en aza indirilmesi)
3. Vergi Reformu yapılmalı, vergi tabanı genişletilmeli, müterakki vergi oranları düşük tutulmalı,
4. Reel faiz hadlerinin düşük oranlarda oluşmasını sağlayacak bir finansal serbest program oluşturulmalı,

5. Döviz kurlarının uluslararası pazarlarda rekabet gücünü koruyacak düzeylerde tutulması,
6. Ticaretin serbestleştirilmesi sağlanmalı, ithalat, özellikle miktar kısıtlamaları ve lisanslamaları kaldırılmak sureti ile tam serbestleştirilmeli, gümrük vergileri tümünden kaldırılamıyorsa, çok düşük düzeyde tutulmalı,
7. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları serbest bırakılmalı,
8. Devlet işletmeleri özelleştirilmeli,
9. Ticari hayat regülasyonlardan ayrıştırılmalı, özellikle rekabeti ve pazarlara dışarıdan girişleri kısıtlayan kurallar ortadan kaldırılmalı, (güvenlik, çevrenin ve tüketicilerin denetlenmesi için uygulanan kurallar hariç)
10. Mülkiyet haklarının hukuk yoluyla korunması,

Böylece serbest bırakılan atılğan ve gelişmiş Batı Ülkeleri özel girişimlerinin, güçlü ve gelişmiş şirketler tarafından yenilmelerinin zemini hazırlanmış ve son 20 yılda fakirler hızla fakirleşmiş, zenginler de daha da zenginleşmiştir.

Muhasebe Kural ve İlkelerinin, 4 Büyük Denetim şirketince uygulanması bu gidişi hızlandırmıştır.

KAYNAKLAR

Gençoğlu, Ü. G. (2017). Ticari Muhasebeye Neden Geçilmeli? *KGK içinde, Muhasebe ve Denetim Sempozyumu* (s. 3-25). Ankara: KGK.

Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2018). *Yeni Ekonomi Programı Dengelenme-Disiplin-Değişim 2019-2021 (OVP)*. Ankara: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. 12 02, 2018 tarihinde https://www.bumko.gov.tr/Eklenti/11246,yeni-ekonomi-programipdf.pdf?0&_tag1=03F8430E41D6C09174BC80D0975E9C5F93036164 adresinden alındı

KGK. (2017). *Muhasebe ve Denetim Sempozyumu - Bildiriler*. Ankara: KGK.

KPMG - Türkiye. (2018, 10). Türkiye ve Dünya Ekonomisinde Makro Gelişmeler. *Bakış*.

Özgür, F., Saydar, R., Bagwell, H., Nickeson, C. B., Torun, O. N., & Aysan, M. A. (1962).: *Ticaret Sanayi ve Madencilik kollarında çalışan KİT'ler Temel Muhasebe Teklif ve Tavsiyeleri*. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı.

Pettinger, T. (2017, 12 25). Washington consensus – definition and criticism. 12 12, 2018 tarihinde Economics.Help:

<https://www.economicshelp.org/blog/7387/economics/washington-consensus-definition-and-criticism/> adresinden alındı

Saraç, O. (2017). Sermaye Piyasaları Açısından Bağımsız Denetim. KGK içinde, *Muhasebe ve Denetim Sempozyumu* (s. 373-382). Ankara: KGK.

Selimoğlu, R. (2017, 06 14). Muhasebede Yeni Bir Dönem Başlıyor! 12 12, 2018 tarihinde muhasebeTR.com: <http://www.muhasebetr.com/yazarlarimiz/recepselimoglu/024/> adresinden alındı

Stiglitz, J. E. (2002). *Globalization and Its Discontents* (Küreselleşme ve Ondan Yakınlar). ABD: Penguin Press.

Stiglitz, J. E. (2016, 08 05). *Globalization and its New Discontents*. Project Syndicate. 12 12, 2018 tarihinde <https://www.project-syndicate.org/commentary/globalization-new-discontents-by-joseph-e--stiglitz-2016-08> adresinden alındı

TÜRMOB. (2017). *Faaliyet Raporu*. Ankara: TÜRMOB.

Yaraşlı, G. O. (2017). Açılış Konuşması. KGK içinde, *Muhasebe ve Denetim Sempozyumu*. Ankara: KGK.

Yünlü, M. (2017). Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standartları Ne Getiriyor? KGK içinde, *Muhasebe ve Denetim Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 27-39). Ankara: KGK.

MUHASEBE TEORİ VE UYGULAMASI: BUGÜNÜ VE YARINI*

Prof. Dr. Özer Ertuna¹

ÖZ

Dünya hızlı, giderek hızı artan ve kapsamlı bir değişim içindedir. Bu değişim yeni kavramların doğmasına neden olmuştur. Bu kavramlar, hissedar yerine paydaş, yönetim yerine yönetişim, ve kâr etmek yerine sürdürülebilir başarı kavramlarıdır. Şirketlerin paydaşları sermaye sahipleri, borç ve kredi verenler, işçi ve çalışanlar, tedarikçiler, müşteriler, devlet, yakın çevre ve doğal çevredir. Şirketlerin sürdürülebilir bir başarıya ulaşabilmeleri için paydaşlarının şirket faaliyetlerini doğru değerlendirebilmesi gerekmektedir. Doğru değerlendirme ise doğru veriler ister. Muhasebe doğru ve paydaşları için yararlı veri üretme konusunda yeniden yapılanmalıdır. Muhasebe dalının paydaşlarının ihtiyaç duydukları verileri sağlayabilmeleri iki ana alandaki gelişmelere bağlıdır. Bu alanlar muhasebe standartlarının gelişmesi ve ihtiyaçlara cevap veren raporlama kapsamının ve şekillerinin saptanması alanlarıdır. Bu yazı, bu alanlardaki gelişmeleri ele almaktadır.

Üzülerek belirtmek gerekir ki Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu muhasebeyi yalnızca hissedar, ortak, borç veren ve kredi verenlere karşı sorumlu kabul etmekte ve standartları bu amaca uygun saptamaktadır. Oysa günümüzde şirketlerin paydaşlarına karşı sorumlu olduğu gerçeği kabul edilmektedir ve gelecekteki gelişmeler de bu doğrultuda olacaktır. Öbür yandan Küresel Raporlama Girişimi muhasebe fonksiyonunun boş bıraktığı alanda raporlama standartları geliştirmektedir.

Çağın gelişen ihtiyaçlarına cevap verecek dinamik bir muhasebe dalına ihtiyaç vardır. Yeni bir muhasebenin yaratılması sorumluluğu günümüz muhasebe akademisyenleriyle uygulamacıların omuzlarındadır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe teorisi, Muhasebenin geleceği

Jel Kodu: M41, M42, M49

* Bu yazı 19 Ocak tarihinde yapılan “Türkiye’de Muhasebenin Geleceği” çalıştayında sunulan bildiridir.

¹ Boğaziçi Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi, ertuna@boun.edu.tr

ACCOUNTING THEORY AND APPLICATION: TODAY AND TOMORROW

ABSTACT

World is facing a fast, accelerating and comprehensive change. This change has created new concepts related to responsibilities and relations of the companies with its stakeholders. Stakeholder, governance and sustainability concepts are some of these concepts developed in academic world. Stakeholders of a company are stockholders, owners, creditors, labor and employees, suppliers, customers, government and the environment in which the company is operating. For the sustainable success of the companies their stakeholders must reach correct decisions related to the operations of the companies. Correct decision requires appropriate data. Accounting function needs to restructure itself to provide correct and appropriate data for the stakeholders of companies. This requires development in two major field: development of accounting standards and providing reports most appropriate to the needs of stakeholders. This article tries to evaluate the developments in these two areas.

Unfortunately, International Accounting Standard Board still establishes accounting standard as if companies are responsible to their stockholders; instead of their stakeholders. But it is a well-accepted fact that companies are responsible to their stakeholders. On the other hand, Global Reporting Initiative develops reporting standards on areas not covered by accounting.

There is a need for a dynamic accounting function that will meet the arising needs of the century. The responsibility of developing a new accounting function rests on the shoulders of the academicians and the practicing accountants of our day.

Keywords: Accounting Theory, Future of Accounting

Jel Code: M41, M42, M49

1. GİRİŞ

Dünya 1990'lı yıllardan bu yana hızlı ve ivmesi artan bir değişim süreci içinde bulunmaktadır. Muhasebe teori ve uygulamalarının da bu hızlı değişime ayak uydurması gerekmektedir. Bu da hem muhasebe akademisyenlerinin hem de uygulamacılarının sorumluluklarını arttırmaktadır. Bu inceleme muhasebe teori ve uygulamaları alanlarındaki gelişmelerin son durumunu yansıtmayı amaçlamaktadır. ²Amacımız gelecekle ilgili kendi görüşlerinizi oluşturmanıza yardımcı olmaktır.

² Muhasebe dalında beklentilerle ilgili, yazarın bu yazıdan önce yayınlanmış üç makalesi daha bulunmaktadır.

Bunlar:

Ertuna, Özer, "Accounting Function's Agenda for 21. Century", İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları, Mayıs 2005.

Ertuna, Özer, "Muhasebe İçin Yeni Ufuklar: Sosyal Muhasebe", Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmacıları Derneği (MUFİTAD), Temmuz 2012, s. 5-18 ve

Ertuna Özer, "Muhasebe Teori ve Uygulamalarından Beklentiler", Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, Ocak 2015. s. 5-25.

Günümüzde ekonomik, teknolojik, sosyal, kültürel ve çevresel alanlarda düşünce kalıplarımız değişmekte; her geçen gün işletmelerin faaliyetleri ve sorumlulukları ile ilgili görüşlerimiz yeniden şekillenmektedir. Şirketlerin kimlere karşı sorumlu olduğu, şirketlerin sosyal ve ekolojik sorumlulukları, kısaca vadeli çıkarlarla uzun vadeli kazançların uyuşması gibi konularda görüşlerimiz hızla değişmektedir. İşletme faaliyetleri, bu faaliyetlerin etkileri hakkında bilgiler toplamak, bu bilgileri işlemek ve ilgililere güvenilir bir biçimde rapor etmekle sorumlu olan muhasebe disiplini de bu değişikliklere ayak uydurmak, ortaya çıkan ihtiyaçlara cevap vermek zorundadır.

Son birkaç on yılda, farklı disiplinlerin de katkısıyla çok önemli kavramlar ve değerler geliştirilmiştir. Bu kavram ve değerlerin birçoğu giderek yaygın kabul görmektedir. Muhasebe dalı, ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara cevap verebilmek için, diğer disiplinlerin de katkısıyla geliştirilen bu kavram ve değerler doğrultusunda muhasebe teori ve uygulamalarını geliştirmek durumundadır. Bu kavramlardan en önemlileri *paydaş, yönetim ve sürdürülebilirlik* kavramlarıdır.

Yakın bir geçmişe kadar şirketlerin hissedarlarına karşı sorumlu oldukları, amaçlarının ise hissedarlarına kâr veya değer yaratma ile sınırlı olduğu kabul edilirdi. Bu nedenle de muhasebe teorisi hissedarların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde gelişmişti. Daha sonraları, şirketlerin, şirket faaliyetlerine kaynak sağlayanlara (genellikle de finansal kaynak sağlayan hissedar, borç ve kredi verenlere) karşı sorumlu oldukları görüşü güçlenmişti. Günümüzde yaygın olan görüşe göre şirketler sadece hissedarlarına karşı değil, tüm paydaşlarına karşı sorumludur. Paydaşlar ise şirket faaliyetlerini etkileyen ve bu faaliyetlerden etkilenen tüm kişiler ve çevredir. Yani paydaşlar, hissedarlar, kredi ve borç verenler, çalışanlar, müşteriler, bayiler, tedarikçiler ve daha kapsamlı olarak devlet, sosyal ve ekolojik çevre, komşular, hatta rakiplerdir. Yine gelişmekte olan görüşe göre şirketlerin amacı sadece kâr etmek veya ortaklarına değer yaratmak değil, tüm paydaş çıkarlarını dengelemek ve onlara değer yaratmaktır. Muhasebe dalı da, uygulamalarını, tüm paydaşların ihtiyaç duydukları bilgileri toplayacak, işleyecek ve rapor edecek şekilde geliştirmelidir.

Muhasebe dalının çağın gelişen ihtiyaçlarına cevap verebilmesi iki ana alandaki gelişmelere bağlıdır. Bu alanlar muhasebe standartlarının gelişmesi ve ihtiyaçlara cevap veren raporlama şekillerinin saptanması alanlarıdır. Bu yazı, bu alanlardaki gelişmeleri ele alacaktır.

Standartların geliştirilmesi alanında Muhasebe Standartları Kurumu (IASB)³ faaliyet göstermektedir. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu 2013 yılında muhasebe standartlarını geliştirmek için yeni *kavramsal çerçeve* arayışları içine girmiştir. Bu arayışlar 2018 yılında sonuçlanmıştır.

İşletme faaliyetleriyle ilgili tüm çevrelerin bilgi ihtiyaçlarına cevap verecek raporlama şekillerinin saptanması alanında Küresel Raporlama Girişimi (GRI)⁴ önemli çalışmalar yapmış ve bunlar 2018 yılında bazı sonuçlara ulaşmıştır.

Günümüzde muhasebe uygulamalarıyla raporlama faaliyetleri arasındaki ilişkiler yeterli bir açıklık kazanmamıştır. Fakat bu ilişkilerin kurulabilmesine yardımcı olacak akademik

³ International Accounting Standards Board (IASB).

⁴ Global Reporting Initiative (GRI).

çalışmalar artmaktadır. Bu çalışmalara Türkiye'nin akademik çevrelerinden katılımlar da artmaktadır.

2. MUHASEBE STANDARTLARI İÇİN YENİ KAVRAMSAL ÇERÇEVE ARAYIŞLARI

1973 yılında uluslararası muhasebe standartları oluşturmak ve bunların kullanımını teşvik etmek amacıyla kurulan Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASC)⁵ 1989 yılında, oluşturacağı muhasebe standartlarına rehberlik edecek bir *Kavramsal Çerçeve* kabul etmiştir. *Kavramsal çerçeve* çok önemlidir. En önemli yanı da muhasebe fonksiyonunun amacının tanımlanmasıdır. O günkü tanımlamalara göre, muhasebe, hissedarların (sermaye sağlayanların) veri ihtiyaçlarını karşılamak için bilgileri toplamakta, sınıflandırmakta ve rapor etmektedir. Bu komite 2001 yılında Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumuna (IASB) dönüştürüldüğünde, 1989 yılının koşulları için oluşturulan *Kavramsal Çerçeve* aynen korunmuştur. 2010 yılında Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu bu çerçevede önemli bir değişiklik yapmamış, çerçeve günümüze kadar temel ilkelerini korumuştur. 1990 sonrası yaşadığımız ekonomik, sosyal, teknolojik, ekolojik pek çok değişim, tüm kavramsal çerçevelerimizi ve paradigmalarımızı etkilediği gibi, muhasebe standartlarına yön vermesi gereken *kavramsal çerçevenin* de değişmesini gerektirip gerektirmediği sorgulanmaya başlamıştır.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu 2013 yılı Temmuz ayında Finansal Raporlama için *Kavramsal Çerçeve* arayışı adında 239 sayfalık bir *Tartışma Tebliği* hazırlamış ve tüm ilgililerin görüşüne sunmuştur.⁶ Görüşlerin sunulması için de 14 Ocak 2014 tarihine kadar zaman tanınmıştır. *Tartışma Tebliği* tartışılacak konuları ayrıntılı anlatırken “paydaş”, “sosyal ve ekolojik sorumluluk” terimlerini hiç kullanmamıştır. 1989 yılından bu yana benimsenmiş kavramlar dışına çıkılmamıştır. Tartışma tebliğinden anlaşılacağı üzere, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurumu'nun aradığı yeni *Kavramsal Çerçeve*, Muhasebe hizmet alanını genişletmeyen, paydaşlara değil de, sadece, kurumun kendi tanımlamasıyla, birinci derece kullanıcılarının, daha doğrusu, ortak, hissedar, kredi ve borç verenlerin artan ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir *Kurumsal Çerçeve*dir.⁷

Kavramsal Çerçeve çalışmaları 2018 yılında tamamlanmış ve Mart 2018'de yayımlanmıştır. Yeni *Kavramsal Çerçeve* çağımızın gelişmelerine cevap verecek nitelikte değildir. Muhasebenin veri işleme amacı ve işlenen verilerin rapor şeklinde sunulması

⁵ IASC, International Accounting Standards Committee. Bu kurum 2001 yılında IASB, International Accounting Standards Board şekline dönüştürülmüştür.

⁶ Tebliğin İngilizce adı: A Review of the Conceptual Framework for Financial Reporting. Tebliğe şu adresten ulaşılabilir: [https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-IFRS-A-Review-of-the-Conceptual-Framework-for-Financial-Reporting-DP-July-2013/\\$FILE/EY-Discussion-Paper-Conceptual-Framework-July-2013.pdf](https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-IFRS-A-Review-of-the-Conceptual-Framework-for-Financial-Reporting-DP-July-2013/$FILE/EY-Discussion-Paper-Conceptual-Framework-July-2013.pdf)

⁷ Kavramsal Çerçeve ve bu çağrıya verilen cevaplar 2015 yılındaki makalemde daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ertuna Özer, “Muhasebe Teori ve Uygulamalarından Beklentiler”, Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, Ocak 2015. s. 5-25.

hakkında, özellikle de şirket sorumluluklarıyla ilgili herhangi bir yenilik getirmemiştir. Genel Amaçlı Finansal Raporların amacı değişmemiş, aynen şöyle ifade edilmiştir:

“Genel amaçlı finansal raporlamanın amacı, mevcut ve muhtemel yatırımcılar, borç verenler ve diğer kredi verenlerin kuruma kaynak sağlama ile ilgili kararlarını almalarına yardımcı olacak finansal bilgileri sunmaktır.”⁸

2018 yılında benimsenen *Kavramsal Çerçeve*de paydaş, sosyal sorumluluk, çevre sorumluluğu gibi kavramlardan hiçbiri yoktur. Bu kavramlardan yoksun olan bir çerçevenin ortak, hissedar, kredi ve borç verenlerin ihtiyaçlarına dahi cevap vermesi beklenmemelidir.

Finansal raporların hazırlanmasının amacının tanımlanmasında görüldüğü gibi *Kavramsal Çerçevenin* yeniden tanımlanmasında 1989 yılından bu yana, önemli bir şekilde değişen işletme ve işletme sorumlulukları kavramları muhasebe uygulamalarına girememektedir. Diğer disiplinlerce ve muhasebe teorisi üzerinde yapılan akademik çalışmalarda geliştirilen yeni kavramlar, özellikle de “paydaş muhasebesi” kavramları muhasebe uygulamalarına girememektedir.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda bütün kavramlarımız hızla değişirken, diğer disiplinler bu kavramlara ayak uydurma konusunda önemli çalışmalar yapıp uygulama alanında da önemli başarılar elde ederken, muhasebe dalı paydaş muhasebesi, şirket yönetimi, şirket sosyal sorumluluğu, şirket etiği, sürdürülebilirlik gibi yeni kavramları *Kavramsal çerçeve* içine sokamamaktadır. Oysa aşağıda sunacağımız gibi muhasebe dalındaki akademik çalışmalar bu kavramların muhasebe uygulamalarına yansımalarının yollarını aramaktadır.

3. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLAMASI

Günümüzde şirketlerin sosyal sorumlulukları bilinci hızla gelişmektedir. Bu bilincin temelinde “Sürdürülebilirlik” kavramı yatmaktadır. Sürdürülebilirlik kavramı altında şirketler tüm paydaş ve çevre ilişkilerini göz ardı etmemeli, kısa vadeli kâr yerine şirketin paydaşlara ve çevreye yarattıkları kazançları uzun vadeli bir yaklaşımla ele almalıdır. Bu görüşe göre şirketlerin tüm paydaşlarına, sosyal ve ekolojik çevreye karşı sorumlulukları vardır. Şirket faaliyetlerini etkileyen veya şirket faaliyetlerinden etkilenen tüm paydaşların şirket faaliyetleri ve bu faaliyetlerin onlara etkileri konusunda bilgilendirilmeleri gerekmektedir.

Son yıllarda sosyal raporlama ve muhasebe ilişkileri alanında çok önemli akademik çalışmalar ve uygulama alanlarında gelişmeler olmuştur. Sosyal ve ekolojik sorunların önemi arttıkça ve sosyal sorumluluk bilinci geliştikçe, pek çok ulusal veya uluslararası kurum, şirketlerin sosyal ve ekolojik etkilerini ölçme ve rapor etme konularında çaba göstermektedir. Bu çabaların en başarılı örneklerinden biri, kurumsal sürdürülebilirlik alanında faaliyet gösteren, Küresel *Raporlama Girişiminin* (GRI)⁹ yaptığı çalışmalardır. GRI, kâr amacı

⁸ Amacın orijinal şekli: The objective of general purpose financial reporting is to provide financial information about the reporting entity that is useful to existing and potential investors, lenders and other creditors in making decisions relating to providing resources to the entity.

⁹ Global Reporting Initiative (GRI)

gütmeyen, kuruluşların, ekonomik, çevresel ve yönetsel performanslarının raporlanması ile ilgili kılavuz (guideline) ve standartlar geliştiren bir kurumdur.¹⁰ Kurum geliştirdiği standartları akademik dünyanın da içinde bulunduğu geniş bir katılımı oluşturmuştur. Kurum ilk kılavuzunu 2000 yılında yayınlamıştır. Kılavuzla ilgili sürekli bir geliştirme çabası yürütülmektedir. GRI ikinci (G2) küresel raporlama kılavuzunu 2002 yılında yayınlamıştır. G3, üçüncü nesil kılavuz 2006 yılında, G4 nesil kılavuzu ise 2013 yılında yayınlanmıştır. Ekim 2016'da G4 kılavuzu kısmen yenilenerek, kısmen de kolay anlaşılabilir şekilde netleştirilerek GRI Standartları şekline döndürülmüştür. Yani kılavuzlar bir öneri ağırlığındayken uygulanması gerekli standartlara dönüştürülmüştür. Bu standartlar ve GRI kılavuzları yaygın olarak pek çok kuruluş tarafından kullanılmaktadır. GRI kılavuzları kullananlar ve yeni kullanmaya başlayanlar 1 Temmuz 2018'den itibaren raporlarını GRI standartları çerçevesinde yayınlamak zorundadırlar.

Aşağıda Ekim 2016'da yayınlanan 443 sayfalık GRI standartlarını kısaca tanıtmak istiyoruz.¹¹ Açıklamamıza giriş bölümünden başlıyoruz.

“Birleştirilmiş, GRI Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları 2016 (Burada geliştirilen standartlar) arzu edilen sürdürülebilir kalkınma hedeflerine destek olmak amacını gütmektedir. Burada, sürdürülebilir kalkınma, bugünün ihtiyaçlarını karşılarken, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama imkânlarından ödün vermemek anlamında kullanılmaktadır.

Tüm kurumlar, faaliyetleri ve ilişkileri nedeniyle sürdürülebilir kalkınmayı pozitif veya negatif yönde etkilemektedir. GRI standartlarıyla sürdürülebilir raporlama, bir kurumun, sürdürülebilir kalkınma açısından, ekonomik, çevresel ve/veya sosyal etkilerini ve böylece sürdürülebilir kalkınma hedefinin üzerindeki pozitif veya negatif etkilerini kamuya açık bir şekilde rapor etmesidir. ...

GRI standartları kurumlara ve paydaşlara, kurumların ekonomik, çevresel ve sosyal etkilerini açıklamak ve anlaşılmasını sağlamak için ortak bir dil oluşturmaktadır. Standartlar, kurumların etkilerinin, küresel karşılaştırılabildiğini ve bilgi kalitesini arttırmakta ve bu sayede kurumların şeffaflık ve hesap verebilirliklerini güçlendirmektedir.

Sürdürülebilirlik raporları ile sunulan bilgiler iç ve dış paydaşların, kurumların sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yaptıkları etkiler hakkında fikir oluşturma ve karar verme imkânı yaratmaktadır. ”

Açıklamalarımıza GRI'in 17 Şubat 2017 tarihli kısa yayınından devam ediyoruz.¹²

“Yatırımcılar ve paydaşların sürdürülebilir risk ve fırsatlarla ilgili bilgi ihtiyaçları arttıkça, finansal olmayan raporlama çerçevesi giderek genişlemektedir. Finansal olmayan

¹⁰ GRI'in resmi sitesi: <https://www.globalreporting.org/Pages/default.aspx>

¹¹ Söz konusu 443 sayfalık doküman CONSOLIDATED SET OF GRI SUSTAINABILITY REPORTING STANDARDS 2016 adlı dokümandır. Bu dokümana ulaşım adresi: <http://www.ekvilib.org/wp-content/uploads/2018/03/GRI-standardi-2016.pdf>

¹² Global Reporting Initiative (GRI) Standards – Reporting on Sustainability February 2017. Ulaşım adresi: http://cdn.wsp-pb.com/jg8fkm/gri-standards-white-paper_web.pdf

bilgiler çeşitli formatlarda açıklanabilir. Bunlar Tekbaşlarına sürdürülebilirlik raporları veya şirket yıllıklarında finansal bilgilerle birlikte olabilir. ”

GRI standartları iki grup altında sınıflandırılmıştır. Bunlar, her kurumun uyacağı standartlar ve konu-özel standartlardır. Bu gruplardaki standartları sadece isimleriyle tanıtmak istiyoruz.

“Her Kurumun Uyacağı Standartlar

GRI 101: Kuruluş

GRI 102: Genel bilgiler

GRI 103: Yönetim tarzı”

Konu-özel standartlar üç grup altında toplanmaktadır. Bunlar Ekonomik, Çevresel ve Sosyal standartlardır.

“GRI 200: Ekonomik Standartlar

201: Ekonomik Performans

202: Piyasa Konumu

203: Dolaylı Ekonomik Etkiler

204: Satın Alma Uygulamaları

205: Anti-yolsuzluk

206: Anti-rekabet davranışları

GRI 300: Çevresel Standartlar

301: Malzemeler

302: Enerji

303: Su

304: Bio-çeşitlilik

305: Salınım

306: Akışkanlar ve Atıklar

- 307: *Çevreye Uyum*
- 308: *Tedarikçi Çevresel Değerlendirme*
- GRI 400: *Sosyal*
- 401: *İstihdam*
- 402: *İşçi-İşveren İlişkileri*
- 403: *Mesleki sağlık ve güvenlik*
- 404: *Yetiştirme ve Eğitim*
- 405: *Çeşitlilik ve Eşit Fırsatlar*
- 406: *Ayrımcılık Karşıtlığı*
- 407: *Örgütlenme Serbestliği ve Toplu Sözleşme*
- 408: *Çocuk İşçiler*
- 409: *Zorla ve Zorunlu İşçilik*
- 411: *Yöresel İnsanların Hakları*
- 412: *İnsan Hakları Değerlendirilmesi*
- 413: *Yerel Komşular*
- 414: *Tedarikçi Sosyal Değerlendirmesi*
- 415: *Kamu Siyasetleri*
- 416: *Müşteri Sağlığı ve Güvenliği*
- 417: *Pazarlama ve İsimlendirme*
- 418: *Müşteri Gizliliği*
- 419: *Sosyoekonomik Uyumluluk”*

Görüldüğü gibi sürdürülebilirlik raporlaması çok geniş bir bilgi alanını kapsamaktadır. Bu durum, çağımızın sorunlarının yarattığı bilgi ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Kurumların, şirket ve kuruluşların faaliyetleri tüm çevreleri; iç ve dış paydaşları, doğal ve sosyal çevreleri üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler yapmaktadır. Bu etkilerin ilgililerce iyi değerlendirilmesi için gerekli bilgilerin uygun standartlar çerçevesinde şirket ve kuruluşlarca sunulması gerekmektedir.

Sorulması gereken soru şudur: Şirket ve kuruluşların muhasebeleri paydaş ve çevrenin ihtiyaçları olan bilgilerin hangilerini sunmayı görev olarak benimsemelidir? Bu açıdan bakıldığında muhasebe fonksiyonunun sadece ortak, hissedar ve diğer fon sağlayanların ihtiyaçlarını karşılayan bilgileri sunması yeterli değildir. Çünkü şirketlerin ortak, hissedar, fon kaynakları, paydaşları, sosyal ve fiziki çevreleri ile ilişkileri birbirlerinden bağımsız değildir.

Şirket ve kuruluşlar değer yaratmak için kurullar değer yaratmalarının tüm paydaş ve çevrelerine olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Şirketler bu olumlu ve olumsuz etkileri dengelenmek zorundadır. Aksi halde şirket ve kuruluşların günümüze ve geleceğe hizmet ettiklerini söylemek olanaksızdır. Muhasebe dalı çağın gelişmelerine ayak uydurmak, hatta bazı gelişmelere öncülük etmek zorundadır.

4. MUHASEBE DALINDA AKADEMİK ÇALIŞMALAR

Yukarıda belirttiğimiz gibi, çağımız her alanda çok hızlı ve hızı artan bir değişim yaşamaktadır. Bu değişim yeni imkânlar ve yeni ihtiyaçlar yaratmaktadır. Bu nedenle de paydaş teorisi, şirket sosyal sorumluluğu, sürdürülebilirlik konuları ve ilgili kavram ve değerleri günümüzün en yaygın araştırma ve yayın konuları arasındadır. Muhasebe dalı da, çağımızda doğan ihtiyaçlara cevap verecek şekilde bu akademik çalışmalarda yerini almaktadır. Muhasebe dalı bu akademik çalışmalarla, işletme sorumlulukları, yönetim ve yönetişim konularında, diğer akademik disiplinlerde geliştirilen kavramları muhasebe konularına uyarlamakta, hatta bazı çalışmalar oldukça ileri adımlar atarak, “paydaş muhasebesi ve ilkeleri”, “sürdürülebilirlik muhasebesi” gibi yeni muhasebe teorileri geliştirmektedir.

Çağımızda muhasebeyi en çok etkileyen kuramsal ve kavramsal gelişmeler kurumların ve şirketlerin paydaş ve çevre sorumlulukları, sürdürülebilirlik ve yönetişim alanlarında olmuştur. Muhasebe dalında da akademik çalışmalar aynı dallarda yaygınlaşmaktadır. Üzülerek belirtmek gerekir ki, yukarıda ayrıntılarıyla incelediğimiz gibi, Muhasebe Standartları Kurumu (IASB) uzun bir çalışma sonucu kabul ettiği ve 2018 yılında yürürlüğe girecek kavramsal çerçevede paydaş kavramına yer vermemekte 1989 yılından bu yana uyguladığı muhasebe standartlarında temel bir değişiklik yapmamaktadır. Ancak muhasebe akademik çevrelerinde paydaş ve çevre sorumluluğu, sürdürülebilirlik ve yönetişim alanlarında çalışmalar ısrarla sürmektedir. Bu çalışmalarda diğer disiplinlerdeki gelişmeler de izlenmekte ve bütünleştirici arayışlar devam etmektedir. Öbür yandan sürdürülebilirlik raporlaması, Küresel Raporlama Girişimi (GRI) öncülüğünde oldukça tatminkâr bir gelişme göstermektedir. Sürdürülebilirlik raporlaması konusunda da muhasebenin akademik dünyasında çalışmalar yürütülmektedir.

İzleyen sayfalarda muhasebe akademik dünyasında yapılan çalışmalar sonucu yayınlanan makale ve kitaplardan örnekler vereceğiz.¹³ Bu örnekler muhasebe akademik dünyasındaki arayışların çeşitliğini ve diğer disiplinlerle ilişkilerini göstermektedir. Burada araştırmaların özet veya giriş bölümlerinden alıntıları ve internet adreslerini sunacağım.

¹³ Bu örnekler seçilirken ulaşımın kolaylığına dikkat edilmiştir. Kaynaklara internette, PDF formatında kolaylıkla ulaşılabilir.

Önce, bir kurumsal sorumluluk kitabını tanıtacağım. Kitabın adı, “Kurumsal Sosyal Sorumluluğa profesyonellerin bakış açıları”. Kitabın adından da anlaşıldığı gibi, kitapta 20’yi aşkın daldaki profesyonellerin Kurumsal Sosyal Sorumluluğa (CSR)¹⁴ bakışı yer alınmaktadır. Kitapta birinci bölüm kurumsal sorumluluğun muhasebe ve muhasebeciler açısından incelenmesidir. Burada kitabın birinci bölümünü tanıtacağım.¹⁵

4. 1. Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Profesyonellerce Görünümü¹⁶

4. 1. 1. Corporate Responsibility, Accounting and Accountants

Yazar: Carol A. Tilt

Özet: Kurumsal Sosyal Sorumluluk konusundaki tartışmalara muhasebecilerin yapabileceği önemli katkı vardır. Geleneksel olarak, muhasebecilerin görevi finansal sorumluluk iken, pek çok yıldır, şimdi, muhasebe akademisyenleri sosyal ve çevresel muhasebe konularındaki araştırma ve teorinin ön safhalarında yer almaktadır ve yakın bir geçmişte, uygulamacılar, meslek kuruluşları ve benzerleri konuyla ilgilenmeye başlamıştır. Muhasebecilerin kurumsal sosyal sorumlulukla ilgilenmeleri, topluma karşı finansal etkilerden daha kapsamlıdır. Kimi yazarlar, muhasebecilerin, küresel boyutta sosyal adaletin iyileştirilmesinde ve sosyal ve çevresel yararların sağlanması konularında rol oynayacaklarını ileri sürmektedir. Bölüm önce şirketlerin sosyal ve çevresel olayları nasıl rapor ettiğini araştırmada yoğunlaşmaktadır. Daha sonra, bu rapor etme ile muhasebecilerin kurumsal sosyal sorumluluk konularına bakış açıları konusunda yapılan bazı araştırmalar incelenmektedir. Son olarak da muhasebe mesleğinin kurumsal sosyal ve çevresel sorumluluğun benimsemesi ve desteklemesiyle ilişkilerini özetlemektedir.

Kurumsal sorumlulukla muhasebe ilişkilerini ele alan bu kitabı tanıttıktan sonra çeşitli makalelerden örnekler vermeye yöneliyorum. Makale örnekleri verirken, yurtdışı İngilizce yayınlardan 10 örnek sunacağım. Daha sonra da Türkçe yayınlardan iki örnek sunacağım. Bu örnekler yurtiçi araştırmacıların gelişmeleri iyi izlediklerini göstermektedir.

4. 2. Yurtdışı İngilizce Yayınlarından Örnekler

Burada sunulan on örnek uzun bir araştırma ve değerlendirmeye dayanmamakta, sadece kolay ulaşım nedeniyle seçilmiş on örnektir.

¹⁴ Corporate Social Responsibility (CSR).

¹⁵ Bu bölüm Carol A. Tilt tarafından 96 kaynaktan yararlanarak hazırlanmıştır.

¹⁶ Carol A. Tilt. Corporate Responsibility, Accounting and Accountants. Chapter 1 in “Professionals’ Perspectives of Corporate Social Responsibility” Samuel O. Idowu & Walter Leal Filho. Editors. Springer-Verlag Berlin Heidelberg 2009.

4. 2. 1. Paydaş Katılımı ve Paydaşlar İçin Muhasebe¹⁷

Yazarlar: Ronald K. Mitchell, Texas Tech University

Harry J. Van Buren III University of New Mexico

Michelle Greenwood Monash University

R. Edward Freeman University of Virginia

Özet: *Paydaş Katılımı ve kuramsal karar verme ve bunlar sonucunda değer yaratma, paydaş teorisinin çözmeye çalıştığı dikenli bir sorundur. Buna rağmen gelişme yavaş cereyan etmektedir, kanımızca sorun, günümüz muhasebe teorisi ve uygulaması kurum faaliyetleri nedeniyle risk altında olan tüm paydaşların karar vermek için gerekli verileri sağlamaması ve ihtiyaçlara cevap vermemesidir. Bu yazımızda paydaş katılımı için paydaş risk paylaşımının daha iyi bir gerekçe olması nedeniyle, bilinçli olarak disiplinler arası, Değer Yaratma Paydaş Muhasebesi (VCSA)¹⁸ geliştirilmektedir. Biz VCSA uygulanması için Değer Yaratma Paydaş Ortaklığını (VCSPs)¹⁹ önermekteyiz. VCSA, muhasebe, değer yaratma/ girişimcilik ve paydaş teorilerinin bir birleşimidir ve VCAP mekanizması mülkiyet-ilkesi (ortaklık) ve kimlik-ilkesi (şirket) farklılaşmasından ortaya çıkmaktadır.*

4. 2. 2. Paydaşlar İçin Muhasebe ve Muhasebeyi Yararlı Kılma²⁰

Yazarlar: Paul Andon,

Jane Baxter

Wai Fong Chua

Özet: *Yöneticiler ve paydaşlar için mevcut ve uygun bilgi bulunabilmesinin önemine olan inanç, muhasebe dalında önemli boyutlarda değişime neden olmuş, daha yararlı muhasebe bilgisinin sunacağına inanılan yeni raporlama şekillerinin geliştirilmesini cesaretlendirmiştir. Esasında muhasebe kendi başına yararlı değildir. Muhasebe bilgileri, uygulamada yararlı hale getirilen heterojen bir karışımdır. Biz araştırma taramasıyla, muhasebe bilgilerinin, uygulamacuların deneme, duygusal, hayali ve birleştirici oyunlarla yararlı hale getirildiğini açıkladık. Bu araştırma, farklı paydaş çıkarlarının muhasebe bilgilerinin yararlı olmasını sağladığını göstermektedir. Sonra paydaş muhasebesinin etik etkilerini, özellikle de aşırı şeffaflığın sorun yaratabilecek sonuçlarını ele aldık. Daha sonra paydaş muhasebesinin kritik imkânlarını inceledik. Muhasebe bilgilerinin yararı ve bu yararı*

¹⁷Stakeholder Inclusion And Accounting For Stakeholders. Bu makaleye şu adresten ulaşılabilir: <https://pdfs.semanticscholar.org/0637/c5f2f3218502521a5c87f60b174174195591.pdf>

¹⁸ Value Creation Stakeholder Accounting (VCSA).

¹⁹ Value Creation Stakeholder Partnerships (VCSPs)

²⁰ Accounting for Stakeholders and Making Accounting Useful. Bu makaleye şu adresten ulaşılabilir: [http://perpustakaan.unitomo.ac.id/repository/Accounting%20for%20Stakeholders%20and%20Making%20Accounting%20Useful%20\(pages%20986%E2%80%931002\).pdf](http://perpustakaan.unitomo.ac.id/repository/Accounting%20for%20Stakeholders%20and%20Making%20Accounting%20Useful%20(pages%20986%E2%80%931002).pdf)

sağlayacak olan çıkarlar üzerinde daha fazla araştırma yapılmasının gerekli olduğu görüşüyle yazımızı bitirdik.

4. 2. 3. Muhasebe, Yönetişim, Paydaş Raporlama ve Ekonomik Değer Yaratma²¹

Yazar: Sean Stein Smith, Fairleigh Dickinson University.

Küresel iş çevreleri daha fazla bağımlı ve daha karmaşık olmayı sürdürdükçe, kurumların finansal performans konusunda daha kapsamlı bir görüşe sahip olmaları gerekir. Şirket yönetişimi, esasında, bir kurumun yönetici takımın, kurumun işlerini nasıl yönettiği, kurumun nasıl ekonomik değer yarattığının tanımlanmasıdır. Geleneksel finansal raporlamaya ilave olarak paydaş katılımı ve raporlama, değer yaratma olayının tüm katılımcılarına uygun bilgilerin yaratılması ve sunulmasıdır. Bu iki geniş akımın, iletişim ve paydaş katılımının bağdaştırılması, finans ve muhasebenin görevidir. Finans ve muhasebe fonksiyonlarının niceleyici ve analitik yeteneklerini kullanarak, kurumlar, sürekli gelişen iş çevrelerinde, şeffaflık ve değer yaratma için gerekli esnek, uygun ve güvenilir bilgileri üretebilirler.

4. 2. 4. Paydaşlar İçin Sorumlu Muhasebe²²

Yazarlar: Jeffrey S. Harrison

Joyce van der Laan Smith

Özet: Mevcut muhasebe uygulamalarının altında yatan finans teorisinin ve bu teorisinin geniş bir paydaş kitlesine tekrar uygulanmasının tenkidi yoluyla, bu yazı genel muhasebe mesleği için, değişik bir açıdan, örnek teşkil edecek temelleri oluşturmaktadır. Net olarak belirtmek gerekirse, biz, muhasebe mesleğinin, sadece yatırımcı ve kredi verenlere değil, daha geniş bir paydaş grubuna bilgi raporlama standartlarının geliştirilmesi işine sahip çıkması gerektiğini savunuyoruz. Geçenlerde FASB tam ters istikamette hareket etti. Buna rağmen, paydaşlar için muhasebe çerçevesinde bir kurum, çeşitli kaynaklardan gelen destekle büyümeye devam etmektedir. Kurumsal teoriye dayanarak, biz, bu kurum ve onu destekleyen güçlerle, genel muhasebe mesleğinde, gerekirse zorlama ile değişiklikler yapacağını öngörüyoruz. Biz, muhasebenin temel sorumluluğunun paydaşlar için gerekli risk yönetimi için bilgi sağlamak olduğu anlayışıyla, paydaş muhasebesi örnekleri de sunuyoruz.

²¹ Accounting, Governance and Stakeholder Reporting, and Economic Value Creation. Bu makaleye şu adresten ulaşılabilir: http://www.na-businesspress.com/JABE/SmithSS_Web17_2_.pdf

²² Responsible Accounting for Stakeholders. Bu makaleye şu adresten ulaşabilirsiniz. <https://doi.org/10.1111/joms.12141>

4. 2. 5. Entegre Raporlamanın Çeşitli Paydaşlarının Bilgi İhtiyaçları Arayışı²³

Yayın Sahibi: CPA Australia

Uluslararası Bütünleşmiş Raporlama Konseyi'nin²⁴ şirketlerin yeni bir türden raporlaması ile ilgili tebliğini yayınladığından bu yana altı yıl geçti. Entegre Raporlama kurumsal değer yaratmayı yakalayabilmek ve şirketin performansının kapsamlı bir biçimde bilgilendirmek için yeni bir yol sunmaktadır. Bu yeni raporlama çerçevesinde dünya çapında önemli boyutlarda deneyim yaşandı. Bu çalışma paydaşların bilgi ihtiyaçlarını ve bütünleşmiş raporlar hakkında görüşlerini araştırmaktadır.

4. 2. 6. Kim ve Ne Gerçekten Önemlidir? Paydaş Önceliği ve Sosyal Değer İçin Muhasebe²⁵

Yazarlar: Hall, Matthew,

Millo, Yuval and

Barman, E

Özet: Paydaş yönetimi konusundaki araştırmalar kapsamlı bir şekilde şirketin değer yaratmasının anahtar dinamiği olarak paydaşlara öncelik tanımıştır, ancak “kim ve ne gerçekten önemlidir” konusundaki kurumsal uygulamalara yeterli ilgiyi göstermemiştir. Biz, yönetimin paydaş önceliğini değiştiren dayanakları ve yöneticilerin önde gelen paydaşları önemsemelerinin, şirketin muhasebe ve raporlama konularında nasıl temsil edildiğini ve bilgilendirildiğini sorguluyoruz. Biz, Yatırımın Sosyal Getirisi (SROI)²⁶ konusunun ortaya çıkışını ve gelişmesini inceliyoruz: yöneticilerin, paydaşların seslerinin hesaba katmalarını ve onlar için şirketin yarattığı değeri bildirmelerini sağlanmasını amaçlayan bir muhasebe metodu. SROI'ın belirli önemli olarak tanımladığımız paydaşları kapsamasının, yöneticilerin gerçek inançları ve şirketin maddi koşulları tarafından şekillendiğini saptamış bulunuyoruz. Bulgularımız, paydaş önceliğinin sadece yönetim kararı olmayıp, yöneticinin inanç ve kurumun maddi koşulları çerçevesine uygun olarak oluşturulan bir muhasebe ve raporlama sisteminin inşa edilmesine bağlı olduğu saptandığından paydaş teorisine katkıda bulunmaktadır.

²³ An Exploration Of The Information Needs Of Selected Stakeholders Of Integrated Reporting. Bu kitapçığa şu adresten ulaşılabilir: <https://www.cpaaustralia.com.au/~media/corporate/allfiles/document/professional-resources/sustainability/report-exploration-stakeholder-needs-integrated-reporting.pdf?la=en>

²⁴ International Integrated Reporting Council

²⁵ Who and what really counts? Stakeholder prioritization and accounting for social value. Makaleye şu adresten ulaşılabilir: http://eprints.lse.ac.uk/62354/7/Hall_Who_and_what_really_counts.pdf

²⁶ Social Return on Investment (SROI)

4. 3. İş Modelleri İçin Muhasebe: Paydaşların Görünürlüğünü Arttırmak²⁷

Amaç: Bu yazı, finansal raporlama ve açıklamada ve şirketin amaçları ve hedeflerini bildirmede, merkez vasıta olarak paydaş teorisini kullanmakta ve bir şirketin iş modelini kavramsallaştırmaktadır.

Çerçeve: Şirketler, şirketin iş modelinin değer önerisini sağlama almak için, öncelikli ve tali paydaşları karmaşık bilgi ağı ile etkileşim içindedir. Bu değer önerisi de, paydaşlarla değer yaratma, değer yakalama, değer yönlendirmeden oluşan karmaşık bir karışımdır. Finansal muhasebe açısından bakıldığında bu iş modeli için değer önerisi, işletme sürekliliği için, likidite ve ödeme yeteneğidir.

Bulgular: Bu makale paydaş ilişkilerinin, şirketin iş modeli değer önerisinin finansal sağlamlığını etkilediğini savunmaktadır. Buna rağmen, mevcut giderlere ve muhasebenin ana hedefleri çerçevesi ile ilgili kavramsal yapısına dayalı finansal raporlama, şirketle paydaş ilişkilerini ve bu ilişkilerin rapor edilen finansal verilere etkisini gizlemektedir.

4. 3. 1. Bütünleşmiş Raporlama, Şirket Yönetişimi ve Muhasebe Fonksiyonunun Geleceği²⁸

Yazar: Sean Stein Smith

Özet: Piyasalar sürekli bir gelişim içindedir ve muhasebe uygulamacıları bu gelişme akımları anlamak ve bu akımları işletme karar mekanizmasıyla bütünleştirmek yeteneğine sahip olmak zorundadır.

Şirket Yönetişimi ve paydaş teorisi hem akademik araştırmaları, hem de uygulamacıların faaliyetlerini etkileyen eğilimlerdir. Ve bu eğilimlerin artan etkileri finansal meslek için özellikle önemli iki teori geliştirmiştir. Bütünleşmiş finansal raporlama veya bütünleşmiş raporlama, finansal olmayan raporlama konusunda farklı akımların yükselmesini temsil etmektedir. Uluslararası Bütünleşmiş Raporlama Konseyinin(IIRC)²⁹ desteğiyle bu girişim muhasebe ve finans meslek sahiplerinin finansal performans konusuna daha bütünleştirici şekilde bakmalarını gerektirmektedir. Stratejik Yönetim Muhasebesi (SMA)³⁰, artan karmaşık iş ortamında ilerlemek için finans meslektaşlarının benimsemeleri gereken bu kapsamlı finansal performans temsil etmektedir.

²⁷ Accounting for Business Models : Increasing the Visibility of Stakeholders. Bu makaleye şu adresten ulaşılabilir: <http://journalofbusinessmodels.com/media/1044/vol-3-no-1-pp-62-80.pdf>

²⁸ Integrated Reporting, Corporate Governance, and the Future of the Accounting Function. Bu makaleye şu adresten ulaşılabilir: http://ijbssnet.com/journals/Vol_5_No_10_September_2014/8.pdf

²⁹ Integrated Reporting Council (IIRC).

³⁰ Strategic Management Accounting (SMA).

4. 4. Sürdürülebilirlik Muhasebesi³¹

Sürdürülebilirlik muhasebesi niçin önemlidir? Sürdürülebilir muhasebe, kaynak verimliliği ve maliyet tasarruflarını belirleyerek ve sosyal ve çevresel alanlarda iyileşmeleri finansal fırsatlarla ilişkilendirerek sosyal ve çevresel riskleri belirleme, değerlendirme ve yönetmek için yararlı bir araç sunmaktadır. Aynı zamanda kıyaslama, örnek edinme ve en iyi uygulamaların belirlenmesine hizmet etmektedir.

4. 4. 1. Sürdürülebilirlik Muhasebesi: Kısa Tarih ve Görünüm³²

Yazarlar: Jaroslava Hyršlová

Helena Becková

Marie Kubáňková

Sürdürülebilirlik muhasebesi finansal muhasebe ve yönetim muhasebesi köklerine sahiptir ve hem makroekonomik (devlet) hem de mikroekonomik (şirket) boyutlarında uygulanabilir. Sistem tüm ilgililere karar verme faaliyetinde kullanacakları bilgileri sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde sunar. Bu makale şirket düzeyinde sürdürülebilirlik muhasebesini incelemektedir. Önce sürdürülebilirlik muhasebesi gelişmesinin kısa tarihi incelenmekte ve sonra sistemin fayda ve eksiklikleri tartışılmaktadır. Makalenin temel amacı sistemin gelecekteki gelişmesinin (görünümünün) incelenmesidir.

4. 5. Yurtiçi Yayınlardan İki Örnek

Burada sunulan iki örnek uzun bir araştırma ve değerlendirmeye dayanmamakta, sadece kolay ulaşım nedeniyle seçilmiş iki örnektir.

4. 5. 1. Entegre Raporlama Ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi³³

Yazar: Ayşenur Tarakçıoğlu Altınay

Özet: Finansal tablolar uzun yıllardır şirket performansının değerlendirilmesinde kullanılan tek kaynak iken, yaşanan küresel ekonomik krizler, sadece finansal raporlar üzerinden yapılan değerlendirmelerin şirket performansı ve geleceğine ilişkin tüm tabloyu sunmakta yetersiz kaldığını açıkça göstermiştir. Dünyanın bir ucunda yaşanan afetlerin dünyanın diğer ucunda üretimi durdurması, çevreye zarar veren uygulamaların veya insan hakları ihlallerinin geniş çaplı boykotlara yol açması, azalan doğal kaynakların hammaddeleri tehdit etmesi ve benzeri gelişmeler, şirketlerin finansal tablolarında yer almayan risklerin şirketler için finansal sonuçlara yol açabildiğinin göstergesi olmuştur. Şirket performansının sadece kârla değerlendirilmesi anlayışından uzaklaşılması ve şirketlerin karşı karşıya olduğu

³¹ Sustainability Accounting. Bu makaleye şu adresten ulaşılabilir: http://constructingexcellence.org.uk/wp-content/uploads/2015/03/sus_accounting.pdf

³² Sustainability Accounting: Brief History And Perspectives: Bu makaleye şu adresten ulaşılabilir: https://msed.vse.cz/msed_2015/article/74-Hyrslova-Jaroslava-paper.pdf

³³ Bu makaleye şu adresten ulaşılabilir: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/275025>

çevresel, sosyal ve yönetsel risklerin ve belirsizliklerin şirket sürdürülebilirliğini doğrudan etkilediğini gören yatırımcılar, şirketlerden finansal olmayan performanslarına ilişkin de bilgi talep etmeye başlamışlardır.

Çalışmada, raporlamaya sistematik bir yaklaşım ve geleceğe yönelik olarak bütünleşik bir bakış açısı getirme amacı taşıyan “entegre raporlama” kavramı ile disiplinler arası bir kavram olarak sıkça üzerinde durulan sürdürülebilirlik kavramının muhasebeye yansımaları ele alınarak entegre raporlamada sürdürülebilirlik muhasebesinin katkıları incelenecek olup entegre raporlama kavramının ortaya çıkışına ilişkin fikirler geliştirmek adına entegre raporlama kavramı ele alınmıştır.

Araştırma geliştirme aşamasındadır, bugüne kadar yapılan araştırmalara eleştiri getirir ve gelecekteki araştırmaları özetler.

4. 5. 2. Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Muhasebeye Yansımaları: Sürdürülebilirlik Muhasebesi³⁴

Yazarı: İnternette yazar belirtilmeden makalenin tümü sunulmuştur.

Özet: Bu çalışmanın amacı kurumsal sürdürülebilirlik ve sürdürülebilirlik muhasebesi arasındaki etkileşimi kuramsal bir çerçeveden incelemektir. Yapılan literatür incelemesi sonucunda işletmelerin temel bilgi sistemleri arasında yer alan geleneksel muhasebe sisteminin, kurumsal sürdürülebilirliğe yönelik bilgi ihtiyacını karşılayamadığı söylenebilir. Bu ihtiyaçtan dolayı ortaya çıkan sürdürülebilirlik muhasebesi, işletmelerin ekonomik faaliyetlerinin çevre ve paydaş grupları üzerindeki etkilerini ölçmek ve değerlendirmek üzere oluşturulan yöntemleri içermektedir. Çalışma sonucunda işletmelerde sürdürülebilirlik muhasebe sistemi geliştirmenin; işletmelerin sosyal ve çevresel konulardaki güvenilirliğinin ve şeffaflığının artmasına, ürün maliyetlerinin daha doğru bir şekilde tespit etmesine ve kaynak kullanımında verimliliğinin artmasına katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

5. SONUÇ

Dünya hızla değişmektedir. Bu değişim yeni kavramlar yeni çözümler gerektirmektedir. Bu çözümlerin ise yeni yeni bilgiler ve verilere ihtiyacı vardır. Veri toplama, verileri işleme ve bu verileri rapor etme alanında faaliyet gösteren muhasebe dalı, değişimlerin yarattığı ihtiyaçların karşılanmasına önemli katkılarda bulunabilir.

Akademi dünyası, değişimi izleyen bir şekilde veya eş zamanlı olarak, zaman zaman da değişimin önünde, ortaya çıkan ihtiyaçların gerektirdiği kavram ve değerleri üretme çabası içinde olmuş, disiplinler çerçevesinde ve disiplinler arası araştırmalara yönelmiş ve yayınlar yapmıştır. Çeşitli disiplinler, paydaş, yönetim, şirket sosyal sorumluluğu, sorumlu yatırım, şirket etik davranışı, sürdürülebilirlik gibi kavram ve değerler oluşturmuştur. Muhasebe disiplini önceleri bu çalışmalara katılmada yavaş davranmış ve kavramları içselleştirmede

³⁴ Bu makaleye şu adresten ulaşılabilir: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/39501>

geride kalmıştır. Son yıllarda muhasebe dalı yoğun bir şekilde bu kavram ve değerler üzerinde araştırmalar yapmaya ve muhasebenin bu kavramlarla olan ilişkilerine, muhasebenin yapabileceği katkıları değerlendirmeye başlamıştır. Hissedar yerini paydaşlara hizmet, hissedarlara elde edilen kâr yerine tüm paydaşlar için yaratılan değerleri ölçme gibi alanlarda önemli araştırma ve yayınlar hızla artmaktadır.

Varılan noktada, muhasebe dalında, akademik çalışmalar uygulama alanlarının önüne geçmiştir. Geliştirilen kavramların genel kabul görmesi sonucunda muhasebe meslek kuruluşları da yeni bir *kavramsal çerçeve* arayışına girmiştir. Üzülerek belirtmek gerekir ki, diğer disiplinler ve muhasebe disiplini tarafından geliştirilen kavramlar henüz IASB *kavramsal çerçevesi* içine girememiştir. Ancak bu durum bile uygulama alanındaki pek çok kuruluşun konuyu irdelemesine yol açmıştır. Bu dahi bir kazanç olarak görülebilir. Ayrıca bu durum, akademik dünya ile uygulama arasındaki köprülerin önemini arttırmıştır. Çağın gelişen ihtiyaçlarına cevap verecek dinamik bir muhasebe dalına ihtiyaç vardır. Yeni bir muhasebenin yaratılması sorumluluğu günümüz muhasebe akademisyenleriyle uygulamacıların omuzlarındadır.

KAYNAKLAR

A Review of the Conceptual Framework for Financial Reporting. Tebliğe şu adresten ulaşılabilir: [https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-IFRS-A-Review-of-the-Conceptual-Framework-for-Financial-Reporting-DP-July-2013/\\$FILE/EY-Discussion-Paper-Conceptual-Framework-July-2013.pdf](https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-IFRS-A-Review-of-the-Conceptual-Framework-for-Financial-Reporting-DP-July-2013/$FILE/EY-Discussion-Paper-Conceptual-Framework-July-2013.pdf)

Accounting for Business Models: Increasing the Visibility of Stakeholders. Bu makaleye şu adresten ulaşılabilir: <http://journalofbusinessmodels.com/media/1044/vol-3-no-1-pp-62-80.pdf>

Accounting for Stakeholders and Making Accounting Useful. Bu makaleye şu adresten ulaşılabilir: [http://perpustakaan.unitomo.ac.id/repository/Accounting%20for%20Stakeholders%20and%20Making%20Accounting%20Useful%20\(pages%20986%E2%80%931002\).pdf](http://perpustakaan.unitomo.ac.id/repository/Accounting%20for%20Stakeholders%20and%20Making%20Accounting%20Useful%20(pages%20986%E2%80%931002).pdf)

Accounting, Governance and Stakeholder Reporting, and Economic Value Creation. Bu makaleye şu adresten ulaşılabilir: http://www.na-businesspress.com/JABE/SmithSS_Web17_2_.pdf

An Exploration Of The Information Needs Of Selected Stakeholders Of Integrated Reporting. Bu kitapçığa şu adresten ulaşılabilir: https://www.cpaaustralia.com.au/~/_/media/corporate/allfiles/document/professional-resources/sustainability/report-exploration-stakeholder-needs-integrated-reporting.pdf?la=en

Carol A. Tilt. “*Corporate Responsibility, Accounting and Accountants*”. Chapter 1 in “*Professionals’ Perspectives of Corporate Social Responsibility*” Samuel O. Idowu & Walter Leal Filho. Editors. Springer-Verlag Berlin Heidelberg 2009.

Consolidated Set of GRI Sustainability Reporting Standards 2016 Ulaşım adresi: <http://www.ekvilib.org/wp-content/uploads/2018/03/GRI-standardi-2016.pdf>

Ertuna Özer, “Muhasebe Teori ve Uygulamalarından Beklentiler”, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Ocak 2015. s. 5-25.

Ertuna, Özer, “*Accounting Function’s Agenda for 21. Century*”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları, Mayıs 2005.

Ertuna, Özer, “Muhasebe İçin Yeni Ufuklar: Sosyal Muhasebe”, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmacıları Derneği (MUFİTAD)*, Temmuz 2012, s. 5-18 ve

G4 Sustainability Reporting Guidelines: “*Reporting Principles and Standard disclosures*”.

Global Reporting Initiative (GRI) Standards – Reporting on Sustainability February 2017. Ulaşım adresi: http://cdn.wsp-pb.com/jg8fkm/gri-standards-white-paper_web.pdf

Global Reporting Initiative (GRI) Standards: “*Reporting on sustainability issues that matter most*”. Bu rapora şu adresten ulaşılabilir. http://cdn.wsp-pb.com/jg8fkm/gri-standards-white-paper_web.pdf

Global Reporting Initiative (GRI) Standards: *Implementation Manual*. Bu rapora şu adresten ulaşılabilir. <https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/GRIG4-Part2-Implementation-Manual.pdf>

GRI Standards: “*Consolidated Set of GRI Sustainability Reporting Standards*”. 2016. Bu Rapora aşağıdaki adresten ulaşılabilir: <http://www.ekvilib.org/wp-content/uploads/2018/03/GRI-standardi-2016.pdf>

GRI’in resmi sitesi: <https://www.globalreporting.org/Pages/default.aspx>

<https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/GRIG4-Part1-Reporting-Principles-and-Standard-Disclosures.pdf>

IASB Work Plan 2017–2021: “*Feedback Statement on the 2015 Agenda Consultation*”. IFRS. November 2016. Bu rapora şu adresten ulaşılabilir: <https://www.ifrs.org/-/media/project/2015-agenda-consultation/educational-materials/2016-feedback-statement.pdf?la=en>

IFRS Conceptual Framework: “*Conceptual Framework for Financial Reporting*” IFRS Foundation. March 2018. Bu tebliğe şu adresten ulaşılabilir: <http://www.ctcp.gov.co/files/documents/1522788753-5849.pdf>

Integrated Reporting, *Corporate Governance, and the Future of the Accounting Function*. Bu makaleye şu adresten ulaşılabilir: http://ijbssnet.com/journals/Vol_5_No_10_September_2014/8.pdf

Journal of Management Studies, *Special Issue: Accounting for Stakeholders*, Volume 52, Issue 7, November 2015.

Responsible Accounting for Stakeholders. Bu makaleye şu adresten ulaşabilirsiniz. <https://doi.org/10.1111/joms.12141>

Stakeholder Inclusion And Accounting For Stakeholders. Bu makaleye şu adresten ulaşılabilir: <https://pdfs.semanticscholar.org/0637/c5f2f3218502521a5c87f60b174174195591.pdf>

Supporting IFRS Standards: *IFRS® Foundation*. September 2017. Bu rapora şu adresten ulaşılabilir: <https://www.ifrs.org/-/media/feature/supporting-implementation/documents/supporting-ifrs-standards-sep-2017.pdf>

Sustainability Accounting. Bu makaleye şu adresten ulaşılabilir: http://constructingexcellence.org.uk/wp-content/uploads/2015/03/sus_accounting.pdf

Sustainability Accounting: Brief History and Perspectives: Bu makaleye şu adresten ulaşılabilir: https://msed.vse.cz/msed_2015/article/74-Hyrslova-Jaroslava-paper.pdf

Tarakcioğlu Altınay, *Entegre Raporlama ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi*: Bu makaleye şu adresten ulaşılabilir: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/275025>

Who and what really counts? Stakeholder prioritization and accounting for social value. Makaleye şu adresten ulaşılabilir: http://eprints.lse.ac.uk/62354/7/Hall_Who_and_what_really_counts.pdf

DİJİTALLEŞME - YAPAY ZEKA ve MUHASEBE BEKLENTİLER*

Prof. Dr. Göksel Yücel¹

Doç. Dr. Burcu Adilođlu²

ÖZ

Günümüzde yaşanan hızlı değişim ve gelişim şüphesiz tüm insanların teknolojiyi kullanmalarını zorunlu hale getirmekte, gerek günlük yaşamımızda gerek iş hayatımızda teknoloji ve teknolojik değişimlere adapte olmayı zorunlu kılmaktadır. Son yıllarda dijitalleşme dediğimiz yeni bir dönemin içinde olmamız tüm mesleklerde olduğu gibi muhasebe mesleğimiz açısından da birtakım değişimleri karşımıza çıkarmaktadır. Eskinin elle defter tutma döneminden günümüzün big data kavramına ve gelecekteki yapay zeka muhasebeciler kavramına kadar uzanan bu uzun zaman yolculuğu elbette birçok soruyu da beraberinde getirmektedir. Dijitalleşmeyle birlikte işlemlere hız ve çeşitlilik gelirken gereksiz iş yükü azalmakta ve daha yararlı alanlara yönelmeye imkan tanımaktadır. Günümüzde bile hala ülkemizde “mali müşavirlik” olarak isimlendirilen meslek maalesef müşavirlik (danışmanlık) görevini çok az yapabilmekte, zamanının çoğunu mevcudu kaydetme ve raporlamaya ayırmaktadır. Teknolojinin giderek daha fazla oranda yaratacağu zamanın danışmanlık hizmetlerine yönlendirilmesi, kaliteli, anlaşılır, şeffaf finansal bilgi sunmak gelecekte muhasebe mesleğinin ana hedefini oluşturacak, teknolojinin de yardımıyla vergisel kayıtların yükünden kurtulup bilgi amaçlı raporlama ve danışmanlık faaliyetleri bu mesleğin ana temasını oluşturacaktır. Ülkemizde özellikle bu hizmetleri alamayan ölçekteki şirketlere çok büyük katkılarda bulunarak ülkemizin gelişimine de fayda sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Yapay Zeka, Teknoloji, Muhasebe Mesleği, Bilgi Amaçlı Raporlama, Danışmanlık

Jel Kodu: M21, M41, O33

* Bu yazı 19 Ocak tarihinde yapılan “Türkiye’de Muhasebenin Geleceği” çalıştayında sunulan bildiridir.

¹ İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi Muhasebe Anabilim Dalı, gokselyucel@istanbul.edu.tr

² İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi Muhasebe Anabilim Dalı, adiloglu@istanbul.edu.tr

DIGITALIZATION - ARTIFICIAL INTELLIGENCE and ACCOUNTING EXPECTATIONS

ABSTRACT

The rapid change and development in the future makes it compulsory for all people to use technology and make it necessary to adapt to technology and technological changes in our daily and business life. The fact that we are in a new era called digitalization in recent years brings about some changes in terms of accounting profession as in all professions. This long journey of time, from the old bookkeeping period by hand to today's big data concept and the concept of future artificial intelligence accountants, of course brings many questions. With digitalization, the speed and variety of transactions are reduced while the unnecessary workload decreases and allows for more useful areas. Even today, the profession called, "certified public accountant" in our country is unfortunately not able to do the duty of consultancy and allocates most of its time to the recording and reporting. By the help of technology we will rid of the burden of the tax records and it will be the main target of the accounting profession in the future to provide high quality, comprehensible and transparent financial information during the time that will be created by the technology. In our country, it will also benefit the development of our country by making a great contribution to the companies which can not take these services.

Keywords: Digitalization, artificial intelligence, technology, accounting profession, information reporting, consulting

Jel Code: M21, M41, O33

1. GİRİŞ

Günümüzde yaşanan değişim ve gelişimlerin hayatımızın tüm alanında yarattığı etki ve getirdikleri tartışmasız çok büyük boyutlara ulaşmıştır. Tüm insanlar zaman kavramı ile birlikte yaşanan bu yeniliklerin bir parçası olmaktadır. İlkçağdan bugüne kadar yaşanan değişim ve gelişimin hızını göz önünde bulundurduğumuzda özellikle 2000'li yıllar sonrası bu hızın çok süratle arttığını gözlemlemekteyiz. Hatta içinde bulunduğumuz zaman diliminde bu değişim ihtiyacın ötesinde bir değişimdir. Sonuç ortadadır ki, değişim dünyanın kendisidir. Yaşanacak her saniye şu anı bile geçmiş saymakta ve geçmişi hızla geride bırakmaktadır.

Bundan tam 61 yıl önce, 4 Ekim 1957 günü tüm dünyanın gözleri uzaya çevrilmiş, gökyüzünde daha önce hiç görmedikleri bir şeyi bulmaya çalışıyorlardı. Bu, insanlık tarihi için olağandışı bir gündü. Milyonlarca yıldır tek uydusu olan Ay'la Güneş'in çevresinde dolanan

Dünya adındaki gezegen, şimdi her bir buçuk saatte bir çevresini dolaşan küçük, insan yapısı başka bir uydu daha kazanmıştı.

Uzaya gönderilen ilk uydunun adı Sputnik 1 idi. Bu sözcük Rusça “uydu” anlamına geliyordu. Sputnik 1, yeryuvarlağından yüzlerce kilometre ötedeki yumurta biçimi yörüngesine Sovyetler Birliği tarafından yerleştirilmişti. Sovyet uydusu, son yazın hafif aydınlığında gökten geçerken çıplak gözle görülebiliyordu. Gün ışığının vurmasıyla Sputnik 1 ve yörüngedeki yol arkadaşı roket çok hızlı hareket eden parlak yıldızlar gibi ışıldıyorlardı. Sputnik 1’in verdiği “bip-bip” işaretleri her uygar ülkedeki radyo istasyonları tarafından yayınlandı. NBC spikeri, “İşittiğiniz ses, eskiyle yeniye sonsuza dek ayırıyor” diyerek yeni bir çağın başladığını duyuruyordu. Sovyetler Birliği’nin yörüngeye bir uydu oturtan ilk devlet olması insanlık adına büyük bir başarıydı. Macellan’ın, çevresini ancak üç yılda dolaştığı bu koca Dünya, Sputnik 1 ile insan yapısı bir Ay tarafından her doksan beş dakikada dolaşılabilen bir gezegen haline gelivermişti.³

Şüphesiz o zaman bile bu büyük başarı yeni bir çağ başlatmış her geçen gün yaşanan teknolojik değişim ve gelişim yeni bir çağ bu gelişmeyi bile eski kılmıştı. İçinde bulunduğumuz teknolojik zaman dilimi şu “anı” bile bir sonraki saniye eski olarak nitelendirmektedir.

“Big data”, “yapay zeka” kavramları artık günlük hayatımızın ayrılmaz kavramları olmuş, Amazon şirketinin kasiyersiz marketleri, ünlü mağazaların yapay zeka satış danışmanları, yapay zeka avukatlar, hakimler, doktorlar, cerrahlar, TV spikerleri ve son olarak geçtiğimiz aylarda bir okulda ders veren yapay zeka öğretim üyesi artık hayatımızın içinde yer almaktadır.

Bu çalışmada öncelikle dijitalleşme ve teknolojik gelişimin üzerinde durulmuş diğer tüm mesleklerde olduğu gibi muhasebe mesleğimize de gelen yeniliklerin ve geleceğinin neler olduğu ele alınmıştır.

2. MUHASEBE VE TEKNOLOJİK DEĞİŞİM VE GELİŞİM

Saymak eyleminin parmaklarla başladığını varsayarsak herhalde saymak insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak sayılarla uğraşmayı, işlem yapmaya yazı ve uygarlık tarihi ile ilişkilendirmek mümkündür. Parmak ile sayı saymanın yetersiz kaldığı, daha çok miktarlarda hesap yapmak için tarihte abaküslerin kullanıldığını bilmekteyiz. Abaküs’ün tam olarak ne zaman icat edildiği bilinmemekle birlikte yazılı kaynaklar Milat’tan önce 1300 yıllarına kadar gidebildiğini göstermektedir.

³ Çevrimiçi: <http://www.serenti.org/uzay-cagi-nasil-basladi/>

Türk Dil Kurumunda; abaküs (Fr.abacus) “1. Sayı boncuğu. 2. *mim*. Sütun başlığının üstüne yatay olarak konan ve kenarlarından biraz dışarı taşan taş blok” şeklinde tanımlanmıştır. (TDK, Büyük Türkçe Sözlük). Kelimenin asıl orijinali Fransızcadan dilimize yerleşmiş “abaque” kelimesinden gelmiş olup anlamı “sayı boncuğu”dur.⁴

Abaküs olarak bilinen ve kablolar ya da değneklerle desteklenen ahşap bir çerçeve üzerinde iki yana doğru sürüklenebilen boncuklar içeren ilk hesaplama aracı, Mezopotamya'da geliştirilmiş olup, düz, kumla kaplı bir yüzey üzerinde taşların hareket edilebildiği bir araçtı. Hesaplamaya yardımcı bu yöntem, Hint (Arap) sayılama sisteminin kullanılmaya başlamasından çok önce kullanılıyordu ve herhangi bir rakamsal sisteme entegre edilebiliyordu. Abaküs, parmaklarla hesap yapmaktan çok daha avantajlıydı zira bir elin parmakları ile hesaplanabilecek miktar sayısının çok üzerinde miktarların hesaplanmasında kullanılabiliyordu. Günümüzde hala abaküsler matematik derslerinde sayı saymanın temeli olarak eğitim müfredatlarında yerini almaktadır.

İşlemlerin giderek karmaşıklaşması ile 1642 yılında Pascal toplama ve çıkarma işlemleri yapılabilecek nitelikte ilk basit hesap makinesini bulunmuştur. 1671 yılında ise Leibniz, arka arkaya toplama ilkesine dayanan ilk çarpma makinesini yapmayı başarmıştır. Bilgisayarların dayandığı ilkeye yer veren daha ileri düzeydeki ilk makine ise; XIX. Yüzyılda İngiliz C. Babbage tarafından geliştirilmiştir. 1940'lardan sonra elektrik ve elektromanyetik tekniğindeki büyük gelişmeler çok kısa sürede, çok hızlı ve yanlışsız işlem yapabilecek ve daha küçük boyutlu elektronik hesap makinelerinin yapılmasına ön ayak olmuştur. Hesap makinelerinden sonra teknolojik gelişimin bir diğer yapı taşlarından biri de bilgisayarın icadıdır.

Dünya'da elektrikle çalışan ve elektronik veri işleme kapasitesine sahip ilk bilgisayar ise ENIAC'tır. (Electronic Numerical Integrator and Computer) Bilim adamları John Mauchly ve Presper Eckert tarafından yaklaşık 4 yılda imal edildi. Yaklaşık 167 m² bir alana sığıyordu ve ağırlığı 30 tondur. ENIAC ilk deneme çalışmasına 1945 yılında başladı, 1947 yılında basına tanıtıldı. 1951 yılına gelindiğinde ise, endüstriyel amaçlı olarak kullanılmaya başlandı.

ENIAC bir sayının görüntüsünü ayırabiliyor, eşitlikleri karşılaştırabiliyor, çarpabiliyor, bölebiliyor, toplayabiliyor, çıkartabiliyor ve kare kökleri hesaplayabiliyordu. ENIAC'a veriler bir IBM kart okuyucusu aracılığı ile veriliyordu. İşlenmiş veriler ise yine bir IBM delikli kart makinesi sayesinde alınıyordu.

⁴ Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük, çevrimiçi:

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c1fa0662da6d3.72899767

ENIAC, tam 8 yıl boyunca (1947-1955) hizmet verdi. Ancak çalışma masrafları kendisinden sonra geliştirilen EDVAC ve ORDVAC'dan fazla olmaya başlayınca, 2 Ekim 1955 yılında saat 11:45'de elektrik bağlantıları kesildi ve tarihteki yerini aldı.⁵

Zamanla bilgisayarlar da yaşanan değişim ve gelişime paralel olarak geliştirilmiş günümüz hayatının ayrılmaz parçası haline gelmiştir. İçinde bulunduğumuz şu anki dönem “Endüstri 4.0” dönemi olarak adlandırılmaktadır. Sanayide buhar gücü ve elektrik gücünün kullanılmasıyla Endüstri 1.0 ve Endüstri 2.0 çağlarından sonra kavramı Endüstri 3.0 dönemi ise 1960'ların sonunda programlanabilir makineler ile otomasyonun başlaması dönemi için kullanılmaktadır. Elektronik ve bilgi teknolojilerinin devreye girişi 1970'ler ve sonrasında önceki dönemlere göre çok farklı olmasını sağladı. Elektronik bilgi işleme sistemlerinin muhasebe uygulamalarına yansması da bu dönemde gerçekleşmiştir. Nispeten daha yakın olan bu dönemi gözlemlemiş yaşta olanlar, delikli kartlarla programlanabilir bilgisayarların önce büyük ölçekli şirketlerde, özel yazılımlarla, 1980 sonrasında ise ekranlı bilgisayarlar ve hazır paket programlar ile orta ve küçük ölçekli kuruluşlarda muhasebe düzenlerine nasıl yansıdığını hatırlayacaklardır. 2011 yılında ise Almanya'da Hannover Fuarında Endüstri 4.0 kavramı ortaya atılmış (ve buna göre öncekiler de numaralanmış)tır. Endüstri 4.0 temel olarak endüstri ile bilişim teknolojilerini bir araya getirmeyi amaçlayan bir stratejidir. Bu stratejinin temelinde, yeryüzündeki tüm cihazların birbiriyle Internet bağlantılı akıllı bir elektronik sistem yer almaktadır. Siber fiziksel sistemler de denilen bu düzenle, üretim makinelerinin insanlardan bağımsız olarak kendi kendilerini koordine etmeleri amaçlanmaktadır.⁶

Endüstri 4.0'ın henüz ilk adımlarında olduğumuzu düşünerek muhasebe uygulamalarında, birçok alanda olduğu gibi halen Endüstri 3.0'ın içinde olduğumuz söyleyebiliriz. Giderek gelişen bu ortam da genellikle dijitalleşme olarak anılmaktadır. Bunla birlikte Almanya'da Rechnungswesen 4.0 (Muhasebe 4.0) kavramına da rastlanmaktadır.⁷

İçinde bulunduğumuz bu dönem ayrıca “dijital dönem, dijital çağ” olarak adlandırılmaktadır. Bu noktada dijitalleşmenin de ne olduğunu kısaca özetlemekte fayda vardır.

⁵ Çevrimiçi: Muhasebe Enstitüsü,

<https://www.facebook.com/muhasebe.enstitusu/photos/a.1498808513734589/1660515800897192/?type=3&theater>

⁶ Burcu Adiloğlu, Göksel Yücel, “Dijitalleşme Muhasebe Mesleği için Bir Tehdit mi, Yoksa bir Fırsat mı?”, XX. Türkiye Muhasebe Kongresi, TÜRMOB, 5-6 Ekim 2018, İstanbul

⁷ Swen Heinemann, Rechnungswesen 4.0, Haufe Akademie, 13.November 2017, <https://www.haufe-akademie.de/blog/themen/rechnungswesen/rechnungswesen-4-0/>

3. DİJİTALLEŞME

“*Digitus*” Latince bir sözcüktür ve parmak demektir. Romalıların sayıları anlatmak için parmak kullanması bu kelimenin Avrupa dillerine “*digit*”, sayı, sayının bulunduğu hane gibi anlamlarla taşınması sonucunu doğurmuştur. Ancak günümüzde Fransızca’da hala parmak anlamında da kullanılmaktadır. Örneğin Fransızca parmak izi “*empreinte digital*” olarak ifade edilir.

Türk Dil Kurumu ise digital kelimesini kökenini Fransızca olarak göstererek aşağıdaki gibi açıklamıştır.

1. (*sıfat*) Sayısal
2. Verileri bir ekran üzerinde elektronik olarak gösteren
3. (*isim, fizik*) Verilerin bir ekran üzerinde elektronik olarak gösterilmesi

Dijitalin zıddı olan “analog”un anlaşılması da yine çok net değildir. Eski Yunanca “*análogon, ανάλογον*” sözcüğü “benzer, kıyaslanabilir anlamlarını” taşır.

Türk Dil Kurumu kelimenin kökenini Fransızca olarak belirtmiş ve “*benzer, eş*” anlamı taşıdığını ifade etmiştir. Almanlar’ın ünlü Duden’i de kelimeyi “*ähnlicher, gleichgearteter Fall, benzer durum*” olarak açıklamıştır. Kelime daha çok doğal hareketi taklit etme manası taşımaktadır. Analog-dijital karşılaştırması belki en güzel açıklamasını fotoğraf makinalarında bulabilir. Doğadaki durumun bir film üzerine yansıtılması tekniği ile çalışan mekanik makinalar analog, verileri 1 ve 0 şeklinde sayısal biçime dönüştürerek çalışanlar ise dijital fotoğraf makinaları olarak isimlendirilir. Fotoğraf sanatçıları hangi tür makinanın daha iyi sonuç vereceğini halen tartışıyor olsalar da, diğer mesleklerde dijital teknolojilerin hızı ve bunun yarattığı yararlar tartışılmayacak kadar önemlidir.

Dijitalleşme; verilerin, elektronik araçlar yardımıyla sayısallaştırılması olarak tanımlanabilir. Ancak bu tanımların yanında, dijitalleşmenin genel olarak toplumda elektronik sistemlerin gelişmiş bir teknoloji ile kullanılması ve bunun da daha hızlı biçimde, daha zengin bilgilere, daha az işgücü ile ulaşmak biçimde algılandığı söylenebilir.⁸

⁸ Adiloğlu, Yücel, 2018

4. DİJİTALLEŞME VE İNSAN ÇELİŞKİLERİ

Dijital, ya da sayısal teknolojilerdeki gelişmelerin kabulü hiç şüphesiz kolay olmamıştır. Aşağıda bu konuda ilgi çekici iki vak'a yer almaktadır.⁹

4.1. Katherine Johnson vak'ası

Günümüzde çoğu kişi İngilizce “*computer*” kelimesinin (İngilizce'den Türkçe'leştirilmesiyle “*kompüter*”) anlamını elektronik bilgi işleme makinası olarak algılar. Nitekim bu kelime 1969 yılından itibaren Türkçe'mizde “*bilgisayar*” olarak kullanılmaktadır. Bu fevkalade yerleşmiş kelimenin yaratıcısı ise 1969'da Hacettepe Üniversitesi'ne alınacak 'makine' için ihale şartnamesine 'bilgisayar' yazdıran Elektronik Yüksek Mühendisi Aydın Köksal'dır.

Ancak geçmişte “*computer*” kelimesi hesaplama yapan insanlar için kullanılırdı. 1962 yılı öncesinde NASA (National Aeronautics and Space Administration) hesaplamalar için yüksek matematik bilgisi olan siyahi matematikçiler kullanılmaktaydı. Irk ayrımının devam ettiği yıllarda “*Colored Computers*” tabelası onların çalışma mekanının kapısında yer alırdı.

1962 yılında NASA ilk kez bir IBM sistemi kullanmaya başladı. ABD'nin uzayda yörüngeye ilk yerleştiği Astronot John Glenn IBM 7060'ın hesaplarda hata yapması üzerine, fırlatılma öncesinde hesapları “*Colored Computers*” ekibinden olan Katherine Johnson'un (1918) yapması ve onaylaması şartı ile uzay kapsülüne bineceğini belirtti. Tarihteki ilk Amerikalı astronotun elektronik sistemlere değil de, bir insanın hesaplarına güvenmesi herhalde çok ilgi çekici bir örnektir.

NASA ırk ayrımını yıkan önderlerden olan Katherine Johnson'un ismini binalarından birine verdi. 2015 yılına ABD Başkanı Obama kendisini Başkanlık Özgürlük Madalyası ile ödüllendirdi. Johnson halen hayattadır.

Görüldüğü gibi, günümüzdeki bilgisayar kelimesini ifade eden “*computer*” kelimesi geçmişte makinalar için değil “*insanlar*” için kullanılmaktaydı.

2016 yapımı, en çarpıcı sahnesi siyahi matematikçilerin kapısında “*Colored Computers*” tabelası olan “*Hidden Figures*” filmi bu ilgi çekici hikayeyi anlatır. Theodore Melfi'nin direktörlüğünü yaptığı film o yıl en iyi film dalında beş Oscar adayından biri olmuştur.

⁹ A.e.

Pek tabii ki, ilerleyen yıllarda elektronik sistemlere olan güven artmıştır, günümüzde bu hesapların el ile yapılması düşünülemez. Günümüzde NASA’da artık böyle bir tabela yoktur.

4.2. Bir belediye kuruluşu vak’ası ¹⁰

1980’li yılların başlarında büyük bir şehrimizin belediyesine ait çok büyük bir kuruluş muhasebe kayıtlarının yapılması için bilgisayar kullanmaya başlamıştı. Günümüze göre fiziki hacmi çok geniş, ama kapasiteleri sınırlı bu makinelerin muhasebedeki esas görevi yevmiye defterine kayıtların yapılması, defteri kebire aktarılması ve mizan çıkarılmasında ibaretti. Günümüze göre çok basit olan bu uygulama için bilgisayarı satan uluslararası şirket tarafından özel bir program yazılmıştı. Dönemin koşulları nedeniyle henüz piyasada hazır paket programlar da mevcut değildi. Kuruluşun genel müdürü, bilgisayara geçilmesini gerekli görmekte birlikte, hata olabileceği endişesiyle manuel kayıtların da devam etmesini istemişti.

Elle tutulan kayıtlar, bilgisayar çıktıları ile zaman zaman karşılaştırılıyor ve farkın nereden kaynaklandığı araştırılıyordu. İş yükünü artıran ve dehşetli bir zaman kaybına neden olan bu uygulama, bir sonraki yıl terk edildi. Tamamen bilgisayara geçildi. Ancak olay, teknolojiye duyulan güvenin eksikliği için ilgi çekici bir örnektir.

Aslında gerçek dijital dönem 1960’ların sonunda programlanabilir makineler ile otomasyonun başladığı dönemi ifade etmektedir. Bugün, o günlerden bu güne uzanan dijitalin dönemin çok daha fazlasını çok daha kapsamlısını yaşamaktayız. Artık sadece bilgisayarlar değil “*big data*”, “*bulut teknolojisi*”, “*yapay zeka*” gibi kavramlar da hayatımızın ve mesleğimizin içindedir. Günümüzde çeşitli kamu kurumlarımızın, dünyaca ünlü şirketlerin, denetim şirketlerinin, bankaların yapay zeka uygulamalarına ciddi yatırımları söz konusudur.

5. MUHASEBEDE TEKNOLOJİNİN ÖNEMİ VE YENİ DÖNEM

Bundan 30-40 yıl öncesindeki bilim kurgu filmlerindeki uzay çağı artık yaşadığımız çağın bile gerisinde kalmış durumdadır. Değişim ve gelişim sadece ihtiyaçlar ortaya çıktığında değil ihtiyaca gereksiz olmaksızın bile artık hayatımızın içindedir. Bu durumda mecburen de artık insanlar teknolojiye uyum sağlama çabası içindedirler.

Dijitalleşme denildiğinde anlaşılması gereken, birden fazla elektronik cihazın birbirleriyle bağlantılı olarak çalışmasıdır. Bu nedenle yalnızca bilgisayar kullanımı olarak anlaşılmamalıdır. İnternet vasıtasıyla değişik kişi ve kurumların birbirleriyle elektronik olarak

¹⁰ Bildiri yazarlarından birinin fiilen gözlemlediği bir vak’adır. İsimlerin açıklanmaması anlayışla karşılanacaktır.

cereyan etmesi nedeniyle iletişim kurması, insanlara ve kurumlara işlemlerinde çok önemli hız kazandırmaktadır. Bu gelişmelerin çok hızlı biçimde ortaya çıkması da insanların hayatları sırasında bu müthiş değişime şahit olması sonucunu doğurmaktadır.

Dijitalleşmeden en fazla etkilenen mesleklerin başında muhasebecilik gelmektedir. Bu teknolojik değişime hem tanıklık eden, hem de adapte olan muhasebeciler bir yönden bazı tehditler altında bulunmakta, diğer yönden de önemli fırsatların arifesini yaşamaktadırlar. Bu inceleme bu gelişim sürecini, bazı kavramları, vak'aları ve geleceğe yönelik görüşleri içermektedir.

Muhasebe mesleği açısından da elle defter tutulan dönemden günümüz ileri teknolojilerine kadar uzanan bu zaman yolculuğunda değişimin ortaya koyduğu gerçekler adeta ışık hızı ile devam etmektedir.

Muhasebe kayıt tutma sürecinden çok açık anlaşılır, şeffaf bilgi verme hedefi taşıyan bir süreci ifade etmektedir. Özellikle yaşanan dünya skandalları kaliteli denetim kavramını da hayatımıza sokmuş, tüm önemli yönleriyle finansal tabloların hata ve hile içermediğine ilişkin makul güvence vermek geçmişten daha da büyük önem kazanmıştır.

Tarih boyunca muhasebenin çok tanımı yapılmıştır. Ancak bir ekonomik birim ile ilgili karar alıcılara, yararlı mali bilgi üretmek şeklinde bir fonksiyonu yerine getirmek tanımı muhasebecilik için herhalde oldukça uygun düşecektir. Muhasebenin asıl amacı her şeyden önce “bilgi üretmektir”. Muhasebe bilgi üretme sistemidir. İşletmelerin başka hiçbir bölümünün ana hedefi olmayan bu “bilgi üretme sistemi” özelliği nedeniyle doğru, zamanlı, anlaşılabilir bilgilerin üretilmesi işletmeler ve karar alıcılar açısından son derece önemlidir. Konunun bu yönünde, yani mali bilgilerin üretilmesinde teknolojinin kullanılmasından kaçınılması söz konusu olamaz. Teknoloji ve özellikle dijital teknoloji kullanımı pek tabii insan gücünden tasarruf sağlar. Nostaljik muhasebe departmanı fotoğraflarına göz atılırsa, hemen göze çarpacak eleman sayısının çokluğu bugün muhasebe departmanlarında yoktur. Ancak bu insan gücü ve zaman tasarrufu yeni hizmetlerin sunulmasına imkan verir.

Bunun en tipik örneği bankacılıkta gözlemlenebilir. Bundan kırk yıl öncesinin sadece mevduat kabul eden ve kredi açan bankacılık faaliyetleri, günümüzde son derece çeşitli ürünler sunabilmektedir. Teknolojik gelişme olmasaydı ne kredi kartları bu kadar gelişebilir, ne de türev ürünlerinden bahsedilebilirdi. Günümüzün giderek yaygınlaşan türev ürünleri ancak 1990'ların başında haberleşmenin artması ile sözü edilir hale gelebilmiştir. Günümüz bankalarında emek yoğun biçimde verilen hizmetler, teknoloji ile sunulmuş, ama yeni ürünler yeni işgücüne ihtiyaç doğurmuştur.

Dijitalleşmenin belki de en büyük tehditlerinden biri, insanların makinaya değil, makinanın insana hükmetmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bugün bankaların muhasebe kayıtlarının çoğunu insanlar değil, “sistem” yapmaktadır. Sadece muhasebede değil, hayatımızın her

alanında “sistem” de meydana gelen aksaklıkların hayatı nasıl durdurabildiğinin örneklerini görmekteyiz.

Aşırı derecede makineleşme veya teknolojiye sahip olma, bilen, düşünen insan sayısını azaltmaktadır. Son derece basit bir örnek olarak, bir kişiye bir sayının karekökünü sorunuz. Gözlemleyeceğimiz şey, hemen bir hesap makinası aradıkları olacaktır. Manuel olarak karekök hesaplayanlar ya yaşlı ileri olanlar, yani bunu öğrenmiş ve çokça uygulamış olanlar, ya da matematikçilerdir. Ülkemizin muhasebe düzeninden tipik bir örnek ise 1994 yılı başından bu yana kullandığımız Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği eki olan Tekdüzen Hesap Planında gizlidir. Bu hesap planı esas olarak özellikle maliyet ve giderlerini önceden belirleyen (*bütçeleyen*) işletmelere yöneliktir. Yansıtma hesaplarının asıl fonksiyonu budur. Bütçe hazırlamayan işletmelerde bu hesaplara gerek yoktur. Eğer kayıtlar manuel olarak tutuluyor olsa idi, bu gereksiz aktarmalar sorgulanabilirdi. Ancak yükün bilgisayara aktarılmış olması, bütçe hazırlamayan işletmelerde çeyrek yüzyıldır bu anlamsız işlemlerin sürmesine neden olmaktadır. Özetle, teknolojinin düşünen insanların sayısını azaltması belki de en önemli tehdittir. Teknolojiye işini kaptıran insanlara yeni alanlar yaratabilirsiniz, ama düşünmeyi engelleyen bir düzen sadece muhasebecilik için değil, herkes için önemli bir tehdittir.

Dijitalleşmenin ülkemizde muhasebe dünyasına belki de en önemli etkisi Maliye'nin elektronik uygulamalarıyla gerçekleşmektedir. E-defter, e-fatura ve benzeri uygulamalar vergi denetimini giderek etkin hale getirecektir. Dijital muhasebenin ve vergi denetiminin ulaştığı noktanın meslek mensuplarına aktarılması için TÜRMOB'un aynı isimle 2018 yılında düzenlediği ve bir e-kitap halinde üyelerine sunduğu kitap bu konuda önemli bir hizmettir.¹¹

Hiç şüphesiz muhasebe mesleği mensuplarının da muzdarip olduğu kayıtdışı uygulamaların giderek azalması, hiç şüphesiz bu değerli meslek mensuplarının mükelleflerine daha fazla danışmanlık hizmeti sunmalarına olanak sağlayacaktır. Özellikle küçük ve orta boy işletmelerimizin çok ciddi mali danışmanlık ihtiyaçları mevcuttur. Günümüzde mali müşavirlerin yeterince sunamadığı bu hizmetin, hem dijitalleşme ile sağlanan zaman tasarrufu, hem de etkin vergi denetimi ile sunulabilir hale gelmesinin ülke ekonomisi için çok değerli olacağını vurgulamak dahi gereksizdir.

Ancak gelecekte muhasebe mesleğine olan ihtiyacın azalacağı gibi bir düşünce asla olmamalıdır. Sunulan hizmetin niteliği değişebilir, ancak karar alma süreçlerinde mali müşavirlerin önemi giderek artacaktır.

2000'li yıllarla birlikte Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Dünya'da hızla ortak dil haline gelmesi, dijital teknolojiler ve yapa zeka gelişmeleri hızlanmıştır. Teknoloji vasıtasıyla sadece vergi odaklı raporlama değil bunun yanı sıra bilgi amaçlı raporlama da daha

¹¹ TÜRMOB, Dijital Muhasebe ve Vergide Gündem, Seminer Notları, 2018, <https://turmob.org.tr/seminernotlari/files/assets/basic-html/page-1.html>

ön plana çıkacaktır. Türk Ticaret Kanunumuzda da yasal çerçevesi çizilen bilgi amaçlı raporların şu an başlangıcı UFRS ve BOBİ FRS'dir. Bu standartların iyi bilinme ihtiyacı bir müşavirin bilgi donanımını artıracaktır.

Bilgi amaçlı tabloların ön plana çıkması şirketlere mali danışmanlık, yönetim danışmanlığı gibi danışmanlıklarının verilme olağanı sunacaktır. Özellikle küçük ve orta boy işletmeler için iç kontrol, iç denetim, risk yönetimi gibi verilecek danışmanlık faaliyetleri bu işletmelerin faaliyetlerinin daha etkin ve verimli şekilde yönetilmesine olanak verecektir. Gelecekte özellikle “şirket değerlemesi”, “türev ürünler”, “riskten korunma muhasebesi” konuları iş hayatının çok önemli konuları haline gelecek, verilecek danışmanlık faaliyetlerinin kapsamında yer alacaktır.

6. DİJİTALLEŞMENİN MUHASEBE MESLEĞİNE TEHDİTLERİ

Dünya'nın önemli danışmanlık şirketlerinden Accenture'un 2016 yılındaki bir raporundaki şu ifadeler ilgi çekicidir.¹²

“Makine çağı insan müdahalesine ihtiyaç duyacaktır. Otomasyon, öğrenen makineler, yapay zeka finans ekibinin bir parçası olmaktadır. Geleneksel hizmetlerin çoğunluğunu onlar üstlenecektir. Ancak bu finansçılara olan ihtiyacı azaltmayacak, ufuklarını genişletecektir. Rahatlayan zaman yönetimlerinde karar odaklı çalışmalara ağırlık verebileceklerdir.”

Muhasebe mesleği mensuplarının dijital verilerin analizi konusunda dikkat etmeleri gereken çerçeve “big data (büyük veri)” kavramının ne ifade ettiğini, bunun yarattığı risk ve fırsatların neler olduğunu ve bunun ne faydalar yaratabileceğini anlamaktan geçer. Bu konuda aşağıdaki plan oldukça yol göstericidir.¹³

Büyük veri nelerden oluşur? (Bilgi işlem gücü, veri kaynakları, altyapı)

Fırsatları ve riskleri nelerdir? (Kavrayış, öngörü, otomasyon)

Bize ne faydalar sağlar? (İşletmeler, muhasebe mesleği mensupları, kural koyucular)

Türker'in çalışması¹⁴ şu noktalara da dikkati çekmektedir: “Büyük verinin çevresindeki etik ve düzenleyici çerçeveye ilgili yeni düşüncelere ihtiyaç duyulmaktadır. İşletmeler, riskleri yönetmek ve verilerin kabul edilebilir şekilde kullanılmasını sağlamak için uygun bir

¹² Accenture, From reporting the past to architechting the future, 2016.

¹³ Masum Türker, Dijitalleşme Sürecinde Küresel Muhasebe Mesleğinin Yeniden Şekillenmesine Bakış, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Mart 2018, 20 (1), s 202-235 (ICAEW, Information Technology Faculty, Big Data and Analytics – What's New, London, 2016)

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz: M.Türker,

muhasebeye sahip olmalıdırlar. Bu konuda kural koyucular önemli role sahiptirler. Bu nedenle meslek örgütlerinin politika yapıcılar ile iyi iletişim ve ilişki içinde olmaları; onların düzenleyici çerçeveyi dikkatlice düşünmeleri sağlanarak büyük verilerin kullanılabilmesi için gerekli olan becerilere yer vermeleri için teşvik etmek gereklidir.

Ayrıca, birçok yeni kaynaktan elde edilen verilerle gelişmiş analizlerin yapılması, depolanması ve uygulanması için yetenekleri ve bilgiyi paylaşmayı ve geliştirmeyi destekleyen yenilikçi yollara ihtiyaç vardır. Büyük veri kullanırken, veri kalitesi, veri kümeleri seçimi ve modellerin oluşturulması etrafında birçok tehlikeye dikkat edilmelidir. “

Keza aynı durum günümüzde diğer meslekler için de geçerlidir.¹⁵

Bir yapay zeka araştırma şirketi olan LawGeex tarafından başlatılan çalışmaya Stanford Üniversitesi Duke Hukuk Fakültesi ve Güney Kaliforniya Üniversitesi'nden hukuk profesörleri dahil oldular. Yasal sözleşmeleri değerlendirmek üzere eğitilmiş bir yapay zeka yazılımı ise bu Voltran niteliğinde birlikteliğin ilk projesi oldu. Yazılımın ilk hedefiyse 20 deneyimli avukatı yenmekti. İnsan avukatlar, sözleşmeleri gözden geçirdiler ve 30 hukuki sorunun tespiti için 4 saat harcadılar. %85 oranında doğruluk payına ulaşan insanlar, yapay zekanın %95'lik doğruluk başarısı karşısında boyun eğmek zorunda kaldılar. Üstelik insanların 4 saatlik uğraşı karşılığında yalnızca 26 dakikada bütün işlemleri tamamladı.

Avukatlar söz konusu yazılımın çoğu standart prosedürü tek başına üstlenebileceği konusunda hem fikirler. Ancak onlara göre bu, şimdilik avukatlık mesleğinin sonu değil. Sadece işlerini daha hızlı yapmalarını sağlayacak önemli bir avantaj veriyor. Profesör Erika Buell “*Yapay zeka bir sözleşmenin ilk incelemesini yaparsa avukatlar, diğer müşterek danışmanlık ve önemli davaları için zaman kazanabilirler*” açıklamasında bulundu.

İnsan avukatların yerlerini tamamen yapay zekaya bırakmaları şüphesiz ki söz konusu değildir. Ancak yazılımların kısa sürede pek çok görevi insanlardan daha hızlı yapmaları ciddi bir ilerlemedir.¹⁶ Avukatların işlerinin çok önemli bir kısmını oluşturan ve epey zaman alan dava ön incelemeleri aşamaları böylelikle yerini gelecekte ağırlıklı olarak danışmanlık faaliyetlerine bırakacaktır.

Tıpta da robotların büyük bir rol oynaması “*robotik cerrahi*” bölümlerinin kurulmasına da sebep olmuştur. Günümüzde birçok tıbbi vak'a artık robot cerrahlarla çözülmektedir. Tıp doktorları bunu mesleklerinin gelecekte yok olması açısından bir olarak tehdit değil fırsat olarak görmektedir. Robot cerrahların birçok yükü üzerlerinden alması sebebiyle doktorlar daha çok

¹⁵ Adiloğlu, Yücel, 2018

¹⁶ https://mashable.com/2018/02/26/ai-beats-humans-at-contracts/#1j2n_vuXYkqr

ameliyat yaparak daha fazla kişiye faydalı olacaklarını ve böylelikle zamanlarını topluma daha faydalı bir şekilde kullanacaklarını belirtmektedir.

Gelecekte mali müşavirlerin, işletmelerimizin stratejik ve kısa vadeli karar almaya yönelik muhasebe faaliyetlerinde çok daha fazla katkıda bulunacağını öngörmek mümkündür. Şirketlerin bütçeleme, planlama ve iç kontrol, risk yönetimi gibi konularda mali müşavirlerin hizmetlerine önemli ihtiyaçları vardır.

7. SONUÇ

Bundan birkaç on yıl öncesini hatırlayanlarımız, teknolojinin bize hızlı biçimde sunduğu olanaklarla iş çeşitliliğimizin ve iş verimizin ne kadar arttığını gözlemlene şansına sahip olmuştur. Çok değil, otuz yıl kadar önce muhasebede bilgisayar kullanımının yaygınlaşmasına nasıl kolaylıkla adapte olduysak, dijitalleşmede de aynısını yaşadığımız ve yaşamaya devam edeceğimiz kesindir. Sağlanacak zaman tasarrufunun danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerine yönlendirilmesi de kaçınılmazdır. İşletmelerimizin de buna ihtiyacı vardır. Teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin, yaratıcılık, günümüzün yaygın terimiyle inovasyon insanlara aittir. Belki de teknolojinin iş yükünü sırtlaması, zaman tasarrufunun yeniliğe yönlendirilebilmesi nedeniyle gelişmeyi çış gibi büyütmektedir.

Bununla birlikte, mali müşavirlerimiz için “dijitalleşme” konusunda bir eğitim atağına geçmenin çok gerekli olduğuna inanıyoruz. Nasıl 1950’li yıllarda ülkemizde işletme yöneticiliğinin gelişmesinde İşletme İktisadı Enstitüsü lisansüstü düzeyde bir seferberlik başlattıysa, benzer atağı bu kez TÜRMOB çatısı altında, üniversitelerimiz desteğıyle bu kez “*dijital muhasebe*” alanında yapmalıyız. Kesinlikle lisansüstü düzeyde düşünülmesi gereken bu eğitim kampanyası, uluslararası standartlar vesilesiyle bilgi birikimini yükselten mali müşavirlik mesleğinin gelecekteki saygınlığını daha da artıracak, danışmanlık hizmetlerindeki başarılarını yükseltecektir.

Hiç şüphe yoktur ki, muhasebeyi kişi ve kurumlara yararlı bilgi sunma uğraşı, onlara yön gösterme işleri olarak gördüğümüz sürece çağın gereklerine adapte olan muhasebe mesleğini yürütenlerin önemi ve rolü azalmayacak, belki nitelik değıştirecek, ancak hep artacaktır. Biz bu inançtayız.

KAYNAKLAR

Accenture, From Reporting the Past to Architechting *The Future*, 2016.

Burcu Adiloğlu, Göksel Yücel, “Dijitalleşme Muhasebe Mesleği İçin Bir Tehdit mi, Yoksa Bir Fırsat mı?”, *XX. Türkiye Muhasebe Kongresi*, TÜRMOB, 5-6 Ekim 2018, İstanbul

Çevrimiçi: <http://www.serenti.org/uzay-cagi-nasil-basladi/>

Çevrimiçi: https://mashable.com/2018/02/26/ai-beats-humans-at-contracts/#1j2n_vuXYkqr

Çevrimiçi: *Muhasebe Enstitüsü*,

<https://www.facebook.com/muhasebe.enstitusu/photos/a.1498808513734589/1660515800897192/?type=3&theater>

Masum Türker, Dijitalleşme Sürecinde Küresel Muhasebe Mesleğinin Yeniden Şekillenmesine Bakış, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Mart 2018, 20 (1), s 202-235 (ICAEW, Information Technology Faculty, Big Data and Analytics – What’s New, London, 2016)

Swen Heinemann, Rechnungswesen 4.0, *Haufe Akademie*, 13.November 2017, <https://www.haufe-akademie.de/blog/themen/rechnungswesen/rechnungswesen-4-0/>

Türk Dil Kurumu, *Büyük Türkçe Sözlük*, Çevrimiçi:

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c1fa0662da6d3.72899767

TÜRMOB, *Dijital Muhasebe ve Vergide Gündem, Seminer Notları*, 2018, <https://turmob.org.tr/seminernotlari/files/assets/basic-html/page-1.html>

CUMHURİYET'İN MUHASEBESİ

Prof. Dr. Oktay Güvemli¹

Dr. Muhsin Aslan²

ÖZ

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, çift yanlı kayıt yöntemi deneyimleri olmuşsa da, bu yöntemin yaygınlaşması mümkün olamamıştır.

Cumhuriyet kurulduğunda ise, başlangıçta (1923-1928), tüccarın bilinçlenmesi ve muhasebeye sahip çıkması için gerekli ortamın oluşturulmasına çalışılmışsa da, 1928'de bu girişimlere son verilmiş ve 1950'lere kadar özel kesimin bilinçlenmesi konusu hiç ele alınamamıştır.

Böyle bir ortamda vergiciliğin çağdaşlaşması konusunda başlatılan girişimler ve vergilerin kayıt düzeninden, beyan usulü ile alınmak istenmesi, muhasebeyi vergiciliğe bağlamış ve bütün yüz yıl boyunca muhasebenin vergi hukuku içinde gelişmesinin önünü açmıştır.

Cumhuriyet dönemi boyunca da, dünyada olduğu gibi muhasebenin ticaret hukuku içinde gelişmesini temin edecek bir girişim olmamıştır. Atatürk'ün iktisadi devlet teşekküllerini oluştururken, muhasebeciliğin örgütlenmesi ve muhasebe biliminin gelişmesi doğrultusu da ortaya çıkan fırsatlar da kaçırılmıştır.

Anahtar sözcükler: Cumhuriyet dönemi, muhasebe uygulamaları

Jel Kodları: M41, M48

ACCOUNTING OF THE REPUBLIC

ABSTRACT

Although there were efforts to benefit from the double entry bookkeeping during the Ottoman Era, its widespread usage was not possible.

¹ Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Eski Öğretim Üyesi, guvemli_oktay@yahoo.co.uk

² Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fak. Öğr. Gör. Dr. Muhsin Aslan, aslanmuhsin99@gmail.com

During the early years (1923 - 1928) of the Republic, an environment was created to raise awareness towards accounting practices among merchants. These attempts ended in 1928 and this issue did not receive any attention until 1950s.

Modernization of taxation and declaration of income tied accounting into taxation. As a result, accounting practices developed within tax laws.

There were no attempts providing the development of accounting within commercial laws through the Republic period. Organization of accountancy and development of accounting knowledge were missed opportunities that could be initiated during the same period of Ataturk's commercial state enterprises.

Keywords: Republic period, accounting practices.

Jel Code: M41, M48

1. GİRİŞ

Temel konu şudur: Cumhuriyetin ilk yüz yılında, dünyadaki uygulamaların aksine Türkiye Cumhuriyeti vergi muhasebesini, yani muhasebe düşüncesinin vergiciliğe bağlı olarak gelişmesini benimsemiştir. Bunun nedenleri henüz tam olarak ortaya çıkarılamamıştır. Bu nedenle ancak bir perde aralaması yapmak ve bu durumun nedenlerine bir göz atmak mümkün olabilir. Bu çalışmada da bir deneme yapılacak ve bu durumun nedenlerine bir göz atılacaktır.

Cumhuriyet ilan edildiğinde (1923) çift yanlı kayıt yönteminin batı Avrupa'dan dünyaya yaygınlaşmanın büyük gelişme gösterdiği bilinmektedir. Osmanlı'dan kalan ve devlet muhasebesinde kullanılan Merdiven Yöntemi, o zamana kadar zaten gündemden çıkmış, çift yanlı kayıt yöntemi ile geniş boyutta ilişkiler oluşturulmuştu.

Çift yanlı kayıt yöntemi tarih boyunca tüccar – muhasebe beraberliğinde gelişme göstermiştir (Yavuz, 2017, s. 112). Cumhuriyet, böyle bir beraberliğin yaşandığı zaman diliminde ilan edilmişti.

Tarihte tüccarların muhasebe kitapları yazmaları bu gerçeği ortaya koymaktadır. Çift yanlı kayıt yöntemine dönük bu beraberlik 1300'lü yıllarda Cenevizliler döneminde Akdeniz'de ortaya çıkmıştır. 1650'li yıllarda bu kültür Okyanus ticaretinde gelişme göstermiş ve okyanus ticareti çift yanlı kayıt yönteminin ticaret hukuku içinde disipline olmasını sağlamıştır. Bundan yüz elli yıl sonrasında, Napolyon Bonapart'ın kara Avrupası'nda yaygınlaşan Code de Commerce'i ile çift yanlı kayıt yöntemi, bu ticaret hukuku içinde son şeklini alacak ve çift yanlı kayıt yöntemine dayalı olarak muhasebe bilim olma aşamasına ulaşacaktır.

Osmanlı'nın şansı bu noktada devreye girmesi olmuştur. Başka bir deyişle Tanzimat Fermanı (1839) çift yanlı kayıt yönteminin batı Avrupa'da bu aşamaya geldiğinde, yani çift yanlı kayıt yöntemi bugünkü şeklini aldığında konu ile tanışmış olmasıdır. Yani, 1850 yılında, Napolyon'un Code de Commerce'inin üç kitabının tercümesinden oluşan Kanunname-i Ticaret yayınladığında (Güvemli & Aslan, 2018), çift yanlı kayıt yöntemi gelişmesini büyük ölçüde tamamlamıştı.

Kanunname-i Ticaret'te ana unsur olarak iki husus vardı: Batı Avrupa'da gelişen anonim şirket, limited şirket şeklinde ortaya konulan işletmelerin hukuki şekilleri. Ve çift yanlı kayıt yönteminin defter sistemi. Üç defter vardı: Yevmiye defteri, Mevcudat ve muvazene defteri (envanter defteri), Kopya defteri (Güvemli & Aslan, 2018). Kopya defteri, tüccarların yazışmalarının kopyalarının dosyalanması ile oluşuyordu. Bunun nedeni tüccarların aralarında çıkan anlaşmazlıklarda bu yazışmaların delil olabilme niteliği idi.

Sadece geniş topraklara sahip Osmanlı değil, bütün Orta Doğu çift yanlı kayıt yöntemi ile bu kanun sonrası tanışmıştır. Yani çift yanlı kayıt yönteminin Orta Doğu'ya ilk gelişidir.

Osmanlı toplumunun bu yeniliğe hazır olmadığı, yasanın sadece yabancı sermaye kuruluşlarında (Güvemli & Kaya, 2015, s. 52; Yaşar, 2016) uygulama alanı bulması ile ortaya çıkmıştır. Sermaye birikimi sağlanamadığından bu yöntemi uygulayabilecek Türk işletmeci zaten yoktu. Bu dezavantajın yetmiş üç yıl boyunca (1850- 1923) devam ettiği anlaşılmaktadır. Akademik alanda, 1883'de kurulan ve ilk işletme eğitimi veren kurum olan Hamidiye Ticaret Mektebi (Mekteb-i Mülkiye ile birlikte) (Güvemli, 2003, s. 17) eğitim programına çift yanlı kayıt yöntemini almış ve Fransızca'dan tercüme edilmiş çift yanlı kayıt yöntemini tanıtıcı kitaplar (Güvemli, Zeytinoğlu, & Aygöl, 2016, s. 207; Şerbetçi & Yardımcıoğlu, 2017, s. 208; Güvemli, 2000, s. 407), kısıtlı sayıda da olsa yayınlanmıştır.

XX. Yüzyılın ilk dönemleri savaşlar ile geçtiği için, kayıt kültüründe müspet kabul edilebilecek fazla bir gelişmenin Cumhuriyetin ilan tarihine kadar gerçekleşemediğini de belirtmek gerekir.

İşte böyle bir ortamda, Cumhuriyeti kuranlar çift yanlı kayıt yöntemini uygulama kararı vermişlerdir. Şimdi Cumhuriyetin ilanı yıllarına dönebiliriz.

2. CUMHURİYET'İN 1923-1928 ARALIĞINDA MUHASEBE: MUHASEBE EĞİTİMİ VE TİCARET ODALARI

Cumhuriyet ilan edildiğinde, tüccar zayıftır, güçsüzdür, yok gibidir. Onlardan çift yanlı kayıt kültürü beklenmesi, onların çift yanlı kayıt kültürüne sahip çıkması beklenemez. Türk girişimciler esnaf düzeyindedir. Sermaye birikimleri yoktur. Olanlar da az sayıdadırlar. Türk tüccarını temsil edecek güçleri yoktur. Yabancı sermayeli kuruluşlar defterlerini kendi dillerinde tutmaktadırlar.

Yapılacak iş, tüccarı eğitmek, organize etmektir. Bu iki konuda Cumhuriyet 1923-1928 yılları arasında önemli çabalar gösterir. Bu çabalar aşağıda özetlenmiştir.

a. *Ticaret Orta Okulları ve Ticaret Liseleri:* Osmanlı döneminde Ticaret Mekteb-i Alisi olarak faaliyet gösteren ve 1883’de kurulmuş olan (bugünkü Marmara Üniversitesi), 1924’de adı Ulum-ı Aliye-i Ticariye haline getirilen okulun hazırlık sınıfları 1924 yılında ayrılmış ve Ticaret Orta Okulları ve Ticaret Liseleri haline getirilmiştir. Bu okullar, Ulum-ı Aliye-i Ticariye ile birlikte (adı 1938’de Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi haline getirilmiştir) 1959’da İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri kurulana kadar Cumhuriyetin muhasebe eğitimini üstlenmişlerdir (Güvemli, 2003, s. 105). Bu okullar uzun süre kendi haline bırakılmış, büyük Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel zamanında çok önemli reform sürecinden geçirilmiştir.

Bu arada belirtmek gerekmektedir ki, muhasebe eğitimine 1936’da kurulan İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi ile 1945’de kurulan İzmir Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu da katkılarda bulunmuşlardır. Ama ağırlık, Ticaret Orta Okulları ile Ticaret Liselerindedir.

Bu okulların sayısı 1928 yılına kadar beş ticaret ortaokulu, beş ticaret lisesine çıkmıştır. Sonra duraklama dönemine girilmiş ve 1936’da bu sayılar 6 ticaret ortaokulu, 7 ticaret lisesine, 1940’da 7 ticaret ortaokulu ve 10 ticaret lisesine ancak çıkabilmiştir. Reform yılları (1943-1945) sonrası bu sayılarda patlama olmuş ve bu sayılar 24 ticaret ortaokulu ve 13 ticaret lisesine yükselmiştir. 1950’de bu sayıların ikinci bir patlama ile 25 ticaret ortaokulu ve 23 ticaret lisesine çıktığı gözlenmektedir. 1955’de ticaret ortaokulları azalma dönemine girmiş olup, sözü edilen yılda 23 ticaret ortaokulunun ve 29 ticaret lisesinin bulunduğu görülmektedir (Güvemli, 2001, s. 419-420).

Bu sayılardan 1928 - 1944 yılları arasında ticaret ortaokullarına ve ticaret liselerine fazla ilgi gösterilmediği açıkça ortaya çıkmaktadır.

b. *Ticaret odaları:* Özel kesimin örgütlenmesi, onların bilinçli hale getirilmesi için ticaret odalarının kurulması gereklidir. Bu doğrultuda Cumhuriyetin başlarında önemli gelişmeler olduğu gözlenmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında tüccarın bilinçli hale gelmesi için, onların örgütlenmesinin gerektiği inancı ile bu yönde büyük çaba göstermiştir. İzmir İktisat Kongresinde ticaret odalarının yaygınlaştırılması, bu amaçla gerekli yasal düzenlemenin yapılması ve ticaret odalarının memleket çapında yaygınlaştırılması tavsiye edilmiştir (Gülsoy & Nazır, 2012, s. 38).

1922 Yılı sonunda mevcut ticaret odalarının sayısı (İmparatorluk olarak) 43’dür (Bandırma TSO, tarih yok). 1923 -1928 Yılları arasında Cumhuriyet döneminde kurulan ticaret odalarının sayısı ise, 19’u bulmaktadır. Bunlar, Niğde, Burhaniye, Çankırı, Çanakkale, Fatsa, İnegöl, Burdur, Erzincan, Kars, Aksaray, Kırklareli, Ankara, Amasya, Ardahan, Bolu, Denizli, Kahramanmaraş, Kütahya, Gümüşhane şeklinde sıralanabilir. Bu örgütlenme önemli bir adım olmuş ve tüccarın örgütlenmesine önem verilmiştir. Ancak kurulan ticaret odaları birlik halinde örgütlenemediğinden dağınık bir yapıda olmuşlar ve fazla bir aktivite gösterememişlerdir.

Ticaret odalarının öneminin anlaşılabilmesi adına 1920’lerin başında ticari etkinliğin yüksek olduğu Amerika Birleşik Devletleri’nde ticaret odası sayısı 1233, dünya genelinde de

2854 (Koraltürk, 2002, s. 21) olduğunun belirtilmesinde fayda vardır. Öte taraftan 1925 yılında yasalaşan 655 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Kanununda ticaret yapacak kişilerin ticaret odalarına üyelik zorunluluğunun (Md.3) getirilmesi aslında ticaret odaları için yaşamsal bir katkı sağlamıştır. Yasa öncesinde üyelik zorunluluğunun olmayışı birçok ticaret odasını mali zorluklarla karşı karşıya getirmesine rağmen devletçi iktisadi yapının egemen olduğu Osmanlı'da azımsanamayacak kadar ticaret odası kurulmuş, yeni yasada getirilen zorunluğa rağmen bu dönemde ticaret odalarının sayılarında anlamlı bir artış olmamıştır. Bu durum ülkenin yeni bir yapılanma dönemine girmesi ve içinde bulunduğu dönemin iktisadi şartlarıyla ilişkilendirilebilir.

c. *Türk Ticaret Kanunu:* Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan işlerden birisi de Türk Ticaret Kanunu'nun 1926 yılında devrimin ilk yasalarından birisi olarak yayınlanmış olmasıdır. Bu yasa 1850'de yayınlanan kanunname-i Ticaretin bir benzeridir. Aradan geçen yetmiş altı yılın gelişmelerini içermez (Sipahi & Küçük, 2011). Örneğin muhasebe defterleri aynıdır (Yevmiye defteri, Mevcudat ve muvazene defteri-envanter defteri-, kopya defteri). Yani bir yeniliği yoktur, dili çok eskidir (muhasebe defterleri için Defter-ı Ticaretiye deyimi kullanılmaktadır), ama yasa yürürlüğe sokulmuştur. Daha sonra dilinde ve içeriğinde fazla bir değişiklik yapılmayacak ve 1957 yılına kadar yenilenmeyecektir.

d. *Karma ekonomi ve teşvikler:* Cumhuriyetin ilk yıllarda, tüccar- muhasebe beraberliğine önem verdiği ve ticareti hem eğitim ve hem de örgütlenme olarak öne çıkardığı görülmektedir. Bunlardan birisi de, 1923-1928 yılları arasında karma ekonomi modelini benimsemiş olduğunu belirtmesi ve 1927 yılında (1055 sayılı) Teşviki Sanayi Kanunu'nu yürürlüğe koyması olmuştur.

3. 1928 YILINDA NE OLDU?

1923-1928 Yılları arası tüccar – muhasebe beraberliğine dönük çalışmaların birden bire kesildiği gözlenmektedir. Bütün XX. yüz yılı etkileyebilecek muhasebe ile ilgili sonuçlar doğuran bu tutumun nedenleri henüz araştırılmış değildir. Sanayileşmenin öne çıkması, özel kesimin güçlü hale getirilmesinin çok zaman alacak olması gibi ipuçları vardır. Cumhuriyetin aceleciliği karşısında bu etkenler kendisini gösteriyor olabilir. Ama daha derin araştırmalara ihtiyaç vardır.

Cumhuriyet 1928'de önce Ticaret Vekaletini, İktisat Vekaleti haline getirir. Sonra Ticaret sözcüğünü gündeme getirmez. Hatta 1936'da kurulan İstanbul İktisat Fakültesi sonrası, hala adı Ulum-ı Aliye-i Ticariye olan yüksek ticaretin adının Türkçeleşmesi gündeme gelir. Okulun adının Türkçeleşmesi unutulmuştur. Elli yılı aşkın (1883) ticaret adını taşıyan adına iktisat eklenir ve okulun adı 1938 yılında Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu haline gelir. Okulun adındaki ticaret kaldırılmaz, ama iktisat eklenir. Sanki iktisat sözcüğü ticareti kapsamıyormuş gibi. Bu iktisat ve ticaret sözcükleri, İktisadi ve Ticari İlimler Akademilerinde de devam eder. Ve 1982 büyük üniversite reformuna kadar sorgulanmaz, niçini aranmaz! ...

Ticaret sözcüğü ve bu sözcüğün temsil ettiği kavramların kenarda bekletilme süreci, genellikle 1948'e kadar devam eder ve Ekonomi ve Ticaret Vekaleti sözü edilen yılda kurulur.

1928'de başlayan ticaret sözcüğüne soğukluk uzun yıllar devam eder. 1928-1948 Yılları arasında sadece üç ticaret odası kurulur. Bunlar Cumhuriyetin ilhak ettiği Hatay, başbakan İsmet İnönü'nün memleketi Malatya ve Gürcistan ile ticaret yapmak isteyen Artvin'dir. ...

Ticaret Odaları birlik haline ancak 1952'de gelir ve bu yılda İstanbul Sanayi Odası ile birlikte Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) kurulur. Bu otuz yıllık bir gecikmedir. Ve bu otuz yıllık boşluk muhasebe açısından başka etkenler tarafından çoktan doldurulmuştur. Ya da doldurulması gerekli olmuştur. Bu vergi hukukudur.

Bugün Ticaret Bakanlığı, Odalar Birliği muhasebe ile ilgilenmiyorlarsa, bunun nedenlerini bu otuz yıllık tüccar – muhasebe beraberliğinin yalnızlığında, ihmal edilmişliğinde aramak gerekir.

4. VERGİCİLİĞİN BÜYÜK ATAĞI

Tüccar ve ticaretin ihmal edildiği bir dönemde, Cumhuriyetin ilk yıllarında, Cumhuriyeti kuranlar bir yandan devrim yasalarını çıkarıyorlar, bir yandan da vergiciliği çağdaş duruma getirme çalışmalarını sürdürüyorlardı. 1924 Yılında, asırlardır uygulanan, İslamik bir vergi olan Aşar'ı kaldırıp, yerine çağdaş bir vergiciliğin getirilmesi için çaba gösteriyorlardı. Aşar, tarımsal üründen %10 vergi alınması şeklinde uygulanıyor, bunun yanında hayvansal varlıktan da vergi alınıyordu. Devletin başka gelirleri de vardı, ama en etkin olan vergi Aşar'dı.

Devlet bunun yerine çağdaş vergiciliği getirmek üzere Kazanç vergisi yasasını (1926), İstihlak vergisi yasasını (1926) ve Muamele vergisi yasasını (1931) yürürlüğe koymuştur.

Bu çağdaş vergi yasalarından kazanç vergisi yasası 1949 vergi reformu sırasında Vergi usul yasası, Kurumlar vergisi yasası ve Gelir vergisi yasası haline getirilmiştir. Muamele vergisi, Katma değer vergisi yasasının öncüsü niteliğinde idi.

Artık vergiler, işletmelerden alınacaktı. Kârdan alınacaktı, satış tutarından alınacaktı, üretimden alınacaktı. Yani muhasebe kayıtlarından alınacaktı. Bu uygulama, bu topraklarda bir ilkti. Oysa alt yapı eksikti. İşletme sahipleri bilinçli değildi, kayıt düzeni hazır değildi, muhasebe ve muhasebeci yeterli değildi. İşte o noktada yapılması gereken muhasebenin, yani kayıt düzeninin eksiklerinin giderilmesi idi. Muhasebecinin eğitimi idi. Vergicilik o kadar etkin idi ki, yeni vergi yasalarının başarılı olabilmesi düşüncesi, kayıt düzeninin yeterli olması çabasının önüne geçiyordu.

Vergiciliğin etkin olduğu bu dönemde Ticaret Kanununu fazla ciddiye alan, Cumhuriyetin genel tutumu nedeni ile yoktu. Vergi yasalarını düzenleyenler ve yasal düzenleyiciler de, Ticaret Kanununu günün koşullarına uygun hale getirme yerine, kendilerinin

uygun gördüğü defterleri (satış defteri, fatura defteri, ambar defteri gibi) Ticaret Kanunundaki defterler ile birlikte vergi yasalarına koyuyorlardı. 1949 Vergi Reformuna kadar devam eden bu durum, Türk muhasebe tarihinde *çok defterli dönem* olarak adlandırılmaktadır (Sürmen, Bayraktar, & Güvemli, 2018). Uygulamada öyle bir durum ortaya çıkıyordu ki, bir kazanç vergisi yükümlüsü 8-9 defter tutar hale geliyordu. Cumhuriyeti kuranlar, işin kayıt düzeni temeline inmesi ile meşgul olamıyor; yeni vergi yasalarının uygulanmasını öne alıyorlardı. Çünkü bu vergi devrimi, Türk vergi tarihinin en büyük vergi reformu idi. Ve Tanzimat ile başlayan batı Avrupa ile entegre olma çabalarının bir devamı niteliğini taşıyordu. Cumhuriyet, muhasebe kayıt düzeni ile uğraşmanın ihmal edilmesine fazla önem verecek durumda değildi.

Öte yandan Cumhuriyeti kuranlar, vergicilikte ikinci bir büyük uygulamayı gündeme getirmekte gecikmemişlerdir. Bu uygulama vergilerin beyan usulü ile alınması idi.

Vergiler yeni, uygulama yeni idi. Kayıt düzeni eksiklikler ile doluydu. Ama devrim ruhu önce karar, önce uygulama diyordu. Eksikler sonra zaman içinde gündeme gelebilirdi.

Çift yanlı kayıt yöntemi Osmanlı'da da fazla uygulanmıyordu. Eğitim noksan idi, yöntemi bilen muhasebeci fazla değildi. Muhasebe alt yapısının hazır duruma getirilmesi zaman alacak bir iş idi. Eğitim gerekli idi. Uygulama alanının yaygınlaşması gerekli idi. Cumhuriyetin ticareti ihmal zamanını yaşamakta olması, kötü bir rastlantı idi. Bu nedenle olsa gerek, kayıt düzeninin ele alınmasının gündeme gelmediği gözlenmekte idi.

Oysa, vergiler beyan usulüne göre alınmaya başlanmış ve bu durum da denetimi gündeme getirmişti. Vergi beyannamelerinin denetimi sorunu, vergi kanunlarının devrim heyecanı içinde kabul görmesi çabaları yanında, ikinci bir çabanın daha gündeme gelmesine neden olmuştu. Bu çaba vergi denetiminin örgütlenmesi idi.

Vergi yasalarının uygulanmasının kabul edilebilir düzeye gelmesi çabalarına, bir de beyannamelerin denetimi çabası eklenince vergi hukuku doğal olarak, hem vergi uygulamalarına ve hem de denetim aşamasına hakim durumuma gelmiş oluyordu. Bütün bunlar batılılaşmaya uygundu. Ama kayıt düzeninin dünyada ticaret hukuku beraberliği ile gelişmesinin ülkedeki eksikliğine kimse dikkat edecek durumda değildi.

Kimse kayıt düzeninin tüccar tarafından benimsenmemesinin, yani tüccar – çift yanlı kayıt yöntemi beraberliğinin oluşmamasının yaratacağı sakıncaları görecektir durumda değildi. İşletme tarafından benimsenmeyen kayıt düzeninin kayıt dışı ekonomiyi artırabileceği, tüccarın devlet için ve kendisi için iki kayıt tutmaya başlayabileceği, tüccarın muhasebe düzeninin iyileştirilmesi konusunu sürekli olarak devletten bekler duruma gelebileceği; muhasebecilerin kendi bilinci çerçevesinde örgütlenme çabalarını gündeme getiremeyeceği gerçekleri düşünüleliyordu.

Toplumun devletçi bir iktisadi görüş çerçevesine alışık olduğu bir ortamın, bütün bu sakıncaların ortaya çıkmasını kolaylaştıracığı teşhisini ortaya koyacak sosyal bilimci hemen hemen hiç yoktu. Devrimciler, sosyal bünyeye uygunluk yerine, batıya uygunluğu önde tutmuşlardı. Ya da yapılanların sosyal bünyeye uygunluğunu sağlayacak önlemleri gündeme getirmemişlerdi.

Dahası muhasebe bilimini ve uygulamalarını bütün yüz yıl etkileyecek kararlar aldıklarını bilemiyorlardı. Bu tutumun, muhasebe mesleğinin örgütlenmesini geciktireceği, tekdüzen muhasebe kültürü ile Türk toplumunun tanışmasının çok sonralara kalmasına neden olacağı, bağımsız denetimin zamanında Türkiye'ye gelmesini engelleyebileceği öngörülemiyordu. Ve sonuçta, batıdaki gelişmeleri izleyerek zamanında önlem almak yerine; Türk toplumu, 1980'lerde ekonominin dışa açılma çabalarını zorlayıcı etkileri ile bu gerçeklerle tanışacaktı.

Yine Cumhuriyetin ilk yıllarına dönmekte yarar var.

Türk toplumunun zor zamanlarda, güçlükleri aşabilmek için kimi becerilerinin olduğu bilinmektedir. Bu, gücü başarma yeteneğinin, ortaya çıkmasının gecikmediği gözlenmektedir. Nitekim vergi denetçilerinin muhasebeye gereği kadar değilse de, eksikleri bir ölçüde karşılayabilecek çabaya girmekte gecikmedikleri gözlenmiştir. Ali Alaybek, Rasim Saydar gibi Türk vergi tarihinin iki büyük vergicisinin, kendi aralarında pek iyi geçinmemelerine rağmen, aynı doğrultuda hareket ederek *Hesap Mütehasıslığı* unvanı altında organize olmaları dikkati çekicidir. Rasim Saydar, kazanç vergisi beyannamelerinin incelenmesini, Ali Alaybek de muamele vergisi beyannamelerinin denetimini üstlenerek, İstanbul vergi dairesinde ilk örgütlenmeyi başarmışlardır (Güvemli O. , 2012; Güney & Çekici, 2013). Bu öylesine yürekli bir girişimdir ki, önce Varidat Kontrollerinin (1936) ve sonra da Hesap Uzmanları Kurulu'nun (1945) oluşumunun yolunu açmış ve XX. yüz yıl boyunca vergi denetiminin muhasebe uygulamalarını yönlendirmesi gibi bir sonuç yaratmıştır.

5. CUMHURİYET YÖNETİMİNİN MUHASEBE DÜŞÜNCESİ

Cumhuriyeti kuranlar 1924 Anayasasını yapıyorlar, Türk Kanun-ı Medenisi (1926) gibi devrim yasalarını yürürlüğe koyuyorlar, sosyal yapıyı çağdaşlaştırmaya çalışıyorlardı. Şapka devrimi gibi aktiviteler ile yasal düzenlemeleri destekleyici çabalar içinde oluyorlardı. Büyük Atatürk ve arkadaşları, devrim ruhunu canlı tutmaya dikkat ediyorlardı. Toplumun çağdaşlaştırılmasını öne alan bu büyük devrim çabaları içinde muhasebe gibi hizmet sektörlerine gerekli önemi vermelerini beklemek güçtü. Aynı yıllarda, Rusya'da Lenin sosyalizm düzenini kuruyor ve *sosyalizm muhasebedir* deyişini yaygınlaştırmaya çalışıyordu. Merkezi planlamanın ve sosyalist düzen yönetimin dayanağı olan Lenin'in bu sözü, Ankara'ya ulaşamıyordu. Çünkü Rusya yeni bir rejim denemesine girişiyor, Ankara ise karma ekonomiye dayalı bir şekilde batı Avrupa rejimini Türkiye'ye getiriyordu. Tarih, sosyalizm düzeni silecek ve Ankara'nın yolunu gelecekte açacaktı.

Muhasebe için önce ekonomiyi düşünmek ve ona dayalı ve uygun kayıt düzenini geliştirmek gerekiyordu. Lenin sosyalizm muhasebedir diyor (Güvemli B. , 2010; Elitaş, Yıldız, & Üç, 2011), ama kâr kavramı yerine fayda kavramını öne çıkarıyordu. Uygulamada benimsediği ise, çift yanlı kayıt yöntemi idi. Her iktisadi rejim kendi özelliklerine uygun muhasebe düzenini oluşturmak zorunda idi. Çünkü muhasebe bir hizmet sektörü idi ve bir ekonomiye hizmet durumunda idi. Yani ekonomi ve ona uygun muhasebe düzeni söz konusu

idi. Kapitalizm sisteminin yarattığı çift yanlı kayıt düzenini (Yavuz, 2017, s. 151) benimseyen sosyalizm kendisine uygun, kâr yerine faydayı benimseyen bir muhasebe sisteminden yararlanması gerektiği halde, kâr hesaplama için geliştirilmiş, çift yanlı kayıt yönteminden yararlanmak zorunda kalıyordu. Kapitalist düzene açık karma ekonomiyi benimseyen Cumhuriyet ise, çift yanlı kayıt yöntemini öne çıkarıp, kayıt düzenine dayalı bir ekonomi yaratmayı düşünmüyordu. Yani çift yanlı kayıt yönteminden yararlanır görünüyor, ama çift yanlı kayıt yöntemini öne çıkarmıyor ve ona gerekli önemi vermiyordu. Bu durum 1920'lerin başında Avrasya'da yaşanan büyük bir çelişki idi... Üstelik Türkiye, vergiyi tamamen kayıt düzeninden alma reformunu kendi tarihinde ilk kez deniyordu. Çift yanlı kayıt yöntemine önem vermeden, ilk kez kayıt düzeninden vergi almak düşüncesi büyük cesaret isteyen bir iş idi. Gerçekten de Cumhuriyet kayıt kültürü eksikliğine rağmen çift yanlı kayıt yöntemine dayalı bir denemeyi cesaretle uygulamaya koyuyordu.

Tarihte kârdan vergi alınması Osmanlı'da iki kez denenmişti. Kayda dayanmayan bu denemenin ilki 1820'lerde II. Mahmut zamanında olmuştu. Ama kayıt düzeni yerine esnafın mali gücü göz önünde tutularak temettü vergisi denemesi yapılmıştı. İkinci deneme daha ilginçti, 1860'larda yapılan bu denemede, esnaf örgütlerinin temsilcileri kendi esnaf gruplarını, sınıflayarak ikiye, üçe ayırıyor ve kayıt düzenini oluşturmak yerine, onlardan tahmini gelir güçlerine dayalı olarak kâr vergisi (temettü vergisi) almaya çalışıyordu. Kayıt düzeni yoktu, ama esnafın mali yapısı, kâr sağlama gücü göz önünde tutulmaya çalışılıyordu. Türk toplumunun kayıt düzeni ile ilişkisi böyle denemelerden geliyordu. Yani Cumhuriyet ilk kez, toplumun geçmişinde bulunmayan muhasebe kaydına önem veriyordu. Ama hiç kayıt düzeni denemesi olmadığını göz önünde tutmuyordu. Bu inanılması güç büyük bir çelişki idi. Cumhuriyet ile Türk muhasebe tarihinin ilginç dönemeçlerinden birisi yaşanıyor.

Bu açıklamalar, 1920'lerde Karadeniz'in kuzeyinde ve güneyinde iki devletin aynı zamanlarda oluştuğunu ve ikisinde farklı rejimler ile kurulmaya çalışıldıklarını, muhasebe uygulamalarında kuzeydeki devletin sosyalizme uymayan çift yanlı kayıt yöntemini benimseyip, bayrak yaptığını, Karadeniz'in güneyindeki devletin ise, çift yanlı kayıt yöntemini ilk kez kullanmasına rağmen bu düzenin öğrenilmesi ve yaygınlaşması için bir çaba gösterilmediğini göstermektedir.

Biz yeniden Cumhuriyete dönelim. Atatürk'ün iktisadi açıdan yoğun bir çabaya 1930'da girdiği gözleniyor. Bilimsel bir yaklaşımla sektör çalışmaları yaptırıyor ve devletin sanayileşmesinde iş konularını saptıyordu. Bu saptama ile, İktisadi Devlet Teşekküllerinin yatırım konuları tespit edilmiş oluyordu.

Ankara'da Türkiye İş Bankası, Sümerbank, Etibank gibi bankaları, İktisadi Devlet Kuruluşlarında holding gibi kullanmak üzere kuruyordu. Bu bankalar Ulus semtinde kümeleniyor, bunlara Osmanlı'dan kalan T.C. Ziraat Bankası'nı ekliyor ve T.C. Merkez Bankasını (1933) kısa sürede yine aynı bölgede kuruyordu. Büyük Atatürk, artık sabah Çankaya'dan çıkıyor, gününün bir kısmını Ulusta iktisadi devlet kuruluşlarının oluşturulmasına ayırıyor; bir kısmında da yine aynı yerdeki Türkiye Büyük Millet Meclisine çalışıyor.

Ama ona işletme eğitimi görmüş eleman gerekiyordu. Mühendis gerekiyordu. O zamanlar işletme ve muhasebe eğitiminin büyük ağırlığını 1924'te adı Ulum-ı Aliye-i Ticariye çevrilen, önceki adı Ticaret Mekteb-i Alisi olan (bugünkü Marmara Üniversitesi) kurum

taşıyordu. Bu okulun 1924- 1933 yılları arasındaki mezunlarından tahminen 350'sinin Ankara'da iktisadi devlet kuruluşlarının oluşturulmasında görev aldığı varsayılabilir. Bu yüksek ticaret mezunları Ankara'da, 1936'da, bugün varlığını sürdüren Yüksek Ticaretliler Derneği'ni kuracaklardır (Güvemli O. , 2017).

Büyük Atatürk mühendis ihtiyacını ise, çoğunluğu Alman olan işletme mühendisleri ile karşılayacaktır. Bunlar muhasebe bilgisine de sahiptirler ve sayıları 150 dolayındaydı. Ankara'da tahminen beş yüz kişilik bu, eğitilmiş mühendis ve muhasebeci gücü iktisadi devlet teşekküllerini kurmuşlardır.

1938'de tamamlanan bu devlet iktisadi kuruluşları, bu toprakların ilk büyük sanayileşme hamlesini gerçekleştirmişlerdir. Bunlar Orta Doğu'nun en büyük sanayi kuruluşları idi ve sayıları elliye geçiyordu.

Cumhuriyetin muhasebeyi ihmal etmesi olayı ile bir kez de bu sanayi kuruluşları oluşturulurken karşılanmıştır. Almanya'dan gelen işletme mühendislerinden birisi olan Max Von der Porten 1935 yılında muhasebecilerin örgütlenmesini gündeme getirmiştir. Bu girişim, Türk muhasebe tarihinde muhasebecilerin örgütlenmesi konusunda ilk ciddi girişimdir. Belgeleri vardır; zamanın iktisat bakanı Celal Bayar'a teslim edildiği bilinmektedir. Max Von der Porten, öncelikle işin önemini vurgulamış, Batı Avrupa ülkelerinin muhasebe meslek örgütlerinin durumunu sıralamış ve bu ülkelerin uygulamalarından örnekler verdikten sonra da, Alman Muhasipler Birliği'nin yönetmeliklerine dayanarak bir yasa taslağı hazırlamıştır. Bu makalede anlatılmaya çalışılan ortam içinde bu hazırlık ihmal edilmiş mesleğin örgütlenmesi sağlanamamıştır (Porten, 1935). Sanayi kuruluşları oluşturulduktan sonra, Türkiye'de ikamet etmesini sürdüren Max Von der Porten bir kez daha, kısa bir raporla hatırlatma yapmışsa da pek dinleyen olmamıştır.

Max Von der Porten'in dayanağı, bu sanayi kuruluşlarının denetimi sorunu ile karşılaşılabileceği idi. Ona göre, muhasebeciler örgütlenmelerini, mesleğin bir kanadı denetçi olarak yetiştirecek ve iktisadi devlet teşekküllerinin denetimi sağlayacaktı. Max Von der Porten ikinci raporunda bu görüşü vurgulamıştır. Nitekim sanayi kuruluşları oluştuktan sonra Murakabe (denetim) Kanunu çıkarılmış, ancak daha önce denetçi yetiştirilme çabası gösterilmediği için Cumhuriyeti kuranlar biraz da şaşkınlık içinde çare aramışlardır. Ama örgütlenmeyi yine düşünmemişlerdir. Alman işletme mühendisleri, iktisadi devlet teşekküllerinin muhasebelerinin düzenlenmesini uzun süre görev edinmişler, kuruluşların muhasebelerini ticaret ve sanayi muhasebesi olarak ikiye ayırarak örgütlemeye çalışmışlardır. Ve o dönemler maliyet muhasebesini Türkiye'ye getirmek gibi bir yeniliği gerçekleştirmişlerdir. Ve bir de iktisadi devlet teşekküllerinde muhasebe hesap planı denemeleri yapmışlardır. Ve bu işletme mühendisleri, 1939'da İkinci Dünya Harbi başlarken ülkelerine dönmüşler ve onların getirmek istedikleri yenilikler yeterli gelişme ortamı bulamadan İkinci Dünya Harbinin telaşı içinde kaybolup, gitmiştir. Onlardan geriye, onlarla birlikte çalışan birkaç uzman kalmıştır.

İktisadi devlet teşekkülleri olayı da, peş peşine muhasebe ihmalleri ile dolu olmuştur. Örgütlenme girişimi fırsatından, tekdüzen hesap planı yapma fırsatından ve denetçi oluşturma fırsatından yararlanılamamıştır. Başka bir deyişle İktisadi Devlet Teşekkülü deneyimleri, muhasebede ileri adım atma fırsatlarının kaçırılması ile doludur. Büyük Atatürk de, on beş

yıllık yönetim sürecinde başardığı büyük işler arasında muhasebe ile ilgilenmek fırsatı bulamamıştır. Etrafında muhasebe ve kayıt düzeninin önemini bilen kişilerin bulunmaması buna neden olsa gerektir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

XX. Yüzyılda, yukarda özetlendiği üzere, Türk muhasebe düşüncesi vergi muhasebesi çerçevesinde gelişmiştir. Yüzyılın sonuna doğru başlayan küreselleşme olgusu, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile gündeme gelince (2011), bu yöndeki arayışlar fazlalaşma eğilimi göstermeye başlamıştır.

Artık uluslararası muhasebe standartlarının gelişme süreci ve bağımsız denetimin daha fazla anılır hale gelmesi beklenmektedir. Bu durum göstermektedir ki, Türkiye 2019 yılından itibaren küreselleşme olgusunun baskısını daha fazla hissedecek ve devamlı arayış içinde olacaktır.

KAYNAKLAR

- Bandırma TSO. (tarih yok). *İlk Odalar*. 12 18, 2018 tarihinde Bandırma Ticret Odası: <http://www.bandirmaticaretodasi.org/tr/ilk-odalar> adresinden alındı
- Elitaş, C., Yıldız, F., & Üç, M. (2011). Muhasebe Biliminin Çevresi: Anglo Sakson ve Kıta Avrupa Karşılaştırması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 1-18.
- Gülsoy, U., & Nazır, B. (2012). *Türkiye’de Ticaretin Öncü Kuruluşu İstanbul Ticaret Odası 1923-1960*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Güney, A., & Çekici, M. (2013). XX. Yüzyılın Ortalarında Türkiye’de Öncü Bir Kamu Vergi Denetçisi ve Öncü Bir Muhasebe Düşünürü: Rasim Saydar (1901-1966). *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*(4), 246-269.
- Güvemli, B. (2010). Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Döneminde Muhasebe Düşüncesinin Gelişimi (1917-1953). *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(48), 241-252.
- Güvemli, O. (2000). *Türk Devletleri Muhasebe Tarihi (Tanzimattan Cumhuriyete)* (Cilt III). İstanbul: Süryay.
- Güvemli, O. (2001). *Türk Devletleri Muhasebe Tarihi Cumhuriyet Dönemi XX. Yüzyıl* (Cilt IV). İstanbul: Proje Danış A.Ş.
- Güvemli, O. (2003). *İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri Tarihi*. İstanbul: Proje Danış A.Ş.

- Güvemli, O. (2012). Türk Vergi Denetiminin Çağdaşlaşması Sürecinde Hesap Uzmanları Kurulu'nun Kuruluşu (1945) Üzerine Prof. Dr. Selahattin Tuncer ile Söyleşi. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*(2), 233-245.
- Güvemli, O. (2017). Yüksek Ticaretliler Derneği 80 Yaşında (1936 – 2016). *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*(12), 264-267.
- Güvemli, O., & Aslan, M. (2018). Türkiye Muhasebeciler Günü Hangi Gün Olmalı? *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*(14), 64-91.
- Güvemli, O., & Kaya, M. A. (2015). Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. Yüzyılın Ortalarında Muhasebe Düşüncesindeki Büyük Değişim -1839-1885-. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*(9), 43 - 65.
- Güvemli, O., Zeytinoğlu, E., & Aygül, E. (2016). Osmanlı İmparatorluğunda Çift Yanlı Kayıt Yönteminin XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Bir Sanayi İşletmesinde İlk Kez Uygulanması -Tütün Rejisi Örneği. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*(11), 197 - 223.
- Koraltürk, M. (2002). *Türkiye'de Ticaret ve Sanayi Odaları (1880-1952)*. İstanbul: Denizler Kitabevi.
- Porten, M. V. (1935). *Yeminli Muhasipler Hakkında Kanun Projesi*. Ankara: Başvekalet Umumi Murakabe Heyeti Kitaplığı.
- Sipahi, B., & Küçük, İ. (2011). Türk Ticaret Kanunları ve Muhasebenin Gelişimine Etkilerininin 160 Yıllık Öyküsü. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*(1), 181-193.
- Sürmen, Y., Bayraktar, Y., & Güvemli, O. (2018). Multi Ledger Period in Turkish Accounting History: 1926-1949. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları*(15), 39-66.
- Şerbetçi, A., & Yardımcıoğlu, M. (2017). Muhasebe Dersinde Başarıyı Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Örneği. *Social Sciences Studies Journal*, 3(7), 205-220.
- Yaşar, R. Ş. (2016). Osmanlı İmparatorluğu'nda Çift Taraflı Kayıt Yöntemine Geçişin Sebepleri ve Sonuçları: Kapitalizme Doğru İlk Adımlar. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 8(1), 201-207.
- Yavuz, E. (2017). Çift Yanlı Muhasebe ve Kapitalizm: Sermayenin Dolanımı Açısından Sombart'gil Bir Yaklaşım. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*(13), 112-153.

1980-2000 DÖNEMİNDE TÜRKİYE’DE BANKACILIĞIN GELİŞİMİ

Doç. Dr. Osman Uluyol¹

Öz

Türk bankacılık sisteminin temelleri 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu döneminde azınlıklar tarafından atılmıştır. Zamanın ekonomik ve ticari hayatında söz sahibi olan azınlıklar özellikle Osmanlı Devletinin borçlanma ihtiyacını karşılamak üzere bankalar kurmuşlardır. Dolayısıyla Türkiye’de bankacılığın gelişimi Cumhuriyetin kurulmasından önce ve sonra Türkiye’de bankacılık şeklinde ele alınabilir. Cumhuriyet döneminde de bankacılığın gelişimi yaşanan ekonomik gelişmelerle paralel olarak dönemler halinde ele alınmaktadır. Bu makalede önemli ekonomik gelişmelerin yaşandığı ve Türkiye’nin dışı açılma kararlarının uygulandığı, çeşitli krizlerin yaşandığı 1980-2000 yılları arasında bankacılık alanındaki gelişmeler değerlendirilmektedir. Bu dönemde yaşanan 1980 dışı açılma politikaları, 1994, 2000 ve 2001 bankacılık krizleri bankacılığın gelişimi üzerinde önemli etkilere sahiptir. Çalışma geniş kapsamlı bir literatür taraması yapılarak gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak çeşitli kriz ve darboğazlardan geçen bankacılığın yaşanan tecrübeler ve yapılan düzenlemelerle gelişmiş ve sağlıklı bir yapıya ulaştığı ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık, Türkiye’de Bankacılık, Bankacılığın Gelişimi, 1980-2000 Döneminde Bankacılık

Jel Kodu: G10, G21, G29

DEVELOPMENT OF BANKING IN TURKEY DURING 1980-2000

Abstract

The foundations of the Turkish banking system were laid by the minorities in the 19th century during the Ottoman Empire. The minorities, who had a say in the economic and commercial life of the time, established banks to meet the borrowing needs of the Ottoman Empire. Therefore, the development of banking in Turkey can be handled before and after establishment of Turkish Republic. In the Republican period, the development of banking is discussed in parallel with the economic developments and in different periods. In this paper the developments in banking sector between 1980-2000 have been

¹ Adıyaman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,ouluyol@adiyaman.edu.tr

investigated. In this period many important economic developments occurred and Turkey decided to implement outward policies and many economic and financial crisis experienced. The policy of opening up in 1980, banking crises of 1994, 2000 and 2001 has important effects on the development of banking. The study was conducted with a comprehensive literature review. As a result, it can be stated that banking, which has passed through various crises and bottlenecks, has developed and achieved a healthy structure with the experiences and arrangements made.

Keywords: Banking, Banking in Turkey, Development Banking, Banking in 1980-2000 Period

Jel Code: G10, G21, G29

1. GİRİŞ

Türkiye’de bankacılık 19. yüzyıla dayanan köklü bir geçmişe sahiptir. İlk banka örnekleri 19. yüzyılda İstanbul’da yaşayan azınlıklar tarafından kurulmuştur. Cumhuriyetin kurulmasından sonra da özellikle milli bankacılık hızlı bir gelişme göstermiştir. Bankacılık Türkiye ekonomisinde finansal liberalizasyona yönelik olarak yapılan yapısal değişikliklere önemli katkılar sağlamıştır. Türkiye ekonomisinin gelişiminde mali sistem üzerinde devletin önemli düzeyde ağırlıklı ve öncü rol üstlendiği görülmektedir. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte kamu sermayesinin ağırlıkta olduğu bankalar kurulmuş ve bu bankalar mevcut yabancı sermayeli bankalar ve daha sonra kurulan özel bankalarla birlikte Türk bankacılık sektörünün temelini oluşturmuştur. “Özellikle özel teşebbüsün yeterli sermaye birikimine sahip olmadığı dönemlerde banka kuruluşları devlet eliyle gerçekleşmekte ve sermayesi devlete ait olmak üzere bankalar kurulmaktadır. Ülkemizde cumhuriyetin ilanından sonra ve 1930’lu yıllarda devlet eliyle kurulan bankalar süreci yaşanmıştır” (Sezgin, M. 2008: 31). Örnek olarak devlet desteği ile kurulan Türkiye İş Bankası, Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, Sümerbank, Etibank ve Türkiye Halk Bankası verilebilir.

Türkiye’de bankacılık sektörünün gelişimini yedi dönem olarak incelemek mümkündür. Bu dönemler; Osmanlı Dönemi (1847-1923), Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1932), Kamu Bankaları Dönemi (1933-1944), Özel Bankalar Dönemi (1945-1960), Planlı Dönem (1960-1980), Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1981-2001) ve Yeniden Yapılandırma Dönemi (2002-2007) olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemlere ek olarak 2007 sonrası dönem Türkiye Ekonomisi ve Bankacılık sektörü açısından küresel kriz çerçevesinde ayrıca ele alınabilir.

Çalışmanın konusu özellikle bankacılıkta serbestleşme ve dışa açılma dönemi olan 1980-2001 yılları arasındaki bankacılık faaliyetleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çalışmanın akışı içinde bu gelişmeler yer alacaktır.

1.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma literatür tarama yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Konu ile ilgili geniş bir literatür taraması yapılmış ve 1980-2000 yılları arasında Türkiye’de bankacılığın gelişimi döneme damgasını vuran olaylar ile bağlantılı olarak kronolojik gelişime de dikkat etmek suretiyle ele alınmıştır.

2. ÖZETLE CUMHURİYETİN KURULMASINDAN 1980’Lİ YILLARA KADAR BANKACILIK

Osmanlı Döneminde kurulup Cumhuriyet dönemine intikal eden banka sayısı 18’dir (Bakkal ve Alkan, 2011: 67). Bu bankalardan sadece 5’i (T.C. Ziraat Bankası, İstanbul Emniyet Sandığı, Türk Ticaret Bankası-İlk ünvanı Adapazarı İslam Ticaret Bankası, Milli Aydın Bankası, Türkiye Bağcılar Bankası-Kuruluşta adı Manisa Bağcılar Bankası) faaliyetlerini cumhuriyetimizin 50. yılında da sürdürmüşlerdir. Bunlardan emniyet sandığı 107 sayılı KHK ile 1983 yılında T.C. Ziraat Bankasına devredilmiş ve Türkiye Bağcılar Bankası da 1987 yılında tasfiye edilmiştir (Aydemir, 2004: 14). Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulan veya Türkiye’de şube açmak yoluyla faaliyette bulunan 38 yabancı bankadan 13’ü Cumhuriyet Dönemi’ne geçmiştir (Akgüç, 2007: 10).1923 yılı sonu itibariyle ülkemizde 18’i milli ve 13’ü yabancı olmak üzere 31 banka faaliyette bulunmaktaydı (Ökçün, 1968: 68). 30 Haziran 1930’da 1715 sayılı yasa ile T.C.M.B. kurulmuş ve 3 Ekim 1931’de faaliyete başlamıştır (Delice, 2015: 27). 1923 yılında ülkemizde faaliyette bulunan 13 yabancı bankaya ilave olarak 1923-33 yılları arasında Tablo 1’de görüldüğü gibi 6 adet yabancı banka şube açmıştır.

Tablo 1: 1923-33 Yılları Arasında Kurulan Yabancı Bankalar

Bankanın Adı	Merkezi	Türkiye’de Şube Açtığı Yıl
Hrisovaloni Bankası (Banque Chrisovloni)	Bükreş-Romanya	1924
Bank Belj Pur Letranje	Brüksel-Belçika	1924
Umumi Ticareti Hariciye Bankası	Paris-Fransa	1925
S.S.C.B. Ticareti Hariciye Bankası	Moskova-Sovyet	1925
İtalyan Şark Bankası	Milano-İtalya	1925
Bank-Franko Azyatik	Paris-Fransa	1929

Kaynak: (Akgüç, 1987: 15).

1929-1930 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın bankacılık üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle birçok banka faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır. Ülkemizdeki banka sayısı 1932 yılında 60 iken 1945'te 40'a düşmüştür. Türkiye bunalımın ardından devletçilik ilkesini benimsemiş; Sümerbank, Etibank, Türkiye Halk Bankası gibi büyük devlet bankaları bu dönemde kurulmuştur (Bakkal ve Alkan, 2011: 69).

1943 yılı sonunda T.C.M.B. dahil 42 olan banka sayısı 1960'ta 59'a yükselmiştir. 1994-1960 dönemine damgasını vuran özel sektör tarafından kurulan bankaların gelişme dönemi olmakla birlikte, anılan dönemde özel kanunlarla Denizcilik Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası ve Türkiye Öğretmenler Bankası kurulmuştur. 1944-60 döneminde 30 tane banka kurulmuş ancak bunların önemli bir kısmı tasfiye ya da başka bankalarla birleşme yoluyla tüzel kişiliğini kaybetmiştir. Bunlardan günümüze kadar yaşayanlar, Yapı ve Kredi Bankası, Türkiye Garanti Bankası, Akbank, Türk Sanayi ve Kalkınma Bankası, Şekerbank, Türkiye Vakıflar Bankasıdır (Aydemir, 2004: 22-23). 1960'lı yılların başları birçok bankanın faaliyetlerine son verdiği önemli bir dönem olmuştur. 1960-64 yılları arasında 15 banka faaliyetlerine son vermiş ve bu bankalar tasfiye edilmiştir. 1960'da T.C. Merkez Bankası nezdinde bir Bankalar Tasfiye Fonu oluşturulmuş bu fon 1983 yılında Tasarruf ve Mevduat Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilmiştir (Günel, 2007: 232-233). 1960-1980 yılları arasında kurulan bankaların sayısı dördttür. Bunlar Dışbank, Arap-Türk Bankası, Sınai Yatırım ve Kalkınma Bankası ve Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.'dir (Aydemir, 2004: 24-25).

Türk bankacılık sektörü 1960-1980 döneminde söz konusu 5 yıllık kalkınma planlarında ve yıllık programlarda belirtilen ilkelere uygun bir yapıda gelişmiştir. Bu dönemin bankacılık açısından ön plana çıkan özellikleri; uzman bankalara, kalkınma ve yatırım bankalarına önem verilmesi, ticari bankaların kurulmasına ise sınırlama getirilmiş olmasıdır. Ayrıca bu dönemde özellikle de 1970'li yılların başlarında, holdingleşmenin hız kazandığı ve buna paralel olarak holding bankacılığının geliştiği görülmektedir (Bakkal ve Alkan, 2011: 71). Bu dönemde ithal ikameci tipi sanayileşme stratejisinin benimsenmesi, buna paralel olarak finansman anlayışını da etkilemiştir. Diğer yandan planlı dönemde yabancı bankalar da dahil olmak üzere, ticari bankacılık alanında uygulanan politikalar sektöre girişleri engellemiş, böylece mevcut oligopolcü yapı güçlenmiştir. Bu sırada bölgesel bankaların çoğu kapanmış, çok sayıda küçük banka yerine, az sayıda çok şubeli büyük banka kurulması yönünde bir eğilim ortaya çıkmıştır (Bakkal ve Alkan, 2011: 71).

Planlı dönemde hızlı bir kalkınma sağlanmış olmakla birlikte, sanayileşmenin finansmanında enflasyona yol açan yöntemlerin kullanılması ve geliştirilen sanayinin yüksek enflasyon ortamında iç tüketime yönelik üretim yapması ve dış satıma yönelememesi, 1970'li yıllarda önemli bir döviz darboğazının yaşanmasına neden olmuştur. Bu darboğazı aşmak için alınan dövize çevrilebilir mevduat uygulaması ve benzeri önlemler sonucu dış borçlar önemli oranda artmıştır. Ödemeler dengesi ve döviz kıtlığı sorunu nedeniyle, dışalım yapılmasının zorlaşması ve ithal ikamesi stratejisi ile kurulan fabrikaların dışalım girdisi almasında karşılaşılan sorunlar nedeniyle eksik kapasite ile çalışmaya başlaması, 1980'li yılların başında, bu sanayileşme stratejisinin terk edilmesine ve dış piyasalara üretim yapmayı hedef alan yeni bir stratejinin benimsenmesine yol açmıştır (Keskin vd., 2008: 14). Bu strateji ihracata dönük sanayileşme politikalarıdır.

1970’li yılların sonunda kredi faiz oranları üzerine getirilen kısıtlamalar “banker” adı verilen ve piyasa faizi üzerinden çalışan kurumların ortaya çıkmasına ve bu da 1982’de “bankerler krizi” denilen krize neden olmuştur. Bu krize kadar Türk mali sisteminin dönemsel olarak bu ölçüde etkileyen bir kriz yaşanmamıştır.

1980-1990 ekonomide yapısal değişimlerin yaşandığı dönem olarak ifade edilebilir. Bu dönemin belli başlı özellikleri arasında serbest faiz politikası, yabancı bankaların piyasaya girişi, Türk bankalarının yurtdışında şube açması ve çok sayıda yeni banka kurulması sayılabilir. 1990-2000 dönemi ise bireysel bankacılığın gelişimi, tüketici kredilerinin, kredi kartlarının, ATM ağlarının, telefon bankacılığının ve internet bankacılığının yaygınlaştığı yıllar olarak kabul edilebilir. Bu dönemde bankalar ağırlıklı olarak kamu finansmanına yönelmiş açık pozisyonla yüksek karlar etmişlerdir. 2000’den sonraki yıllar için söylenebilecek olanlar yaşanan ekonomik krizlerle birlikte mali yapısı güçlü olmayan çok sayıda bankanın, 1999 ve sonraki yıllarda TMSF’ye devredilmesidir. Ziraat ve Halk Bankası özerkleştirilmiş, bankacılık sisteminin yeniden yapılanma çalışmaları başlatılmıştır.

1980-2000 döneminde önemli değişimler ve olaylar yaşanmıştır. Bu yaşananlar bankacılık üzerinde önemli sonuçlar doğurmuştur. Örneğın, bankerler hadisesi, 1980 dışa açılma politikaları, 1994, 2000 ve 2001 bankacılık krizleri bankacılığın gelişimi üzerinde önemli etkilere sahiptir. “1992 yılı sonu itibariyle Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların sayısı 70’e ulaşmış ve sonra da 10 adet yeni banka daha kurulmuş ancak 31.12.2012 tarihi itibariyle bu sayı T.C. Merkez Bankası ile birlikte 55’e gerilemiştir” (Aydemir, 2004: 25).

3. 1979-1982 BANKERLER KRİZİ

Ülkemizde özellikle 1980’li yıllara doğru yükselen enflasyon oranı karşısında bankaların mevduata verdikleri faiz oranının düşük kalması, eksi değerler alması, karşısında alternatif mali araçların yokluğu, boşluğun bankerlerce doldurulmasına neden olmuştur. 2279 Sayılı Ödünç Para Verme İşleri Yasası ödünç para verme işlerini bir kurala bağlamıştır. Bu yasa uyarınca alınan izinle ödünç para işleriyle uğraşanlara banker, yapılan işlere de bankerlik denilmektedir. Ne var ki 1980’lerin başlarında ne 2279 sayılı yasaya ne de Bankalar Yasası’na tam olarak uyulmuştur (Parasız, 2007: 218-219). Ertuna’ya göre banker krizine giden dönemde para ve sermaye piyasalarının birbirine karıştığını, finansla varlık satışına aracılık eden finansal aracı kuruluşların (banker) her türlü denetimden ve risk yönetiminden uzak olarak topladıkları paraları borç vermeye başladıklarını bu kuruluşların borçlarının likit ve alacaklarının bağlı duruma geçmesi nedeniyle Aralık (81) Krizi ve Kastelli Şoku’un (Haziran 82) ortaya çıktığı belirtilmektedir (Coşkun, 2012: 67).

Dönemin mevzuatı faiz artışını engellediği için faiz oranları enflasyonun altında kalarak bankaların tahvil ve mevduat satışını engellemekteydi. Birincil satışlar enflasyonun altında olduğundan tahvil ve mevduat satışları ikincil piyasada satılmak zorunda kalınmış ve sonuçta bankerler doğmuştu. “Banker olmak için herhangi bir koşulun bulunmadığı sistemde, banker sayısının 1000’e ulaştığı tahmin edilmektedir” (Kale ve Eken, 2017: 15). Bankaların tahvil ve mevduat sertifikalarına uygulayabilecekleri faiz oranlarının hükümetçe belirlenmesi fakat bankerlere bu tip kısıtlamalar uygulanmaması bankalarla bankerler arasında ikinciler lehine

haksız rekabet yaratmıştır. Kendi gişelerinden hiçbir zaman o kadar büyük mevduat toplayamayacak olan bazı küçük bankaların bankerler eliyle sertifika satışı suretiyle bünyelerinin kaldırabileceğinden çok fazla mevduat yükü altına girmelerine yol açmıştır. Böylece bir hamlede toplanan milyarlarca tutarında para akıllıca plase edilememiş ve büyük kısmı batacak hale gelmiştir (Yalçiner, 2010: 17). Zira toplanan paraların daha yüksek getirilerle değerlendirilmesi mümkün değildi. Saadet zinciri denen bu sistemin yürümeyeceği belli idi, sadece zamanı bilinmiyordu. Kamu idaresinin “vatandaşların kumar oynadıklarına” dair mesajlarıyla insanlar paralarını bankerlerden çekmeye başlayınca banker iflasları gelmeye başladı, en büyük oyunculardan Banker Kastelli'nin 18 Haziran 1982'de batmasıyla kriz doruğa çıktı. Çok sayıda bankanın mali bünyesi de krizden zarar gördü (Kale ve Eken, 2017: 15). Kastelli'yi batıran süreç 40 bankanın 1982 yılında aldığı “bankerler aracılığıyla mevduat sertifikası satmama kararı” ile başladı. Kastelli'nin ardından Hisarbank ve İstanbul Bankası da batacaktı (<https://www.haberler.com/banker-furyasinin-bas-aktoru-ydu-o-haberi/> E.T. 10.04.2019).

Paraları karşılığında çok daha yüksek bir faiz alan tasarruf sahipleri bankerleri yeğleyince, birçok büyük holding de kendi bankerlik kuruluşlarını kurdu. Transtürk ve Profilo'nun kurduğu Meban, Sabancı'nın Ak Borsa, Kozanoğlu-Çavuşoğlu'nun Eko Yatırım, Çukurova'nın Genborsası'nı başkaları izledi. Bu arada eski piyasa bankerlerinin kurduğu Kastelli, Mentaş ve Bimtaş gibi kuruluşlar da büyük mevduat toplamaya başladılar. Bankalar yasal kısıtlamalar nedeniyle yapamadıkları işlemleri gerçekleştirmek üzere bir araya geldiler. On üç büyük bankanın kurduğu Yatırım-Finansman A.Ş. de Ağustos 1980'de menkul değer işlemlerine başladı. Bu kuruluşlar anonim şirketlerin hisse ve tahvilleri ile bankaların çıkardığı mevduat sertifikalarını satarak yüzde 140'a varan oranlarda faizle para toplamaya başladılar. Toplanan büyük paralar piyasa dışından gelen birçok kişiyi de bankerlik yapmaya özendirdi. Böylece bankerler arasında faiz yarışı başladı, “mevduat ve kredi faizleri hızla yükseldi, yıllık enflasyon % 30-40'lar civarında iken aylık % 10-12 faizlerle para toplandı” (Kocaimamoğlu, 2015). Bankerlik kuruluşları arası faiz savaşı, bir süre sonra borç alınan paranın faizini ödemek için daha yüksek faizle borçlanmak şeklini almış ve bu sistemin kaçınılmaz olarak çöküşüne yol açarak 1982 yılında “banker krizi” olarak bilinen finansal sektör krizini ortaya çıkarmıştır (Baykal, 2007: 34-35). Öte yandan, kriz sonrası mevduat sigorta limitindeki sınır kaldırılarak tüm mevzuata sınırsız devlet güvencesi getirilmiştir. Yapısal sorunların çözülmesi için bankacılık sektörünün yeniden yapılandırma programı hayata geçirilmiştir (Baykal, 2007: 39-40).

Yüksek faizler ücretlilerin tasarruflarını, emeklilerin emekli ikramiyelerini ve birçok ailenin konut ve diğer taşınmazlarını satarak bankerlere yatırım yapmalarına yol açmıştır (Özcan ve Çokgezen, 2003: 2066). Ülkemizde yaşanan krizler kontrolsüz finansal serbestleşmenin ülkeyi spekülatif saldırılara ve krizlere açık bir hale getirdiğini gündeme taşımıştır. Mevduata reel faiz ilk kez 1981 yılının üçüncü çeyreğinde verilmeye başlanmıştır (Binay ve Kunter, 1998). Bundan sonra sonucu krize giden bir faiz yarışı başlamıştır. Bu krizlerin ilki 1982 yılında enflasyon % 30'lar düzeyinde iken Hisarbank'ın bir yıllık mevduata yüzde 80 faiz önermesiyle başlamıştır.

Başta bir müdahale bulunmamakla birlikte hükümet, durumun bir krize doğru gitmeye başlaması üzerine sistemi düzenlemeye yönelik adımlar atmış, 15 Eylül 1981'de bankerlik kurumunu düzenleyen bir kararname çıkarmış, 20 Eylül'de de bankerlerin ilan ve reklam

yapmaları yasaklanmıştır (Milliyet Gazetesi, 22 Eylöl 1981). Ekim ve Kasım aylarında bankerlik yapabilmek için asgari koşullar getirilmiştir.

1981 yılının sonundan itibaren özellikle banker kurumlarından mevduat çekilişleriyle başlayan kriz sonunda, faizleri ödeyemeyen bankerler peş peşe iflas etmeye başladılar. Nisan 1982'ye değin 258 banker battı. Sayıları 200 bini bulan ve toplam 75 milyar TL alacakları olan küçük ve orta tasarruf sahipleri ortada kaldı. Paraları batan alacaklılar için 7 Temmuz 1982'de bir kararname çıkarılarak borçların tahsili amacıyla bankerlerin tasfiye işlemlerine başlandı.

4. BANKER KRİZİNİN SONUÇLARI

Yaşanan kriz sonucunda bazı bankaların faaliyetleri durdurulmuş, beş küçük özel banka kapatılmıştır. Kapatılan bankaların varlıklarının ve yükümlölüklerinin önemli bir kısmı kamu bankalarına devredilmiştir (Turgut, 2006). Bankerlerde batan paranın belirli bir miktarının ödenmesini devlet üstlenmiş, 1983'ten sonra 5 ve 1985'ten sonra 2 olmak üzere toplam 7 banka kapanmış, 5 banka yeniden yapılandırılmış, krizin maliyeti GSMH'nin % 2,5'una ulaşmıştır (Caprio ve Klingebiel; 1996: 17,32). Tasarruf sahiplerinin mağduriyetinin bir ölçüde giderilmesi amacıyla, Ağustos 1983'te "Bankerzedeler Yasası" çıkarılarak bankerlere para yatırarak mağdur olanlara bir yıl içinde 200'er bin TL ödenmesine karar verilmiştir (Akdoğu, 2012: 194-195).

1981 yılının ikinci yarısında enflasyon % 35'e faizler de % 65'e yükseldi. Kredi maliyetleri önemli miktarda arttı, büyük meblağlı mevduat sertifikaları satılmaya devam ediyordu. Finans sektöründe risk arttı. Hisarbank iflas etti. Böylece finans sektöründe kriz başlamış oldu. Merkez Bankası piyasalara likidite sağladı. 1983'te faiz tavanı getirildi. Ancak bu krizde beş banka iflas etmekten kurtulamadı (Parasız, 2002: 345). Para otoritelerinin iflasını ilan ettiği bankalardan Hisarbank, İstanbul Bankası, Odibank, Bağbank'ın pasifleri kamu bankalarına aktarıldı. İşçi Bankası'nın pasiflerini de bir büyük özel banka devraldı (Parasız, 2002: 346).

Kriz, Merkez Bankası'nın son durak kredi işlevini yerine getirmesiyle sistematik bir hal almadan önlenebilmiştir. Bankerlik kuruluşlarının ve kapatılan bankaların, sektördeki ağırlıklarının fazla olmaması nedeniyle krizin etkileri nispeten sınırlı kalmıştır. Paralarını bankerlerden alabilen mudilerin, kamu bankalarına yönelmesi nedeniyle mevduat dağılımında kamu bankaları lehine değişme görölmüş, krizin siyasi sonucu olarak "banker skandalından hemen sonra Maliye Bakanı Kaya Erdem ve Başbakan Yardımcısı Turgut Özal 14 Temmuz 1982'de hükümetteki görevlerinden istifa etmişlerdir" (Zencirkıran, 2018: 150).

Yaşanan deneyim mali sistemdeki mevcut yasal düzenlemelerin yeterli olmadığını ve sistemin yeniden yapılandırılması gerektiğini ortaya koymuştur. "Sonraki süreçte 30.07.1981'de 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu yürürlüğe girdi. "Sermaye Piyasası Kurulu'nun kurulması ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun çıkarılması Bankerler Krizi'nin en önemli sonuçlarından biri olmuştur" (Coşkun, 2012: 71). Krizin deneyimleri ışığında, bundan sonra benzer likidite sorunlarının oluşmaması ve mevduat yatırımcısının korunması amacıyla, 1983 yılında Merkez Bankası nezdinde TMSF uygulamasına başlanmıştır" (Kale ve Eken, 2017: 15).

Ayrıca banker faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesine yönelik çalışmaların 1960'lardan beri gündemde olmasına karşın (Çölaşan, 1984: 432) etkili bir düzenlemenin kriz sırasında bulunmadığı görülmektedir (Coşkun, 2012: 70). Bankerlerin temel açmazı kısa vadeli/yüksek maliyetli finansman yapısını sürdürmemeleri olmuştur (Kurdoğlu, Tüzün ve Yüksel, 2010: 18-19).

5. 1980 VE SONRAKİ YILLARDA BANKACILIK

Türk ekonomisinde 1970'li yıllar ödemeler dengesinde bozulmaların olduğu ve ekonominin yüksek miktarda döviz sıkıntısı yaşadığı dönemlerdir. 1960-1980 döneminde uygulanan karma ekonomik sistem yerine 1980'den sonra "ihracat odaklı" üretimin desteklendiği bir dönem başlamıştır. Bu dönemde esnek döviz kuru uygulamasına geçilmiş, uygulanan pozitif reel faizler ile tasarrufların artması amaçlanmıştır. Bankalara döviz tutma ve döviz hesabı açma yetkisi verilmiştir. Ayrıca mevduat sigorta fonu ve İnterbank piyasası faaliyete geçmiştir.

1980 yılından itibaren Türkiye Ekonomisinin dışa açılmasından 2001 tarihinde yaşanan krize kadar geçen süre, hem Türkiye Ekonomisi hem de finansal sektör açısından dalgalanmaların yaşandığı bir dönemdir.

Ekonomik liberalizasyonun ilk adımı 24 Ocak 1980 kararları ile atılmıştır (Öztürk ve Aras, 2011: 324). 1980 sonrasında faizlerin serbest bırakılması, bazı bankalarla birlikte, bankerlerin de yüksek faiz ile kaynak sağlamasına neden olmuştur. Yeterli düzenleme ve denetim altyapısı olmaksızın girilen bu finansal serbestleşme "Banker Krizi" ile sonuçlanmıştır (Coşkun, 2012: 66).

Türk bankacılık sektörü ticari bankaların ağırlıkta olduğu bir yapıya sahiptir. Bu bankaların toplam fonlarının yaklaşık % 70'i de mevduatlardan oluşmaktadır (Çolak ve Yiğidim, 2001: 12). Bankacılık sektörünün sahip olduğu mevduat yapısı kısa vadeli. Sektörün toplam pasif yapısı içindeki mevduat kaleminin % 90'ından fazlası 90 günden daha kısa vadeli mevduattan oluşmaktadır (İbiş, 2013: 59). Türk bankacılık sektörü ekonomik krizlerin yaşandığı yıllar dışında yüksek öz kaynak verimliliği ve karlılık oranına sahiptir.

1980 yılına kadar devlet kontrolünde ve kısıtlı mali araçlar ile hizmet veren bankacılık sektörü, 1980 yılından itibaren liberalleşme yönünde hızlı adımlar atılmasıyla araç zenginliğine kavuşmuş ve bu durum bankacılık denetimini ciddi olarak gündeme getirmiştir (Bakdur, 2003: 12). Benimsenen yeni kalkınma politikasına uygun olarak esnek döviz kuru ve pozitif reel faiz uygulamasına başlanmış, mali piyasaların serbestleşmesi ve derinleşmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır (Korukçu, 1998: 11).

Türk bankacılık sektörünün gelişmesi çerçevesinde 1980'lerde yasal, yapısal ve kurumsal değişiklikler ve gelişmeler yaşanmıştır. Bu düzenlemeler temel olarak bankacılığın daha verimli çalışması ve bankacılıkta rekabetin teşvik edilmesi yönünde olmuştur. Bu çerçevede, faiz oranları ve döviz kurları serbest bırakılmış, bankacılık sistemine yeni girişlere olanak tanınmış ve yabancı bankaların Türkiye'ye gelmesi ya da şube açması için çeşitli düzenlemeler yapılmıştır (Bakdur, 2003: 12).

1984 yılından itibaren İslami Bankacılık ve Özel Finans Kurumları faaliyete geçmiştir. Katılım Bankaları, alternatif finansman teknikleri ile mali sektörde faaliyette bulunan, reel ekonomiyi finanse eden ve bankacılık hizmetleri sunan kuruluşlardır. Bankacılık hizmetleri yapmanın yanı sıra, tasarruf sahiplerinden özel cari hesap ve katılma hesapları yoluyla toplanan fonlar faizsiz finansman ilkesine göre reel sektöre aktarılmakta, oluşan kar ve zarar tasarruf sahipleriyle paylaşılmaktadır (Tunç, 2000: 13). Katılım Bankacılığının Türkiye’deki ilk örneği 1975’te kurulan Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası’dır. 1975-77 yılları arasında faizsiz çalışmış ancak 1978 yılından sonra faizli bankaya çevrilmiştir (Karapınar, 2003: 14-15). Bu bankanın faizsiz uygulamalara devam edememesinin muhtemel sebebi Özel Finans Kurumları (ÖFK) ile ilgili yasal alt yapının henüz oluşmamasıdır. Zira, ÖFK’larla ilgili yasa Bakanlar Kurulu’nun ÖFK kurulmasına 16 Aralık 1983 tarih ve 83/7506 sayılı kararname ile izin verilmiş ve bu karar resmi gazetenin 19 Aralık 1983 tarih ve 18256 sayılı mükerrer sayısında yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. ÖFK’lar, ilgili 4491 sayılı kanun ile 4389 sayılı Bankalar Kanunu kapsamına dahil edilmiştir (Yahşi, 2000: 6-7).

Türkiye’de 1985 yılından itibaren faaliyete geçen katılım bankası sayısı 6’dır. Bunlardan 3’ü yabancı sermayeli (Albaraka Türk, Faisal Finans, Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu), diğer üçü ise yerli sermayeli (Anadolu Finans Kurumu, İhlas Finans ve Asya Finans) katılım bankaları idi. İhlas Finans Kurumu’nun faaliyetleri Kasım 2000 ve Şubat 2001 de yaşanan mali kriz nedeniyle 2001 yılında durdurulmuştur (Özulucan ve Deran, 2009: 91). Günümüzde katılım bankalarının finans sektörü içindeki payları mevduatta % 4,3 iken, kredilerde % 5,3 olarak belirlenmiştir (Özdemir ve Özulucan, 2010: 15-16).

1986 yılında bankacılık sisteminin likiditesini düzenleme amacıyla Bankalar arası Para Piyasası kurulmuş ve aynı yıl içinde Tek Düzen Hesap Prensipleri ve Standart Raporlama Sistemi oluşturulmuştur. 1987 yılında bankaların bağımsız dış denetçiler tarafından denetlenmesine başlanılmış ve bu yıl içinde sermaye piyasalarının gelişimi için yasal ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde bankalar hisse senedi arzı ve bunların ikincil piyasalarda alım satımı, yatırım fonu yönetimi ve mali danışmanlık hizmetleri gibi hizmetler vermeye başlamışlardır (Bakdur, 2003: 12)

1985 yılında 3182 sayılı “Bankalar Kanunu” yürürlüğe girmiştir; uluslararası denetim ve gözetim sistemi ile uluslararası bankacılık standartları sisteme tanıtılmış, tek düzen hesap planı uygulaması getirilmiş, bilançolar dış denetime tabi tutulmuş, mevduat sigorta fonu kurulmuş ve donuk kredilere daha gerçekçi karşılık uygulanması getirilmiştir. İnterbank piyasası kurulmuştur. Türkiye’de yerleşik kişilere döviz tutma ve döviz mevduatı açma izni verilmiştir (Bulut, 2015: 22). Merkez Bankası, 1987 yılında açık piyasa işlemlerine başlamıştır. 1988 yılında döviz piyasası kurulmuştur. 1989 yılında döviz işlemleri sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır. 1990 yılında, Merkez Bankası öngörülebilirliğin artması ve mali piyasalardaki belirsizliklerin azaltılmasına yönelik olarak para programını tanıtmış ve uygulamasını başlatmıştır. 1992 yılında, elektronik fon transfer sistemine işlerlik kazandırılmıştır (Keskin, 1993: s. 8).

Türkiye Bankacılık Sistemi 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren aşırı ölçülerde bir deregülasyon (kuralsızlaşma) yaşamıştır. Sektöre girişler neredeyse bütünüyle serbest bırakılmış banka sahiplerinde birçok özellikler aranmasına, bankaların sıkı sıkıya denetlenmesine ilişkin başka kapitalist ülkelerde geçerli kurallar hiçe sayılmıştır. Bu bir yandan

sermaye yeterliliği bakımından son derece zayıf, holdinglerin bünyesinde birer holding şirketi gibi davranan ve/veya son derece tehlikeli mali operasyonlara giren bankaların doğmasına yol açmış, bir yandan da banka sahiplerinin bazılarının bankalarının içlerini boşaltarak bunları birer kabuk haline getirmelerini olanaklı kılmıştır (Ergüneş, 2005: 292).

Türkiye’de kriz süreçleri sonucunda 1980’li yıllardan itibaren kamu bankalarının ağırlığı azalmış, yerini yabancı ve özel sermayeli bankalar almıştır (Köne, 2003). Ekonomide serbest piyasa mekanizmasının işlerlik kazanması ve mali piyasaların serbestleşmesine yönelik düzenlemeler yapılması, bankacılık sistemi üzerinde önemli etkiler yapmıştır. “Sektörde rekabeti artırmak için yeni bankaların girmesi kolaylaştırılmış ve teşvik edilmiştir” (Arı ve Cergibozan, 2014: 33) Sektöre yeni yerli/yabancı bankaların girişine izin verilmesi ve mevduat/kredi faiz oranlarının serbest bırakılmasına bağlı olarak rekabet artmıştır. Artan rekabet, klasik mevduat bankacılığı yerine, bankaların hem kaynak hem de plasman çeşitliliğinin arttığı bir bankacılığın benimsenmesine neden olmuştur. Bu dönemde banka fonlarının bir bölümü sermaye piyasası işlemleri, devlet iç borçlanma senetleri ve hazine bonoları alımı ve döviz işlemlerinde kullanılmıştır. Banka müşterilerine tüketici kredileri, kredi kartları, döviz tevdiat hesabı, leasing, faktoring, forfaiting, swap, forward, future, option, otomatik vızne makineleri, satış noktası terminalleri gibi yeni ürün ve hizmetler sunulmuş, bilgisayar sistemleri ve diğer teknolojik yeniliklerden yararlanılması ve personel eğitimine önem verilmesi sonucu sektörde verimlilik artmıştır (Yetiş, 2016: 112).

Döviz işlemlerinde ve sermaye hareketlerinde serbestleşmeye gidilmesi sonucu yurtdışından borçlanma ile sağlanan fonlar bankalar için mevduat yanında önemi artan bir kaynak haline gelmiştir. 1990’lı yıllarda, döviz tevdiat hesaplarında toplanan mevduatın toplam mevduata oranı büyük ölçüde artmıştır. Bu artışın en önemli nedeni, yaşanan “sürekli yüksek-enflasyon” ortamının bir sonucu olarak ortaya çıkan “yerli paranın yabancı paralarla ikamesi” olgusu olmuştur (Keskin vd. 2008: 15).

Bu dönemde, uygulanan serbest faiz ve esnek döviz kuru politikaları, ihracatın özendirilmesi, ithalatın serbest bırakılması, yeni bankaların kurulmasına izin verilmesi, bankalar arası Türk Lirası ve döviz piyasalarının kurulması ve bilgisayar ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sonucu, toptancı bankacılık yapan az şubeli küçük ve orta ölçekteki banka sayısı artmış, büyük ölçekteki özel bankaların pazar paylarında ise gerilemeler olmuştur. Türk bankaları yurtdışında banka kurarak veya şube açarak dışa açılmaya başlamışlardır. Toptancı bankalar, büyük ölçüde dış ticaretin finansmanının sağlanması, leasing, faktoring, forfaiting, menkul kıymet ihracında aracılık ve kısa vadeli kredi işlemlerine ağırlık vermişler ve uluslararası mali piyasalardan finansmanı arttırmışlardır (Parasız, 1994: 125-127). Yabancı bankalar ağırlıklı olarak toptancı bankacılık faaliyeti içinde olmuşlardır. Bu nedenle yabancı bankaların mevduat ve kredi bankalarındaki payları oldukça düşük kalmıştır (Bulut, 2015: 22).

Ekonomik birimler mali tasarrufları içinde döviz cinsinden varlıkların payını arttırmışlar, TL cinsinden finansal varlıklara olan talep ise çok yüksek faizle ve çok kısa vadeli varlıklara dönük olarak gerçekleşmiştir. Bu durum bankaların bilanço yapılarını olumsuz yönde etkilemiş, karlılık performansı düşmüş, öz kaynakların güçlendirilmesi sınırlanmıştır. Buna karşılık kamunun artan borçlanma ihtiyacının yarattığı baskının da etkisiyle hızla yükselen TL fonlama maliyeti nedeniyle bankalar yurt dışından borçlanmayı arttırmışlar ve döviz pozisyon açıklarını

büyütmüşlerdir. Bilançoda hem faiz hem de kur riski önemli ölçüde artmıştır (Keskin vd., 2008: 15). Bunun uzantısı olarak 1994 yılında ilk ciddi bankacılık krizi yaşanmış ve bu krizi Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri izlemiştir. Şubat 2001krizinden sonra alınan radikal kararlar meyvesini vermiş ve bankacılık sektörü toparlanarak kriz sonrası sektörler içerisinde en çok kar eden sektör haline gelmiş ve yabancı yatırımcılar için de bir cazibe merkezi olmaya başlamış ve yabancı sermaye Türkiye'deki Bankacılık alanlarında girişimlerine hız vermiştir (Bulut, 2015: 12).

Uluslararası ekonomik ilişkilerin hızla büyüdüğü ve karmaşık hale geldiği 1991-2001 döneminde ekonomik performans önemli ölçüde bozulmuştur. Büyüme istikrarsız bir nitelik göstermiştir. Reel bazda ortalama büyüme hızı % 3,2 olarak gerçekleşmiş, % 9 ile % -9 arasında dalgalanmıştır. Kamu kesimi açığı hızla büyümüş ve dönem boyunca ortalama olarak Gayrisafi Milli Hasıla'nın (GSMH) % 10'u düzeyinde gerçekleşmiştir. Tüketici fiyat artış oranı 1990-2001 döneminde ortalama % 80 düzeyinde gerçekleşmiştir. Kamu kesiminin borç stoku hızla büyümüştür. İç Borç / GSMH oranı 2001 yılında % 68'e Dış Borç / GSMH oranı ise % 79'a ulaşmıştır. Dış denge bozulmuştur. Yurtdışından ve yurtiçinden sağlanan kaynakların vadesi kısalmıştır. Yabancı para ikamesi artmıştır (Keskin vd., 2008: 21). 1993'te 9 Milyar dolara ulaşan net sermaye girişi 1994'te 4,2 Milyar dolar düzeyinde net sermaye çıkışına dönüşmüştür (DPT, 1997: 44).

Ülke ekonomisinin içinde bulunduğu olumsuz durum kamunun finansman ihtiyacını artırmış, kamu kesiminin hızla büyüyen finansman ihtiyacının karşılanması bankacılık sisteminin mali gücünün ve bilanço yapısının bozulması pahasına gerçekleştirilmiştir. Bankacılık tarafından yaratılan kaynakların önemli bölümü kısa vadelerde ve yüksek maliyetlerle kamu tarafından kullanılmıştır. Bankacılık sisteminde bozulan dengelerin yarattığı güven erozyonunun sonuçlarını ertelemek üzere, Bakanlar Kurulu Kararı ile yasal düzenleme yapılmaksızın ve bütçede ekonomik önlem alınmaksızın mevduata güvence getirilmiştir. Daha da önemlisi mevduata güvence olduğu bir dönemde bir yandan yeni mevduat bankalarının faaliyete geçmesine izin verilmiş, bir yandan da bankaların faaliyetlerinin denetiminde etkinlik azalmış; denetimden gelen önerilerin uygulanması için gerekli kararlar, siyasi maliyetler nedeniyle ertelenmiştir. Hem faaliyet ortamı daha riskli hale gelmiş hem de bankaların daha riskli faaliyetler içinde bulunmasını sınırlandıran önlemler alınmamıştır (Keskin vd. 2008: 21). 1994'ten sonra sisteme güveni yeniden oluşturabilmek için mevduatın tamamı güvence kapsamına alınması ahlaki risk problemlerine yol açmıştır (Arı ve Cergibozan, 2014:37).

Kamu bankalarının kaynakları önemli ölçüde bütçe açığının finansmanında kullanılmış, bu bankaların bilançolarının aktif kalitesi, likiditesi ve karlılığı bozulmuştur. Benzer şekilde, bazı özel bankalarda, kaynakların önemli bir bölümü ortaklara risk ve getiri ilkeleri göz ardı edilerek kullanılmıştır. Bankaların aktif kalitesi bozulmuş, likiditesi azalmış, hızla artan kredi riski, faiz riski ve kur riskine karşı karlılık ikinci plana atılmış, zararlar büyümüş öz kaynaklar reel olarak erimiş, serbest öz kaynaklar eksi bakiyeye düşmüştür. Özetle makroekonomik dengesizlikler sürdürülemez hale gelirken bankacılık sistemi de mali bünye açısından kan kaybetmiştir. Türkiye ekonomisinin ve bankacılık sisteminin iç ve dış gelişmelere olan duyarlılık ve kırılabilirlik derecesi artmıştır.

Bankacılık sistemini güçlendirmek amacıyla 1990'lı yılların ikinci yarısında alınan önlemler yetersiz kalmış, kamu kesimi dengesindeki hızlı bozulma nedeniyle bankacılık

sektöründe radikal önlemler alınamamıştır. Bu dönemde bankacılık sisteminde aracılık işlevi sınırlı kalmıştır. Bankacılık sisteminin bilançosunda kamu kesimine açılan krediler önemli bir yer tutmuştur. Daha da önemlisi kamu bankalarının bilançolarında yüksek miktarda görev zararı birikmiştir. Kamu kesimine açılan krediler ve görev zararı toplamı, kamunun toplam finansal kaynaklar üzerinde yarattığı baskının şiddetini göstermektedir. Örneğin, 2000 yılı sonunda bu iki kalemin toplamı, kamu bankaları aktiflerinin % 53'üne ulaşmıştır (Keskin vd. 2008: 21-23).

Kamunun doğrudan baskısı dışında devlet iç borçlanma senetleri bankacılık sektörünün özel sektöre açtığı kredilerin büyümesini de engellemiştir. Kredi piyasası gerek çeşitlilik, gerekse derinlik olarak gelişmemiştir. Kamunun dışlama etkisi (crowding out) ve vergisel nedenlerle, sermaye piyasalarında özel sektöre ait tahvil ve bono ihracı yapılamamıştır.

Uzun vadeli kaynak sağlayacak makroekonomik ortamın bulunmaması nedeniyle kaynaklar kısa vadelerde yoğunlaşınca varlıklar da kısa vadeli olarak yaratılmıştır. Bu olumsuz görünüm, bir yandan yüksek enflasyon nedeniyle piyasa mekanizmasının işleyişinin bir yandan yüksek riskli ortam nedeniyle bankacılık sektörünün bilanço yapısının olumsuz etkilenmesi nedeniyle 2000 yılında çok ağırlaşmıştır. Bu arada finansal sektörün mali yapısındaki kırılganlığı ikinci plana alan 2000 Yılı Dezenflasyon Programı'nın görece fiyat yapısını daha da bozarak bankaların risk almasını teşvik etmesi, durumu bankalar için de kritik hale getirmiştir. Artış hızı sabitlenmiş kurlar yoluyla enflasyonun düşürülmesini hedefleyen “Dezenflasyon Programı” risk alınmasını teşvik etmekle beraber, risk yönetiminin ve kamusal denetimin etkinleştirilmesi gibi hususlarda yetersiz kalmıştır. Kısa bir süre sonra meydana gelen 2001 krizi, finans sektöründe risklerini gerçekleştirmesine neden olarak, sektörde büyük tahribat yaratmıştır. Ekonomide ve bankacılık sektöründe 1990'lı yıllarda oluşan kırılganlıklar risklerin nedenlerinin tespit edilmesi, 2001 yılından sonra başlayan bankacılıkta yeniden yapılanma sürecinin anlaşılması açısından önemli görülmektedir. Bankacılık sektöründe 2000'li yılların başındaki bu olumsuz görünümün nedenleri iki ana gruba ayrılabilir. Bunların bir tanesi ekonomik faktörler, diğeri ise kamu yönetimi kaynaklı faktörlerdir (Keskin vd. 2008: 23).

Bu dönemde son derece ciddi ve yüksek tahribat yaratan üç şiddetli kriz yaşanmıştır (1994, 1998-99 ve 2001). Diğer yıllarda genellikle yüzde 5'in üzerinde yüksek büyüme rakamları gerçekleşmiştir. Bu istikrarlı seyir, bankacılık sektörünün özellikle kur, faiz ve likidite risklerinin yüksek düzeyde gerçekleşmesine yol açmış, ayrıca kredi arzının büyümesini de sınırlandırmıştır (Keskin vd. 2008: 25). Yüksek oranlı bütçe ve kamu kesimi açıkları, 1990'lı yıllarda önemli bir sorun olmuştur. Kamu açıkları, ayrıca yüksek reel faiz ve kamunun dışlama etkisi gibi başka sorunlara da yol açmış ya da sorunların daha da kronik hale gelmesine katkıda bulunmuştur. (Keskin vd. 2008: 25). Bankacılık lisansı verilmesinde titiz davranılmaması, ehil olmayan kişi ve kuruluşlara bankacılık lisansı verilmesi, mevduata güvence getirilmesine rağmen, ahlaki sorunlara engel olmak üzere denetim etkinliğinin artırılmaması, mali bünyeleri zayıflayan bankalar konusunda gerekli kararların alınmaması ve kamu bankalarının mali bünyelerinin bozulması pahasına, bütçe finansmanının bir kısmının bu bankalara kaydırılması da temel sorunlar arasında yer almıştır.

Rekabeti bozucu uygulamaların en önemlilerinden birisi tasarruf mevduatına getirilen sınırsız güvence olmuştur. 1994 yılında getirilen mevduat güvencesi, o dönemde bankacılık sektöründe yaşanan sorunların sistemik bir krize dönüşmesinin önlenmesi amacıyla getirilen

önlemlerin en önemlisi olmuştur. Bununla beraber, sınırsız mevduat güvencesi, 1990'lı yılların ikinci yarısında, önemli yanlış seçim (adverse selection) ve ahlaki sorun (moral hazard) yaratan bir uygulamaya dönüşmüş; denetime ilişkin kararların alınmasındaki zafiyet ve sisteme yeni giren bankaların rekabeti, yüksek riskli ekonomik ortam ve kamu kesimi borçlanma ihtiyacı ile birlikte 2001 yılında bankacılık sektöründe yaşanan tahribatın ağır basmasına neden olmuştur (Keskin vd. 2008: 30).

Teknolojide yaşanan gelişmeler sayesinde bilgi edinmek daha kolay ve ucuz olmuş, bankaların bilgi toplamadaki ve ödünç alıcıları yönlendirmedeki avantajlı durumları azalmış banka dışı mali araçlar daha avantajlı hale gelmişlerdir. Bankaların yasal düzenlemelere bağlı olmasına rağmen finansal piyasaların böyle düzenlemelerden uzak olması, bankaların düzenlemelerin getirdiği maliyetlere katlanırken diğer mali araçların böyle maliyetlerden muaf olmaları gibi bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Parasız, 2011: 25).

Bu dönemde bankacılık sektörüne girişler kolaylaşmıştır. Bank of Credit and Commerce (1980), Bank of Melland (1981), Türk Bankası Ltd (1981), Habib Bank (1982), The First National Bank of Boston (1984), Manufacturers Hanover Trust Company (1984), Suudi American Bank (1984), Bank of Bahrain and Kuwait BSC (1985), Standart Chartered Bank (1985), Kıbrıs Kredi Bankası Ltd (1988) ve Societe Generale S.A. (1989)'nın Türkiye'de faaliyet göstermesine izin verilmiştir (Ertuğrul ve Zaim, 1996: 27).

1980 başlarında bankacılık alanında yapılan önemli düzenlemeler;

- Uluslararası denetim ve gözetim sistemi kurulmuş,
- Uluslararası bankacılık standartları ve Tek Düzen Hesap Planı (TDHP) uygulaması başlatılmış, (Sümer, 2016: 489).
- Bilançolar dış denetime tabi tutulmaya başlanmış,
- 1982'de SPK yürürlüğe girmiş ve Sermaye piyasası araçlarının kullanılması için kurumsal ve yasal altyapı oluşturulmuş, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) 1986 yılında faaliyete geçmiştir (Yetiz, 2016: 112).
- Bankacılık sisteminde kaynakların daha etkin bir şekilde kullanımını sağlamak için 1986'da Para Piyasası kurulmuştur. Sistem, elinde kullanılmamış nakit fazlası olan bankalardan nakit gereksinimi olan bankalara borç vererek bankalar arası aracılık yaparak kendilerine gelir sağlama olanağı vermektedir. Ekonomi açısından piyasanın kısa dönemli likidite sıkıntısı kalkmakta ve TCMB'nin ek emisyonla başvurmasına gerek kalmamaktadır (Yetiz, 2016: 113).
- 1987 yılında TCMB açık piyasa işlemlerine başlamış,
- 1988'de döviz piyasaları kurulmuş,
- 1989'da döviz işlemleri ve sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır, böylece yurtdışına ve yurtdışından döviz transferi – sermayenin hareket edebilmesi sağlanmıştır.
- 1990 senesinde yurt dışındaki yerleşiklere Türkiye'de menkul kıymet yatırımı yapma, TL ve döviz mevduat hesabı açma izni verilmiştir.
- 1992'de Elektronik Fon Transferi (EFT) sistemi kurulmuştur,

Bu gelişmeler bankacılık sektörüne yeni yerli ve yabancı bankaların girişini sağlamıştır. Mevduat ve kredi faizlerinin serbest bırakılmasıyla bankacılık sektöründe rekabet artmış ve diğer taraftan bankalar açısından kaynak ve plasman zenginliği olan bir ortam oluşmuştur. Bankalar kaynak olarak mevduatla beraber yurtdışı kaynakları da değerlendirmeye başlamışlardır. Bilgisayar sistemlerinin yoğun bir şekilde kullanılmasıyla sektördeki verimlilik artmıştır.

- 1980’li yıllarda az şubeli toptan bankacılık yapan banka sayısında artış olmuştur. Bunda özellikle yabancı bankaların ve yeni kurulan şube ağı olmayan bankaların rolü büyük olmuştur. Ayrıca para piyasasındaki gelişmeler de toptancı bankacılığın gelişmesine katkıda bulunmuştur. 1990’lı yıllarda ise kaynak ihtiyacı nedeniyle az şubeli bankaların çoğu yeni şubeler açmaya başlamıştır (Sümer, 2016: 489). Bu dönemde Türk bankaları da yurtdışında şube açmaya başlamışlardır.
- 1989’da kamu finansman açığı büyümüş, faizler ve enflasyon yükselmiş, kamunun açıkları iç borçlanma ve merkez bankası fonlarıyla kapatılmaya çalışılmış, merkez bankası açığı kapatmak için emisyonu başvurmuş, sonuçta enflasyon kronik hal almıştır. Yüksek faiz ve enflasyon paranın değerini düşürmüştü, ortaya para ikamesi yani TL’nin dövize yatırılması olgusu çıkmıştır.
- Bankalar hane halkının elindeki parayı mevduatlara yönlendirebilmek için faizleri daha da yukarı çekmişler. Bu dönemde bankalar için artan faiz ve kur riski 1994 senesine gelindiğinde bankaların bilançolarına zarar olarak yansımıştır. Hükümetin yüksek kamu açığına rağmen genişletici para ve maliye politikaları yürütmesi, bir de buna ek olarak faizleri düşürme çabası ekonomideki tansiyonu yükseltmiş ve sonuç olarak ülke ekonomisi krize girmiştir.

1990 yılında kredi/mevduat oranı % 84 iken, 1995 yılında % 65’e ve 2000 yılında % 49,9 düzeyine gerilemiştir (TBB). Çünkü bankalar bu dönemlerde reel sektörü destekleme yerine devletin ve tüketicinin finansmanına ağırlık vermeye başlamışlardır (Coşkun vd., 2012: 20).

Özellikle bankalar yurtdışı piyasalardan yüksek maliyetli fonları, yurtiçi piyasalardaki yüksek faiz oranları ve düşük döviz kurlarının devamlılığına güvenerek talep etmiş ve ülkeye getirmişler ve bunları Devlet İç Borçlanma Senetlerine (DİBS) yatırmışlardır. Tüm bu gelişmeler sonucunda bankaların 1993 yılı sonu ile 1994 yılı başlarında yabancı para açık pozisyonları oldukça büyümüştür (Tokatlıoğlu, 2003: 150).

Türkiye’de iktisadi dengeleri bozan ve ülkeyi bir iktisadi kriz ortamına sürükleyen gelişmeler 32 sayılı KHK ile erken ve aşırı ölçüde serbestleşme ile başladığı söylenebilir (Kazgan, 1994: 205). Piyasalara geç müdahale döviz talebini patlatmış, TCMB döviz talebini karşılayamamış TL önemli miktarda değer kaybına maruz kalmıştır. Faizler çok yükselmiş, bankacılık sektörünün toplam aktifleri ve öz kaynakları % 25 oranında küçülmüştür.

Bozulan iktisadi dengeleri yeniden kurmak ve finansal piyasalarda istikrarı sağlamak amacıyla “5 Nisan Kararları” olarak bilinen bir istikrar programı uygulanmıştır. 5 Nisan Kararları ile birlikte döviz kurları serbest bırakılmış, piyasada 24 000 TL civarında olan ABD doları kuru bir günde 40 000 TL düzeyine çıkmıştır. TCMB bankalar arası piyasada gecelik faizler % 1000’lere çıkmış ve 8 Nisanda 1 ABD Doları 32 000 TL’ye düşmüştür (Coşkun vd.

2012: 22). Kriz döneminde yükümlülüklerini yerine getiremeyen ve mali bünyesi bozulan üç banka (İmpexbank, TYT Bank ve Marmara Bank) tasfiye edilmiştir (Dinçer, 2006: 90).

1990'larda banka kurmanın önemli ölçüde kolaylaştırılması sonucu bankalar hızla çoğalmış, sayıları 80'i bulmuş ve aktif büyüklükleri de yükselmiştir (İbiş, 2013: 57). Ancak bu yükselişin ardından sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. 1990'lı yıllarda giderek ağırlaşan iktisadi ve sosyal sorunlar bankacılık sektörünü olumsuz etkilediği gibi, bankacılık kesiminin yapısal, kurumsal ve yönetsel sorunları da iktisadi bunalımın derinleşmesine yol açmıştır. 1990'lı yıllarda sistemde yaşanan sorunların temel nedeninin kurumsal anlamda deregülasyon politikaları olduğu söylenebilir. Sektöre girişin kolaylaşması, mevduata uygulanan disonibilite oranları ile oynanması ve disonibilitenin DİBS'lere yatırılması, tasarruf mevduatının tamamının sigorta kapsamına alınması, yabancı para cinsinden mevduat kabulünün sınırsız olması ve Hazineye, bütçe açıklarını ticari bankalara borçlanarak finanse etme olanağının verilmesi gibi uygulamalar bankacılık sektöründe krizlerin hazırlayıcısı olmuştur (Çolak, 2001: 15-30).

Mevduat bankalarından Egebank, Esbank, Yaşarbank, İnterbank ve Yurtbank'ın yönetimi tasarruf mevduat sigorta sistemine devredilmiş, yatırım ve kalkınma bankaları grubunda yer alan Birleşik Yatırım Bankası'nın faaliyeti sonlandırılmıştır (Arabacı, 2018: 31). 2001 Krizi'nden sonra önemli ölçüde sermayelerini kaybeden özel bankalara sermaye takviyesi gerçekleştirmişlerdir. Bu sürece uyum sağlamayan bankalar ya başka bankalarla birleşmiş veya TMSF'ye devredilmiştir (Arabacı, 2018: 40).

- 1997'de bütçe disiplininin kurulmasıyla enflasyon ve faizler düşmeye başlamıştır. Risk algısının değişmesiyle TL'ye ve TL bazlı finansal araçlara olan ilgi tekrardan artmış, beklentilerin iyileşmesiyle birlikte Asya ve Körfez krizlerine rağmen döviz rezervlerinde artış yaşanmıştır. Bu dönemde bankaların açık pozisyonları artmış, kısa dönemli faizlerin düşmesiyle repodaki varlıklar tekrar mevduat hesaplarına dönüşmüştür.
- 1998'in ikinci yarısında IMF ile yapılan anlaşmayla, bankaların açık pozisyonlarına ve vadeli işlemlerine sınırlamalar getirilmiştir. Bu sırada ortaya çıkan Rusya krizi nedeniyle yurtiçi yatırımcıların risk algılamaları tekrardan olumsuzla dönmüş, fiyatlar ve faiz oranları tekrar yükselişe geçmiştir.
- 1999'da IMF ile Stand-By anlaşması imzalanmış ve dezenflasyon programı kabul edilmiştir. Program 2000'de de sıkı bir şekilde uygulanmış ve ilk etapta faizler ve enflasyon düşme eğilimi göstermiş fakat diğer taraftan yurt dışından sermaye girişinin azalmasıyla birlikte ödemeler dengesi bozulmaya başlamıştır. Düşen faiz ve enflasyonla birlikte bir taraftan bankaların likidite riskleri, diğer taraftan da dezenflasyon programı nedeniyle kur riski artmıştır.
- Bu dönemde bankacılık alanında iki önemli gelişme olmuş, birincisi Egebank, Esbank, Yaşarbank, İnterbank ve Yurtbank'ın TMSF'ye devredilmesi ve Birleşik Yatırım Bankası'nın faaliyetlerine son verilmesi (Yetiz, 2016: 117) diğeri ise bankacılık sektöründe yapılan düzenlemelerdir. Bu düzenlemeler;

- Bankacılık faaliyetleri bağımsız bir gözetim ve denetime tabi tutulmuş,
- Kredi tanımı iştirakleri kapsayacak şekilde genişletilmiş,

- Özkaynak dolaylı kredi ilişkisi daraltılmış,
- Konsolide bazda denetim getirilmiş,
- Risk yönetimi düzenlenmiş ve sorunlu bankaların yapılarının güçlendirilmesi hedeflenmiş,
- Karşılık karnamesi değiştirilmiş, sermaye yeterliliği ve döviz pozisyonunun hesaplanması konsolide bazda yapılmaya başlanmıştır.
- Bu bağlamda bankacılık mevzuatı büyük ölçüde Basel komite tavsiyelerine uygun hale getirilmiştir.
- 2000 yılında Demirbank, Etibank ve Bank Kapital'in fona devriyle fondaki banka sayısı 11'e yükselmiştir (Yetiz, 2016: 113).
- Kıbrıs Kredi Bankası ve Park Yatırım Bankalarının bankacılık faaliyetlerine son verilmiştir.
- Kasım 2000 yılında yaşanan kriz ülke ekonomisi üzerinde olduğu kadar Türk Bankacılık Sektörü üzerinde de oldukça olumsuz etkiler yaratmıştır.
- 1999 yılının sonuna gelindiğinde ekonominin % 6,1 küçüldüğü, enflasyonun % 70'e, faizlerin % 106 düzeylerine ulaştığı görülmektedir. İlerleyen dönemde söz konusu krizin etkileri giderilmeden siyasi kriz ile başlayıp tüm piyasaları alt üst eden Şubat 2001 krizinde bankacılık sistemi resmen büyük bir yıkım yaşamıştır. Kriz zamanı kamu bankalarının likidite ihtiyaçlarının karşılanamaması, yoğun döviz talebi ve astronomik boyutlara ulaşan faiz hadleri bu krizden akıllarda kalanlardır. Bir gün öncesi 670 bin TL (eski Türk Lirası) olan dolar 1 milyon TL (eski Türk Lirası) aşmış, faizler % 6000-6200 seviyelerini görmüştür (Sümer, 2016: 490).
- Tüm bu gelişmeler sonucunda daralan bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların sayısı (katılım bankaları dahil); 2000 yılında, 85 banka, 7.983 şube ve 174.730 personel ile faaliyet gösterilirken, yaşanan tasfiye, devir ve birleşmeler sonucunda, banka sayısı 2005 yılında 51'e, şube sayısı 6.568'e ve personel sayısı da 138.724'e gerilemiştir. (BDDK, 2002: 3)

6. 24 OCAK 1980 KARARLARI

24 Ocak 1980'den itibaren uygulanan ekonomik önlemler yeni koşullara ayak uyduramayan çok sayıda firmanın iflasına neden olmuştur. Bunların büyük kısmı bankerlerden kredi alan firmalardır. Bu firmalar bankerlere ödeme yapamayınca bankerler de tasarruf sahiplerine yapmaları gereken faiz ve anapara ödemelerini aksatmaya başlamışlardır. Bankerlerin yüksek faizleri, hükümet politikalarının uygulanmasını da güçleştirdiğinden 4 Eylül 1981'de Bakanlar Kurulu ödünç para verme yasa tasarısını görüşerek yeniden düzenlemiştir. Banka ve bankerlere yasal sıkı denetim getirilmiştir. Bu düzenlemeler bankerlerin batacaklarına dair paniğe neden olmuş ve kısa süre sonra bu kurumlarda iflaslar

başlamıştır. Dönemin en tanınmış bankeri olan Banker Kastelli, 1982’de Hisarbank’tan alacaklarını tahsil edemeyince bir günde iflas etmiştir (Yavaş, 2007: 115).

24 Ocak 1980’de başlayan ve yaklaşık 2 yıl süren bankerliğin altın devri 250’yi aşkın kuruluşun iflası ya da tasfiyesi ile son bulmuştur. Bankerlik olayında yaklaşık 2,5 milyon tasarruf sahibini ilgilendirirken 400 milyar lira birikime bankerler aracılık etmiştir (Parasız, 2002: 344). Banker olayının etkileri 1983-1984 yılları arasında yaşanan mini bankacılık krizi olarak kendini göstermiştir. 1983 yılında Hisarbank, İstanbul Bankası, Ortadoğu İktisat Bankası, İşçi Kredi Bankası, Emekli Sandığı zorunlu olarak Ziraat Bankası’na devredilmiştir. Son olarak da Türkiye Bağcılar Bankası’nın da bankacılık yapma yetkisi 1984 yılında kaldırılmıştır. Ekonomik politikaların bankacılık kesiminde yarattığı sorunlar bu dönemden sonra da devam etmiş, 1959’da kurulan Türkiye Öğretmenler Bankası 1987’de zorunlu olarak kamu bankası haline getirilmiş ve 1992 yılında bütün aktif ve pasifleriyle birlikte Halk Bankası’na devredilmiştir (Parasız, 2002: 342).

24 Ocak Kararları alınmadan önce biriken sorunlar; 24-25 Ocak 1980 istikrar önlemlerinin ve ekonomik amaçların gerekçeleri; (Parasız, 2002: 333).

- Gecikme sorunu; Ekonomik kararların alınmasında yaşanan gecikmeler,
- Enflasyon sorunu,
- Kapasite kullanım oranının düşüklüğü; İthal girdi yetersizliği, finansman sorunları,
- İhracatın durgunlaşması; Özellikle ihracatın girdisini oluşturan girdilerin ithalatının yapılamaması,
- Yurtiçi tasarrufların azalması; Tasarruf yetersizliği yatırım yapılmasını engelliyordu.
- Kısa vadeli dış borç sorunu ağırlaşmıştı;
- İçeride dönük ithal ikamesi tipi endüstrileşmenin döviz darboğazına neden olması; Yatırım malları ithalatında döviz darboğazı sorunu

Türkiye ekonomisi 24 Ocak 1980 tarihli yapısal uyum programı ile küreselleşme, finansal liberalizasyon, özelleştirme, devletin küçülmesi, döviz kuru-faiz oranları ve sermaye hareketlerinin serbestleşme sürecini başlatmıştır (Karaçor, 2006: 384).

1980 öncesinde ekonomide sıkı kambiyo rejimi uygulanmakta, faiz oranları kontrol altında tutulmakta, gelişmemiş sermaye piyasaları kamu kâğıtları ekseninde dönmektedir. Bu dönemin temel sorunları olarak dış ticaret açığı, giderek artan dış borçlar, iç ve dış borçlanmada yaşanan sıkıntılar ve enflasyon öne çıkmaktadır. 24 Ocak 1980 kararları ile birlikte Türkiye, ekonomide makas değişikliğine gidecek, serbest piyasa ekonomisiyle dışa açılmayı ana hedef olarak belirlemiştir. Yeni dönem, yeni finansal kurumları, piyasaları, araçları beraberinde getirecektir. 24 Ocak kararlarıyla (Altınok, Eken, & Çankaya, 2011) Finansal piyasalarda serbest piyasa esasları geçerli hale getirilmeye başlanmıştır.

- %48,9 oranında devalüasyon yapılarak serbest kur sistemine doğru gidilmiştir.
- Kambiyo kontrol sistemi kademeli olarak kaldırılmış, kurlar serbest bırakılmıştır.
- Yabancı sermaye hareketlerine serbesti getirilmiştir.
- Sermaye Piyasası Kurulu ve diğer sermaye piyasası kurum ve kuruluşları oluşturulmuştur.

- Merkez Bankası bünyesinde "bankalar arası" piyasa oluşturulmuştur.
- Kamunun sahip olduğu şirketler için özelleştirme kararları alınmış, bu amaçla Kamu Ortaklığı İdaresi kurulmuştur.
- Dış ticaret serbestleştirilmiş, yabancı sermaye teşvik edilmiş, kar transferlerine kolaylık sağlanmıştır.
- Yurtdışı müteahhitlik hizmetleri desteklenmiştir.
- İthalat kademeli olarak serbest bırakılmış, ihracata teşvikler verilmiştir

24 Ocak Kararları Türk Bankacılığının gelişmesi açısından her alanda Türkiye’de köklü değişikliklere sebep olmuştur. Kapalı bir ekonomiden dışa açık bir ekonomiye geçilmiş, ihracata dayalı büyüme politikası benimsenmiştir. Bu dönemde faizlerin serbest bırakılarak piyasada belirlenmesine imkân verilmesi, yerli ve yabancı yeni bankaların kurulmasına olanak verilerek rekabetin artırılması, TDHP’nin uygulanmaya başlanarak tek ve ortak bir muhasebe sistemine geçilmesi, Sermaye Piyasası Kanunu’nun çıkartılması ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nın (İMKB), TCMB bünyesindeki İnterbank’ın kurulması sağlanmıştır (Sümer, 2016: 489).

Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkındaki 32 sayılı kararla sermaye hareketlerinde ve kambiyo rejiminde serbestlik tanınmıştır. TCMB’nin kambiyo işlemlerindeki tekliği diğer bankaların da işlem yapmasına imkan verilmek suretiyle kırılmış, TL’nin konvertible olmasını sağlamıştır (Ertuğrul ve Zaim, 1996: 28).

1982 yılı ortasında 3 bankanın (İstanbul Bankası, Hisarbank ve Odibank) önce yönetimleri devralınmış ve sonra 1983 yılı sonunda Ziraat Bankası’na devredilmişlerdir. Yine aynı yıl İşçi Kredi Bankası’nın faaliyetleri durdurulmuştur. 1884 yılında Bağbank’ın faaliyetleri durdurulurken, İstanbul Emniyet Sandığı Ziraat Bankası’na devredilmiştir. Yine bu dönemde mali bünyesi bozulan Töbank önce 1987 yılında kamulaştırılmış 1992 yılında ise Halk Bankası’na devredilmiştir. Yine dönemin başında mali bünyesi bozulan ve bir kamu bankası olan Anadolu Bankası çare olarak 1998 yılında Türkiye Emlak ve Kredi Bankası ile Türkiye Emlak Bankası adı altında birleştirilmiştir (Karacan, 1996: 177).

Yaşanan gelişmeler sonucunda toplumun tüm kesimleri gelişmiş bankacılık iş ve işlemlerinden faydalanmaya başlamıştır. Gelişen bireysel bankacılık hizmetleri, otomatik vezne makineleri, tüketici kredileri, kredi kartları, ev ve ofis bankacılığı gibi yeni ürün ve hizmetleri tüketici piyasasına sunulmaya başlanmıştır. Toplum leasing, faktoring, forfaiting, forward ve swap işlemleri, kredi kartları, yatırım fonları ve tüketici kredileri gibi yeni bankacılık ürünleri ile bu dönemde tanışmıştır (Sümer, 2016: 489).

Bu dönemde bankacılık sisteminin temel zayıflıkları olarak;

- Öz kaynak yetersizliği,
- Küçük ölçekli bankacılık yapısı,
- Kamu bankalarının sektör içindeki ağırlığının fazla olması,
- Vade uyumsuzluğu ve kontrol edilemeyen açık pozisyonlar gibi piyasa risklerine karşı aşırı derecede duyarlılık, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetimin yetersiz düzeyde olması,
- Zayıf bir aktif yapısının varlığı göze çarpmıştır (BDDK, 2001: 8).

7. 1994 KRİZİ VE SONRASI

1994 yılı finansal sektör ve bankalar açısından risklerin büyük ölçüde zarara dönüştüğü bir yıl olmuştur. 1994 krizi yapısal dengesizliklerin ve sürdürülemez bütçe açıklarının olduğu ülke ekonomisinde, spekülative atakların da tetiklemesiyle Merkez Bankası rezervlerinin sabit kuru koruyamayacak seviyeye geldiği noktada kendini göstermiş ve TL'nin devalüe edilmesiyle sonuçlanmıştır (Yetiz, 2016: 112).

Faaliyet ortamındaki risklerin hızla yükseldiği bir dönemde liyakata ve ehil olma durumuna bakılmaksızın yeni bankaların faaliyetine ve bazı bankalarda sahiplik değişmelerine izin verilmiştir. 1994 yılında yaşanan ekonomik krizde bankacılık sistemi hızla küçülmüş, öz kaynaklarının önemli bir bölümünü kaybetmiştir. "1994 yılında yaşanan ekonomik krizle birlikte TMSF'ye toplam 25 banka devredildi" (İbiş, 2013: 1998). Güvenin yeniden tesisini sağlamak ve sistemik bir krizi engellemek amacıyla bir çözüml yolu olarak tasarruf mevduatına tam güvence getirilmiştir (Keskin vd., 2008: VIII).

Kamu açığındaki büyümeye rağmen genişleyici politika uygulamasının sürdürüldüğü bir ortamda faiz oranlarının düşürülmesi yönündeki rasyonel olmayan ısrarcı yaklaşım nedeniyle finansal sektörde tansiyon yükselmiştir. Piyasalar tarafından gönderilen sinyallere rağmen, parasal genişleme ve finansal araçlara getirilen ek/yeni vergi gerek yurtiçi gerekse yurtdışı yatırımcıların TL cinsinden araçlardan kaçmalarına neden olmuştur. Faiz oranları rekor seviyelere yükselmiş, TL yabancı paralar karşısında değer kaybetmiş, finansal sistem küçülmüştür. 1994 yılında bankacılık sisteminin toplam aktifleri 68,6 milyar dolardan, 51,6 milyar dolara, öz kaynakları ise 6.6 milyar dolardan 4,3 milyar dolara düşmüştür (Keskin vd., 2008: 15-16).

1995 yılından sonra ekonomideki hızlı toparlanma tüm sektörleri olduğu gibi bankacılık sisteminin büyümesini olumlu yönde etkilemiştir. Yüksek reel faizler TL cinsinden yatırım araçlarını cazip hale getirmiş, para ikamesi yavaşlamış, ancak tersine dönmemiştir. Kapanan döviz pozisyonları tekrar açılmış, daha yüksek maliyetli olmakla birlikte yurtdışı borçlanma başlamıştır. Bununla birlikte yatırımcıların talebi çok kısa vadeli araçlara yoğunlaşmıştır. Yurtdışından sağlanan borçlanmaya vergi getirilmiş (Yetiz, 2016: 112), TL ve yabancı borçlanma üzerindeki parasal yükler artırılmıştır. Bu gelişmeler repo ve vadeli döviz işlemlerinin hızla büyümesine neden olmuştur. Bankacılık sektöründe vadesiz mevduat ve vadeli mevduatın büyük bölümü günlük vadeli ve çok yüksek faizle repoya yönelmiştir. Gayri nakdi krediler üzerinden açık pozisyonlar büyümüştür. Para ve mali yüklerin maliyetler üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle kaynakların bir bölümü kıyı bankalarına yönelmiştir. Finansal sektör ve bankacılıkta yaşanan güven bunalımı tasarruf mevduatına devlet güvencesi getirilmesi pahasına aşılabilmüştir. Bu arada üç bankanın faaliyetine son verilmiştir. Türkiye'nin uluslararası kredi notu hızla düşmüştür. Gelişmeler bankaların yurtdışından borçlanmalarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Dış kaynaklar sınırlanmışca kaynak talebinin tümü iç piyasaya dönmüştür. Bu dönemde Türkiye net dış borç ödeyici duruma gelmiştir. Sonuçta, faizler çok daha yüksek bir seviyeye oturmuştur (Keskin vd., 2008: 16).

1996 yılında artan kamu borçlanma ihtiyacının bedelsiz ithalat, dövizli borçlanma, enflasyona endeksli borçlanma gibi uygulamalarla faizler yükseltilmeden karşılanması amaçlanmıştır (Doğan, 2011:30).

Türkiye 1997 yılına yeni bir para kavramı, gerçek kişiler için, menkul kıymet gelirlerinin beyana tabi tutularak vergilendirilmesi uygulamasının başlatılması ve denk bütçe uygulamaları tartışmalarıyla girmiştir. Siyasi tansiyon yükselmiştir. Yılın ortasında hükümet değişmiştir. Yeni hükümet ekonomide önceliği enflasyonun düşürülmesine vermiş bütçe disiplini benimsenmiştir. Yurtdışı borçlanmanın artırılması amacıyla Uluslararası Para Fonu (IMF) ile bir anlaşma zemini bulunmaya çalışılmıştır. Piyasaların beklentilerini olumlu yönde etkilemek üzere temel makro sorunların çözümü konusunda bir takvim hazırlanmıştır. Bu arada kamu iktisadi teşekküllerinin ürünlerine yüksek oranlı ayarlamalar yapılmış ve dolaylı vergiler artırılmıştır. Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası arasında piyasalarda belirsizliği azaltacak bir protokol uygulamaya konulmuştur. Hazine borçlanma programı açıklamış, bütçe hedefleri kamuoyuna duyurulmuş ve ek bütçe istenmeyeceği vurgulanmıştır. Hazine Müsteşarlığı Merkez Bankasından avans kullanımını durdurmuştur. Kaynak talebi piyasalara dönmüştür. Faiz oranlarında kısa süreli bir artışın ardından, Hazine programını kararlılıkla sürdürdüğünün görülmesi ve borçlanma gereksiniminin azalmaya başlamasıyla birlikte TL finansal araçlara olan talep artmış, piyasalarda istikrar bozulmadan faizler hızla gerilemiştir. Asya’da başlayan ve tüm piyasaları olumsuz yönde etkileyen krize ve körfezde yaşanan gerginliğe rağmen yurtdışı ve yurtiçi yatırımcıların beklentilerindeki iyileşme döviz rezervlerinin yükselmesine neden olmuştur. Bu arada bankaların açık pozisyonları büyümüş, kısa vadeli faiz oranlarının düşmesine bağlı olarak repo yeniden mevduata dönmeye başlamıştır (Yetiz, 2016: 112).

1998 yılının ikinci yarısından itibaren IMF ile bir “izleme anlaşması” imzalanmıştır. Anlaşmada, temel makro sorunlara çözüm getirileceği, mali sektörde denetime yönelik düzenlemelerin arttırılacağı ve vergi taslağının yasalaşacağı belirtilmiştir. Nitekim, anlaşmanın hemen akabinde bankaların vadeli işlemlerine ve açık pozisyonlarına sınırlama getirilmiştir. Yurtiçi bankalar yeni getirilen yükümlülüklerle uymak üzere açık pozisyonlarının kapatılması çabası içine girmişlerdir. Merkez Bankası’nın döviz yoluyla yaratılan paranın sınırlandırılması ve enflasyon düşüşüne katkıda bulunulması amacıyla kısa vadeli faiz oranlarını düşürmesinin de etkisiyle yavaş da olsa dövize yeniden talep başlamıştır (Zirekoğlu, 2014: 16). Hemen ardından sermaye gelirlerinin vergilendirilmesi ile ilgili değişiklik, geçici vergi uygulaması ve bankalar arası işlemlere getirilen stopaj, mali piyasalar açısından çok ciddi bir şok olarak algılanmıştır. Yabancı yatırımcıların, Rusya’da yaşanan krizin de etkisiyle, mali piyasaların dışına çıkmaya başladığı bir ortamda yurtiçi yatırımcılar artan risk karşısında tercihlerini değiştirmeye başlamışlardır. Bir yandan piyasaları daraltan uygulamalar hayata geçirilirken diğer yandan erken seçim açıklamaları ve kamunun kaynak talebinin artacağı yönünde seçim ekonomisi uygulamalarına ilişkin belirtiler nedeniyle arz talep dengesinin bozulmaya başladığı bir döneme girilmiştir. Bekleyişlerin yeniden olumsuz yönde etkilendiği bir ortamda tercihlerdeki değişme fiyatlara yansımış, faiz oranları hızla yükselmiştir. Bu durum finansal sistemi kısa bir aradan sonra, yeniden son derece istikrarsız ve yüksek riskli bir ortama sokmuştur.

1999 yılında ekonomik faaliyetler daralmıştır. Rusya kriziyle bağlantılı olarak 1998 yılının ikinci yarısından itibaren görülen sermaye çıkışı, Adapazarı ve Düzce depremleri, erken genel seçimler ve hükümet değişimi gibi faktörler, bu daralmada etkili olmuştur. Haziran 1999’da göreve başlayan yeni hükümet, ekonomik sorunlara dönük olarak bir dizi iyileştirme ve düzenlemeyi hayata geçirmiştir.

Böylece 1999 yılında ekonomik faaliyetin önemli ölçüde daralmasına ve bankacılık sektörünün zarar etmesine karşın, ekonominin yapısal sorunlarını çözebilmek amacıyla ileriye dönük olumlu etkileri olacak adımlar atılmıştır. Aralık 1999’da, bu yapılan düzenlemelerin önkoşul olduğu “Dezenflasyon Programı” kabul edilerek, 2000 yılı başından itibaren etkin bir şekilde uygulanmaya başlamıştır. Programın altyapısı olarak kabul edilen çok sayıda düzenlemenin 1999 yılının ikinci yarısında yasalaşmış olması, programa siyasi destek olduğunu göstermiştir.

Bankalar Kanunu’nda değişiklikler öngören tasarı Haziran ayında, vergi kanunlarında değişiklik öngören tasarı ise Ağustos ayında yasalaşmıştır. Bankalar Kanunu’nda yapılan başlıca değişiklikler, idari ve mali açıdan bağımsız bir bankacılık gözetim ve denetim kurumunun kurulması, kredi tanımının iştirakleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi, risk yönetiminin düzenlenmesi sorunlu bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi ve bu bankaların faaliyetlerine müdahale yöntemlerinin düzenlenmesidir.

1990’lı yılların sonuna gelindiğinde banka sistemi çok ciddi bir “sistemik riske” maruz kalmıştır. Bu durumlar banka sisteminin yeniden yapılandırılmasını ve bankaların mali sorunlarının çözülmesini kaçınılmaz hale getirmiştir. Ekonomik performansın olumsuz etkilediği bankaların mali bünyelerindeki bozulma bu kez ekonomik istikrarın tesisinin önünde önemli bir engel olmuş, bankacılıkta yeniden yapılanma zorunlu hale gelmiştir. (Keskin vd., 2008: IX).

8. BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURUMU (BDDK) VE TMSF’NİN KURULMASI

1999 yılında ekonomik faaliyet daralmıştır. Bu dönemde vergi kanunlarında değişiklik öngören, iştirakleri de kapsayan kredi tanımını içeren, dolaylı kredi öz kaynak ilişkisini daraltan, risk yönetiminin, sorunlu bankaların güçlendirilmesinin ve müdahalelerinin düzenlenmesini amaçlayan yeni iyileştirme ve düzenleme politikaları ele alınmıştır. Ayrıca bankaların faaliyete başlamaları, faaliyetlerinin izlenmesi, denetlenmesi ve denetim sonuçlarının karara bağlanması amacıyla BDDK ve TMSF kurulmuştur (Yetiz, 2016: 112). BDDK ve TMSF’nin kurulmasına Haziran 1999’da çıkan 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile karar verilmiş, bu iki kurum Ağustos 2000 tarihinde resmen göreve başlamıştır.

Bu dönemde yeni bankalar kanunu düzenlemesi ile getirilen temel yenilikler olmuştur. BDDK’nın idari ve mali açıdan tamamen bağımsız bir denetim ve gözetim organı olarak kurulması, daha önce Hazine ve TCMB tarafından yapılan birçok işin bu kurumca yerine getirilmeye başlanması, TMSF’nin ayrı bir kurum olarak teşekkül etmesi, risk izleme ve yönetim anlayışı ile ilgili yönetmelikler ve bakış açısının değiştirilmesi, bankaların sermaye yeterliliklerinin sorgulanması, mali bünye sorunları olan bankaların sistematik risk doğurmasını engelleyerek bankacılık sektörünün etkin olarak çalışmasını sağlayacak tedbirlerin alınması ve bunun için gerekli mekanizmaların oluşturulması sağlanmıştır. Yapılan tüm yasal düzenlemeler, kurulan özerk kurum, kurullar sektörün çalışma koşullarını baştan aşağı değiştirmiş, Türk Bankacılık Sektörü farklı bir yapıya bürünmüştür. Yüksek sermaye yeterlilikleri, etkin iç denetim, kontrol ve risk yönetimi mekanizmaları Bankaların son derece

sağlıklı çalışmalarına imkân vermiştir. İlerleyen süreçte banka genel müdürleri ile yönetim kurulu başkanlıklarının ayrılması, bağımsız yönetim kurulu üyelerinin atanmasının zorunlu hale getirilmesi, iç denetim ve risk yönetiminin bağlı olacağı yönetim kurulu üyelerinin belirlenmesi, atanacak genel müdür yardımcılarını için BDDK onayının alınması zorunluluğu gibi birçok uygulama sayesinde sektör sıkı denetim ve kontrol mekanizmaları ile donatılmıştır.

Geleneksel noktada Türk Bankacılık Sektörü son derece sağlam mali yapısı, güçlü ve özerk üst kurulları, etkin denetim mekanizması, çağdaş bankacılık anlayışı, üstün teknoloji kullanımı, yetişmiş kalifiye insan gücü ve üstün hizmet kalitesiyle gelişmiş Avrupa ve dünya devletleri bankalarını aratmayacak düzeye erişmiştir.

Finansal serbestleşme sürecinde; faiz oranları serbest bırakılmış ve faiz oranlarının reel olarak pozitif düzeye erişmesinin yolu açılmıştır. Sektöre yeni banka girişleri kolaylaştırılmış ve sektör uluslararası piyasalara açılmış, uluslararası piyasalardan kaynak edinimi ve sektörde yer alan bankaların yabancı para cinsinden işlem yapması serbest bırakılmıştır. Özellikle 1990 yılında uygulanan Para Programı, Hazine'ye bütçe açıklarını ticari bankalardan kaynak aktararak finanse etmesinin yolunu açmıştır. Bu program kendi içerisinde tutarlı olmasına karşın Türkiye ekonomisini 1994 krizine hazırlayan en önemli unsur olmuştur (Çolak, 2002:166). Paralar devletin finansmanına gidince piyasada para darlığı oluşmuş bunun sonucunda da faizler patlamış ve 1994 krizi doğmuştur.

Bankacılık sisteminde yeniden yapılandırma süreci 1999 yılı sonunda “Enflasyonla Mücadele” programı ile başlatılmış, 2001 yılında kapsamlı, “Bankacılık Yeniden Yapılandırma Programı” uygulamaya alınmıştır. Bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma süreci,

- (i) TMSF bünyesindeki bankaların en kısa sürede çözüme kavuşturulması,
- (ii) Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılmasını,
- (iii) Yaşanan krizden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve

(iv) Bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olmak üzere dört temel unsura dayandırılmıştır. Bu kapsamda, bankacılık alanında, idari ve mali özerkliğe sahip düzenleyici ve denetleyici bir otorite olan BDDK oluşturulmuştur. Geçmişte Hazine ve Merkez Bankası arasında paylaşılan banka denetim ve düzenleme görev ve yetkileri 2000 yılı Ağustos ayında faaliyetlerine başlayan BDDK'ya geçmiştir.

Tablo 2'den de görülebileceği gibi, TMSF'nin dayandığı yasal gerekçelere göre el koyulan bankalar iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grup bankalara el koyma gerekçesi, bunların zayıf finansal yapıları/ödeyemez duruma düşmeleriydi (insolvenite) (4389 sayılı Bankacılık Yasası madde 14/3). İkinci grup bankalara el koyma gerekçesi ise banka kaynaklarının çoğunluk hissedarlarının yararına kullanılması ve bu yüzden açığa çıkan banka zararları olarak belirtilmekteydi (4389 sayılı Bankacılık Yasası madde 14/3 ve/4) (BDDK, 2003: 11).

Tablo 2: TMSF'ye Banka Transferi İçin Resmi Gerekçeler

Ödeyemezlik (Insolvency/illiquidity)	Yolsuzluk
Yaşarbank, Demirbank, Sitebank, Ulusalbank	Interbank, Bank Ekspres, Egebank, Yurtbank, Sümerbank, Esbank, Etibank, Bank Kapital, İktisat Bankası, Bayındır Bank, Bank Ekspres, Kentbank, EGB Bank, Toprakbank, Pamukbank, İmarbank, Adabank.

Kaynak: (Karaaş, 2009: 107)

9. 2000 KASIM VE 2001 ŞUBAT KRİZLERİ

Türkiye'de ikiz karakterli krizler sürecine Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleriyle girilmiştir (Karaçor, 2006: 386). 22 Kasım 2001 tarihinde bankacılık sektöründe başlayan kriz 19 Şubat 2001 tarihinde döviz krizine dönüşerek ikiz kriz karakterine bürünmüştür (Karaçor, 2006: 388). Bankacılık sektörü Kasım 2000 Krizi sonrasında faiz riski Şubat 2001 Krizi sonrasında ise hem faiz riski hem de kur riski ile karşı karşıya kalmıştır (İbiş, 2013: 106). Kasım 2000 ve Şubat 2001 bankacılık krizlerinin temel sebebi bankaların kırılgan bir yapısının olmasıdır (Sümer, 2016: 490).

Her ülkede banka ve finansal sistemin kendine özgü yapısı bulunmakta olup Türkiye de gelişen ekonomisiyle beraber bankacılık alanında düzenlemeler yaparak yapıyı güçlendirmeyi amaçlamıştır. 14 Nisan 2001'de Dünya Bankası desteğini içeren Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) yürürlüğe konulmuştur. Bu programla finansal kesimin yeniden yapılandırılması, kamu açıklarının giderilerek kamu finansmanının düzenlenmesi ve Türkiye'nin uluslararası alanda rekabet gücünün artırılması hedeflenmiş ve dalgalı kur uygulamasına geçilmiştir. (Karlık, 2002: 27). Mayıs 2001'de açıklanan GEGP Mayısta imzalanan yeni IMF Stand-by düzenlemesiyle ve Dünya Bankası kredileriyle desteklenmiş ve üretimdeki serbest düşüşü önleyememesine rağmen krizin denetim altına alınmasında etkili olmuştur (Hazine, 2001). 2001 Krizinden çıkış için GEGP'nin uygulamaya konulmasıyla IMF ve Dünya Bankası'ndan 15,7 Milyar Dolar kredi kullanılmış, kamu kesiminin finansman ihtiyacının karşılanması sağlanmıştır (oşkun ve Eken, 2015: 112-113).

2001 yılında önceki yıl yaşanan olumsuz dalgalanmaların daha da artması nedeniyle önce finansal kesimde başlayan daha sonra reel kesime hızla yayılan Şubat 2001 krizi yaşanmıştır. Döviz kurları ve faiz oranları hızla yükselmiştir. Bankacılık sektörü zayıflamış, 8 banka daha TMSF'ye devredilmiştir. Ayrıca, Egebank, Yurtbank, Yaşarbank, Bank Kapital ve Ulusal Bank Sümerbank, Interbank ve Esbank ise Etibank çatısı altında birleştirilmiştir (Yetiz, 2016: 112). 2001 yılında %7 büyümesi beklenen Türkiye Ekonomisi %9,4 küçülmüş, 2000 yılında %6.6 olan işsizlik oranı 2001'de % 8,5'e, 2002'nin üçüncü çeyreğinde de % 9,9'a ulaşmıştır (Gençler, 2005: 355). 1980-1999 yılları arasında faaliyet gösteren banka sayısında

hızlı bir artış gerçekleşerek, 1980 yılında sayıları 37 iken 1999 yılında 81'e yükselmiştir. Bu sayı ülkemizde bulunan en yüksek banka sayısını göstermektedir. Anılan yıllarda kamu banka sayısında azalma görülürken, özel ticari bankaların sayısı 19'dan 31'e çıkmış, kalkınma ve yatırım bankaları alanında kamu kaynaklı banka faaliyete geçmez iken bu alandaki özel kesim kaynaklı olanların sayısı 2'den 13'e ve yabancı kaynaklı olan bankaların sayısı ise 1999 yılında 3'e çıkmıştır (Gençler, 2005: 356-357). Tablo 3'de yıllar itibariyle banka sayıları görülmektedir.

Tablo 3: 1980-2003 Yılı Arasında Banka Sayıları

	1980	1990	1994	1999	2002	2003
TİCARİ BANKALAR	31	54	55	62	41	36
Kamu	8	7	6	4	3	3
Özel	19	25	29	31	21	18
Yabancı	4	22	20	19	15	13
TMSF	-	-	-	8	2	2
KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI	6	10	12	19	14	14
Kamu	4	3	3	3	3	3
Özel	2	4	6	13	8	8
Yabancı	-	3	3	3	3	3
TOPLAM	37	64	67	81	55	50

Kaynak: BDDK, 2002: 1

Kriz dönemlerinde genellikle bankacılık sektörünün kredi oranlarında piyasanın gerekleri doğrultusunda azalma olduğu görülmektedir. 2001 krizinde de durum benzeri biçimde gerçekleşmiştir. Türkiye'de bankacılık sektörü öz kaynakları açısından yeterince güçlü değildir (Kesebir, 2018: 7-8). Bankacılık sistemi ile ilgili olarak yapılan reformlar 2001 Krizi sonrasında daha iyi gerçekleşmiş ve bankalar ister istemez kendisini reforme etmiştir (Kesebir, 2018: 15).

Yılın ikinci yarısında genel olarak yapısal uyum düzenlemelerinin gecikmesi, (örneğin kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasıyla ilgili düzenlemenin vaktinde çıkarılamaması, bu nedenle Dünya Bankasınca verilecek olan mali sektör uyum kredisinin askıya alınması) enflasyonun beklendiği kadar hızla gerilememesi, kamu mal ve hizmetlerine enflasyon artışı kadar zam yapılması, iç talebin alınan ek önlemlere rağmen kontrol altına alınamaması sonucu, yıl sonuna doğru ekonomik görünüm bozulmaya başlamış ve Kasım 2000’de bankacılık sektörü ciddi bir sarsıntı geçirmiştir. Dezenflasyon Programı’nın kur riskini artırmayı teşvik eden yapısı, gerileyen enflasyon ve faiz oranları paralelinde bankaların likidite risklerini artırmaları, ayrıca ekonomik faaliyetin canlanmasıyla beraber kredi riskinin de yükselmiş olması sonucu, bankalar Kasım 2000 dalgalanmasında önemli sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır (Keskin vd., 2008: 18). Kasım 2000 Krizinin başlıca sebepleri arasında ülkeden sermaye çıkışının olması, IMF tarafından hazırlanan programda bankacılık sektöründeki eksiklikler ve döviz kuru riskine karşı yeterince güvenliğin sağlanamaması sayılabilir (Alper, 2001: 59). Özatay ve Sak (2002) bankacılık sektöründeki kırılganlığın temel sebebinin yüksek kamu sektörü borçlanma ihtiyacı ve bunun finansman biçimi olduğunu ifade etmektedir. Çünkü bütçe açıkları öncelikli olarak DİBS’lerle karşılanıyordu.

Egebank, Yurtbank, Yaşarbank, Bank Kapital ve Ulusal Bank, Sümerbank bünyesinde birleştirilirken, Etibank, İnterbank, Esbank, EGS Bank, Toprakbank, İktisat Bankası ve Kentbank, Bayındırbank bünyesine alınmıştır. Birleştirmeler ile TMSF’nin devraldığı bankalar kendi içinde toplanarak Sümerbank’a beş banka, Bayındırbank’a ise yedi banka eklenerek varlıklarına son verilmiştir. Emlak ve Pamukbank, Halkbank ile birleştirilerek varlıklarına son verilmiştir. Bank Expres, Sümerbank, Demirbank, Sitebank ve Milli Aydın Bankalarının satışı gerçekleştirilirken, Türk Ticaret Bankası’nın tasfiye işlemleri sürmekte ve Bayındırbank TMSF bünyesinde faaliyetlerini sürdürmektedir (Gençler, 2005: 358). Kasım 2001 tarihinde gerçekleşen öncü kriz ile bankacılık sektöründe istihdam erimesi başlamıştır. 2000 yılında sektörde toplam 170 401 kişi çalışırken bu rakam 2001 krizi ile birlikte 137 495’e gerilemiş ve bu durum 2004 yılı başlarına kadar devam etmiştir (Gençler, 2005: 359).

Bütün bu anlatılanlara ek olarak holding bankacılığı da sistemin önemli sorunlarından. Holding bankacılığı sanayi, ticaret ve finans sermayesinin 1970’lerdeki birikim düzeyi temelinde gelmiş ve 1990’larda sektöre hâkim olmuştur. Her bankanın bir holdinge ait olmasının nedeni tasarruflara yüksek faiz vermek değil, bizzat banka kaynaklarıyla gruba ucuz ve istenilen miktarda kaynak sağlamak olmuştur (İbiş, 2013: 40). 1980 sonrası faiz oranları hızla artmaya başlayınca holdingler bağlı şirketlerine uygun faizle fon bulabilmek için kendi bankalarını kurma yoluna gitmişlerdir. Ancak TMSF tarafından el konulan bankaların ve iflas eden İhlas Finans’ın durumu, bu tür yapılanmanın fon kullanımı ve geri ödemelerde istismara yol açan sistem açısından önemli bir risk olabileceğini göstermiştir (İbiş, 2013: 72).

Döviz talebindeki artış faiz oranlarını yükselterek giderilmeye çalışılmış, fakat faizlerin aşırı yükselmesi sonucunda bünyesinde çok fazla devlet iç borçlanma senedi bulunduran Demirbank’a el konularak TMSF’ye devredilmiştir. Diğer bankalara da el konulacağı korkusu paniğe yol açmış, T.C. Merkez Bankası verilerine göre piyasalarda gecelik faiz % 210’a kadar çıkmıştır (TCMB, 2002).

Demirbank’ın kamuyu finanse etme durumunun da belirtilmesinde yarar vardır. Demirbank’ın 2000 yılında yapılan DİBS ihraçlarının yaklaşık %15’ini aldığı ve toplam DİBS

stokunun yaklaşık %10'unu taşıdığı tahmin ediliyordu. Bu büyük DİBS stokunu taşımak için ise kısa vadeli dış ve iç borçlanma yapıyordu. Örneğin, pasif toplamı içinde vadeli mevduatın oranı ancak %1 dolayında olduğu tahmin ediliyordu. Bu durumun ortaya çıkmasıyla Demirbank için öncelikle dış borçlanma kanalları tıkanı. Ardından iç borçlanma kanalları da tıkanı ve taşıdığı DİBS stokuna rağmen Demirbank diğer yerli bankalardan borç alamadı (Uygur, 2001: 16).

Bankacılık sisteminin güçlendirilmesi için gerekli önlemlerin alınmasına 2000 yılında da devam edilmiştir. Bankalar Kanunu'nda yapılan değişiklikler ile bankacılık mevzuatı uluslararası düzenlemelere ve özellikle Avrupa Birliği direktiflerine biraz daha yaklaştırılmıştır. Bankaların denetiminde ve denetim sonuçlarının alınmasında etkinliğin artırılmasına yönelik düzenlemeler yanında, banka kurulması ve şube açma şartlarını ağırlaştırılan düzenlemeler getirilmiştir.

2000 yılının Kasım ayında yaşanan dalgalanmaya neden olan sorunlar, 2001 yılında daha da ağırlaşmıştır. Yapısal düzenlemelerin yavaşlaması, iç talebin sınırlandırılmamasına bağlı olarak cari işlemler açığının büyümeye devam etmesi ve döviz kurlarındaki baskının artması sonucu, 2001 Şubat ayında Türkiye ekonomisinde finansal sistemden başlayan ve hızlı reel kesime de yayılan bir kriz yaşanmıştır (Keskin vd., 2008: 18-19). Kasım 2000 Krizini izleyen Şubat 2001 Krizi politik istikrarsızlıkla başlamış, daha sonra yabancı para krizine dönüşmüştür. Bankalar kendilerini riskten korumak için yabancı para satın alır iken yabancı yatırımcılar da piyasadan çekilmeye başlamışlardı. Rezervlerdeki erime krizin ortaya çıkmasını engelleyememiştir (Arıcan, 2005: 240). Aşağıdaki tabloda 1998-2001 yılları arasında dönemin bankalarının açık pozisyonları görülmektedir.

Tablo 4: Türkiye’de Bankaların Açık Pozisyonları (Milyar Dolar)

YILLAR	ORAN
1998	-8,4
1999	-13,3
2000-I	-15,78
2000-II	-18,18
2000-III	-20
2000-IV	-15,9
2001	-12,6

Kaynak: Eren, 11.

GEGP kapsamında bankacılık sektöru ile ilgi son derece önemli kararlar alınmış, yeni kurumlar oluşturulmuş, yasalar çıkartılmıştır. Bu kapsamda yaşanan krizlerin ardından fon bankalarının sorunlarını en kısa sürede çözümlmek, özel bankaları sağlıklı bir yapıya kavuşturmak, sektörde denetim ve gözetim etkinliğini arttıracak yasal ve kurumsal bir çerçevenin geliştirilmesi, mali sektöru istikrarsızlığa götüren kamu bankalarını güçlendirmek, bu bankaların sistem üzerinde çok ağır olan maddi yükünü azaltmak ve krizde zarar gören bankaları ıslah etmek amacıyla Bankacılık Sektöru Yeniden Yapılandırma Programını hazırlamış ve 15 Mayıs 2001 tarihinde diğer kamu otoriteleri ve sektör temsilcileri ile yakın işbirliği içinde uygulamaya konulmuştur (Arabacı, 2018: 34).

23.06.1999 tarihinde yürürlüğe giren 4389 Sayılı Bankalar Kanunu ile kurulan BDDK'nın kuruluşundan hemen sonra yaşanan krizleri önemli dönüşümler için bir fırsat olarak görmüş ve sektörün yapısını sağlamlaştırıp, itibarını arttıracak tedbirlerin uygulanmasından ve sistemin denetlenmesinden sorumlu olarak söz konusu programda yerini almıştır. (BDDK, 2001: 8)

2000 yılının ilk yarısında 1999 yılında IMF ile yapılan "Stand-by" anlaşmasının sonucunda fiyat istikrarını sağlamaya ve sürdürülebilir bir kamu borçlanma sistemine yönelik olumlu sonuçlar gözlenmeye başlanmıştır. İç borçlanma faiz oranları ve enflasyon düşmüştür. Ancak yılın ikinci yarısında yapısal uyum düzenlemelerinin gecikmesi, enflasyondaki gerilemenin beklenenden az olması, kamu mal ve hizmetlerine enflasyon artışı kadar zam yapılması gibi nedenler olumsuz bir duruma sebebiyet vermiş ve Kasım 2000 de bankacılık sektöru bir sarsıntı yaşamıştır (Yetiz, 2016: 112). 2000 yılında fona devredilen banka sayısı toplam olarak 11'dir (İbiş, 2013: 62). Yapılan düzenlemeler 2001 Krizi sonrası dönemde yabancı sermayenin ülkemize olan etkisinin artmasında etkili olmuştur (Akgüç, 2007). Aralarında G-20 ülkelerine ait Amerikan, İngiliz, Alman, Fransız, Rus ve İtalyan bankalarının yanı sıra Katar, Kuveyt, İran, İsrail gibi ülkelerdeki yabancı sermaye, Türk bankacılık sektörüne banka satın alarak, şube açarak ya da banka ortaklığı şeklinde girmiş pazarda yerini almıştır (Demir ve Çakır, 2015: 46). Ülkemizde yapılan bankacılık düzenlemeleri 2001 yılından sonraki süreçte bankaların krizlere karşı dayanıklılığını artırmış ve özellikle 2008 yılında ABD'de patlak veren ekonomik krizin ülkemizde yansımalarının daha az olmasını sağlamıştır (Demir ve Çakır, 2015: 50). Tablo 5'de TMSF'ye devredilen ve sorunun nasıl çözüldüğünü gösteren bankaların listesi yer almaktadır.

Tablo 5: TMSF Bünyesine Devredilen Bankalar Listesi

Fona Devir Tarihi	Bankalar	Çözümleme Yöntemi	Çözümleme Süreci (Ay)	Yıllık Ortalama Çözümleme Süreci (Ay)
06.Kas.97	T.Ticaret Bankası	Tasfiye Sürecinde/Hukuki Süreç/Danıştay	57	57
12.Ara.98	Bank Ekspres	Satış	30	30
07.Oca.99	İnterbank	Etibank İle Birleşme	19	18
21.Ara.99	Egebank	Sümerbank İle Birleşme/Satış	13	
21.Ara.99	Yurtbank	Sümerbank İle Birleşme/Satış	13	
21.Ara.99	Yaşarbank	Sümerbank İle Birleşme/Satış	13	
21.Ara.99	Esbank	Etibank İle Birleşme	18	
21.Ara.99	Sümerbank	Satış	20	
31 Ağustos Tarihinde BDDK Faaliyete Başlamıştır				
27.Eki.00	Bank Kapital	Sümerbank İle Birleşme/Satış	3	9
27.Eki.00	Etibank	Bayındırbank İle Birleşme	14	8
06.Ara.00	Demirbank	Satış	10	
28.Şub.01	Ulusal Bank	Sümerbank İle Birleşme/Satış	2	
15.Mart.01	İktisat Bankası	Bayındırbank İle Birleşme	9	
09.Tem.01	Kentbank	Bayındırbank İle Birleşme	6	
09.Tem.01	EGS Bank	Bayındırbank İle Birleşme	6	
09.Tem.01	Sitebank	Satış	6	

09.Tem.01	Tarişbank	Satış	16	
09.Tem.01	Bayındırbank	Geçiş Bankası	-	
30.Kas.01	Toprakbank	Bayındırbank İle Birleşme	10	
19.Haz.02	Pamukbank	Satış Sürecinde	-	

Kaynak: BDDK, 2001.

2002 yılında enflasyon düşüş eğilimi göstermiş, kısa vadeli faiz oranlarında indirimle gidilmiş, dalgalanmaların önlenmesi amacıyla döviz piyasasına müdahalelerde bulunulmuştur. Yeniden yapılandırma sonucu bankalar kar eder duruma geçmişlerdir. TMSF'ye devredilen bankaların birleşme, satış ve tasfiye işlemlerinin gerçekleşmiştir. Pamukbank Fon'a devredilirken, Şekerbank'ın sermaye ihtiyacı ortaklar tarafından nakden karşılanmıştır. Ayrıca, Vakıfbank'a sermaye benzeri kredi verilmiştir. 2003 yılında ekonominin iyi bir performans göstermesinin sonucunda büyüme, uzun dönem ortalamasının ve program hedefinin üstünde gerçekleşmiştir. 2003 yılında faaliyet gösteren banka sayısı 2002 yılına göre azalarak 50'ye inmiştir. 2004 yılında da bankacılık sistemi, iyileşen ekonomiye paralel olarak iyi bir performans göstermiştir ve bankalara duyulan güven artmıştır. Mali durumu kötüye giden bankaların TMSF'ye devredilmesiyle, finansal sistem daha sağlıklı işlemeye başlamış, rekabet ortamı doğmuştur. TMSF'ye devredilen Pamukbank T.A.Ş., T. Halk Bankası A.Ş. ile birleştirilmiştir (Yetiz, 2016: 113).

10. SONUÇLAR

Bu makalede Türkiye'de 1980-2000 yılları arasında bankacılığın gelişimi ele alınmıştır. 1980 sonrası dönem Türk ekonomisinin dışa açıldığı bir dönem olmuştur. Bu nedenle ekonomik hayatta ve dolayısıyla bankacılıkta da önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1980 öncesi yıllarda dünya genelinde ve Türkiye'de ciddi ekonomik sorunlar yaşanmaktaydı. Türkiye de bu yaşananlardan fazlasıyla etkilenmiştir. 1970'li yılların en önemli özelliği petrol ve döviz krizi idi. Siyasi istikrarsızlık da bu dönemin sorunlarının bir başka belki de en önemli sorununu teşkil etmiştir. Artan petrol fiyatları Türkiye'nin dış borçlarını büyütmüş 1980'li yıllara kadar ithal ikameci ve dışa kapalı bir ekonomik sistem uygulayan Türkiye bu yıllardan itibaren ihracat odaklı bir ekonomik politika izlemeye başlamıştır.

Bu yıllarda Türk bankacılığında finans tarihine geçen bir olay bankerler krizidir. Bankerler krizinin en önemli sebebi bankalarda faiz oranları üzerinde kurulan baskılar ve faiz oranlarının düşük tutulması idi. Faizler negatif getiriye dönüşmüştü. Dolayısıyla faizlerin artırılması gerekiyordu, ancak bankalar üzerinde bu yapılmadı. Piyasadaki paranın sisteme girmesi gerekirken faizlerin negatif olması bunu engelliyordu. Bankerler yoluyla piyasadan yüksek faizle önemli miktarda para çekildi. Yüksek faizler daha yüksek faizleri getirdiği için bu sistem saadet zincirine dönüştü ve artık sistemin devam etmesi zorlaşmış, bir yerde iflas etmesi beklenmeliydi. Çünkü, kısa vadeli ve yüksek faizle para toplayan bankerlerin bu

kredileri geri ödemeleri sürekli olarak bankerlere para girmesiyle mümkündür, ancak bu zincir devam etmeyecekti.

Felaketlerden her şeye rağmen güzel sonuçlar da doğabilmektedir. Banker krizinin sonucunda finansal piyasaların bir düzene sokulması gereği anlaşıldı ve Sermaye Piyasası Kurulu oluşturularak 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu çıkartıldı.

1980'lerle birlikte dünyada giderek artan ticari ve finansal serbestleşme 24 Ocak 1980 kararlarıyla ülke gündemine oturmuştur. 1980 sonrasında liberalleşme yönünde atılan hızlı adımlar bankacılıkta araç zenginliğine neden olmuş ve böylece bankacılıkta denetim ihtiyacı doğmuştur. Dövizin serbest bırakılması, esnek döviz kuru ve pozitif reel faiz uygulamaları Türk bankacılık sektörünün yapısını değiştirmiş, kamu bankacılığının baskın yerini özel bankalar ve yabancı bankalar almaya başlamıştır.

1980'li yılların ikinci yarısından itibaren Türk bankacılık sisteminde aşırı deregülasyon yaşanmış, sektöre girişler oldukça serbestleşmiş, gelişmiş ülkelerde bankacılık üzerinde yapılan denetim olmaksızın bankacılık faaliyetleri yürütülmüş, sonuçta sermayesi yetersiz, holding şirketi niteliğinde ve suistimallere ortam hazırlayan bir bankacılık doğmuştur. Bankacılık sektöründeki serbestleşmenin önemli bir avantajı rekabetin artmasıyla bankalar klasik mevduat bankacılığından kaynak ve plasman çeşitliliğine yönelmiştir. Bankalar müşterilerine çok çeşitli hizmetler sunmaya başlarken banka fonlarının bir kısmı sermaye piyasası işlemleri, DİBS, hazine bonoları ve döviz işlemlerinde kullanılarak sermaye piyasalarının gelişmesine temel oluşturmuştur.

Bu dönemde Türk bankalarının yurt dışında banka kurarak ya da şube açarak dışa açıldıkları görülmektedir. Bankalar ayrıca dış borçlanma yoluyla kaynak teminine gitmişler, yurt içinde kamunun finansman ihtiyacı nedeniyle iç kaynakların kamuya aktarılması yerli para ile kaynak bulunmasının maliyetini artırmış, bu da bankaların yurt dışından temin ettiği döviz borçlarının yüksek miktarlara ulaşmasına neden olmuştur. Aynı anda yaşanan faiz ve kur riski bankaları yeni bir krize sürüklemiştir. 1994 yılında ilk bankacılık krizi yaşanmış ve daha sonra Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri yaşanacaktır.

Bankaların kamuyu finanse etmesi bankacılığın aracılık işlerini sınırlamış, bankacılığın özel sektöre kredi açması sınırlandırılmış, kredi piyasası gerek çeşitlilik gerek derinlik olarak gelişmemiştir. 1994 yılında bankacılık sektöründe yaşanan sorunların sistemik bir krize dönüşmesini önlemek amacıyla mevduata güvence getirilmesinin başta olumlu etkileri olmuş ancak bu uygulama daha sonra kötüye kullanılmıştır. Çünkü sınırsız mevduat güvencesi önemli yanlış seçim ve ahlaki sorun yaratan bir uygulamaya dönüşmüştür. Denetim sorunları, aşırı rekabet, ekonomik ortamın içinde bulunduğu risk ve kamu kesiminin borçlanma ihtiyacı 2001 yılındaki krizin büyümesine katkı sağlamıştır.

Ağustos 2000'de BDDK ve TMSF faaliyete geçmiş, bankacılık sorunlarını çözme konusunda önemli sorumluluklar almışlardır.

KAYNAKLAR

- Akdoğu, S. K. (2012). “Türkiye’de Mali Serbestleşme Süreci ve Krizlerin Kısa Bir Özeti”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, XIV (XI), 189-208.
- Akgüç, Ö. (2007). “Türkiye’de Yabancı Bankalar”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 36, 6-17.
- Akgüç, Ö. (1987). *Cumhuriyet Döneminde Bankacılık*, TBB Yayını, Ankara.
- Alper, E. C. (2001), “The Turkish Liquidity Crisis of 2000: What Went Wrong”, *Russian and East European Finance and Trade*, 37 (6), 58-80.
- Altınok, T., Eken, H. ve Çankaya, S. (2011). *Küresel mali piyasalarda yeniden yapılanma ve Türkiye*: İstanbul Ticaret Odası.
- Arabacı, H. (2018). “Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi (2000-2016)”, *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2 (3), 25-42.
- Aras, O. N. ve Öztürk, M. (2011). "Foreign Capital Investments and Economic Crises in Turkey" *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies* Vol. 3 Iss. 1 (2011) p. 323 - 335
- Arı, A. ve Cergibozan, R. (2014). "The Recent History of Financial Crises in Turkey," *The Journal of European Theoretical and Applied Studies, The Center for European Studies at Kırklareli University - Turkey*, Vol. 2(1), pages 31-46.
- Arıcan, E. (2005), “Relation Between Financial Liberalization and Foreign Currency Crises in Turkey: An Applications in terms of Foreign Currency Crises (1990-2004)”, *Journal of American Academy of Business*, 7 (2), 236-246.
- Aydemir, N., (2004). *Dünden Bugüne Türkiye’de Bankacılık*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Bakkal, S. ve Alkan, M. (2011). *2008 Finansal Krizi ve Bu Dönemde Bankacılık Sektörünün Kar Etme Nedenleri*, Hiperlink Yayınları: İstanbul.
- BDDK. (2001). *Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı*, Ankara.
- BDDK. (2002), *Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı: Tanıtım Rehberi*, Ankara.
- BDDK (2002) *Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı-Gelişme Raporu-(V)*, Kasım, Ankara.
- BDDK (2003) *Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı-Gelişme Raporu-(VI)*, Nisan, Ankara.
- Bakdur, A. (2003). *Bankacılık Sektörünü Düzenleyen Kurumların Yapıları: Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneri*, Uzmanlık Tezi, Yayın No: DPT, 2678, Ankara, Eylül.

- Baykal, C. M. (2007). “Hukuki Boyutlarıyla Finansal Krizler”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı: 60, 33-48.
- Binay, Ş. ve Kunter, K. (1998). *Mali liberalleşmede merkez bankasının rolü: 1980-1997. Tartışma Tebliği, No. 9803, TCMB.*
- Bulut, K. (2015). *Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Finansal Yapısı ve Bu Yapının Müşteri Tercihine Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Caprio, Jr., G. ve Klingebiel, D. (1996). *Bank insolvencies: cross country experience. No. 1620. Working Paper.* World Bank.
- Coşkun, N. vd. (2012). *Türkiye’de Bankacılık Sektörü, Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi*, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 280, Nisan, İstanbul.
- Coşkun, Y. (2012). “Repo ve Ters Repo Düzenlemeleri: Banker Krize Sonrası Ortaya Çıkışı ve Finansal Başarısızlık Dersleri Işığında Politika Önerileri”, *Business and Economics, Research Journal*, Cilt: 3, Sayı: 1, 59-90.
- Coşkun, Ö. A. ve Eken, M. H. (2015). “2000 ve 2001 Krizlerinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkilerinin Karşılaştırılması”, *Maliye Finans Yazıları*, Sayı: 104, 105-130.
- Çolak, Ö. ve Yiğidim, A. (2001). *Türk Bankacılık Sektöründe Kriz*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Çolak, Ö. F. (2001). “Finansal kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri”, *G.Ü. İ.İ.B.F Dergisi*, 2, 15-30.
- Çolak, Ö. F. (2002). *Finansal Kriz Sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün Durumu ve Sektörün Yeniden Yapılandırılması, Kriz ve IMF Politikaları*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Çölaşan, E. (1984). *Banker skandalının perde arkası: bankerler batıyor, Kastelli kaçıyor*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Delice, G. (2015). “Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası: 85 Yıllık Geçmişin İzlerinden Tarihe Kayıt Düşmek”, *JEBPIR*, 1 (2), 21-55.
- Demir, Y. ve Çakır, H. M. (2015). “Finansal İstikrar ve Türkiye’de Bankacılık Düzenlemeleri”, *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 33, 33-53.
- Dinçer, A. (2006). *Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye için Öneriler*, DPT. 2697, Ankara.
- Doğan, A. (2011). *Türkiye’de Bankacılık Sektöründe Şube Etkinliği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Turkey.
- Eren, A. (2001). “Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye’de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirilmesi”, *Yeni Türkiye*, Sayı: 41, Yıl: 7, Eylül-Ekim.

- Ergüneş, N. (2005). *Bankalar, Birikim, Yolsuzluk. 1980 Sonrası Türkiye’de Bankacılık Sektörü*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ertuğrul, A. ve Zaim, O. (1996). *Türk Bankacılığında Etkinlik: Tarihi Gelişim Kantitatif Analiz*. Ankara: İşletme ve Finans Yayınları
- Ertuna, Ö. (1986). *Finansal kurumlar (2.Baskı)*. Ankara: Teori Yayınları.
- Gençler, A. (2005). “2001 Ekonomik Krizinin Bankacılık Sektöründeki İstihdama Etkisi”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Cilt: 0, Sayı: 50, 351-365.
- Günel, M. (2007). *Para, Banka ve Finansal Sistem (Cilt 2)*. Ankara Yeni Dönem Yayınları.
- HAZİNE, (2001). *Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*, Hazine Müsteşarlığı, Mayıs, Ankara.
- İbiş, E. (2013). *2001 Krizi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kale, S. ve Eken, M. H. (2017). “Türk Bankacılığında Krizler ve Çıkarılan Dersler”, Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6 (5), ss. 11-23.
- Karacan, A.İ. (1996). *Bankacılık ve Kriz. İstanbul: Creative Yayıncılık*.
- Karaçor, Z. (2006). “Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 16, 379-391.
- Karakaş, D. G. (2009). “Sermayenin Uluslararasılaşması Sürecinde Türkiye Banka Reformu ve Finans Kapital-İçi Yeniden Yapılanma”, Praksis Dergisi, Sayı: 19, 95-131.
- Karapınar, A. (2003). *Özel Finans Kurumları ve Muhasebe Uygulamaları*, Ankara, Gazi Kitabevi.
- Karluk, R. (2002), *Türkiye Ekonomisi: Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Değişim*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Kazgan, G (1994). *Tanzimattan XX Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kesebir, M. (2008). “Türkiye’de 2001 Krizi Sonrası Bankacılık Sektörünün Durumu, Yapısal Reformlar İle Son Yıllardaki Gelişmeler”, Bitlis Eren Üniversitesi, AİD, 3 (2), 1-19.
- Keskin, E. (1993), “Türkiye Ekonomisi ve Bankacılık Sistemi, 1993”, Finans Dünyası, Haziran Sayısı.
- Keskin, E., İnan, E.A., Mumcu, M. ve Erdönmez, P. (2008). *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi (1958-2007)*, Türkiye Bankalar Birliği, Ankara, Kasım.

- Kocaimamoğlu, S. (2015). “Banker Skandalı ve Türkiye”, <http://cerideimulkiye.com/?=39204>, E.T. 05.03.2019.
- Korukçu, Ü. (1998). *Bankacılığın Tarihsel Gelişimi*. Ankara: Bankalar Birliği Yayınları.
- Köne, A. Ç. (2003). “Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi* 4(2), 233-246.
- Kurdoğlu, Ç., Tüzün, G. ve Yüksel, M. (2010, Kasım). “Galata’dan İstinye’ye İstanbul Menkul Kıymetler Borsası”, Birinci Baskı. Tarih Vakfı.
- Ökçün, G. (1968). *Türkiye İktisadi Kongresi*, Ankara.
- Özatay, F. ve Sak, G. (2002). *Banking Sector Fragility and Turkey’s 2000-2001 Financial Crisis*, in S. M. Collins and D. Rodrik (eds.) *Brodenings Trade Forum 2002*, Brookings Institution Press, Washington, DC, 2002, pp. 121-160.
- Özcan, G. B. & Çokgezen, M. (2003). “Limits to alternative forms of capitalization: the case of Anatolian holding companies”, *World Development*, 31 (12),2061–2084.
- Özdemir, F. S. ve Özulucan, A. (2010). *Katılım Bankacılığı*, İstanbul, Türkmen Kitabevi.
- Özulucan, A. ve Deran, A. (2009). “Katılım Bankacılığı İle Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması”, *M.K. Üniversitesi, SBE Dergisi*, 6 (11), 85-108.
- Parasız, İ. M. (1994), *Para, Banka ve Finansal Piyasalar*, Bursa, 5. Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Parasız, İ. M. (2002). *Enflasyon, Kriz, Ayarlamalar*, Ezgi Kitabevi, 2. Baskı, Bursa.
- Parasız, İ. (2007). *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2011). *Türkiye’de ve Dünya’da Bankacılık*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Sezgin, M. (2008). *Günümüz Bankacılığında Banka Hizmetleri Pazarlaması*, Literatürk Academia, İstanbul.
- Sümer, G. (2016). “Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörü İle Karşılaştırılması”, *Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18/2, ss. 485-508.
- TCMB, (2002). *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*, Ankara.
- Tokatlıoğlu, M. (2003). “Ekonomik Boyutuyla Yolsuzluk Olgusu ve Yolsuzlukla Mücadele”, *The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 5 (2).
- Tunç, H. (2000). “Soru ve Cevaplarla ÖFK’lar”, *Albaraka Türk, Bereket Dergisi*, 3 (10), 13-15.

- Turgut, A. (2006). *Finansal Entegrasyon ve Finansal Krizler: Türkiye Örneği (1994, 2000 ve 2001 Krizleri)*, (PhD), Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Uygur, E. (2001). *Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri*, Turkish Economic Association, Ankara.
- Yahşı, F. (2000). “Özel Finans Kurumlarında Mevzuat Serüveni”, *Albaraka Türk: Bereket Dergisi*, 3 (9), 7-8.
- Yalçınır, B. (2010). SPK ve Türk Sermaye Piyasaları, 15 Nisan, T.C. Başbakanlık, Sermaye Piyasası Kurulu’nda Sunum.
- Yavaş, H. (2007). *1980 Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaşanan Finansal Krizler, Finansal Kriz Modelleri ve Çözüm Önerileri*, Kadir Has Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yetiz, F. (2016). “Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi”, *Niğde Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Nisan 2016, 9(2), 107-117.
- Zencirkıkan, M. (2018). “1980’li Yıllarda Türkiye’de Ekonomide Yaşanan Değişimler”, *İş, Güç: Endüstri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 20 (4), 137-158.
- Zirekoğlu, N. (2014). *Türk Bankacılık Sektöründe Yaşanan Gelişmelerin Hanehalkı Üzerinde Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.

19.YY.'İN SON ÇEYREĞİNDE TÜRK ASKERİ MUHASEBE EĞİTİMİ: 1886 VE 1896 YILLARINA AİT ÖRNEKLERİN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Yazan¹

ÖZ

19.yy.'ın son çeyreğinde çift yanlı kayıt yöntemiyle Türk askerî okullarında askerî muhasebe eğitimi verildiği bilinmektedir. İlgili dönemde bu okullarda kullanılan muhasebe eğitimi kitapları arasında Muhyiddin'in İlaveli Usul-i Defterî-i Cedid (1886) ve Ahmed Ziya'nın Fenn-i Usul-i Defterî-i Askerî (1896) adlı eserleri öne çıkmaktadır. Muhyiddin (1886) askerî muhasebe konularını ticari muhasebe eğitimi içinde sunmuştur. Diğer yandan Ahmed Ziya (1896) askerî muhasebeyi bağımsız bir biçimde doğrudan hesap ve defter kayıt örnekleriyle birlikte ele almıştır. Bu çalışmada ilgili eserler incelenerek 19.yy.'ın son çeyreğinde çift yanlı kayıt yöntemiyle Türk askerî muhasebe eğitiminin niteliği hakkında bir fikir verilmesi amaçlanmaktadır. Çift yanlı kayıt yöntemine göre kullanılan askerî muhasebe hesapları ve defterlerinin öncül örneklerinin bilinmesi, Türk muhasebe anlayışının tarihsel gelişimini farklı bir açıdan izleme imkânı sağlayacaktır.

Anahtar Sözcükler: Askerî Muhasebe, Çift Yanlı Kayıt, Muhyiddin, Ahmed Ziya

Jel Kodu: M41, M49

THE EDUCATION OF TURKISH MILITARY ACCOUNTING IN THE LAST QUARTER OF 19TH CENTURY: THE REVIEW OF EXAMPLES BELONG TO 1886 AND 1896 YEARS

ABSTRACT

In the last quarter of 19th century, it is known that the education of military accounting had been taught in Turkish military schools with double entry bookkeeping. In the related period, Muhyiddin's The Augmented New Bookkeeping (1886) and Ahmed Ziya's The Science of Military Bookkeeping (1896) named books distinguish between accounting teaching books that had been used in these schools. Muhyiddin (1886) had presented the military accounting subjects within commercial accounting education. On the other hand Ahmed Ziya (1896) had reviewed the military accounting independently

¹ Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü Öğretim Üyesi, omer_yazan@hotmail.com

with accounts and examples of book records directly. In this study, it is aimed to give an opinion about the quality of Turkish military accounting education with double entry bookkeeping in the last quarter of 19th century by reviewing related books. To be known processor examples of accounts and books of military accounting that had been used according to double entry bookkeeping, will provide opportunity to watch historical improvement of Turkish accounting understanding from a different viewpoint.

Keywords: Military Accounting, Double Entry Bookkeeping, Muhyiddin, Ahmed Ziya

Jel Code: M41, M49

1. GİRİŞ

Türk muhasebe eğitiminin modernleşmesi sürecinde 1850 yılında yürürlüğe giren Kanunname-i Ticaret'in önemli bir etkisi bulunmaktadır. Zira bu kanunda devrine göre modern ticari işlemler ve şirket yapıları ile çift yanlı kayıt yöntemine göre düzenlenmesi gereken muhasebe defterleri yer almıştır. Ancak kanunun çıkarıldığı dönemde ülkede modern muhasebe uygulamalarını yürütebilecek yetişmiş personel yokluğu önemli bir tezat oluşturmuştur (Güvemli, 2016: 6-7). Takip eden dönemde bu ihtiyacı karşılamak için çeşitli eğitim kurumlarında muhasebe eğitimi verildiği bilinmektedir. 1869 yılında yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin ardından Türk okullarında çift yanlı kayıt yöntemini esas alan muhasebe dersleri Maarif Nezareti eliyle müfredat kapsamında okutulmaya başlanmış, Fransızca pek çok muhasebe eseri kaynak kitap mahiyetinde çevrilmiştir. Bununla birlikte Nizamname henüz yayınlanmadan çift yanlı kayıt yöntemine göre muhasebe eğitimi verilmesi yönünde çeşitli öneri eserlerinin varlığı da bilinmektedir. Bu eserlerden Mugni'l Küttab (1869)'ın yazarı Mehmed Nüzhet, çift yanlı kayıt yöntemine göre muhasebe eğitimi savunmanın yanı sıra devlet yetkililerini bu esasa geçilmesi konusunda teşvik etmiştir (Yazan, 2019). Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet muhasebesinde yüzyıllar boyunca kullanılan merdiven (merdiban) yöntemi 1879 yılsonu itibariyle yerini çift yanlı kayıt yöntemine bırakmış ve 1880 yılbaşından itibaren devlet muhasebesi bu yöneme göre şekillenmiştir (Çabuk ve Saygılı, 2013: 185-186).

Askerî muhasebe, devlet muhasebesinin önemli alanlarından biridir. 1880 yılından itibaren devlet muhasebe sisteminin çift yanlı kayıt yöntemine göre yeniden düzenlenmesinin askerî muhasebe uygulamalarını da doğrudan etkilemesi ve bu doğrultuda modern muhasebe eğitiminin askerî okul müfredatlarında da yer almış olması beklenecektir. Nitekim 19.yy.'ın son çeyreğinde askerî okulların eğitim programlarında muhasebe eğitime yer verildiği görülmektedir (Ergün ve Duman, 1996). Bununla birlikte muhasebe literatüründe çift yanlı kayıt yöntemi ile Türk askerî muhasebe eğitiminin ilk örnekleri üzerinden değerlendirildiği, askerî muhasebe hesapları ve defterlerinin incelendiği bir çalışmaya ulaşılamamıştır.

Bu çalışmada çift yanlı kayıt yöntemi ile askerî muhasebe eğitimi ele alan öncül eserlerden Muhyiddin'in İlaveli Usul-i Defterî-i Cedid (1886) ve söz konusu yöneme göre askerî muhasebe hesaplarının çalışma prensipleri ve defter kayıtlarını ayrıntılı örneklerle ele alan Ahmed Ziya'nın Fenn-i Usul-i Defterî-i Askerî (1896) adlı eserleri incelenmiş, 19.yy.'ın

son çeyreğinde Türk askerî muhasebe eğitiminin modernleşme süreci hakkında bir fikir sunulmaya çalışılmıştır. İlgili dönemde askerî muhasebe eğitiminin değişim sürecini değerlendirmek Türk muhasebe eğitiminin modernleşmesi düşüncesine bir katkı sağlayabilecektir. Bununla birlikte askerî muhasebe bir ihtisas alanı olarak değerlendirilebilir. Çift yanlı kayıt yöntemine göre kullanılan askerî muhasebe hesapları ve defterlerinin bilinmesi Türk muhasebe anlayışının tarihsel gelişimini farklı bir açıdan izleme imkânı da sağlayacaktır.

2. TANZİMAT SONRASI OSMANLI ASKERÎ MUHASEBE EĞİTİMİNE GENEL BİR BAKIŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nda modern askerî okulların ilk örneklerinden olan Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun, 1795 yılında açılmış olmakla birlikte Tanzimat sonrası dönemde önemli yapısal değişimlere uğramıştır. Bu okulda 1854 yılında Ebniye-i Hassa müdürü Seyyid Abdülhalim Efendi'nin padişaha sunulmuş ve uygulanması kabul görmüş layihasında mimari eğitiminde *İlm-i Muhasebe* adlı bir dersin de mutlaka okutulmasını önerdiği bilinmektedir (Ergün ve Duman, 1996). Ancak bu dersin ilgili dönemde okul müfredatına alınıp alınmadığı, eğer alındıysa dersin içeriği ve niteliği hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1834 yılında kurulmuş Mekteb-i Harbiyye'de verilen eğitimi ve müfredatı 1834-1876 yılları arasında inceleyen Eser (2012) ilgili dönemde okutulan dersler arasında muhasebe veya defter tutma (ilm-i muhasebe, usul-i muhasebe, usul-i defterî vb.) gibi bir ders göstermemiştir.

1877 yılında Mekatib-i Askeriye Nezareti kurularak askerî okullar bu nezarete bağlanmıştır. Bu dönemde askerî okulların müfredatında Avrupa'daki muadilleri model alınarak önemli düzeyde ıslahat yapılmıştır. Nitekim takip eden dönemde Mekteb-i Harbiyye müfredatında *Usul-i Defterî* adlı bir muhasebe dersinin var olduğu görülmektedir (Ergün ve Duman, 1996).

1880 yılından önce Mekteb-i Harbiyye'de çift yanlı kayıt yöntemine göre muhasebe eğitimi verilmediği düşünülmektedir. Zira bu çalışmaya konu teşkil eden ve Türk Ordusu'nda 1886 yılında Alay Kâtibi olarak görev yapan Muhyiddin'in ilk baskısı 1884 yılında yapılmış eserinde; Mekteb-i Harbiyye'de çift yanlı kayıt (usul-i muzaafa) esasına göre muhasebe eğitiminin verilmesi amacıyla kaynak kitap olarak kullanılmak üzere 1880 yılında Fransa'da basılmış bir eserin tercüme edilmesi görevinin Muhyiddin'e verildiği belirtilmektedir (Muhyiddin, 1886). İlgili kitaptaki bilgilere göre 1886 yılında askerî mektepler (Mekatib-i Askeriyye), ordu alay ve tabur mekteplerinde muhasebe eğitimi verilmiş veya en azından verilmesi planlanmıştır (Muhyiddin, 1886).

1896 yılında Mekteb-i Fünun-u Harbiyye-i Şahane'de askerî muhasebe eğitiminin ticari muhasebe işlemlerinin arasında bir bölüm olarak değil müstakil bir ders olarak verilebilir nitelikte olduğu görülmektedir. Nitekim bu çalışmaya konu olan Ahmed Ziya'nın Fenn-i Usul-i Defterî-i Askerî adlı eseri bu amaçla bir kaynak kitap mahiyetinde hazırlanmıştır.

Çalışmanın takip eden bölümünde Muhyiddin (1886) ve Ahmed Ziya (1896)'nın ilgili eserleri incelenerek çift yanlı kayıt yöntemine göre 19. yy.'ın son çeyreğinde verilen askerî muhasebe eğitimi değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3. 1886 ve 1896 YILLARINA AİT ÖRNEKLERLE 19.YY.'IN SON ÇEYREĞİNDE TÜRK ASKERİ MUHASEBE EĞİTİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türk askerî muhasebe eğitiminin kapsamı ve niteliği ile ilgili bilgiler askerî okulların ders müfredatları ile bu okullarda kullanılmış askerî muhasebe eğitimi kitaplarından elde edilebilir. Türk muhasebe eğitiminde modern yöntem ve teknikler 19. yy.'ın son çeyreğinden itibaren yaygınlık kazanmıştır. Bu doğrultuda askerî muhasebe eğitiminin de ilgili dönemde modernleşme sürecine girdiği belirtilebilir. Araştırma kapsamında, 1869-1928 yılları arasında yayınlanmış ve çift yanlı kayıt yöntemini esas alan pek çok Türkçe muhasebe eğitimi eseri taranmıştır. Bu kitaplar arasında yer alan Hasan Tahsin'in rüşdiyelerde muhasebe eğitimi için hazırlanmış *Usul-i Defteri* (1895-a) ve idadilerde muhasebe eğitimi için hazırlanmış *Yeni Usul-i Defteri* (1895-b) adlı eserlerinin mülki ve askerî ortaöğretim kurumlarında ders kitabı olarak okutulduğu değerlendirilmektedir. Ancak ilgili eserlerde askerî muhasebe işlemleri sunulmamakta, ticari muhasebe eğitimi verilmektedir (Yazan, 2018). Araştırma kapsamında ilgili dönemde askerî okullarda okutulduğu bilinen ve askerî muhasebe uygulamalarına doğrudan yer veren eserler olarak Muhyiddin'in 1886 yılında ikinci baskısı yapılmış *İlaveli Usul-i Defteri-i Cedit* ve Ahmed Ziya'nın 1896 yılında basılmış *Fenn-i Usul-i Defteri-i Askeri* adlı eserleri tespit edilmiştir. Çalışmanın takip eden kısmında –araştırmacı tarafından transkripsiyonu ve tahlili yapılan- bu eserlerdeki askerî muhasebe anlayışı, kullanılan hesaplar, defterler ve kayıt örnekleri incelenmiştir.

3.1. Muhyiddin ve Ahmet Ziya ile Eserleri Hakkında Bilgiler

İlaveli Usul-i Defteri-i Cedit (1886) adlı eserin yazarı olan *Muhyiddin*'in yaşamı hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşılammıştır. Bununla birlikte 1886 yılında Türk ordusunda alay kâtibi olarak görev yaptığı ve Fransızca bir muhasebe kitabını Türkçe'ye çevirecek derecede Fransızca bildiği ilgili eserinde verilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Muhyiddin'in ordudaki görev mevkii olan alay kâtipliği alayın yazı ve hesap işlerini yürütmekte olup terfi ettiğinde alay emini unvanını elde etmektedir. Alay emini, yüzbaşı ile binbaşı arasında bir rütbede olup terfi halinde binbaşı rütbesi verilmektedir. Alay emniyeti 1908'den sonra kaldırılmıştır (Kazıcı, 1989:347-348)

Muhyiddin'in *İlaveli Usul-i Defteri-i Cedit* adlı eseri Rumî 1302/Miladi 1886 yılında yayınlanmış olmakla beraber eserin mukaddimesinden ilk baskısının 1884 yılında Usul-i Defteri Cedit ismiyle yapıldığı, iki yıllık sürede çok rağbet görerek tamamen satıldığı ayrıca bazı düzeltmelerle birlikte askerî muhasebe ile ilgili önemli eklemeleri içeren yeni baskısının 1886 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır (Muhyiddin, 1886).

Muhyiddin (1886), eserinin mukaddimesinde devlet, tüccar veya esnafın gelir, gider, kar ve zararını kaydetmek, karşılaştırmak, muvazene etmek ve bu işlemlerin sonuçlarını güvenilir ve doğru bir biçimde görebilmek için defter tutmak zorunda olduklarını, Avrupa’da defter tutmak için tek yanlı kayıt (usul-i adıye/partie simple) ve çift yanlı kayıt (usul-i muzaafa/partie double) yöntemlerinin kullanıldığını ifade etmiştir. Tek yanlı kayıt yönteminin ilgili yılda neredeyse tamamen terk edildiğini ve defterlerin Avrupa ülkelerinde çift yanlı kayıt yöntemine göre tutulduğunu belirtmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nda da muhasebe kayıtlarının bir zamandır çift yanlı kayıt yöntemi doğrultusunda tutulduğunu ve gün geçtikçe ülkede bu yönteme göre kayıt mantığının yaygınlaştığını ifade etmiştir. Bu gerekçeyle Mekâtib-i Askeriyye-i Şâhâne’de de usul-i defteri öğretimi başladığını ve kaynak kitap olarak kullanılmak üzere Meclis-i Maarif-i Askerî tarafından 1880 yılında yayınlanmış ve sadece çift yanlı kayıt yöntemine göre defter tutma işlemlerini ele alan Fransızca bir eserin tercümesi için kendisinin görevlendirildiğini belirtmiştir (Muhyiddin, 1886). Muhyiddin, yalnızca ilgili eserin salt bir çevirisini yapmamış, kayıt örneklerini devrin Türk ticari ve askeri yaşamına uyarlamıştır. Ayrıca eserinin Usul-i Defterî-i Cedid adıyla yapılan ilk baskısında Albert Manilier’in kitabı esas olmakla birlikte sadece bununla sınırlı kalmadığını pek çok farklı eserin incelendiğini, Kanunname-i Ticaret hükümleri doğrultusunda yeniden düzenlendiğini, kanunda belirtilen ticari belgelerin tanımlandığını “*eserin adeta yeniden telif olunmuş*” olduğunu belirtmektedir (Muhyiddin, 1886).

İlaveli Usul-i Defterî-i Cedid (1886)’in kapak bilgilerine göre bu eser Mekâtib-i Askeriyye ve Mekâtib-i Mülkiyye ile ordu alay ve tabur mekteplerinde okutulmak üzere Maarif ve Ticaret nezaretleri ile Dersaadet Ticaret Odası tarafından incelenmiş ve tasdik olunmuştur. İkinci baskısı İstanbul’da Mahmud Bey Matbaası tarafından basılmış Kitapçı Karabet’te satışa sunulmuştur (Muhyiddin, 1886).

Fenn-i Usul-i Defterî-i Askerî adlı eserin yazarı olan *Ahmed Ziya*’nın yaşamı hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşılamamakla birlikte ilgili esere göre 1896 yılında Mekâtib-i Askeriyye-i Şâhâne muhasebat müfettişi ve Mekteb-i Fünun-u Harbiyye-i Mülukâne muhasebe memuru olarak görev yapmaktadır. Ahmed Ziya’nın bu tarihte Türk ordusundaki rütbesi binbaşdır. (Ahmet Ziya, 1896).

Ahmed Ziya’nın *Fenn-i Usul-i Defterî-i Askerî* adlı eseri 1896 yılında Şirket-i Mürettibiye Matbaası (A. Asaduryan) tarafından İstanbul’da basılmıştır. Kapak bilgilerine göre eser, esas alınan muhasebe defterine göre ayrı ayrı fasiküller biçiminde yayınlanmıştır. Nitekim çalışmada kullanılan nüsha “*Numero 2 Fenn-i Usul-i Defterî-i Askerî’den Yevmiye Defteri*” başlığına sahiptir. Eserde verilen bilgilerden önceki fasikülün Müsvedde Defteri’ni esas aldığı anlaşılmaktadır. Eserin 1 ve 2 numaralı müsvedde ve yevmiye defterleri bilgilerini içeren kısımları dışında diğer fasikülleri hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Fenn-i Usul-i Defterî-i Askerî (1896)’deki bilgilere göre bu eser subaylara faydalı olduğu gerekçesiyle Meclis-i Maarif-i Askeriyye’nin takdirini kazanmıştır. Eser Dâhiliye Kanunname-i Hümayunu’nda yer alan hesap işlemleri ile ilgili subayların bilgilerini artıracığı düşüncesiyle Mekteb-i Fünun-u Harbiye-i Şâhâne öğrencilerinin eğitimlerinde kullanılmak üzere hazırlanmıştır (Ahmed Ziya, 1896).

Çalışmanın takip eden kısımlarında Muhyiddin'in İlaveli Usul-i Defterî-i Cedid (1886) ve Ahmed Ziya'nın Fenn-i Usul-i Defterî-i Askerî (1896) adlı eserlerindeki askerî muhasebe anlayışı değerlendirilmektedir.

3.2. İlaveli Usul-i Defterî-i Cedid (1886)'de Askerî Muhasebe

İlaveli Usul-i Defterî-i Cedid (1886) askerî okullarda çift yanlı kayıt yöntemiyle muhasebe öğretimi için kullanılan ilk eserlerden biri olmalıdır. Zira ilgili eserin mukaddimesinde yer alan, çift yanlı kayıt yöntemiyle muhasebe işlemleri yürütmenin genel kabul görmesi sebebiyle askerî okullarda da öğretiminin yapılmasının arzulandığı, bu gerekçeyle 1880 senesinde yayınlanmış Fransız yazar Albert Manilier²'in sadece çift yanlı kayıt yöntemini esas aldığı eserinin tercümesinin Muhyiddin'e havale edildiği belirtilmektedir. Söz konusu ifadeler aşağıda yer almaktadır (Muhyiddin, 1886):

“...tüccar ve esnaftan ekserisinin muamelat-ı kuyûdiye ve hesabiyesi buna tevfikân icra ve tanzim olunmağa başlamış ve günden güne tamam etmekte bulunmuş olmasından dolayı Mekâtib-i Askeriyye-i Şâhâne'de dahi tedris ve talimi arzu olunarak Meclis-i Maarif-i Askeriyye'ce Fransa müellifin-i meşhuresinden (Alber Manilye) nin 1880 sene-i miladisinde bittelif neşretmiş ve yalnız (parti dubl³) usulünü göstermekte bulunmuş olan kitabı intihab ve hasbelmeslek tercümesi bu âcize havale buyurulmuştur”

İlaveli Usul-i Defterî-i Cedid esas itibariyle ticari işlemlerin çift yanlı kayıt yöntemine göre muhasebeleştirilmesi konularına göre düzenlenmiştir. Bununla birlikte esere pek çok askerî muhasebe hesabının isimleri, bazı hesapların işleyiş kuralları, kayıt örnekleri ve askerî muhasebede kullanılan yardımcı muhasebe defterlerinin isimleri eklenmiştir. İlgili eserde konular aşağıdaki sıra ile sunulmuştur (Muhyiddin, 1886):

Defter tutma kuralları, genel hesaplar, *askerî genel muhasebe -bu bölümde askerî birimlere göre muhasebe hesapları sıralanmıştır- hakkında bilgiler*, sermaye hesabı, kar ve zarar hesabı, genel masraflar hesabı, hane masrafları hesabı, emtia hesabı, sandık hesabı, bedeli tahsil olunacak senetler hesabı, bedeli ödenecek senetler hesabı, mefruşat hesabı, şahsî hesaplar, esas defterler, yardımcı defterler, *askerî muhasebede kullanılan yardımcı defterler* – defterler askerî birimlere göre sınıflandırılmıştır-, yevmiye defteri, *bazı askerî muhasebe hesaplarının işleyiş kuralları*, defter-i kebir, yevmiyeden defter-i kebare işlem nakli, yazışma müsveddeleri defteri, hülâsa defteri, müsvedde defteri, hesapların muvazenesi, ay mizanı, genel mizan, emtia hesabı, mefruşat hesabı, genel masraflar hesabı, hane masrafları hesabı, kar ve zarar hesabı, yeni hesap –hesab-ı cedid-, sandık hesabı, bedeli tahsil olunacak senetler hesabı, bedeli ödenecek senetler hesabı, bir miktarı satılmayıp mağazada kalan emtia hesabı, şahsî hesaplar, hesapların defter-i kebirde ilk açılışı ve eski hesap –hesab-ı atik-, hülâsa/bilanço, bazı muhtelif hesaplar (ortak emtia, komisyon emtiası, panayır, fabrika, sigorta, gemi hesapları), cari hesap, faizli cari hesap, hata düzeltme yöntemleri, uygulamalar, bir kısım ticari belgeler.

² Fransız yazarın adı metin içinde okunuşu ile (*Alber Manilye*) verilmiş olup Albert Manilier olduğu tahmin edilmektedir. Bununla birlikte söz konusu yazarın hayatı ve eseri hakkında bilgilere ulaşamadık.

³ Partie Double: Usul-i Muzaafa/Çift yanlı kayıt yöntemi (Muhyiddin, 1886).

Muhyiddin (1886), ticari işlemlerde kullanılacak muhasebe hesapları, ana ve yardımcı defterler, hatalı kayıt düzeltme yöntemleri, mizan, hesapların kapatılması, bilanço, hesapların yeniden açılışı gibi temel muhasebe işlemlerini –bazen mükerrer ve karışık bir sunumla değerlendirmiştir. Askerî muhasebe hesapları ve defterlerine ilişkin bilgiler ise ticari muhasebe işlemlerine yönelik konuların arasında kısmen kopuk bir biçimde sunulmuştur. Bu kopukluğa ticari muhasebe temelli Fransızca'dan çeviri asıl metin içinde Muhyiddin tarafından sonradan eklenen askerî muhasebe konularının bağımsız bir bölüm olarak sunulmamasının sebep olduğu düşünülmektedir.

Muhyiddin (1886), eserinde öncelikle askerî birimlere göre kullanılan muhasebe hesaplarını listelemiş ardından askerî birimlere göre yardımcı defterleri sıralamıştır. Bu bölümlerde hesap veya defterlerin işleyiş kuralları hakkında ayrıntılı bilgiler verilmemiştir. Askerî muhasebe defterlerini sadece isim olarak sıralamıştır. Bununla birlikte esere bazı askerî muhasebe hesapları hakkında işleyiş kurallarını anlattığı kısa bir bölüm eklemiştir.

Çalışmanın bu kısmında Muhyiddin (1886)'in askerî muhasebe anlayışının daha doğru sunulabilmesi kaygısıyla önce işleyiş kurallarını sunduğu askerî muhasebe hesapları hakkında bilgiler verilecek ardından askerî birimlere göre kullanılan hesaplar ve yardımcı defterler listelenecektir.

3.2.1. İlaveli Usul-i Defterî-i Cedid (1886)'de Yer Alan Bazı Askerî Muhasebe Hesapları ve İşleyiş Kuralları

Muhyiddin (1886:37-41) askerî muhasebede kullanılan *Tahsisat*, *Tahsisat-ı Mürettebe*, *Masarifat-ı Mütehakkıka*, *Bütçe Açığı*, *Varidat-ı Mükerrere*, *Nakliyat-ı Umumiye*, *Vilayât ve Akçe Farkı* hesaplarının işleyiş kuralları hakkında bilgiler sunmaktadır. Aşağıda sıralanan bu hesapların çift yanlı kayıt yöntemi ile işletildiği dikkat çekmektedir.

Tahsisat Hesabı (Ödenek Hesabı): Bir askerî dairenin bir senelik bütçesi esas alınarak Maliye Nezareti'nden tahsis olunmuş ödenek tutarlarını göstermektedir. Bu hesap ödenek alındığında (...*senesi tahsisatından*) açıklamasıyla borçlanmakta, ödeneğe karşılık nakden para alındıkça (*Vezneye*) açıklamasıyla Sandık (Kasa) Hesabı karşılığında alacaklanmaktadır (Muhyiddin, 1886: 37-38).

Tahsisat-ı Mürettebe Hesabı (Ayrılmış Ödenek Hesabı): Tahsisat Hesabı borçlanırken karşılığında (...*senesi tahsisatına*) açıklamasıyla alacaklanan hesaptır. Maaş, masraf vs. suretleri hesabın borç tarafında izlenmektedir (Muhyiddin, 1886: 38).

Masarifat-ı Mütehakkıka Hesabı (Tahakkuk Etmiş Masraflar Hesabı): Tahsisat-ı Mürettebe Hesabı borçlanırken karşılığında alacaklanan ve tahakkuk etmiş masrafları gösteren hesaptır. Hazine veya vezneden ilgili personele nakden verilen maaş vb. tutarlar bu hesabın borcunda izlenmektedir (Muhyiddin, 1886: 38)

Aşağıda Tahsisat-ı Mürettebe hesabının borçlu, Masarifat-ı Mütehakkıka hesabının alacaklı olduğu bir yevmiye kaydı yer almaktadır (Muhyiddin, 1886: 39):

1 Mart Sene 301											
950		Tahsisat-ı Mürettebe Masarifat-ı Mütihakıkaya						950		950	
		<i>Binbaşı Mehmed Efendinin 301 maaşı</i>									

1 Mart 1301 (13 Mart 1885)⁴tarihli yukarıdaki örnek yevmiye kaydında⁵ Binbaşı Mehmed Efendi'nin 1885 senesinde alacağı 950 kuruşluk maaşın tahakkuk kaydı gösterilmektedir. İlgili askerî personelin 1 yıllık maaş tahakkuku Tahsisat-ı Mürettebe Hesabı'nın borç, Masarifat-ı Mütihakıkaya Hesabı'nın alacak tarafında izlenmiştir.

Bütçe Açığı Hesabı: Bütçe doğrultusunda ayrılan Tahsisat-ı Münezzeme (Düzenli Ödenek) yeterli olmadığında ek olarak tahsis olunan tutarların izlendiği hesaptır (Muhyiddin, 1886: 40)

Varidat-ı Mükerrere Hesabı (Tekrar Eden Gelirler Hesabı): Bu hesap askeriye ait han, hane, çiftlik kiralari, satılacak eski eşya vb.den elde edilecek gelirlerin kaydı için kullanılmaktadır. Hesap *Hevaî Varidat*⁶ adıyla da gösterilmektedir (Muhyiddin, 1886: 40).

Nakliyat-ı Umumiye Hesabı (Genel Taşıma Hesabı): Büyük ve Küçük Taşıma (nakliyat-ı büyük ve küçük) adlarıyla iki alt hesabı bulunan bu hesapta toplu halde bir yere sevk edilen asker ve levazımın tren ve vapur ücretleri ile askere yolda verilen katkı bedelleri izlenmektedir (Muhyiddin, 1886: 40).

Vilayât Hesabı (İller Hesabı): Maliye Nezareti'ne sunulan bütçede yazılı tutardan bir kısmı vilayetten tahsil olunmak üzere tahsis edilmiş ise ilgili tutarın tahsis olunacağı vilayet adına açılan hesaptır (Muhyiddin, 1886: 40).

Akçe Farkı Hesabı: Bu hesap **Kar ve Zarar Hesabı**'nı ifade etmektedir. Kar oluştuğunda alacak, zarar oluştuğunda borç kaydı yapılmaktadır (Muhyiddin, 1886: 40-41).

Muhyiddin (1886:41) askerî muhasebede kullanılan diğer hesapların işleyiş biçimlerinin kolaylıkla anlaşılacağı düşüncesiyle açıklanmadığını belirtmiştir. Bahsedilen hesaplar askerî birimlere göre sınıflandırılmış, ilgili askerî birimlerdeki mali işlemlerin niteliği hakkında da kısa bilgiler verilmiştir. Muhyiddin (1886) eserin sonraki bölümlerinde söz konusu askerî birimlerde kullanılan yardımcı defterleri de listelemiştir. Konu bütünlüğü kurulabilmesi

⁴ Rumi takvimde 1 Mart'ın yılın ilk günü kabul etmesi sebebiyle 1885 maaşı bu tarihte henüz alınmamış ancak tahakkuk etmiş olmaktadır.

⁵ Bu yevmiye kaydında işlem tutarı olan 950 kuruşun yevmiye defteri maddesinin sağ ve sol tarafında gösterildiği dikkat çekmektedir. Üçüncü tutar sütunu ise İcmal sütunu olmalıdır. Muhyiddin (1886:28) devrinde işlem tutarının tek sütunda gösterildiğini ancak bu gösterimin tutar hatalarını barındırması halinde tespitinin ve düzeltilmesinin zor olduğunu, her bir işlem için tutarın iki defa gösterilmesinin sayfa sonunda tutar eşitliğinin kontrolüne imkan tanıdığı için hataları önleyeceğini belirtmektedir. İlgili gösterim devrin muhasebe eserlerinde benimsenmemiştir. Diğer eserlerde işlem tutarları borç ve alacak olarak ayrıştırılmamakta, tek seferde gösterilmektedir. Bu yönüyle eserdeki anlayış, günümüz muhasebe kayıtlarına esas teşkil etmiş bir yaklaşım olması yönüyle önemlidir.

⁶ "Hevaî Varidat Hesabı" isimlendirmesi tekrar eden gelirler ile birlikte düzensiz gelirler için de kullanılmaktadır.

açısından bu çalışmanın takip eden kısmında askerî birim, kullanılan hesaplar ve yardımcı defterler bir arada sunulacaktır.

3.2.2. İlaveli Usul-i Defter-i Cedid (1886)'de Yer Alan Askerî Muhasebe Hesapları ve Yardımcı Defterler

Muhyiddin (1886), Daire-i Askeriye Muhasebat I., II., III. ve IV. şubeleri, Levazımat-ı Umumiye Dairesi I., II., III. ve IV. şubeleri, İstihkam ve İnşaat Dairesi II. Şubesi ve bir topçu ve süvari alayıyla bir piyade taburunun defter-i kebirde açması gereken hesaplar ile yardımcı defterler hakkında bilgiler vermiştir. Muhyiddin (1886:15) ayrıca Ordu-yu Hümayunlar Levazım Dairesi I. ve II. şubelerinin kullanacağı hesapları da listelemiştir.

Muhyiddin (1886:23) askerî muhasebe için ticari muhasebeden farklı bir esas defter tanımlaması yapmamıştır. Bununla birlikte *Yevmiye Defteri*, *Defter-i Kebir*, *Muharrerat Müsveddatı* ve *Hülasa* defterleri esas defterler olarak sıralanmıştır. *Yevmiye Defteri* ve *Defter-i Kebir*'i ön plana çıkaran Muhyiddin (1886:23) diğer iki defterin öneminden ziyade kanunda yer almasından⁷ dolayı esas defterler arasında sıralandığını belirtmiştir. Askerî muhasebe için ayrıca esas defter tanımlaması yapılmaması dolayısıyla söz konusu defterlerin askerî muhasebenin de esas defterleri olarak kabul edildiği öngörülebilir. Askerî muhasebede yardımcı defterler olarak ise –ismen de olsa- ayrıntılı bir sınıflandırma yapıldığı dikkat çekmektedir.

Aşağıda Muhyiddin'in farklı başlıklarda sunduğu ilgili askerî birimlerin mali işlemleri, muhasebe hesapları ve yardımcı defterleri bütünleştirilerek sunulmaya çalışılmıştır.

3.2.2.1. Daire-i Askeriye Muhasebat Dairesi I. Şube Muhasebe Hesapları ve Yardımcı Defterleri

Her yıl silahaltında bulundurulacak askerî kuvvetler için düzenlenecek cetvellere göre her yılın tahmini askerî masraf bütçesi Daire-i Askeriye Muhasebat Dairesi I. Şubesi tarafından hazırlanmakta ve Maliye Nezareti'ne sunulmaktadır. Nezaretin tahsis edeceği tutar ile bu tutarın dışında meydana gelen gelir ve giderlerin kayıt işlemlerini yürütmek ve sene sonlarında kesin muhasebenin yapılabilmesi için bu şubede aşağıdaki hesaplar ve yardımcı defterler kullanılmaktadır (Muhyiddin, 1886: 10, 24):

Tablo 1: Muhasebat Dairesi I. Şube Muhasebe Hesapları

1. Tahsisat Hesabı	18. Levazımat-ı Umumiye İkinci Şubesi Hesabı
2. Bütçe Açığı Hesabı	19. Levazımat-ı Umumiye Dördüncü Şubesi Hesabı
3. Maliye Hazinesi Hesabı	20. İnşaat İstihkâm İkinci Şubesi Hesabı

⁷ “İşbu defatir-i esasiyeden Muharrerat Müsveddatı defteriyle Hülasa defterinin bu meyanda gösterilmesi kendilerinin ehemmiyetinden ziyade kanunen o sırada addolunmasına mübnidir” (Muhyiddin, 1886: 23).

4. Varidat-ı Mükerrere Hesabı	21. Bedeli Tediye Olunacak Senedat –Düyun Senedatı Hesabı
5. Nizamiye Hazinesi	22. Bedeli Tahsil Olunacak Senedat – Matlup Senedatı Hesabı
6. Varidat-ı Gayri Mükerrere Hesabı	23. Emanât Hesabı
7. Maaş Hesabı	24. Akçe Farkı Hesabı
8. Müteferrika Hesabı	25. Zuhurat Hesabı
9. Harcırâh Hesabı	26. Havalât Hesabı
10. Nakliyat-ı Umumiye Hesabı	27. Vilayât Hesabı
11. Tayınat Hesabı	28. Havalât-ı Alelhesab
12. Mahrukat Hesabı	29. Tahsil Memurları Hesabı
13. Melbusat Hesabı	30. Sene-i Sabıka Devri
14. Teçhizat Hesabı	31. Sene-i Atıye Devri Hesabı
15. İstihkâm ve İnşaat Masarif-i İnşaiye ve Tamiriyesi Hesabı	32. Sene-i Atıka Düyunatı Hesabı
16. Muhasebat Dördüncü Şubesi Hesabı	33. Sene-i Atıka Matlubatı Hesabı
17. Levazımat-ı Umumiye Birinci Şubesi Hesabı	

Kaynak: Muhyiddin, 1886: 10

Tablo 2: Muhasebat Dairesi I. Şube Yardımcı Defterleri

1. Hakikat Bütçesi Fihristi	8. Matlubat Yevmiyesi
2. Levazım Birinci Nakliyat Şubesi Fihristi	9. Matlubat Fihristi
3. İkinci Tayınat Fihristi	10. Düyunat Yevmiyesi
4. Dördüncü Melbusat ve Teçhizat Şubesi Fihristi	11. Düyunat Fihristi
5. Muhasebat Dördüncü Maaş ve Masarifât Şubesi Fihristi	12. Zuhurat Defteri
6. Varidat-ı Mükerrere Defteri	13. Vukuat Defteri
7. Paranın Cinsini İrae Eder Hazine Defteri	

Kaynak: Muhyiddin, 1886: 24

3.2.2.2. Daire-i Askeriye Muhasebat Dairesi II. Şubesi Muhasebe Hesapları ve Yardımcı Defterleri

Bu şube bütçe doğrultusunda askerî ödeneğin genel surette dağıtımını, ilgili ödeneğin havale mektuplarını yazdırarak bağılı olduğu ordu ve dairelere gönderilmesi, gelir ve giderler

ile ilgili kayıt işlemlerini yürütmekte olup aşağıdaki hesapları ve yardımcı defterleri kullanmaktadır (Muhyiddin, 1886: 11, 24):

Tablo 3: Muhasebat Dairesi II. Şube Hesapları

1. Tahsisat Hesabı	12. İstihkâm Hesabı
2. Tahsisat-ı Mürettebe Hesabı	13. İnşaat Hesabı
3. Masarifat-ı Mütihakıka Hesabı	14. Emanât Hesabı
4. Maliye Hazinesi Hesabı	15. Kar ve Zarar Hesabı
5. Nizamiye Hazine Hesabı	16. Vilayât Hesabı
6. Deyn Senedatı Hesabı	17. Havalât Hesabı
7. Matlup Senedatı Hesabı	18. Havalât-ı Alelhesap Hesabı
8. Muhasebat Dördüncü Şubesi Hesabı	19. Tahsil Memurları Hesabı
9. Levazım Birinci Nakliyat Şubesi Hesabı	20. Sene-i Sabıka Hesabı
10. İkinci Tayınat Şubesi Hesabı	21. Sene-i Atiye Hesabı
11. Dördüncü Melbusat ve Teçhizat Şubesi Hesabı	

Kaynak: Muhyiddin, 1886: 11.

Tablo 4: Muhasebat Dairesi II. Şube Yardımcı Defterleri

1. Havalât Fihristi	4. Emanât Fihristi
2. Düyun Fihristi	5. Vukuat Defteri
3. Matlup Fihristi	

Kaynak: Muhyiddin, 1886: 24.

3.2.2.3. Daire-i Askeriye Muhasebat Dairesi III. Şube Muhasebe Hesapları ve Yardımcı Defterleri

Bu şube genel levazımat dairesinin merkezi idaresiyle ordu levazım, istihkâm ve inşaat dairlerine nakit olarak veya havale ile verilen, çiftlik gelirleriyle düzensiz gelirlerin tahsil edilen tutarlarını ve buna karşılık oluşan harcamaları içeren defterleri birleştirerek birinci şubeye vermek üzere başka bir defter düzenlemektedir. Bunun yanında askerî teçhizatı, yıllık umumi muhasebesinin yapılabilmesi için gerekli cetvelleri düzenleyip ilgili şubeye vermek, nizamiye deponun gelir ve harcamalarını kaydetmek, her ay ve yılsonunda icmalini çıkarmak görevlerini yürütebilmek için aşağıdaki hesapları ve yardımcı defterleri kullanmaktadır (Muhyiddin, 1886: 11, 24).

Tablo 5: Muhasebat Dairesi III. Şube Hesapları

1. Nizamiye Hazine Hesabı	4. Sene-i Sabıka Devri Hesabı
2. Bedelat-ı Nakdiye Hesabı	5. Sene-i Atiye Hesabı
3. Muhallefat Hesabı	

Kaynak: Muhyiddin, 1886: 11.

Tablo 6: Muhasebat Dairesi III. Şube Yardımcı Defterleri

1. Levazım Birinci Şubesi İcmal Defteri	5. İstihkâm İcmal Defteri
2. İkinci Şubesi İcmal Defteri	6. İnşaat Defteri
3. Üçüncü Şubesi İcmal Defteri	7. Müteferrika Defteri
4. Dördüncü Şubesi İcmal Defteri	8. Vukuat Defteri

Kaynak: Muhyiddin, 1886:24.

3.2.2.4. Daire-i Askeriye Muhasebat Dairesi IV. Şube Muhasebe Hesapları ve Yardımcı Defterleri

Bu Şube maaş, harcırah ve çeşitli harcamalara ilişkin işlemleri icra etmek, bu işlemler için gerekli defter ve cetvellerin düzenlenmesi ile görevli olup aşağıdaki hesapları ve yardımcı defterleri kullanmaktadır (Muhyiddin, 1886: 11, 24-25):

Tablo 7: Muhasebat Dairesi IV. Şube Hesapları

1. Tahsisat Hesabı	11. Üçüncü Ordu Hesabı
2. Nizamiye Hazinesi Hesabı	12. Dördüncü Ordu Hesabı
3. Havale Hesabı	13. Beşinci Ordu Hesabı
4. Zuhurat Hesabı	14. Altıncı Ordu Hesabı
5. Kar ve Zarar Hesabı	15. Yedinci Ordu Hesabı
6. Maaş Hesabı	16. Girit Fırkası Hesabı
7. Müteferrika Hesabı	17. Trablusgarb Fırka-i Daimesi Hesabı
8. Sipariş Hesabı	18. Fark-ı Muvakkata Hesabı
9. Birinci Ordu Hesabı	19. Sene-i Sabıka Devri Hesabı
10. İkinci Ordu Hesabı	20. Sene-i Atiye Devri Hesabı

Kaynak: Muhyiddin, 1886: 11.

Tablo 8: Muhasebat Dairesi IV. Şube Yardımcı Defterleri

1. Maaş Fihristi	8. Yedinci Ordu Fihristi
2. Birinci Ordu Fihristi	9. Girit Fırka-i Daimesi Fihristi
3. İkinci Ordu Fihristi	10. Trablusgarb Fırka-i Daimesi Fihristi
4. Üçüncü Ordu Fihristi	11. Fark-ı Muvakkata Fihristi
5. Dördüncü Ordu Fihristi	12. Vukuat Defteri
6. Beşinci Ordu Fihristi	13. Düyun Defteri
7. Altıncı Ordu Fihristi	

Kaynak: Muhyiddin, 1886: 24-25.

3.2.2.5. Levazımat-ı Umumiye Dairesi I. Şube Hesapları ve Yardımcı Defterleri

Bu şube; askeriye'nin tayın ve üniforma kullanımı, büyük ölçekli nakliyat masrafı, hastaneler, sanayi alayları ve ordugâh hizmetlerinde görevli memur ve işçilere yönelik işlemleri için aşağıdaki hesapları ve yardımcı defterleri kullanmaktadır (Muhyiddin, 1886: 12, 25):

Tablo 9: Levazımat-ı Umumiye Dairesi I. Şube Hesapları

1. Tahsisat Hesabı	10. Beşinci Ordu Hesabı
2. Nizamiye Hazinesi Hesabı	11. Altıncı Ordu Hesabı
3. Nakliyat-ı Umumiye Hesabı	12. Yedinci Ordu Hesabı
4. Kar ve Zarar Hesabı	13. Girit Fırka-i Daimesi Hesabı
5. Havalât Hesabı	14. Trablus Fırka-i Daimesi Hesabı
6. Birinci Ordu Hesabı	15. Fark-ı Muvakkata Hesabı
7. İkinci Ordu Hesabı	16. Sene-i Sabıka Devri Hesabı
8. Üçüncü Ordu Hesabı	17. Sene-i Atiye Devri Hesabı
9. Dördüncü Ordu Hesabı	

Kaynak: Muhyiddin, 1886: 12.

Tablo 10: Levazımat-ı Umumiye Dairesi I. Şube Yardımcı Defterleri

1. Birinci Ordu Fihristi	9. Trablusgarb Fırka-i Daimesi Fihristi
2. İkinci Ordu Fihristi	10. Fark-ı Muvakkata Fihristi
3. Üçüncü Ordu Fihristi	11. Masarif-i Müsta'cele Fihristi
4. Dördüncü Ordu Fihristi	12. Vukuat Fihristi
5. Beşinci Ordu Fihristi	13. Kontorato Defteri

6. Altıncı Ordu Fihristi	14. Deyn Defteri
7. Yedinci Ordu Fihristi	15. Matlup Defteri
8. Girit Fırka-i Daimesi Fihristi	

Kaynak: Muhyiddin, 1886: 25.

3.2.2.6. Levazımat-ı Umumiye Dairesi II. Şubesi Hesapları ve Yardımcı Defterleri

Bu şube satın alma komisyonunca gerek doğrudan doğruya gerek sözleşme yapılan kişiler vasıtasıyla satın alınacak her tür tayın, yakıt, alet ve edevatın hesaplarını tutup bunlarla ilgili defter ve cetvellerin tetkiki ile ödeme bedelleri için evrak suretlerini yazmaktadır. Bir sene boyunca ordular için gerekli tayın, yakıt, alet ve edevatın bütçesini düzenleyerek muhasebat dairesine vermek, tayın siparişleri işlemlerini yapmak, ekmek (nan-ı aziz) idaresiyle erzak, buğday ve odun ambarlarının hesaplarını tutmak ve *Jurnal* (yevmiye defteri) dâhilinde askerlere verilen katıkların bedeli gibi hususların icrasıyla görevlidir. İlgili şube aşağıdaki hesapları ve yardımcı defterleri kullanmaktadır (Muhyiddin, 1886: 12-13, 25):

Tablo 11: Levazımat-ı Umumiye Dairesi II. Şube Hesapları

1. Tahsisat Hesabı	15. Sebze Komisyonu Hesabı
2. Nizamiye Hazinesi Hesabı	16. Birinci Ordu Hesabı
3. Bütçe Hesabı	17. İkinci Ordu Hesabı
4. Havalât Hesabı	18. Üçüncü Ordu Hesabı
5. Zuhurat Hesabı	19. Dördüncü Ordu Hesabı
6. İcra-yı Tabiiye Hesabı	20. Beşinci Ordu Hesabı
7. Hava Gazı Hesabı	21. Altıncı Ordu Hesabı
8. Tayınat Bedelatı Hesabı	22. Yedinci Ordu Hesabı
9. Nan-ı Aziz İdaresi Hesabı	23. Girit Fırka-i Daimesi Hesabı
10. Tahniyye İdaresi Hesabı	24. Trablus Fırka-i Daimesi Hesabı
11. Lahm Hesabı	25. Fark-ı Muvakkata Hesabı
12. Erzak Ambarı Hesabı	26. Sene-i Sabıka Devri Hesabı
13. Hatab ve Kömür Ambarı Hesabı	27. Sene-i Atiye Devri Hesabı
14. Şeir Hesabı	

Kaynak: Muhyiddin, 1886:12-13.

Tablo 12: Levazımat-ı Umumiye Dairesi II. Şube Yardımcı Defterleri

DEFATİR-i HESABİYE	5. Şeir ve Saman Defteri
1. Nan-ı aziz Defteri	6. Hatab ve Kömür Defteri
2. Tâbe Defteri	7. Sebze Defteri
3. Lahm Defteri	8. Ordu ve Fırkalar Defteri
4. Erzak Defteri	9. Kontorat Defteri
DEFATİR-i AYNİYE	8. Tahniye Defteri
1. Sipariş Defteri	9. Erzak Defteri
2. Hassa Ordusu Defteri	10. Şeir ve Saman Defteri
3. Daire-i Erkan-ı Harbiye Defteri	11. Hatab ve Kömür Defteri
4. Mekâtib ve Hastahane Defteri	12. Vukuat Defteri
5. Tophane Defteri	13. Düyun Defteri
6. Ketebe Defteri	14. Matlup Defteri
7. Nan-ı Aziz İdaresi Defteri	15. Masarif-i Müsta'cele Defteri

Kaynak: Muhyiddin, 1886:25.

3.2.2.7. Levazımat-ı Umumiye Dairesi III. Şube Muhasebe İşlemleri ve Yardımcı Defterleri

Bu şubede hastanelerle bağlantılı gelen tüm evrakın işlemleri ile tüm hasta koşullarının yatak ve diğer tertibatını cins ve adediyle işlem tarihi ve son kullanım tarihini kaydetmek, gelen evrak kayıtlarına göre tetkikini yaparak yeniden verilmesi gereken eşyanın evrakı üzerine gereğini belirtmek, sivil hastanelerde tedavi olacak hastaların askeriye için yapılacak işlemlerini tetkik etmek, hastane olarak kullanılmak üzere kiralanmış han ve hanelerin kira tutarlarını ilgili şubelere havale etmek gibi işlemler gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla bu şubede de defter-i kebir tutulmaktadır (Muhyiddin, 1886: 13). Şubede kullanılan yardımcı defterler aşağıdadır:

Tablo 13: Levazımat-ı Umumiye Dairesi III. Şube Yardımcı Defterleri

DEFATİR-i AYNİYE	2. Tevziat Defteri
1. Miadlı Eşya Defteri	3. Vukuat Defteri

Kaynak: Muhyiddin, 1886: 25

3.2.2.8. Levazımat-ı Umumiye Dairesi IV. Şube Hesapları ve Yardımcı Defterleri

Bu Şubede askerlerin çorap, fes, kundura, çamaşır gibi satın alınacak kk teçhizatı ile setre, yağmurluk, palaska ve çanta gibi büyük teçhizatı ve her tür kontratlar kaydedilmektedir. İlgili eşyanın tutarlarının nizamiye hazinesinden verilmesi için evrak suretlerini yazmak ve bir senede lazım olacak kk ve büyük teçhizatın bütçesini düzenlemek, hesaplarını tutmak ve kullanılacak defter ve cetvelleri tetkik etmek, ilgili eşyanın defterlerini her ay sonunda ve kesin muhasebesini içerecek biçimde her sene sonunda düzenleyerek muhasebat dairesine vermek gibi işlemler gerçekleştirilmektedir. İlgili Şube aşağıdaki hesapları ve yardımcı defterleri kullanmaktadır (Muhyiddin, 1886: 13-14, 26):

Tablo 14: Levazımat-ı Umumiye Dairesi IV. Şube Hesapları

1. Nizamiye Hazinesi Hesabı	7. Kalavrahane Hesabı
2. Havalāt Hesabı	8. Maytab Fabrikası Hesabı
3. Btce Hesabı	9. Fes Fabrikası Hesabı
4. Zuhurat Hesabı	10. Bez Fabrikası Hesabı
5. Elbise Ambarı Hesabı	11. İzmıt Fabrikası Hesabı
6. Yağhane Hesabı	12. Ordular Fabrikası Hesabı

Kaynak: Muhyiddin, 1886: 13-14, 26.

Tablo 15: Levazımat-ı Umumiye Dairesi IV. Şube Yardımcı Defterleri

1. Elbise Ambarı Defteri	9. Ta'viz Defteri
2. Saraçhane ve Yağhane Defteri	10. Düyun Defteri
3. Kahvehane Defteri	11. Matlup Defteri
4. Maytab Fabrikası Defteri	12. Ordu ve Fırkalar Nizamiye Tevziatı Defteri
5. Fes Fabrikası Defteri	13. Redif Tevziatı Defteri
6. İzmıt Fabrikası Defteri	14. Piyade Taburları Miad Defteri
7. Bez Fabrikası Defteri	15. Süvari ve Topçu Alayları
8. Ordular Defteri	Miad Defteri

Kaynak: Muhyiddin, 1886: 26.

3.2.2.9. İstihkām ve İnşaat Dairesi II. Şube Hesapları ve Yardımcı Defterleri

Bu Şube; ordular ile topçu ve istihkām umumi müfettiŐliėi tarafından gelecek defterler üzerine bilumum inşaat ve istihkām masraflarını gösteren yıllık btceler hazırlayarak muhasebe dairesine vermekte, ilgili btce üzerine tahsis olunan harcama tutarı gerçekleŐtikçe birer suret düzenleyerek nizamiye hazinesinden elde etmekte, orduların inşaat masrafları için btceye

eklenen tutarın uygun varlıklardan havale işlemi hususunu muhasebat dairesine tebliğ etmektedir. Şubede ayrıca inşaata dair gelecek tüm evrakın tetkiki, gelir ve gider işlemleri icra edilmektedir. Bu şubede aşağıdaki hesaplar ve yardımcı defterler kullanılmaktadır (Muhyiddin, 1886: 14, 26):

Tablo 16: İstihkâm ve İnşaat Dairesi II. Şube Hesapları

1. Tahsisat Hesabı	11. Birinci Ordu Hesabı
2. Nizamiye Hazinesi Hesabı	12. İkinci Ordu Hesabı
3. Havalât-ı Alelhesab Hesabı	13. Üçüncü Ordu Hesabı
4. Zuhurat Hesabı	14. Dördüncü Ordu Hesabı
5. Varidat Hesabı	15. Beşinci Ordu Hesabı
6. Kar ve Zarar Hesabı	16. Altıncı Ordu Hesabı
7. İnşaat Hesabı	17. Yedinci Ordu Hesabı
8. İstihkâmat Hesabı	18. Girit Fırka-i Daimesi Hesabı
9. Kereste Ambarı Hesabı	19. Trablus Fırka-i Daimesi Hesabı
10. Müteferrika Ambarı Hesabı	20. Fark-ı Muvakkata Hesabı

Kaynak: Muhyiddin, 1886: 14.

Tablo 17: İstihkâm ve İnşaat Dairesi II. Şube Yardımcı Defterleri

DEFATİR-i MUAVERNE	DEFATİR-İ AYNİYE
1. Havalât Fihristi	1. Kereste Ambarı Defteri
2. İnşaat Fihristi	2. Müteferrika Ambarı Defteri
3. İstihkâm Fihristi	3. Masarif-i Müsta'cele Defteri
4. Vukuat Defteri	
5. Düyun Defteri	
6. Matlup Defteri	

Kaynak: Muhyiddin, 1886: 26.

3.2.2.10. Bir Topçu ve Süvari Alayı ile Bir Piyade Taburunda Kullanılan Hesaplar ve Yardımcı Defterler

İdareleri kendilerine bırakılan ve orduların genel ödeneğinden ayrı vilayet ve liva mal sandıklarına havalesi verilmiş olan alay ve taburların tutacağı defter-i kebirde evvela vilayet ve

sancak mal sandığı içinde başkaca hesapların açılması lazımdır. Bununla birlikte doğrudan doğruya ordular tarafından idare olunan ilgili alay ve taburlar tarafından kullanılacak muhasebe hesapları ve yardımcı defterler aşağıdadır (Muhyiddin, 1886: 15- 26):

Tablo 18: Bir Topçu ve Süvari Alayı ile Bir Piyade Taburunda Kullanılan Hesaplar

1. Tahsisat Hesabı	8. Sandık Hesabı
2. Ordu Hazinesi Hesabı	9. Akçe Farkı (Kar ve Zarar) Hesabı
3. Maaş Hesabı	10. Muhallefat Hesabı
4. Müteferrika Hesabı	11. Bedelat-ı Nakdiye Hesabı
5. Harcırah Hesabı	12. Varidat-ı Gayri Mükerrere (Hevâî Varidat) Hesabı
6. Tayınat ve Müteferrikası Hesabı	13. Matlup Senedatı Hesabı
7. Elbise Bedelatı Hesabı	14. Deyn Senedatı Hesabı

Kaynak: Muhyiddin, 1886: 15.

Tablo 19: Bir Topçu ve Süvari Alayı ile Bir Piyade Taburunda Kullanılan Yardımcı Defterleri

1. Künye Defteri	8. Eşya Defteri
2. Vukuat Defteri	9. Sandık Defteri
3. Jurnal Defteri	10. Senedat-ı Mahsusa Defteri
4. Yükleme Defteri	11. Muhallefat Defteri
5. Maaş Müteferrika Harcırah Defteri	12. Maaş Tevziatı Defteri
6. Tabla Defteri	13. Bedel-i Zabitan Defteri
7. Vekilharç Defteri	

Kaynak: Muhyiddin, 1886: 26.

3.2.2.11. Ordu-yu Hümayunlar Levazım Dairesi I. ve II. Şubelerinin Kullandığı Hesaplar

Ordular Levazım Dairesi I. Şube ilgili ordunun maaş ve inşaat işlerine yönelik aşağıdaki hesapları kullanmaktadır (Muhyiddin, 1886: 15):

Tablo 20: Ordu-yu Hümayunlar Levazım Dairesi I. Şube Hesapları

1. Tahsisat Hesabı	10. Kar ve Zarar Hesabı
2. Bütçe Hesabı	11. Emanât Hesabı
3. Bütçe Açığı Hesabı	12. Vilayât Hesabı
4. Varidat-ı Mükerrere Hesabı	13. Havalât Hesabı

5. Nizamiye Hazinesi Hesabı	14. Tahsil Memurları Hesabı
6. Maaş Hesabı	15. Ordu Hazinesi Hesabı
7. Mütferrika Hesabı	16. İnşaat Hesabı
8. Harcırâh Hesabı	17. Hayvanat Hesabı (her topçu ve süvari alaylarına ve beher tabura birer olmak üzere)
9. Sipariş Hesabı	

Kaynak: Muhyiddin, 1886: 15.

İkinci şubede birinci şubenin maaş, harcırâh, inşaat ve emanet hesapları yerine *Tayınat, Elbise Bedelâtı, Nakliyat, Katık Bahası* hesaplarıyla ilgili diğer hesaplar kullanılmaktadır. Üçüncü ve dördüncü şubeler için defter-i kebir bulundurulmaya gerek olmadığı belirtilmiştir (Muhyiddin, 1886: 15). Ordu-yu Hümayunlar Levazım Dairesi I. ve II. şubeleri için ayrıca yardımcı muhasebe defterleri tanımlanmamıştır.

3.3. Fenn-i Usul-i Defterî-i Askerî (1896)'de Askerî Muhasebe

Ahmed Ziya'nın Fenn-i Usul-i Defterî-i Askerî (1896) adlı eseri doğrudan askerî muhasebe konularını ele almasının yanında askerî muhasebe hesaplarını defter kayıtları üzerinden örnek uygulamalarla göstermesi yönünden önemlidir. Eser her bir muhasebe defteri için ayrı fasiküller halinde hazırlanmıştır. 1 Numara ile Müsvedde Defteri, 2 Numarala ile de Yevmiye Defteri üzerinden muhasebe kayıt işlemleri örneklerle sunulmuştur. Defter-i kebir ve diğer muhasebe defterleri ile serinin devam edip etmediği bilinmemekle birlikte devrinin muhasebe anlayışı dikkate alındığında en azından defter-i kebir ile ilgili bir fasikülün daha basılmış olduğu tahmin edilmektedir. Araştırma kapsamında 1896 basım *Yevmiye Defteri* fasikülüne ulaşılmış olup eldeki bu nüshanın son sayfaları kayıptır. Bununla birlikte gerek yevmiye defteri kayıtlarının hesap ve çalışma prensipleri hakkında ayrıntılı bilgiler sunabilmesi, gerekse eserde askerî muhasebe işlemlerinin ay bazlı bölümlendirildiği dikkate alındığında önemli bilgiler sunmaktadır. 1 Mart 1306- 29 Teşrin-i Sani 1306⁸ arasında yapılan yevmiye defteri kayıtlarında hesapların büyük ölçüde tekrarlanması sebebiyle Ahmed Ziya'nın askerî muhasebede kullandığı hesaplar ve işleyiş biçimleri hakkında önemli bir fikre sahip olunabilmektedir.

Fenn-i Usul-i Defterî-i Askerî her ne kadar Miladi 1896 yılında yayınlanmış olsa da yevmiye defteri örneklerinin 1890 yılına ait olması eserin 1896'dan daha önce (1891?) hazırlanmış olabileceğini düşündürmektedir.

Ahmed Ziya (1896) eserine yevmiye defteri ve yevmiye defterine -devrinin anlayışına göre yapılan- kayıt kurallarını vererek başlamıştır. “*Yevmiye defteri Fransız lisanında Jurnal tesmiye edilmiştir*” cümlesi ile başladığı bu eserde Fransızca bir kitabı esas alan Muhyiddin (1886) ve devrinin diğer Türkçe muhasebe kitaplarında görülen kayıt mantığı ile benzerliğinden

⁸ 1 Mart - 29 Teşrin-i Sani 1306 dönemi Miladi takvime göre 13 Mart 1890 - 11 Aralık 1890 tarihlerine denk gelmektedir. Rumi takvimin 1 Mart'ta başladığı dikkate alındığında eserin bu nüshasında 1890 yılının ilk 9 ayına ait yevmiye kayıtlarının verildiği görülmektedir. Kayıp sayfalarda Kanun-u Evvel, Kanun-u Sani ve Şubat 1306 aylarına ait yevmiye kayıtlarının yer aldığı sanılmaktadır.

yola çıkılarak bu eserin de Fransız muhasebe anlayışının etkisinde hazırlandığı belirtilebilir. Bununla birlikte gerek anlatımında yer verilmemesi gerekse örnek yevmiye maddelerinin Türk ordusundaki mali işlemleri yansıtır olmasından dolayı sebebiyle eserin bir çeviri olmadığı düşünülmektedir.

Yevmiye defterinde borçlu ve alacaklı hesapların peş peşe sıralanması⁹, kullanılan hesapların defter-i kebirdeki sıra numaralarının verilmesi, maddeler arası aralık/boşluk bırakılmaması, defter üzerinde kazıntı, silinti ve karalama yapılmaması, hatalı işlemlerin düzeltme kayıtları¹⁰ ile düzeltilmesi gibi temel kayıt kurallarını ele alan Ahmed Ziya (1896), çift yanlı kayıt yönetimine göre yevmiye işlemlerini “*Usul-i Muzaafa Muamelati*” başlığı ile ele almıştır. Yevmiye defteri kayıtları için en önemli hususun borçlu ve alacaklı hesapların tayin edilmesi olduğunu belirten Ahmed Ziya (1896) alan hesabı borçlu veren hesabı alacaklı olarak değerlendirmektedir.

Muhasebe kayıtlarının ilk önce ayrıntılı işlem açıklamasıyla Müsvedde Defteri’ne ardından işlem açıklaması özetlenerek Yevmiye Defteri’ne kaydedilmesi gerektiğini buradan da Defter-i Kebir’e aktarılmasını aşağıdaki örnekle ele almıştır (Ahmed Ziya, 1896):

Rumi 1305 yılı Teşrin-i Evvel ayı 1 146 kuruşluk Süvari Taburu maaşının 1 Mart 1306 senesinde ilgili personele ödenmek üzere askerî birim kasasına (Sandık Hesabı) girmesini esas alan bu muhasebe kaydında sırasıyla müsvedde, yevmiye ve defter-i kebir kayıtları gösterilmiştir. Söz konusu işlemde personel maaşının tahakkuk ettiği Maaş Hesabı 1 146 kuruş alacaklandırılmış, karşılığında askerî birime ulaşan maaş tutarı için Sandık Hesabı 1 146 kuruş borçlandırılmıştır.

Müsvedde Defteri Kaydı

		1 Mart Sene 1306		
			Kuruş	
	5	305 senesinin 178 numarolu Teşrin-i Evvel maaşı Süvari Taburu	1146	
		Bin yüz kırk altı kuruş bilafraz vürud etti		

⁹ 19.yy. Türk muhasebe kitaplarında borçlu ve alacaklı hesaplar yan yana verilip ilk hesap borçlu, ikincisi alacaklı hesabı nitelemektedir. Örneğin *Emtia, Sandığa, 1 500 kuruş* yazılı olan bir yevmiye kaydında 1 500 kuruşluk mal alım işleminde Emtia (Ticari Mallar) Hesabı’nın borçlu Sandık (Kasa) Hesabı’nın alacaklı olduğu gösterilmektedir.

¹⁰ Ahmed Ziya (1896) hatalı muhasebe kaydının düzeltilmesi için *Kontorpart* (ters kayıtlarla düzeltme) ifadesini kullanmaktadır.

Yevmiye Defteri Kaydı

	5	1 Mart Sene 1306	Kuruş	
		Sandık	305 Maaş Hesabına	
		<i>178 numarolu Teşrin-i Evvel maaşı süvari taburu bin yüz kırk altı kuruş bila ifraz vürud etti</i>		1146

Sandık ve Maaş Hesaplarının Defter-i Kebir Kayıtları

1 Matlup	Sandık Hesabı									1 Zimmet
Tarih	Hesab	Madde	Kuruş	Tarih	Hesab	Madde	Kuruş			
				306 Maaş Hesabında 30'dan	2	5	1146			

2 Matlup	Maaş Hesabı									2 Zimmet
Tarih	Hesab	Madde	Kuruş	Tarih	Hesab	Madde	Kuruş			
1 Mart	306 Sandık Hesabından	1	5	1146						

Yukarıdaki örnek kayıtlarda devrin alfabetinin sağdan sola yazılması sebebiyle müsvedde ve yevmiye defterlerinde önce yazılan borçlu hesap defter-i kebirde de önce (sağ sayfada) gösterilmektedir. Defter-i kebir üzerinde hesabın ilk/sağ sayfası zimmet/borç, ikinci/sol sayfası matlup/alacak sayfasını işaret etmektedir.

3.3.1. Fenn-i Usul-i Defterî-i Askerî (1896)'de Kullanılan Hesaplar ve Örnek Yevmiye Kayıtları

Ahmed Ziya (1896) eserinde doğrudan askerî birimlerde kullanılan muhasebe hesapları ve bu hesapların örnek yevmiye defteri kayıtlarını sunmuştur. Çalışmada esas alınan nüshada bir yıllık örnek yevmiye kayıtlarının son 3 aylık kısmının kayıp olması önemli bir kısıt doğurmaktadır. Bununla birlikte 9 aylık muhasebe kayıtlarında hemen her hesap aylık bazda kendini tekrar etmiştir. Söz konusu hesapların –en azından önemli bir kısmının- kayıp olan 3 aylık işlemlerde de tekraren kullanıldığı tahmin edilebilecektir. Ahmed Ziya'nın mevcut nüshada kullandığı askerî muhasebe hesapları aşağıda listelenmiştir (Ahmed Ziya, 1896):

Tablo 21: Fenn-i Usul-i Defterî-i Askerî (1896)'de Askerî Muhasebe Hesapları

1. Sandık Hesabı	10. Emanet Hesabı
2. Sene-i Sabık Hesabı	11. Satıcı Dükkanı Hesabı
3. Senedat-ı Tediye Hesabı	12. Hevâî Varidat Hesabı
4. Maaşat Suretleri Hesabı	13. Debboy-u Askerî Hesabı
5. Müteferrika Suretleri Hesabı ¹¹	14. Tekaüd Sandığı Hesabı
6. Sarf Memuru Hesabı	15. Tayınat Hesabı
7. Tahsisat Hesabı	16. Sene-i Sabık Maaş Suretleri Hesabı
8. Eytam Sandığı Hesabı	17. Sene-i Sabık Müteferrika
9. Tevziat Hesabı	Suretleri Hesabı

Kaynak: Ahmed Ziya, 1896.

Ahmed Ziya'nın Tablo 21'de özetlenen askerî muhasebe hesapları arasında *Sarf Memuru*, *Eytam Sandığı*¹², *Satıcı Dükkanı*, *Debboy-u Askerî* ve *Tekaüd Sandığı*¹³ hesapları dışında kalan 12 hesabın Muhyiddin (1886) tarafından da kullanıldığı görülmektedir. Bu yönüyle Muhyiddin'in kayıt biçimlerini sunmadığı bu hesapların Ahmed Ziya'nın eserinde yevmiye defteri kayıtları ve işleyiş biçimleri ile değerlendirilebilmesi imkânı doğmaktadır.

Ahmed Ziya (1896) askerî muhasebe yevmiye defteri kayıtlarının “*Dersaadet Usulü*”ne göre düzenlendiğini belirtmiştir. Bu usule göre borçlu ve alacaklı hesapların hemen yanında defter-i kebirde ilgili hesapların sayfa numaraları da verilmekte, aylık/dönemlik toplam tutarlar

¹¹ Ahmed Ziya (1896) tarafından *Maaşat Suretleri Hesabı – Maaş, Müteferrika Suretleri Hesabı – Müteferrika* şeklinde kısaltılarak da kullanılmıştır.

¹² *Eytam Sandığı*: Yetim çocuklar için oluşturulmuş bir tür fon olup bu fonda biriken paraların işletilmesi yoluyla elde edilen gelirler yetimlerin ihtiyaçlarına sarf edilmiştir. Anaparanın korunması yoluyla bu hizmetin devamlı kılınması amaçlanmıştır. Eytam sandıkları muhasebe tarihi için de önemli bir inceleme alanıdır. Zira bu sandıklarda yevmiye, idâne, müfredat gibi muhasebe defterlerinin tutulduğu bilinmektedir. Eytam Sandığı uygulaması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Özcan, Tahsin (2006), Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytam Sandıkları, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 14, ss.103-121.

¹³ *Askerî Tekaüd Sandığı*: 1866 yılında askerî personelin emekliliği (geçmiş tekaüt uygulamalarından farklı olarak kendileri veya geride bıraktıkları yakınlarının düzenli olarak maaş alacakları emeklilik yapısı) için kurulan bu sandık Türkiye'nin ilk resmi sosyal güvenlik kurumu olarak nitelendirilmektedir (Güvercin, 2004: 91).

için *İcmal* sütunu açılmış bulunmaktadır. Bu doğrultuda aşağıda bazı muhasebe işlemlerine ilişkin örnek yevmiye defteri kayıtları işlem açıklamaları ile birlikte sunulmuştur (Ahmed Ziya, 1896: 2-17):

i.) Maaş Tahakkuk İşlemleri:

i.1.)25 816,5 kuruşluk maaş tahsisatının Maaş Suretleri Hesabına borç, Tahsisat Hesabına alacak kaydı (Ahmed Ziya, 1896: 2):

Madde		Defter-i Kebirde		KURUŞ	Para	İCMAL	
		Matlup Sahifesi	Zimmet Sahifesi				
8	_____ 31 MART _____						
	Maaş Sureti Tahsisat Hesabına	12	4	25 816	20		
	<i>Taburun306 senesi Mart maaşları olan yirmi beş bin sekiz yüz on altı buçuk kuruşu havi 817 numarolu suret alındı</i>						

i.2.)25 816,5 kuruşluk maaş ödeme belgesinin ilgili askerî birime ulaşması durumunda Maaş Suretleri Hesabı'nın alacaklandırılarak kapatılması ve Sandık Hesabı'nın borçlandırılması (Ahmed Ziya, 1896: 3):

Madde		Defter-i Kebirde		KURUŞ	Para	İCMAL	
		Matlup Sahifesi	Zimmet Sahifesi				
10	_____ 17 NİSAN _____						
	Sandık Maaş Suretlerine	4	1	25 816	20		
	<i>817 numarolu 306 Mart maaşı sureti muhteviyatı olan yirmi beş bin sekiz yüz on altı kuruş vürud etti</i>						

i.3.) Maaş tutarından 1 915 kuruşun yetim çocukların ihtiyaçları için oluşturulmuş yetimler sandığına alınması için Eytam Sandığı Hesabı'nın borç, Sandık Hesabı'nın alacak kaydı (Ahmed Ziya, 1896: 3):

Madde	Defter-i Kebirde	KURUŞ	Para	İCMAL	
				Matlup Sahifesi	Zimmet Sahifesi
11	18 NİSAN				
Eytam Sandığı	Sandığa				
306 senesi Mart maaşatının Eytam sandığı aidatı olan bin dokuz yüz on beş kuruş yüzde beş hesabati sandığa verildi		1	6	1915	

i.4.) Yetimler sandığına 1915 kuruş kesildikten sonra kalan 23 901,5 kuruşun askeri personele dağıtılması için Tevziat Hesabı'na borç, Sandık Hesabı'na alacak kaydı (Ahmed Ziya, 1896:3):

Madde	Defter-i Kebirde	KURUŞ	Para	İCMAL	
				Matlup Sahifesi	Zimmet Sahifesi
11	18 NİSAN				
Tevziat Hesabı	Sandığa				
306 senesi Mart maaşı yirmi üç bin dokuz yüz bir buçuk kuruş tevfiikan ita olundu		1	7	23 901	20

ii.) Emanet Para İşlemleri:

Hastanede vefat eden dördüncü bölükten İzmirli Mustafa'nın alamadığı geçmiş maaşı ile birlikte geriye bıraktığı toplam 1027 kuruşun emaneten askerî birim kasasına konulmasına dair Sandık Hesabı'na borç, Emanet Hesabı'na alacak kaydı (Ahmed Ziya, 1896: 4):

Madde	Defter-i Kebirde	KURUŞ	Para	İCMAL	
				Matlup Sahifesi	Zimmet Sahifesi
14	24 NİSAN				
	Sandık Emanet Hesabına				
	<i>Hastahanedede vefat eden dördüncü bölükten İzmirli Mustafanın muhalefatıdır. Güzeşte maaşı vürud etti</i>				
	<i>Metelik Mecidi Lira</i>				
	2 14 7 1008				
	Maaşı 19				
	1027	1027			

Emanet alınan para geri verildiğinde hesaplar ters çalıştırılarak işlem kapatılmaktadır.

Vefat eden askerlere ait olup emaneten askerî birim kasasında duran 1 110,5 kuruşun askerî depoya nakli için Debboy-u Askerî Hesabı'na borç, Sandık Hesabı'na alacak kaydı (Ahmed Ziya, 1896: 7):

Madde	Defter-i Kebirde	KURUŞ	Para	İCMAL	
				Matlup Sahifesi	Zimmet Sahifesi
26	31 MAYIS				
	Debboy-u Askerî Sandığı				
	<i>306 Martından Mayıs nihayetine değin vefatı vuku bulan İzmirli Mustafa ve Halepli Alinin muhalefatları daire-i askeriye debboyuna verildi</i>				
	1	1 110	20		

iii.) Mülkiyeti askeriyeğe ait olup kiraya verilmiş gayrimenkullerden elde edilen kiralardan (Ahmed Ziya, 1896: 7):

Elde edilen kira geliri için Sandık Hesabı'na borç, Satıcı Dükkanı'na alacak kaydı:

Madde	Defter-i Kebirde	KURUŞ	Para	İCMAL	
				Matlup Sahifesi	Zimmet Sahifesi
27	3 HAZİRAN				
	Sandık				
	Satıcı Dükkanı				
	<i>Müste'cir Yorgiden 306 Mayıs icarı tahsil olundu</i>				
	8				
				1	
		620			

Satıcı Dükkanı Hesabı henüz tahsil edilmemiş kira gelirlerinin borç tarafına yazıldığı bir hesap olup karşılığında Hevaî Varidat Hesabı (düzenli/düzensiz gelirler) alacaklanır. Kira geliri tahsil edildiğinde Satıcı Dükkanı hesabı alacaklanırken Sandık Hesabı borçlanmaktadır.

iv.) Emeklilik aidatı kesintisi (Ahmed Ziya, 1896: 8):

Askerî personelin Nisan 1306 maaşından yapılan 1 800 kuruş emeklilik kesintisi sebebiyle Tekaiüd Sandığı Hesabı'na borç, Sandık Hesabı'na alacak kaydı

Madde	Defter-i Kebirde	KURUŞ	Para	İCMAL	
				Matlup Sahifesi	Zimmet Sahifesi
30	8 HAZİRAN				
	Tekaiüd Sandığı				
	Sandığa				
	<i>306 Nisan maaşından tekaiüd sandığı aidatı olan bin sekiz yüz kuruş verildi</i>				
	1				
				6	
		1 800			

v.) Düzenli olmayan gelirlere (varidat-ı gayri mükerrere/hevaî varidat) karşılık ilgili kişiden senet alma işlemi (Ahmed Ziya, 1896: 11):

Vekilharç olarak görev yapan Mülazım Celil'in askerî birime olan 95 kuruşluk borcuna karşılık kendisinden senet alınması işleminde Senedat-ı Tediye Hesabı'na borç, Hevaî Varidat Hesabı'na alacak kaydı:

Madde		Defter-i Kebirde		KURUŞ	Para	İCMAL	
		Matlup Sahifesi	Zimmet Sahifesi				
49	31 AĞUSTOS						
	Senedat-ı Tediye	13	11	95			
	Hevaî Varidata						
	<i>Mülazım Celil vekilharçlıktan dolayı doksan beş kuruş deyni zuhur etti. Deyni hakkında yerinden sened alındı</i>						

Mülazım Celil'den alınan senedin borç tarafında izlendiği Senedat-ı Tediye Hesabı ilgili tutar personelden tahsil edildiğinde alacaklanarak kapatılmaktadır. Yukarıdaki işlemde yer alan Hevaî Varidat Hesabı, olağandışı satış gelirleri, kira geliri tahakkuku gibi işlemlerde de kullanılmaktadır.

vi.) Muhtelif masrafların (müteferrika) ödenekten karşılanmak üzere kaydedilmesi (Ahmed Ziya, 1896):

Temmuz 1306 ayına ait 997,5 kuruşluk muhtelif askerî masrafların askerî ödenekten karşılanması amacıyla Müteferrika Hesabı'na borç Tahsisat Hesabı'na alacak kaydı:

Madde		Defter-i Kebirde		KURUŞ	Para	İCMAL	
		Matlup Sahifesi	Zimmet Sahifesi				
45	21 AĞUSTOS						
	Müteferrika	12	5	997	20		
	Tahsisat Hesabına						
	<i>306 senesi Temmuz müteferrikası olan dokuz yüz doksan yedi kuruşu havi 1161 numarolu suret alındı</i>						

vii.)Askerin 6 aylık tayın bedeline yönelik tahsis kaydı (Ahmed Ziya, 1896: 13):
Yüksek rütbeli subay (umera), subay (zabitan) ve diğer askerî personelin (efrad) Mart-Ağustos 1306 arası 6 aylık 373 891 kuruşluk tayın bedellerine ilişkin ilmühaberinin alınışı ve ilgili bedelin tahsis edilmesi için Tayinat Hesabı'na borç, Tahsisat Hesabı'na alacak kaydı:

Madde		Defter-i Kebirde		KURUŞ	Para	İCMAL
		Matlup Sahifesi	Zimmet Sahifesi			
55	19 EYLÜL					
	Tayinat					
	Tahsisata					
	<i>Umura ve zabitan ile efrad-ı şahanenin 306 senesi Martından Ağustos nihayetine değin müstehak oldukları tayinat ilmühaberleri alındı</i>	12	13			
	<i>Numerosu</i>					
	<i>Mart</i> 68 63 845					
	<i>Nisan</i> 103 62 103					
	<i>Mayıs</i> 124 64 918					
	<i>Haziran</i> 131 59 108					
	<i>Temmuz</i> 145 61 913					
	<i>Ağustos</i> 146 62 004					
	373 891			373 891		

Ahmed Ziya'nın çeşitli işlemler için kullandığı bir *Sene-i Sabık* (önceki yıl) Hesabı bulunmaktadır. Önceki yıldan oluşan alacaklar veya henüz ödenmemiş maaşlar, henüz ödenmemiş çeşitli masraflar için Sene-i Sabık Hesabı alacaklanarak ilgili hesap (Senedat-ı Tediye, Maaşat Suretleri, Müteferrika Suretleri) borçlandırılmaktadır. Önceki yıla ait ödemeler gerçekleştiğinde ise Sene-i Sabık Hesabı borçlanmakta Sandık Hesabı alacaklanmaktadır.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada incelenen Muhyiddin'in İlaveli Usul-i Defterî-i Cedid (1886) adlı eseri Türk ordusunda çift yanlı kayıt yöntemine göre muhasebe hesaplarının açılması ve muhasebe defterlerinin kullanılması ile ilgili askerî okullarda verilen muhasebe eğitiminin ilk örneklerinden birini teşkil etmektedir. Bu eserde ticari muhasebe işlemlerinin arasında askerî muhasebe hesapları da anlatılmış ancak temelde Fransızca bir kitap tercümesine göre

düzenlenmiş olan eserin konuları arasında askerî muhasebe bilgileri kısmen kopuk ve kapalı kalmıştır. Bununla birlikte ilgili eser sayesinde Türk ordusunda 19.yy'ın son çeyreğinde çift yanlı kayıt yöntemine göre düzenlenen askerî muhasebe hesapları hakkında önemli bilgilere ulaşılmış olmaktadır. Ek olarak yevmiye ve defter-i kebir dışında Türk ordusunda muhasebat, levazım, istihkâm, inşaat daireleri ve bu dairelerin şubelerinde, topçu ve süvari alayları ile piyade taburlarında kullanılan veya kullanılması önerilen yardımcı muhasebe defterleri de yine bu eser aracılığıyla listelenebilmiş olmaktadır.

Ahmed Ziya'nın Fenn-i Usul-i Defterî-i Askerî (1896) adlı eseri hem doğrudan askerî muhasebe eğitimi için hazırlanmış olması hem de bir dönemlik askerî muhasebe/yevmiye kayıt örnekleri sunması açısından oldukça önemlidir. Eserde önerilen hesapların büyük bir kısmı Muhyiddin'in eserinde de yer almakta olup Muhyiddin bu hesaplara yeterli düzeyde kayıt örneği sunamamıştır. Bu yönüyle Ahmed Ziya(1896), Muhyiddin'i (1886) tamamlayan bir eser vücuda getirmiş olmaktadır. Başka bir bakış açısıyla 1886 yılında ticari muhasebe konularının arasında bir bölüm olarak sunulan askerî muhasebe eğitimi 1896 yılında bağımsız bir alan olarak askerî muhasebe/defter tutma bilim dalına (fenn-i usul-i defterî-i askerî) dönüşmüştür.

Ahmed Ziya (1896) askerî muhasebe işlemlerini örnek yevmiye defteri kayıtları ile birlikte sunarak gerek hesapların çalışma prensiplerinin kolaylıkla yorumlanabilmesini gerekse ilgili dönemde Türk ordusunda önemli sayıda mali nitelikli işlemin boyutunun görülebilmesini sağlamaktadır. Askerin aylık maaşları, maaşlarından yapılan emeklilik kesintisi ve Türkiye'nin ilk resmi sosyal güvenlik kurumu olarak tanımlanan Askerî Tekaüd Sandığı, görevi başında vefat eden/şehit düşen askerlerin çocuklarının ihtiyaçları için oluşturulmuş bir tür sosyal güvenlik sistemi olan Eytam (yetimler) Sandığı, askere verilen aylık tayın bedelleri, vefat eden askerlerin parasal emanetlerinin saklanması gibi bir dizi askerî işlem sadece muhasebe kayıtları ile değil nitelikleri ile de gözler önüne konulmuş olmaktadır.

Askerî muhasebe uygulamalarının ve askerî muhasebe eğitiminin modernleşme süreci kapsamlı çalışmalara henüz konu olamamıştır. Bu açıdan çalışma çift yanlı kayıt yöntemini esas alan askerî muhasebe eğitiminin 19.yy.'ın son çeyreğindeki öncül örneklerini değerlendirerek alanına bir katkı sunma çabasıdır. Askerî muhasebe eğitiminin modernleşme süreci, takip eden çalışmalarda yeni kaynakların bulunması ve ilgili döneme ait askerî birimlerin muhasebe kayıtlarının incelenmesi suretiyle daha geniş tahlil edilebilecektir.

KAYNAKLAR

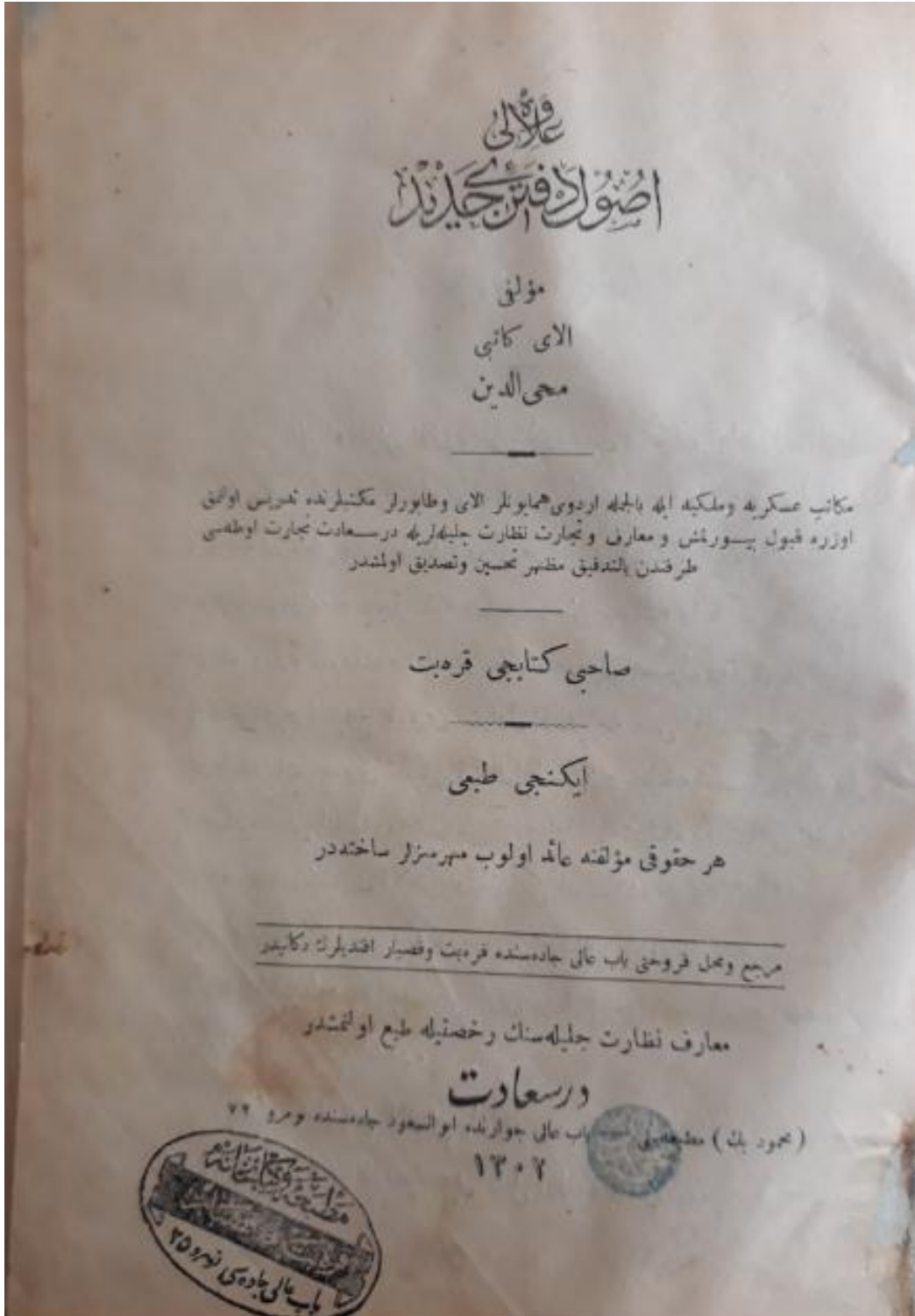
Ahmed Ziya (1896), *Numero 2 Fenn-i Usul-i Defterî-i Askerî'den Yevmiye Defteri*, A. Asaduryan Şirket-i Mürettebiye Matbaası, İstanbul.

Çabuk, Adem ve Saygılı, Arıkan Tarık (2013), Osmanlı İmparatorluğu'nda XIX. Yüzyılın Ortalarında Devlet Muhasebesinde Merdiven Yönteminden Çift Yanlı Kayıt Yöntemine Geçiş, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4, ss. 168-196.

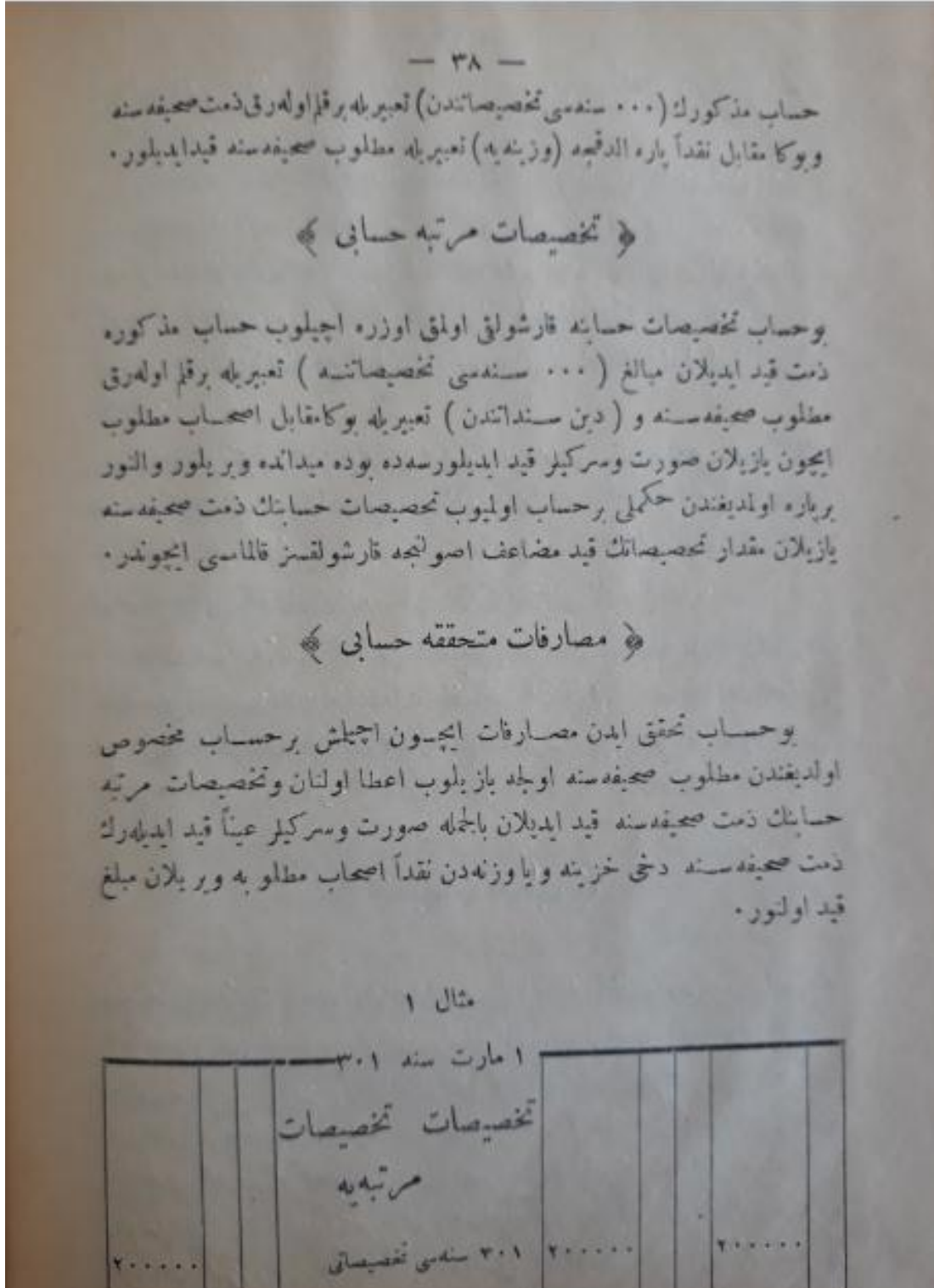
- Ergün, Mustafa ve Duman, Tayyip (1996), 19. yy.da Osmanlı Askeri Okullarının Ders Programları ve Ders Kitapları, *Yeni Türkiye*, Eğitim Özel Sayısı, 2/7, ss. 494-511.
- Eser, Gülşah (2012), Türkiye’de Modern Bilimlerin Eğitiminde Mekteb-i Harbiye Örneği, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, XIII/2, ss. 99-114.
- Güvemli, Oktay (2016), Türk Muhasebe Düşüncesinde Tanzimat (1839) ile Başlayan Büyük Değişim, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 10, ss.5-12.
- Güvercin, Cemal Hüseyin (2004), Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi, *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 57/2, ss.89-95.
- Hasan Tahsin (1895-a), *Tedrisat-ı Rüşdiye Kütüphanesinden (Dokuzuncusu) Usul-i Defteri*, Kitapçı Kasbar, İstanbul.
- Hasan Tahsin (1895-b), *Tedrisat-ı İdadiye Kütüphanesinden (Yirmi ikincisi) Yeni Usul-i Defteri*, Kitapçı Kasbar, İstanbul.
- Kazıcı, Ziya (1989), “Alay” maddesi s.347-348, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2. cilt, <https://islamansiklopedisi.org.tr/alay--osmanli>.
- Muhyiddin (1886), *İlaveli Usul-i Defteri-i Cedid*, 2. Baskı, Mahmud Bey Matbaası, Kitapçı Karabet, İstanbul.
- Özcan, Tahsin (2006), Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14, ss.103-121.
- Yazan, Ömer (2018), İdadilerde Muhasebe Eğitimi: Hasan Tahsin’in Yeni Usul-i Defteri (1895) Örneği, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15, ss.67-97.
- Yazan, Ömer (2019), Çift Yanlı Kayıt Sistemini Esas Alan Öncül Bir Eser: Muğni’l Küttab (1869)’ın Muhasebe Anlayışı ve Saadetname (1306) Vurgusu, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16, ss. 41-61.

EKLER

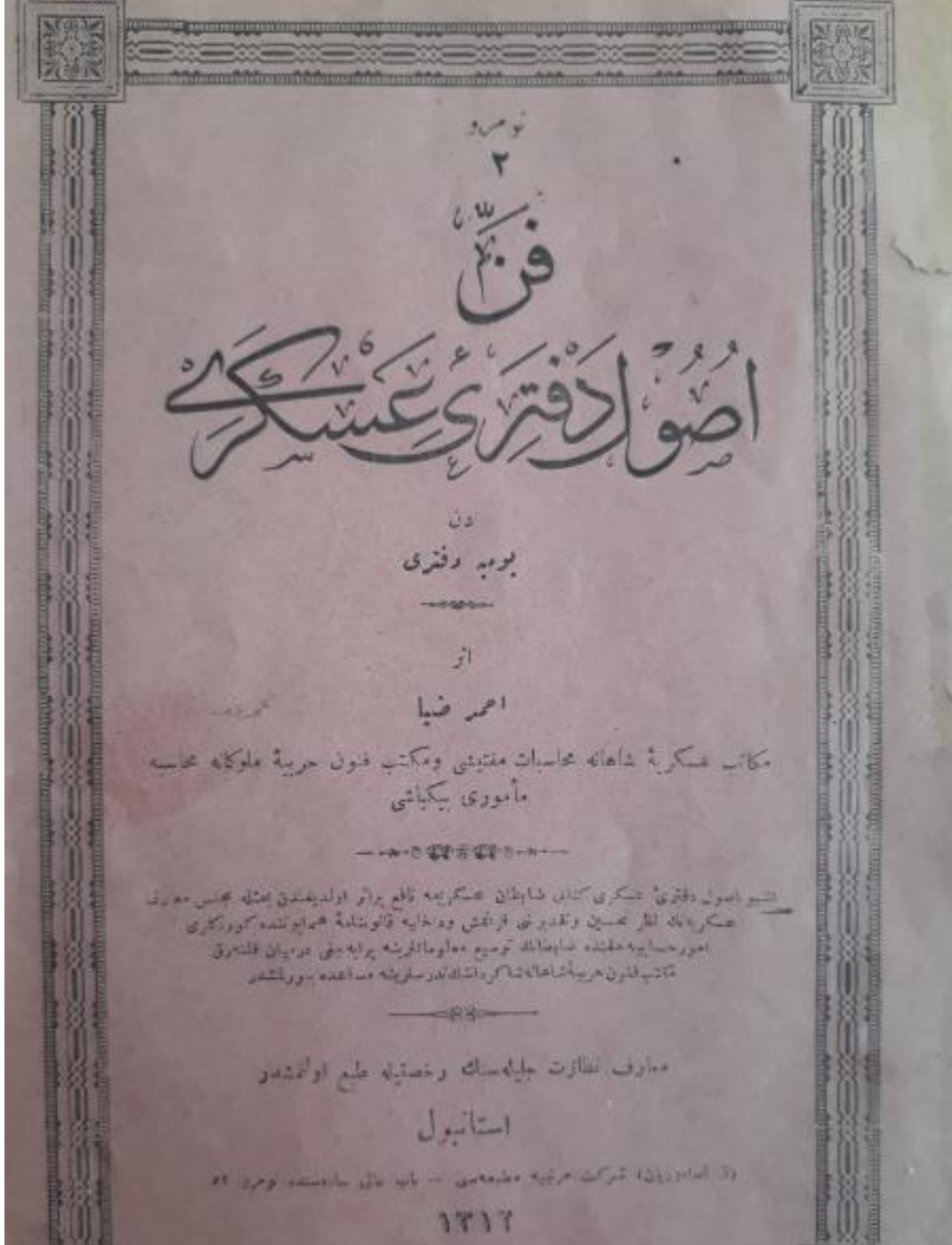
Ek-1.a. Muhyiddin'in İlaveli Usul-i Defter-i Cedid (1886) adlı eserinin kapak sayfası

Ek-1.b. İlaveli Usul-i Defterî-i Cedid (1886) adlı eserde bazı hesap tanımlamaları ve kayıt örneği

EK-2.a. Ahmed Ziya'nın Fenn-i Usul-i Defteri-i Askerî (1896) adlı eserinin kapak sayfası

EK-2.b. Fenn-i Usul-i Defterî-i Askerî (1896)'den örnek yevmiye defteri kayıtları

ماده	تفصیل	مبلغ	دریا	غروش	اجمال
۵	نقل اولیاده ۱ مارت			۱۱۶۰۵۴۲۰	
	صندوق سنه سابق ماش صورتلرینه ۳۰۵ سنه ۱۷۸ نومردلو تشریح اول معاصه صورتلرینه بیک بوز بکرمی التي غروسه وردو ایشری	۴ ۱		۱۱۴۶	
۶	۱۸ کذا				
	صندوق سنه سابق حسابی ۳۰۵ سنه متفرقه نامده اولده دپوز محسوبا طغوز بوز بکرمی غروسه ویرلری	۱ ۶		۹۲۰۲۰	
۷	۰ کذا				
	صندوق سنه سابق متفرقه صورتلرینه اوجیوز بیه سنه ۱۱۹ نومردلو صورتنک مختوباتی اولده بیک اولده سنه بیه غروسه الندی	۵ ۱		۱۰۱۸۲۰	
۷	۰ کذا				
	صندوق صرف باوردی طابورک صرف ماوردی قول اغاسی صورتی ایشری ایکیبیک غروسه ویرلری	۱ ۱۵		۲۰۰۰	
۸	۳۱ کذا				
	ماش صورتی تخصیصات حسابیه طابورک ۳۰۶ سنه مارت معاشلری اولده بکرمی بشپیک سنه بوز اولده التي بیه غروش حادی ۸۱۷ نومردلو صورت الندی	۱۲ ۴		۲۵۸۱۶۲۰	
	نقل اولندی			۱۴۶۹۵۶	

OSMANLI DEVLETİ'NDE MENKUL KIYMET İŞLEMLERİ

Doç. Dr. Nevzat Tetik¹

Dr. Öğr. Üyesi Ersin Kanat²

ÖZ

Günümüzde teknoloji ve iletişim araçlarının gelişmesiyle sermaye hareketleri ve menkul kıymetlerle ilgili işlemler kolay, etkili ve daha yoğun şekilde gerçekleşmektedir. Finansal piyasaların küreselleşmesi, ülkeler açısından menkul kıymet borsalarının önemini arttırmıştır. Bu çalışmada, ülkemiz için de büyük önem taşıyan menkul kıymet borsasının gelişim sürecini göz önüne serebilmek amacıyla, Osmanlı devleti dönemindeki menkul kıymet işlemleri araştırılmaktadır. Osmanlı döneminde menkul kıymetlerle ilgili alım ve satım işlemlerinin kesin olarak ne zaman başladığıyla ilgili net bir şey söylemek mümkün değildir. Fakat Galata ve çevresindeki tüccar, sarraf ve bankerler tarafından bu tür ve benzeri işlemlerin yapıldığı bilinmektedir. Dünya'daki gelişimine bakıldığı zaman, Avrupa'da borsa faaliyetleri Osmanlı'ya göre daha erken başlamıştır. Fakat Avrupa'daki borsaların da gelişimi 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bunun en büyük sebeplerinden bir tanesi ise sanayileşme ve şirketleşmedir. Ayrıca, bu dönemde deniz aşırı ticaretin ve yatırımlarında arttığı görülmektedir. Buna paralel olarak, tezgâh üstü de olsa Osmanlıdaki borsa faaliyetleri de yine 19. yüzyılda artmaya başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Menkul Kıymet, Borsa

Jel Kodu: B26, H54, R53

THE SECURITY PROCEDURES IN THE OTTOMAN STATE

ABSTRACT

Today, with the development of technology and communication tools, transactions in capital movements and securities are realized more easily, effectively and intensively. The globalization of financial markets has increased the importance of stock markets in terms of countries. In this study, securities transactions in the Ottoman period are being investigated in order to consider the development process of the securities market, which is also important for our country. There were no clear findings about when the purchase and sale of securities were started During the Ottoman period. However, it is

¹ İnönü Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü, ntetik44@hotmail.com

² Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, UBYO, ersinkanat@beun.edu.tr

known that such and similar operations have been done by merchants, sarrafs and the bankers in and around Galata. When we look at the development in the world, stock market activities in Europe started earlier than in the Ottoman Empire. However, the development of the stock markets in Europe took place in the 19th century. Industrialization and corporatization are the biggest reasons of this situation. In addition, it is observed that overseas trade and investments increased during this period. at the same time, the stock market activities in the Ottoman Empire have started to increase again in the 19th century.

Keywords: Ottoman, Securities, Stock Exchange

Jel Code: B26, H54, R53

1. GİRİŞ

Dünyada ülkeler, şirketler ve bireyler için finansal piyasaların öneminin gün geçtikçe daha fazla arttığı bilinmektedir. Ancak geçmişe bakıldığında, borsanın tarihinin çok yeni olmadığını görebiliriz. Özellikle 19.yüzyılda borsa faaliyetlerinin Osmanlıda gelişmeye başladığı söylenebilir. Genel olarak dünya tarihi incelenecek olursa; bu tür faaliyetlerin daha da eskilere dayandığı görülmektedir.

Konu Osmanlı Devleti açısından ele alındığında, 17.yüzyılın ortalarından sonra Osmanlı Devletinin sürekli mali sıkıntılarla boğuştuğu görülmektedir. Bu mali sıkıntılar nedeniyle devlet, vergileri arttırmıştır ve gelirlerini belli bir bedel karşılığında devrederek (iltizam yoluyla) nakit ihtiyacını giderme çabasına girmiştir. Buna benzer çeşitli uygulamalar yapılmasına rağmen bütçedeki açık gün geçtikçe kapanmamakla birlikte önemli tutarlarda büyüme kaydetmiştir (Gökbunar, Gökbunar ve Uğur, 2010: 78).

Avrupa ülkeleri mali sıkıntıdan kurtulmak için Osmanlı Devleti'nin dışarıdan fon sağlamasını arzuluyorlardı ve yüksek faiz oranından kazanç elde etmeyi umuyorlardı. Bu istekleri zaman içerisinde gerçekleşmiş ve Osmanlı Devleti zaman içerisinde Avrupa'dan vadeli borçlar almaya başlamıştır. İlerleyen zamanlarda, devletin borçlanma araçları İstanbul'daki sarraf ve bankerler aracılığıyla alınıp satılır hale gelmiş ve Avrupa borsalarında da işlem görmeye başlamıştır.

İstanbul'da söz konusu faaliyetleri ilk olarak Galata ve çevresindeki sarraf ve bankerlerin yürüttüğü düşünülmektedir. Bu işlemleri yürütenlere de Galata bankerleri denilmektedir. Galata bankerlerinin mali gücünün 19. Yüzyılda zirveye ulaştığı ve buna paralel olarak Osmanlı Devleti'nin de borçlanma ihtiyacının ilgili dönemde daha fazla arttığı bilinmektedir (Pamuk, 1999: 221).

Bu dönemlerde yapılan işlemler o dönemlerde tezgâh üstü piyasa şeklinde yürütülmekteydi. Başka bir ifadeyle, tüm işlemler herhangi bir düzenleme, aracı kurum veya işlemlerin yapıldığı resmi bir borsa olmaksızın yürütülüyordu. Her ne kadar resmi ve denetlenen bir borsa olmasa da, yapılan işlemler sebebi ile galata bankerlerinin faaliyetleri Galata Borsa'sı olarak adlandırılmaktadır.

İlk olarak, Galata Bankerleri arasında yapılan işlemlerle başlayan Galata Borsası, zaman içerisinde daha organize bir şekil almaya başlamıştır. Kısa süre sonra bu işlemlerin sağlıklı bir şekilde resmi ve denetlenebilir olabilmesi amacıyla, “Dersaadet ve Tahvilat Borsası” kurulmuştur. Bu sayede, başta borçlanma tahvilleri olmak üzere, menkul kıymet alım ve satım işlemleri piyasası hız kazanmıştır. Belirli bir dönem bu isimle faaliyet gösteren borsa daha sonra “Esham ve Tahvilat borsası” ismini almıştır. Bahsi geçen faaliyetler Cumhuriyet dönemine kadar bu borsada yapılmıştır.

Osmanlı Devleti’nde söz konusu borsa faaliyetlerinin sadece basit işlemlerden oluşmadığını, aynı zamanda çok farklı işlemlerin de gerçekleştiğinin bilinmesinde fayda vardır. Bu işlemler içerisinde; opsiyon işlemleri, repo, kamu borçlanma senetleri, türev ürünler ve çeşitli kaldıraçlı ürünler sayılabilir (Törüner, 2012).

Tüm bu işlemlere ait daha detaylı bilgilere ulaşılabilmesi ve dönemle ilgili yorumların sağlıklı ve tutarlı yapılabilmesi amacıyla, çalışma beş ana bölüme ayrılmıştır. İlk bölüm konu hakkında genel bir bilgilendirme yapılan giriş bölümüdür. İkinci bölüm, Osmanlı Devleti’ndeki bilinen ilk menkul kıymet işlemlerinin gerçekleştiği Galata Borsası’nın anlatıldığı bölümdür. Üçüncü bölümde ise devletin kısmen de olsa kontrol altına aldığı ilk borsa olan Dersaadet Tahvilat Borsası anlatılmaktadır. Dördüncü bölümde, Cumhuriyet dönemindeki İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’na kadar faaliyet gösteren Esham ve Tahvilat Borsası’nın gelişimi süreci açıklanmıştır. Son olarak, sonuç kısmı ise yorumların ve değerlendirmelerin yapıldığı bölümdür.

2. GALATA BORSASI

Avrupa’daki sanayi devrimi, ticaretin gelişmesine sebep olmuştur, ancak Osmanlı devleti bu değişime hızlı bir şekilde ayak uyduramamıştır. Bu devrimi hızla tamamlayan ülkelerde sanayileşme ile birlikte ticaret ve şirketleşmenin de geliştiği bilinmektedir. İlerleyen süreçlerde, bu ülkelerde borsa faaliyetleri de hız kazanmıştır. Osmanlı Devleti’nde de borsa faaliyetlerinin yürütülmesini gerekli hale getiren etkenlerden bir tanesi, Avrupa ülkelerinde meydana gelen söz konusu değişim ve gelişimdir. Bir diğer önemli etken ise, Kırım Savaşı sonrası dış piyasalardan alınan borçlara ait tahvillerin Avrupa borsalarında kota edilmesidir. (Beşirli, 2009: 190).

Galata ve çevresinde yürütülen tüm işlemlerin tezgâh üstü gerçekleştirildiği bilinmektedir. Dolayısıyla herhangi bir yasal düzenleme ve denetleme bulunmuyordu. Galata borsası ilk olarak Galata çevresinde bulunan azınlıklar tarafından kurulmuştur. Kuruluşunda basit şekilde yürütülen işlemler zamanla tüccarların ve bankerlerin yurt içi ve yurt dışı bağlantıları sayesinde farklı bir boyut almaya başlamıştır.

Galata çevresinde bulunan bu azınlıklar; ağırlıklı olarak tüccar ve bankerlerden oluşuyordu. Bu azınlık grubu diğer tüccarlardan ayıran en büyük özellik, Tanzimat Fermanı sonrası konsolosluklar ve bürokratlar ile iletişim kurarak bazı imtiyazlara ve artan bir şekilde sermaye birikimlerine sahip olmalarıdır. Galata çevresindeki bu grup diplomatik güce ve çevreye sahip olduğu kadar, girişimci ve eğitilmiş bireylere de sahip bulunmaktaydı (Özgün, 2018: 687).

Galata Borsası'nın kuruluşunu 1836 yılına kadar geriye götüren bazı kaynaklar mevcuttur. Bu borsanın ilk kuruluş faaliyetinde bulunan kişinin Antoine Ducci olduğu ve ayrıca Ducci'nin kuruluştan 1856 yılının Eylül ayına kadar borsanın müdürlüğünü yaptığı bilinmektedir (Uğur, 2018: 24).

Borsanın oluşumu ne kadar eskilere dayandırılırsa dayandırılınsın, 1850'li yıllara kadar günümüzdeki gibi menkul kıymet işlemlerinin yapılmadığı düşünülmektedir. Borsada daha çok kambiyo işlemleri üzerinde duruluyordu. Başka bir ifadeyle belirtmek gerekirse, günümüzdeki gibi menkul kıymet işlemleri 1854 yılından itibaren başlamıştır. Bunun nedeni, Kırım Savaşı sonrası Osmanlı Devleti'nin savaştan kaynaklı finansman sorununu çözmek için tahviller çıkarması ve bu tahvillerin Galata Borsası'nda satılmasıdır. Bu durum Galata Borsası'nın günümüzdeline benzer işlemler yapan bir borsa haline dönüşmesine sebep olmuştur (Al ve Akar, 2013: 40).

İlerleyen zamanlarda borsada işlem gören ürün çeşitliliği artmıştır. Tahvil ve hisse senedi dışında çeşitli vadeli işlemler dahi yapılmaktaydı. Hatta Galata borsasını spot piyasadan çok bir türev piyasa olarak düşünmek daha doğrudur. Galata Borsası'ndaki türev işlemler "hava oyunları" olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla, borsada bulunan tahvil ve senet gibi ürünler aslında dayanak varlık durumundaydı. İşlemler ürünlerin gelecekteki fiyatları üzerine alıcılar ve satıcılarla yapılan kontratlardan oluşuyordu. Bu durum söz konusu dönemdeki borsanın toplam işlem hacminin tahmin edilebilmesini de oldukça güçleştirmektedir (Yılmaz, 2014: 53).

Galata borsanın ağırlıklı olarak hava oyunlarından oluşması ve herhangi bir devlet denetimi altında olmaması nedeniyle, bu yıllarda borsaya olan güvenin ve işlem hacminin çok fazla olmadığı söylenebilir. Fakat ilerleyen yıllarda borsaya ilgi daha fazla artmakla birlikte Galata Borsası'nın kuruluşundan kapanışına kadar işlem hacmi ile ilgili net bir bilgiye rastlanılamamaktadır.

Galata Borsası'nın 1860'lardan sonra işlemlerinin artması ve yoğun bir şekilde işlem gerçekleştirmesi, borsada söylentileri, uygunsuz işlemleri ve kirliliği beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, devletin borsayı denetleme ve kontrolü altına alma isteği kaçınılmaz olmuştur. 1866 yılında bir kararname ile Fransız borsa sistemine benzeyen bir borsa yapılması oluşturulmak istenmiştir. Fakat bu girişimin sonucunun arzu edilen amacına ulaştığı söylenemez (Yılmaz, 2011: 32).

1870'lere gelindiğinde Galata Borsası artık Avrupa borsaları tarafından tanınan bir borsa olmuştur. Ayrıca, bu dönemde Havyar Hanında bulunan borsa Konsolid Hana (Komisyon Han) taşınmıştır. Buna rağmen, Havyar Han da borsa işlemleri açısından işlevini sonradan tamamen kaybetmemiş ve önemini korumaya devam etmiştir (Uğur, 2018: 30-31).

Galata Borsasının faaliyetlerini sürdürdüğü dönemlerde, borsanın kapalı olduğu günlerde ve saatlerde dahi borsa civarındaki kahvelerde işlemlere devam edilmekteydi. Osmanlı Hükümeti bu borsa dışı işlemleri sık sık yasaklayıp, tedbir almaya çalışsa da, borsacılığı meslek edinenler bu kararlara uymamış ve bu işlemler olmadan borsanın gücünü kaybedeceğini savunmuşlardı. Osmanlı'daki bazı tatil günlerinde Avrupa borsalarının işlemlerine devam ettikleri ve bu durumun Osmanlıdaki borsacıları zarara uğratabileceği ileri sürülen iddialardandır (Kazgan, 2006: 195).

Son olarak; bir diğ er önemli konuyu belirtmekte fayda vardır. Galata Borsası, resmi bir borsa olmasa da dönemin Avrupa'nın en ünlü borsaları arasında bulunuyordu. Bunun en büyük sebeplerinden bir tanesi de; telgraf sayesinde Avrupa borsalarının galata borsası ile galata borsasının da Avrupa borsaları ile iletişim içerisinde olmasıdır (Kazgan, 2006: 197).

3. DERSAADET TAHVİLAT BORSASI

Avrupa ülkeleri başta olmak üzere dünya üzerinde menkul kıymet işlemlerinin 1800'li yılların ilk yarısından sonra artıyor olması, Galata Borsası'nın Avrupa borsaları tarafından da tanınması ve işlem hacminin artıyor olması bu işlemlerin devlet kontrolünde yapılması ihtiyacını doğurmuştur. Bu ilk devlet kontrollü borsa "Dersaadet Tahvilat Borsası" adıyla kurulmuştur.

Bazı kaynaklar bu borsanın kuruluşunu 1866 yılına dayandırmaktadır. Bu yılda çıkarılan bir kararname ile borsa kurulmuş ve bir komiser ile yirmi kişilik yönetim komitesi atanarak işlemlerin yürütüldüğü söylenmektedir. Ayrıca emniyet işlerinin yürütülebilmesi amacıyla da yeterli miktarda zaptiye görevlileri atanmıştır. Böylece spekülatif söylentiler ve hava oyunlarından kaynaklı zararlardan yatırımcılar korunmaya çalışılmıştır (Beşirli, 2009: 191).

Diğ er taraftan; bazı farklı kaynaklara göre borsa, 1873 finansal krizi sonrası kurulmuştur. Hükümetin bu tarihten önce benzer girişimleri olduğu söylenmektedir. Fakat bu girişimlere borsa esnafı tarafından karşı gelinmiş ve itiraz edilmiştir. Ancak 1873 finansal krizinin etkisi bu direnişlerin azalmasına sebep olmuştur ve hükümetin bu yılda yapmış olduğu girişim gerçekleşerek Dersaadet Tahvilat Borsası resmi olarak kurulmuştur (Yılmaz, 2014: 51).

Kısacası, bazı kaynaklar 1866 yılında çıkarılan karnameyi baz alarak kuruluş yılını 1866 yılı olarak kabul etmiştir. Diğ er kaynaklar ise, bu yıldaki kararnamenin hükümetin borsayı devlet kontrolüne alması için yapmış olduğu girişimlerden biri olarak kabul etmişlerdir ve bu girişimin Galata Borsası esnafının direniş nedeniyle gerçekleşmediğini söylemişlerdir. Böyle bir düşüncenin en büyük sebeplerinden bir tanesi, 1866 yılında her ne kadar kararname çıkmış olsa da, bahsi geçen görevlilerin atanıp atanmadığıyla ilgili net bir bilginin olmamasıdır. Bu nedenle, ilgili kararnamenin söz konusu yılda uygulanıp uygulanmadığı bilinmese de, borsanın bu tarihte kurulduğu ve 1873 yılında da resmi bir şekilde uygulamaya koyulduğu söylenebilir.

1873 yılındaki finansal kriz nedeni ile resmileşen bu borsanın güvenli menkul kıymet ticareti için atılmış önemli bir adım olduğu kabul edilmektedir. Oysa Galata Borsası'nın herhangi bir resmîyetinin olmaması ve ilk olarak azınlıkların egemenliğinde olmasına rağmen sonraları yabancıların egemenliğine geçmiş olması zihinlerde bir kumarhane izlenimi oluşturmuştur ve çok fazla güven tesis etmemiştir (Coşkun, 2015: 129).

1873 yılında duyurulan Dersaadet Tahvilat Nizamnamesi, borsa işlemleri ile ilgili yapılan yasal düzenlemelerin son şekillenmiş halidir. Bu nizamname ile borsa maliye nezaretine geçmiştir. İçeriğinde ise; işlem yapacak taraflar, borsanın nasıl idare edileceği, işlemlerin nasıl yapılacağı ve uygulanacak cezalar gibi konular yer alıyordu. Nizamname 10 fasıl ve 58

maddeden oluşmaktaydı. Ayrıca Nizamname dışında 7 maddeden oluşan “borsa muâmelâtına dâir” başlıklı bir alt düzenleme de bulunmaktaydı. Bu düzenleme yabancı devlet vatandaşı olan şahıslarla ilgili işlemler başta olmak üzere, tüm şahıslarla ilgili anlaşmazlıkların çözümlüyle alakalı düzenlemeleri içeriyordu. (Akar, Al ve Bayraktar, 2012: 425-428).

Borsa ilk kurulduğunda ağırlıklı olarak tahvil işlemleri yapılmaktaydı. Ancak sonraları birçok şirketin hisse senetlerinin de işlem gördüğü bir borsa haline dönüşmüştür. Borsada yerli ve yabancı tahvillerle birlikte hisse senetleri de işlem görmekteydi ve giderek Avrupa piyasaları tarafından da tanındığı için daha açık bir pazar haline dönüşmekteydi. Borsa da işlemler yapılırken Avrupa borsaları ile iletişim telgraf ile sağlanıyordu. Böylece diğer ülke borsalarında çıkarılan tahvil ve hisse senetleri Türkler tarafından da alınıp satılabiliyordu (Eyüboğlu ve Bulut, 2016: 115).

Dersaadet Tahvilat Borsası'nın tarihi süreç içerisinde yaşadığı bazı önemli krizler mevcuttur. Bunlardan ilki, 1875 yılında ilan edilen “Ramazan Kararnamesi” ile gerçekteşmiştir. Borçlarını ödeyemeyecek duruma gelen Osmanlı Devleti bu kararname ile borçlarının yarısını ödeyeceğini ve kalan yarısı karşılığında da tahvil vereceğini duyurmuştu (Dikmen, 2005: 147). Kararnamenin yayınlanması hicri takvime göre Ramazan ayına gelmekteydi ve ismini de buradan almaktaydı. Bu kararname Osmanlı maliyesinin iflas ettiğini göstermekteydi ve bu durumdan borsa da fevkalade etkilenmiştir.

Borsanın yaşadığı ikinci büyük kriz ise 1895 yılında meydana gelmiştir. Bu kriz birçok borsacıyı iflasın eşiğine getirmişti. Bu kriz nedeni ile 120 günlük moratoryum uygulanarak, ilgili süre içerisinde borçların ödenemeyeceği belirtilmiş oldu. Ayrıca Bankı Osmani şahane genel müdürü ile sık sık görüşmeler tertip edildi ve borsa salonu dışında borsa hanı civarındaki mekânlarda işlemlerin yapılmasının engellenmesi için tedbirler arttırıldı. Aslında, borsa salonu dışında işlem yapılması zaten yasaktı ve hükümetin sık sık bu işlemleri engelleme çabaları mevcuttu. Ancak, her ne kadar engellemeler yapılmaya çalışılsa da bu işlemlerin önüne geçilemiyordu (Uğur, 2018: 39).

Söz konusu krizlerin yanı sıra, borsa her ne kadar devlet kontrolünde olsa da fiyatlarla ilgili çeşitli oyunların oynanması devam ediyordu. Yalan haberler ve yanıltıcı oyunlar borsanın önündeki büyük engellerin başında geliyordu. Dolayısıyla, devlet kontrolü altında olan borsanın yeni düzenlenmelerle daha sağlıklı işlemesi ivedilikle sağlanmalıydı, ancak bu başarılamıyordu.

4. ESHAM VE TAHVİLAT BORSASI

Dersaadet Tahvilat Borsası'ndaki işlemlerin daha sağlıklı olması ve yanıltıcı bilgilerin önüne geçilebilmesi için 1904 yılında yeni düzenleme girişimleri başlamıştır. Bu tarihte hazırlanmaya başlanan taslak son halini 1906 yılında almıştır ve görüşülerek yeni bir nizamname olarak kabul edilmiştir (Işık, 2012: 218). Bu nizamname ile Dersaadet Tahvilat Borsası ismi Esham ve Tahvilat Borsası olarak değişmiştir. Nizamname borsayla ilgili çeşitli vergilendirme ve cezaları içermekteydi.

İkinci meşrutiyet ilan edilinceye kadar yalnızca İstanbul, Selanik ve Beyrutta kurulmuş olan yabancı şirketlerin çıkarmış olduğu menkul kıymetler borsada işlem görmekteydi. 1908 yılında, ikinci meşrutiyetin ilanından sonra artık yerli şirketlerde borsaya dâhil oldular. Böylelikle, 1906 yılında kurulmuş olan Esham ve Tahvilat Borsası Cumhuriyet dönemine kadar varlığını sürdürmüştür (Anbar, 2009: 33).

Yeni bir nizamname çıkarma gereksiniminin başında öncelikle borsanın daha güvenilir olması yatmaktaydı. Söz konusu nizamnamede bazı önemli değişiklikler yer almaktaydı. Bu değişikliklerin en başında, yabancı şirketlerin bu borsada hisse senetlerini ihraç edebilmeleri için amaçlarının kanunlara ve halkın menfaatlerine aykırı olmaması kararı vardı. Ayrıca, bu şirketlerin kendi ülke borsaları tarafından da kabul edilmiş olmaları gerekiyordu. Eğer kendi ülke borsalarından ihraç edilirlerse, borsa kaydından da çıkarılmaları zorunluymuştu. Bir diğer önemli husus ise, borsaya kaydı yapılacak olan şirketlerin, sermayelerinin en az %25'ini ödemiş olmaları şart koşullardandı (Uğur, 2018: 71). Söz konusu bu kurallar borsanın daha güvenilir şekilde yürütülmesi için alınan önlemlerden yalnızca bir kaçıdır. Bunun gibi güvenilirliği arttırıcı birçok hüküm dışında; borsanın görevi, idaresi, borsada alınıp satılabilecek varlıklar ve cezalar gibi birçok konu daha sağlıklı ve etkin bir yapıya kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Nizamnamenin yapısı ve kapsamı hakkında doğru bilgileri elde edebilmek için hangi maddelerde nelerin yer aldığı, nizamnamenin içeriğinde bulunan aşağıdaki alt başlıklardaki gruplamalarla özetlenebilir (Beşirli, 2009: 196-198):

- **Mukaddime:** Mukaddime olarak adlandırılan 1-13. maddeleri nizamnamenin ön bilgilerini vermektedir. Bunlar; borsanın tanımı, bağlı olduğu birimler, borsanın yönetimi, borsa meclisinin seçimi, yetkililer ve yetkililerin görevleri gibi konuları içermektedir.

- **Borsada bulunanlarla ilgili hükümler ve görevleri:** 14-22. maddelerinde borsa görevlileri ve üyelerini ilgilendiren konular yer almaktadır. Borsa azasının sayısı, kimlerin üye olup olamayacağı, borsa üyelerinin sınıfları, aidatlar ve vergiler gibi konulara açıklık getirilmiştir.

- **Borsa'nın idaresi:** 23-24. maddelerinde borsanın nasıl idare edileceği ve borsa meclisinin nasıl seçileceği belirtilmiştir.

- **Borsa Meclisi'nin görevleri:** 25-33. maddeleri borsa meclisinin, başkanını seçimi, atanma ve memur seçimi gibi konuları ele almaktadır. Ayrıca, meclis toplantıları, üye seçimi, hükümlerin icrası, yapılacak işlerde sorumlu kişilerin belirlenmesi gibi meclisin görevlerini içeren birçok husus yer almaktadır.

- **İşlem gören tahvilat hakkında hükümler:** 35-37. maddeleri de özetle devlet esham ve tahvilatının borsaya kaydı, şirketlerin tahvilat ve hisse senetlerinin borsaya kaydı, şartlara uymayan şirket hisselerinin kaydının silinmesi, tahvil ve senetlerden alınacak vergiler gibi konuları içermektedir.

- **Muamelelerle ilgili hükümler:** 38-49. maddelerinde belirlenmektedir. Genel olarak, işlem yapan tarafların uyması gereken kurallar, anlaşma Őartları ve bunun gibi birçok uygulamaya dair hükmü barındırmaktadır.

- **Hesap Kesilmesi:** 50-63. maddelerde belirtilen bu grupta, tahvilat ve senetlerle ilgili muamelelerin on beş günde bir kesilmesi, senetleri vermek veya almak isteyen müşterilerin evrakları teslimi, ilgili evrakların muhafazası gibi işlerle ilgili hükümler yer almaktadır. Ayrıca, ilgili işlemlerle alakalı itiraz, ceza ve müzayedenin başlaması gibi konulara değinilmiştir.

- **İflas edenlerle ilgili hükümler:** 64-68. maddeler bu gruba dâhil olmaktadır. Bu maddelerde de icra işlemleri ve borsadan uzaklaştırılma gibi iflas edenlerle ve yapılması gerekenlerle ilgili konular açıklığa kavuşturulmuştur.

- **Genel hükümler:** 69-75. Maddelerde borsayla ilgili genel ifadeler yer almaktadır. Bunların başında, defterlerin tasdik edilme ve numaralı olması mecburiyetinden bahsedilmektedir. Diğer önemli ifadeler ise; İşlem Őartları, hesapların incelenmesi, borsanın açılma kapanma zamanları ve tatil günleri gibi genel hükümlerdir.

- **Ceza hükümleri:** Genel olarak cezalarla ilgili hükümler 76-81. maddelerde yer almaktadır. Örneğin, borsa kurallarına uymayanlar için uygulanacak yaptırımlar, fiyatları düşürecek bilgi yayanların mahkemeye sevki veya sahte evrak verenler hakkında yapılacaklar gibi hükümler bu maddelerde açıklanmıştır.

Komisyondan, Han 1913 yılında yıkıldığı için borsa Mehmet Ali Paşa Han'a taşınmıştır. Ardından birinci dünya savaşı ortaya çıkmıştır ve borsa üyelerinin de askere alınması ile birlikte cepheden gelen kötü haberler nedeniyle büyük zararlar meydana gelmiştir. Ayrıca, Osmanlı H k meti de borsayla gereğince ilgilenememiştir. Mehmet Ali Han'da varlığını bir yıldan az süreyle sürdüren borsa, hükümet tarafından Mertebani sokakta bir bina kiralanarak tekrar taşınmıştır. Savaştan olumsuz haberlerin gelmesi borsada da sıkıntılı zamanların yaşanmasına neden olmuştur. Bu nedenle borsa kısa bir süre sonra resmen kapatılmıştır (Köse, 2001: 245).

Borsa kapatılmış olsa dahi işlemler gayri resmi bir Şekilde yapılmaya devam etmiştir. Savaşın sona ermesiyle birlikte Maliye Bakanlığı tarafından borsa tekrar faaliyete geçirilmiştir. Faaliyetlerine kaldığı yerden devam eden borsada spekulatif hareketlerin önüne geçebilmek amacıyla 1923 yılında bazı ek tüzükler getirilmiş ve borsanın yasal düzeninde yenilikler yapılmıştır ( ks z, 2016: 236-237).

5. SONUÇ

Osmanlı döneminde var olan menkul kıymet işlemlerinin başlangıç tarihi sağlıklı olarak bilinmese de, uzun zamandır var olduğu bir gerçektir. Bu menkul kıymet işlemlerinin tarihi süreç içerisinde başlamasında ve yaygınlaşmasında Osmanlı Devleti'nin finansal sıkıntıları büyük rol oynamıştır. Yıllar içerisinde borsa üzerindeki söylentiler ve oynanan oyunlar nedeniyle hükümet çeşitli yasal düzenlemeler ile borsayı kontrol altına almak istemiştir. Ayrıca, Osmanlı döneminde uygulanan menkul kıymet işlemlerinin basit işlemler olmadığı, çeşitli finansal ürünlerin var olduğu bilinmektedir. Bu işlemler içerisinde; opsiyon işlemleri, repo, kamu borçlanma senetleri, türev ürünler ve çeşitli kaldıraçlı ürünler sayılabilir

Günümüzdeki borsa faaliyetlerine baktığımızda sistemin, yasal düzenlemelerin ve denetim mekanizmasının söz konusu döneme kıyasla daha modern ve gelişmiş olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, vadeli işlemlerin Cumhuriyet döneminden sonraki tarihi süreçlerde yaygınlaştığı bilinmektedir. Dolayısıyla, Osmanlı Döneminde bu tür vadeli işlemlerin yapılmasının ne kadar riskli olduğu daha iyi anlaşılabilir.

Son olarak belirtmek gerekir ki; günümüz borsa sisteminde de Osmanlı dönemindeki kadar olmasa da çeşitli yanıltıcı haberler ve spekülasyon hareketleri olduğu bir gerçektir. Geçmiş dönemlerde günün şartlarına uygun borsanın sağlıklı çalışmasını sağlayacak daha radikal uygulama ve önlemler alınabilseydi, borsanın temelleri bugün daha sağlam ayaklar üzerine inşa edilmiş olacaktı. Günümüzde mevcut finansal sistem içerisinde yer alan kanunlar, yönetmelikler ve denetim mekanizması muhtemel manipülasyon ve spekülasyonları asgari seviyeye indirecek uygulama ve yaptırımları gerçekleştirmeye çalıştığı söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Akar, Ş. K., Al, H., Bayraktar, K. (2012). *Osmanlı Finans Sisteminde Çağdaşlaşma: Para, Banka ve Borsa Alanında Gelişmeler (1840-1875)*. İstanbul: Tübitak Proje Sonuç Raporu : 108K571.
- Al, H., Akar, Ş. K. (2013). *Galata Borsası 1830-1873*. İstanbul: Borsa İstanbul Yayınları.
- Anbar, A. (2009, 23(84)). Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'yla Finansal Entegrasyonu: 1800-1914. *Maliye Finans Yazıları*, 17-36.
- Beşirli, M. (2009, Cilt: 19, Sayı: 1). Osmanlı'da Borsa: Dersaadet Tahvilât Borsası'ndan Eshâm ve Tahvilât Borsası'na Yeni Düzenleme Girişimleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 185-208.
- Coşkun, Y. (2015). 1908-1918 Millî İktisat Dönemi Üzerine Bazı Notlar. *Birinci Dünya Savaşı'nın Yüzüncü Yılında Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Vatan Savunması* (s. 127-139). içinde Ankara: Koleksiyoncular Derneği, Mattek Matbaacılık.

- Dikmen, N. (2005; 19(2)). Osmanlı Dış Borçlarının Ekonomik ve Siyasi Sonuçları. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 137-159.
- Eyüboğlu, K., Bulut, H. İ. (2016). şirketlere Özgü Haberlerin Hisse Performansına Etkisi: Bist-30 şirketleri Örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 113-137.
- Gökbunar, R., Gökbunar, A. R., Uğur, A. (2010, Sayı: 159). 17. Yüzyılda Osmanlı Devleti ve Batı Avrupa Devletleri'nde Mali Yapı Üzerine Savaşların Etkileri. *Maliye Dergisi*, 70-87.
- Işık, O. (2012, 1(1)). Hukuki Açıdan Borsa ve Borsa Türleri. *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 215-258.
- Kazgan, H. (2006). *Galata Bankerleri Cilt: 2*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Köse, M. (2001, (18)). Osmanlı'da Borsa ve Galata Bankerlerinin Devletin Mali Yapısındaki Yeri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 229-251.
- Öksüz, M. (2016, (58)). Amerikan Belgelerine Göre Mondros Mütarekesi'nden 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'na Kadar Türkiye'de Para Politikası. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 195-244.
- Pamuk, ř. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Törüner, Y. (2019, 01 25). *Hava Oyunları*. milliyet.com.tr: <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/yaman-toruner/hava-oyunlari-1529190/> adresinden alındı
- Uğur, A. (2018). *Osmanlıda Menkul Kıymetler Borsası*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Yılmaz, C. (2011). *Abidin Paşa Hava Oyunları Osmanlı Borsasında Finansal İşlemler*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Yılmaz, C. (2014). Osmanlı Borsasının İşlem Hacmi Ne Kadardı? *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 49-60.

TÜRK MUHASEBE ÖRGÜTLENMESİNİN ÖNCÜLERİNDEN: DR. MASUM TÜRKER İLE SÖYLEŞİ

Söyleşiyi yapanlar

Gülçin Üstüntaş

MUFTAV Sanat Danışmanı

Dursun Ali Yaz (SMMM)

Çocukluğu - Mardin Yılları

Masum Türker, 18 Mart 1951'de Mardin Merkez İlçe'de (Bugünkü adıyla Artuklu İlçesi), ailesinin ilk çocuğu olarak doğdu. 1977 yılında Deniz Türker ile evlendi. 1978'de kızı İpek, 1985'te oğlu Ahmet Doğdu. 1999-2002 yılları arasında İstanbul Milletvekili, 2002 yılında Ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı olarak görev yaptı. 2003-2015 yılları arasında İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalıştı. 2003 yılından bu yana İstanbul Üniversitesi, Işık Üniversitesi, Bahçeşehir Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve Altınbaş Üniversitelerinde konuk öğretim görevlisi olarak ders veriyor. *Türkerler Bağımsız Denetim Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş.*'nin kurucusu ve Yönetim Kurulu Üyesidir. 1997-2017 yılları arasında Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu'nda çeşitli komitelerde Komite Üyesi ve Yönetim Kurulu Üyesi olarak çalışmıştır. 2004-2006 ve 2016-2018 yılları arasında Akdeniz Ülkeleri Muhasebeciler Federasyonu Başkanlığı görevinde bulunmuştur. 1992-1999 yıllarında TÜRMOB'ta Başkan Yardımcısı, 2008-2010 yılları arasında Başkan olarak görev yapmıştır ve 2016'dan bu yana Yönetim Kurulu üyesidir. Ayrıca 1993-1999 yılları arasında TESMER Kurucu Başkanı olarak görev yapmıştır.

Masum Türker'in Babası Ahmet Bey, Mardin'de ortaokul eğitimi görmüş, askerlik sonrası Ziraat Bankası'nda bir süre memurluktan sonra esnaf olarak ticaret hayatına atılmış. Annesi ise ev kadını. Babasının aile kökleri Orta Asya'ya kadar uzanıyor. Anadolu'da ilk yerleştikleri yer Karaman Beyliği sınırları içinde olmuş. Bir süre Kütahya'da durduktan sonra aile Aydın'da yerleşmiş. Büyüklük ölünce öksüz kalan iki çocuk İstanbul'a medreseye veriliyor. Ailenin hayat çizgisi medresedeki ilim eğitimi ile başlıyor.

300'ü aşkın yıl önce medresede yetişen iki kardeş dönemin Şeyhülislamı tarafından biri Siirt'e, diğeri ise Mardin'e görev yapmak üzere gönderiliyor. Bunlar şeyh mertebesinde görevlendiriliyor. Bir nevi kürsü başkanı gibi. İki kardeş o kadar hümanistmiş ki kuşandıkları

pala, gürgen ağacındanmış. Yani insan öldürmeleri mümkün değil. Mardin'e yerleşen. Masum Türker'in en büyük dedesi olan Şeyh Mahmut *Şeyh-ül Haşep* lakabı ile anılmış. Haşep, gürgen ağacının Arapçasıdır. Arapça konuşulan Mardin'de Şeyh Mahmut, Türkçe konuştuğu için zaman içinde 'Şeyh Mahmut El Türki' lakabıyla anılmış, Aile lakabı Şeyh Mahmut El-Türki olmuş. Zaten bu yüzden aile mezarlığının kapısında Şeyh Mahmut El- Türki' yazar. Masum Türker'in soyu, Mardin'de aileyi kuran Şeyh Mahmut El-Türki'den geliyor. Soyadı Kanunu çıktığında aile Öztürk soyadını almak istiyor. Ancak başka bir aile Öztürk soyadını aldığı için farklı soyadı seçmeleri isteniyor. Bu süreçte Aile, soyadı seçimi nedeniyle iki kola ayrılıyor. Ailenin bir kolu Öztürk Atalay soyadını alırken ailenin diğer kolu olan Masum Türker'in dedesi ve kardeşleri Türker soyadını alıyor. Ailenin bu iki soyadının Arapça karşılığı aynı olup 'Şeyh Mahmut El-Türki'dir.

Yıllar geçtikçe aile gerek ortamın etkisi ve yerel evlilikler, gerek Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim sistemi dolayısıyla yeni doğanlar Mardin'de konuşulan yerel dil olan Arapça dilini konuşuyor. Bu konuda Masum Türker, 'Bende Arapça konuştuğum için ilkokul birinci sınıfı geçemedim. Aile kökümüze ilişkin uzun süre kendimizi Arap zannediyorduk. Şeceremizi ve evdeki belgeleri araştırdıktan sonra baktım ki Türkmen kökenliyiz.' diyor. Mardin Artuklu Üniversitesinde yapılan bir araştırmada, *Masum Türker'in Araplaşmış Türkmen olduğunu yazmaktadır.*

Dedem ben bir yaşındayken vefat ediyor, hem din adamı, hem din âlimidir. Vefat ettiğinde bütün çarşı cenazeye geliyor ve çarşı kapanıyor. Dedem ve kardeşleri Medrese eğitimi almış, ağabeyi Cumhuriyet öncesinde medresede kürsü sahibi olarak ilim yapmaktadır. Babamın adı da oradan geliyor: *Ahmet*. Dedem de müderrislik yapıyor, kendi yazdığı el yazma ve eski harfle yazılmış tefsir, fıkıh, İslamiyet'e ilişkin yorumlar, matematik, astronomi kitapları hala duruyor. O zamanlar Mardin'de itibar edilen iki din âlimi vardır. Birisi dedem Şeyh Mehmet Türker, diğeri ise Şeyh Yusuf Ensari isimli bir hocadır.

Bizim çocukluğumuzda Mardin'de Arap, Türkmen veya Süryani ile Kürt, Arap veya Türkmen ile kavga etmezdi. Kavga edilecekse Türkmen-Türkmen'le, Kürt-Kürt'le yani birbirleriyle kavga ederlerdi. Kan davaları kendi aralarında olurdu. Adeta Birleşmiş Milletler gibi bir ortamda büyüdük.

Arapça konuşurduk ama Türkmen'dik. Şehrin ve kadim ilçelerinin önemli bir bölümü Artuklu asıllı yani Türkmen'dir. Ben inceledim ortaokuldayken. Hasan Keyf, Artukluların başkentiymiş. Sonra Mardin başkent olmuş. Neden şehir Arapça konuşuyor dersiniz, Selahattin Eyyübi Mardin'e geldiğinde Arap hâkimiyeti başlıyor. Süleyman Şah bölgeden geçtikten sonra, Türkmenler ve onların kültürü hâkim oluyor. Ancak süreç içinde değişim yaşanıyor.

Annem 15 yaşındayken babamla görücü usulü evleniyor. Evin ilk erkek çocuğu benim. Dedem Hicaz'a gidince orada çok önem verdiği bir din alimi olan Şeyh Masum'un adını bana veriyorlar. İlk erkek çocuk olduğumdan büyük halalarım özel hikâyelerle, menkıbelerle beni büyüttüler. Hayat çizgimin belirlenmesine ışık tuttular. Onlardan çok şey öğrendim. Yaşamımda çok sıkıştığım zamanlarda o menkıbelerden yararlandım.

Çocukluğumda edindiğim deneyim yaşanan olayların yarınların belirlenmesini etkilediğini öğretti bana. İlkokul üçüncü sınıfta okul dışında Babamın dükkânında çalışmaya başladım. Özellikle Babam İstanbul'a mal almaya gittiğinde dükkânı ben idare etmeye

başladım. Sabah erken saatte okul başlayana kadar, öğle tatilinde ve okul sonrası yatsı namazına kadar dükkânı açık tutuyordum. Kitap, plak ve gazete satıyorduk. Gazeteler bir gün sonra geliyordu. Önce Diyarbakır'a geliyordu, oradan Mardin'e. Yani bir gün sonraki gazete okunuyordu. İnsanlar gece bir önceki güne ait gazeteyi almak için kuyruk oluştururdu. Mardin'den ayrılana kadar okul dışındaki zamanlarda babamın dükkânında çalışıyordum. Faturalara damga pulu yapıştırılırdı. Damga pulunun ne olduğunu, kaç liralık işe kaç lira damga pulu yapıştırdığını burada öğrendim. Gazete satıcılığı yaparken gazeteciliği de öğrenmeye heveslenmiştim.

Ben ilkokul 4. sınıftan itibaren sınıf başkanıydım. 4. sınıf öğretmenimiz Mardin'li yeni mezun genç bir öğretmendi. Tecrübesiz olduğu halde hayata bakışımı etkiledi, adı Talia Özsüer'di. Beni önce doğrudan sınıf başkanı yaptı. Her ay seçim yapılacağını söyledi. İlk seçimde en yüksek oyu alarak seçildim. İkinci ay yapılan seçimde kimse oy vermedi, yalnız kendi oyumu alabildim. Her gün okula beraber gidip geldiğim Amcazademin torunu Mehmet Gelmedi (Erdem) bile oy vermemişti. *Neden?* diye sordum. *Sen sınıf müessesili olduktan sonra kendini bir şey oldun zannettin. Bizi şikâyet etmeye başladın idareye dedi.* Bunun üzerine herkese sevgiyle yaklaşmaya başladım. Sonraki seçimde bir iki oy farkla kazandım. Ve bir daha beni deviremediler. Çünkü sınıf başkanı olmanın idare adına hesap sorup kılıç sallamak olmadığını, sana oy versin vermesin idaresinden sorumlu olduğun herkese sahip çıkmak olduğunu anladım.

İlkokula mahallemizde kiralanmış bir binada Merkez İlkokulu'nda başladım. Daha ilk sömestr'de Merkez İlkokulu taşındı. Ama bizim mahallenin öğrencileri aynı binada Atatürk İlkokulu adı altında devam ettik. İkinci sınıfta Atatürk İlkokulu Diyarbakırkapı Mahallesi'nde yeni inşa edilen bir binaya taşındı. Yine biz mahallenin öğrencileri aynı binada devam ettik bu sefer okulun adı değişti: Sakarya İlkokulu.

Üçüncü sınıfta bitirdiğimizde Sakarya İlkokulu Savurkapı Mahallesi'nde inşa edilen bir binaya taşındı. Bizim mahallenin çocukları da okul binası kirasından vazgeçildiğinden mahallemize yakın yerde Mardinli Hukukçu Ordinaryüs Profesörü tarafından yaptırılan ve adını taşıyan ilkokul diplomasını aldığım Mardin Ebulûla İlkokulu binasına taşındık.

İlkokulun birinci yılında sınıfta kaldım. Birinci sınıf öğretmenimiz Mardin'li olmayan bir bürokratin eşiydi. Arapça bilmediği için, bazen çocukların ne dediğini anlamıyor. Çocuklar tuvalete gidemiyor hatta altına bile kaçırıyordu. Sınıfı çalışkanlar ve tembeller grubu şeklinde ikili ayırım yapıyordu. Böyle varsılla yoksulu ayırmanın yanlış olduğunu o zaman öğrendim Ben çat pat konuşabildiğim için çalışanlar tarafındaydım. Bayram tatilinde Nusaybin İlçesine halamları ziyarete gittik. Orada kızamık oldum dört beş gün okula gidemedim. Okula döndüğümde hoca derse kaldırdı. Sorulara kem küm yanıt verince, kalk sende tembeller arasına geç dedi. Damdan düşmeyi hayatımda ilk defa o gün öğrendim. Babam hak istemeyi bilen haksızlığa dayanamayan bir insandı ve herkes ondan çekinirdi. Okul müdürü gelip babama *Senin oğlun sınıfta kalacak gibi, geçirmemizi ister misin?* diyor. Babam da *sınıfta bırakın* diyor. İyi ki sınıfta kalmışım. Yeni yıla Türkçe konuşmayı bilerek başladım. Bu insanlara yakın olmayı onlardan bir şeyler öğrenmeyi sağlayınca başarılı olmaya başladım. Benim ve sınıf arkadaşlarımda başarısında tekrarladığım birinci ve ikinci sınıfta öğretmenimiz olan ailemizin ikinci kolunun bireylerinden Vehbiye Öztürk Atalay'ın (evlilik soyadı: Yersel) deneyimi, insancıl yaklaşımı ve öğretme gücünün etkisi büyüktür.

Mardin Ebulula İlkokulu'nu bitirdikten sonra Ortaokulu Mardin Lisesi Orta Kısmı'nda tamamladım. Ortaokula geçtiğimizde, hayatımın en büyük hatasını ve aynı zamanda en büyük özverisini yaşadım. Yabancı dil seçimi kurayla yapıldı. Kurada Fransızca çektim. Akrabam olan arkadaşım Mehmet de Fransızca çekti. İngilizce istiyorduk ancak bizi almadılar. Babam devreye girdi, beni İngilizce sınıfına alacaklar. *Mehmet'ten ayrılmam, ona haksızlık olacak O da gelirse İngilizce sınıfına geçerim!* dedim. İngilizce sınıfına geçseydim hayatım belki daha farklı olurdu. Ama Fransızcam da Doktora giriş sınavını verecek kadar iyiydi. Orta ikide ticaret ve tarım-iş derslerini okuduk. Bu derslerin Köy Enstitülerinden kaldığını düşünüyorum. Tarım dersine ilkokul öğretmenim Talia Hanım girdi, Ticaret dersine ise hısımımız olan sonradan Mardin'de SMMM Odasının ilk başkanlığını yapan Muhasebeci Abdülhaluk Gözü girdi. Orta birde iken vergi kanunları basitleştirilerek yeni değiştirildiği için Babam evde akşamları dükkânın muhasebe defteri kayıtlarını yapıyordu. Ortaokulda ticaret dersi okuyanlar için muhasebeyi anlamak kolaydı. Babamın elindeki o koca defterleri hayranlıkla izlerdim. Dükkân komşumuz Fehmi Aysoy (Yeminli Mali Müşavir) Mardin'de Üniversite mezunu ilk muhasebeci idi. Kendisine muhasebe nasıl yapılır diye sorduğumda bana basit sözlerle anlatırdı.

Orta ikinci sınıftayken Türkçe dersimize emekli bir yüzbaşı geliyordu, Yardımcı (Ensari) ailesinden. Aynı zamanda Şafak adında günlük bir gazetesi vardı. Mardin'den ayrılana kadar 1965-1967 yıllarında o gazetenin spor sayfasının hazırlanmasına yardım etmeye ve spor haberleri yazmaya başladım. 1960 yılından 67 yılına kadar babamın dükkânında plak, kitap, gazete sattım. Dükkânda müşteri olmadığı zamanlarda kitap-roman okurdum. Jean Jacques Rousseau, Shakespeare, Eflatun, Dostoyevski, Tolstoy, John Steinbeck, Michael Zavaco, Kerime Nadir, Muazzez Tahsin Berkan, Reşat Nuri Güntekin, Ömer Seyfettin, Kemalettin Tuğçu, Gündüz Aka, Falih Rıfkı Atay, Yaşar Kemal, Mahmut Makal, Orhan Kemal, Orhan Hançerlioğlu başta olmak üzere yerli yabancı birçok roman veya kitabı, Mardin'de yaşadığım süre içinde okumuştum. Neden bu kadar kitap okudum biliyor musunuz? Gelen müşteriye kitap tavsiye ediyordum. Nasıl diye sorduklarında 3. cildi enfestir ama 1. ve 2. cildi de okumanız gerek diyordum. İnsanların kendi ihtiyaçlarını ve kendi zayıf taraflarını bilmek istediklerini ve beklentilerinin yanıtlanması gerektiğini, başka bir deyişle geleceklerini aydınlatacak olguları merak ettiklerini öğrenmeye başlamıştım. Mesela yeni kurulmuş Altın Kitapları tarafından yayınlanan Albert Cronin'in *Masum ve Mağrur* adlı kitabını gelir gelmez okudum. Roman çok sattı. Sürekli sipariş alıyorduk. Artık en çok Cronin satıyorduk. Varlık Dergisi'nde yayınlanan şiir ve hikayeleri hemen okurdum. Mardin'de Varlık Dergisi tükenir iade edilecek dergi kalmazdı.

Kendi kendimizi yetiştiriyorduk. Ortaokulda iyi öğrenci oldum. O tarihlerde ticaret dersi, tarım dersi okuyorduk. Hiç unutmam Mardin Valisi Ali Ulvi Sulukioğlu'nun katıldığı 'Mardin Nasıl Kalkınır?' başlıklı bir toplantı düzenlenmiş. Toplantı'nın düzenlendiği Halkevi Kültür Salonu'nun yan tarafında voleybol oynardık. Bugün yasak toplantı var dediler. Birkaç arkadaşım ile merak ettiğimizden toplantıya katıldık. Arka sıralarda oturmamızı istediler. Bazı bürokratlar, öğretmenler konuşuyor ama içlerinde bir tane Mardin'li yoktu. Gücüme gitti. Toplantıyı yöneten öğretmen Alı Rıza İldeniz Hoca, *konusacak kimse kalmadı galiba* deyince söz alanlar arasında Mardin'li olmaması gücüme gitmişti. *Ben varım!* diye fırladım. Burada bir tek Mardin'li konuşmadığı için söz aldığımı söyleyerek; *yağ fabrikası kurulabilir* dedim. *Mardin'de mağaralardan kalker çıkartılır, inşaatlarda taşlar arasında harç olarak kullanılır bu nedenle çimento fabrikası kurulabilir* dedim. Tarım dersinde okumuştuk *buğday başağından ambalaj kağıdı üretilebilir. Bunun için kağıt fabrikası kurulabilir* dedim. Bu

önerdiğim fabrikalar sonradan açıldı. 1973 yılında Mardin Çimento Fabrikası için muhasebe müdürü arıyorlarmış. Beni Yönetim Kurulu Başkanı ve Mardin Ticaret Odası Başkanı Mehmet Ali Eldem Bey aradı. Babamın arkadaşı idi. İstanbul'da muhasebe bürom olduğunu biliyordu. O yıl Üniversite'yi bitirmiştım 'Öğrenci iken önerdiğin Çimento fabrikası açıldı. *Gel burada muhasebe müdürü ol'* dedi. İşim olduğunu söyleyerek görevi kabul etmedim.

Bu arada yakın arkadaşım Çetin Erdolu ile tiyatroya merak sardık, arkadaşım ile monolog çalışarak skeç yazma denemeleri yapıyorduk. Mardin Lisesi'nin lise bölümüne geçtiğim 1966 yılında Çetin ile yaptığımız organizasyonla 'Harput'ta Bir Amerikalı' oyununu okulda sahneye koymak üzere girişimde bulunduk. Beden eğitimi hocası bizimle ilgilendi, ama biz oyunu çıkarana kadar okullar tatile girince oyunu sahneleyemedik. İzleyen yıl İstanbul'da okuyunca oyun bensiz sahnelendi. Kendimizi ifade etmek için tiyatro çok önemliydi. Tiyatroysa tiyatro, şiirse şiir okuyarak ve yazmaya çalışarak konuşma yeteneğimizi geliştirmeye çalışıyorduk.

İstanbul Yılları

İstanbul ve Pertevniyal Lisesi

Lise 1'nci sınıfı geçince babam beni ödül diye İstanbul'da halamın oğlunun yanına gönderdi. Evi de işyeri de bu günkü Bayrampaşa'da, o zamanki adı ile Sağmalcılar'da idi. Evin bulunduğu mevki imara yeni açılmıştı. Bölgede de elektrik yoktu. Onun motosikleti vardı. Bende arkasına binip beraber ofisine gidiyordum. Onbeş gün sonra da Mardin'e döneceğim. Halamın oğlu ofiste proje çiziyor. Onun çizdiği projeleri mühendislere imzaya götürüp para kazanmaya başladım. Bir gün defteri ben tutayım mı dedim ve hayatımda ilk serbest meslek erbabı muhasebe defteri ile tanıştım. Hangi akla hizmet ettim bilmiyorum, kayıtları deftere yeşil, kırmızı, mavi dolma kalemle yazıyordum. Derken oraya gelen bazı mimar ve mühendislerin de defterlerini yazmaya başladım. Bu arada komşu kasap da defterini tutmamı istedi, ama bilgim yetersiz olduğu için onun defterini tutamadım bir kaç gün sonra iade ettim. Halam, diğer oğlu menenjit geçirdiği için Ankara'ya gitti. Halamın oğlu yeni evli idi, evde birisi bulunsun diye babamdan İstanbul'da yanlarında benim kalmamı istedi. Bu vesileyle ben Mardin'e gidemedim ve istemediğim halde İstanbul'da kaldım.

Pertevniyal lisesine kaydım yapıldı. Okula başladım. Herkes benimle alay etmeye başladı, çünkü şivem bozuk. Önlere oturuyorum. 1966-67 öğretim yılında birinci sönestre'de yüzlük not sistemi uygulandı. Protestolar sonunda ikinci sönestre'de onluk sisteme dönüldü. İlk sınavlar başladı. Biyolojiden 78 puan almıştım öğretmen beni tahtaya kaldırıp soru sordu. Ben yanıtlayamadım. Şivemin bozukluğu da eklenince Hoca '*ha sen kopya çekmişsin*' dedi, kırk verdi. Yılsonuna kadar takılı kaldı. Ama her sınavda iyi not alınca benimle uğraşmaktan vazgeçip hak ettiğim notu yılsonuna doğru vermeye başladı. Sonraki derste Psikolojiden yazılı olduk, Hoca '*Masum Türker kim*' dedi, '*benim*' dedim, '*biraz daha yazsan yüz alacaktın doksan sekiz aldın*' dedi. Ben hocaya hayran oldum, onun etkisiyle hep yüz aldım o dersten, çünkü çeşitli psikoloji kitaplarından çalışıyordum ve Hoca'nın desteğini almaya çalışıyordum. Bu çalışmalar hayatımı çok etkiledi. Her konuyu içselleştiriyor ve yaşamımda uyguluyordum.

Örneğin çağrışım konusunu içselleştirmiştim ki bu amaçla bir insanı anımsamak için beş altı unsuru yakalarım. Mesela, Dursun Ali Yaz'ı cep telefonumda 'Dursun Ali Felsefe' diye tanımlamak gibi. Tek başına Dursun Ali yazsam kimdir bu diye düşünürüm? Ama adının yanına felsefe yazdığım zaman hatırlıyorum.

Cebir ve Geometri Hocamız Selahattin Bey ilk öğretmenlik görevine Mardin'de başlamış, çok iyi bir öğretmendi. Buna rağmen ilk günlerde dersi algılayamıyordum. İlk sınavın notlarını açıklarken kırk civarında not almıştım. Benimle konuşurken herkesin önünde Mardinlilerin Matematiği iyi olur neden düşük not aldığımı sorarak beni motive etti. Gerçekten Mardin'de notlarım iyi iken burda birden düşük not almam canımı sıkıyordu. Bu arada öğleden sonra okuldan çıkar çıkmaz Halamın Oğlu'nun bürosunda çalışmaya devam ediyordum. Para kazanıyordum. Hayatımda ilk defa 15 gün cebir ve geometri kursuna gittim. Temeli sağlamlaştırmam lazımdı. Aradaki farkı göderdim. O günden sonra benim cebir ve geometri derslerim 70'in altına düşmedi.

Edebiyat öğretmeni sınav sonuçlarını okudu, ondan 82 puan aldım. Divan edebiyatı okuyoruz. Tahtaya kaldırdı. Ne sorarsa sorsun Arapça bildiğim için gerekli açıklamaları yaparak yanıt veriyordum. Aferin aldım. Edebiyat öğretmenim bir hafta sonra beni çağırdı. 'Okul tiyatrosu kuruyoruz, gel sen de oyna' dedi. Oyunun adı 'Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım'. Ben Gedikli'yi oynuyorum ama canım sıkıldı. Beni şivem bozuk diye seçmişler. Oyunu yarışmaya sokacaklar ama yazar Haldun Taner'in onayı gerekiyor. Edebiyat fakültesinde hocaydı. Geldi, oyunu izledi. Benim sahnemi izledikten sonra izin vermedi. Paltosu omuzlarında giderken, ben de arkasında gittim beraber yürümeye başladık. Beni gördü 'Çocuk oyunu niye batırdın?' dedi. 'Niye? Ne yapmışım?' diye yanıtladım. 'Gedikli, bozuk şivesiyle konuşacak ve herkes gülecek. Tamam, senin şiven zaten bozuk. Sen ise tersini yapıp oyunun baş karakterleri olan Efruz ve Vicdani'nin görünümünün değişmesine neden oluyorsun' dedi. Tam o sırada Edebiyat Fakültesi'nin önüne gelmiştik. 'Efendim' dedim. 'Bir insan Mardin'de doğmuş, şivesi bozuk diye alay konusu yapılamaz' dedim, durdu elini omzuma koydu, biraz düşündükten sonra 'Çocuk sen bana dersimi verdin' dedi. Ardından okula yarışmada oyun için izin verdi. Ancak geç kalmıştık.

Lise ikiden üçe iyi notlar alarak geçmiştim. Ama Mardin'e göre notlarım yine düşük kalmıştı. Yaz tatilinde Mardin'e gittim. Yine, babam gerek duydukça dükkanda çalışıyorum. Babama, 'İstanbul'a dönmek istemiyorum çünkü halam bana çok karışıyor' dedim. Babam 'Hayır Liseyi İstanbul'da bitireceksin' dedi. Ancak ayrı evde kalmama izin verdi.

Bu sefer Yedikule'de dört Mardin'li bir araya gelip ev tuttuk. Lise üçte yine tiyatro yaptık. Rezaizade Mahmut Ekrem'in 'Çok Bilen Çok Yanılır' oyununu oynadık. Pertevniyal Lisesi'nde tiyatro çalışmalarına katılmam kendimi daha iyi ifade etmemi sağladı. Bozuk şivemi nasıl değiştirebilirim? diye sordum, diksiyon çalışacaksın dediler. Nasıl olacak? Çift sessiz bir sesli, ağızıma kalem koydum aynanın karşısında başladım çalışmaya. Şivem düzelmeye başladı. Alay edilme konusunda içime kapanmadım aksine azimle üzerine gidip kendimi düzelterek meydan okudum.

Mardin Yüksek Öğretim Derneği'nin bazı toplantılarına ve etkinliklerine katılmaya başladım. Başkan Hukuk Fakültesi'nde okuyan İbrahim Özlen, örnek bir liderdi. Öğrenci yurdu inşa etmek için çalışma yapıyorlardı. Lise öğrencisi olmama rağmen dernek faaliyetlerine katılıyor örgütlenmeyi öğreniyordum. Yurdu inşa ettiler. Benim hayata bakışımı değiştirecek

önemli bir iş yaptılar. Yurdun inşaatı tamamlanınca tapu Mardin Belediyesi' adına alındı. 12 Eylül darbesinde bütün öğrenci derneklerine el konulurken Mardin Öğrenci Yurdu, Mardin Belediyesi'ne teslim edildi. Bu olay sayesinde öngörünün önemini içselleştirerek kavramıştım.

Lise üçte, psikoloji dersi hocamız sosyoloji dersini veriyordu. Hoca'nın sevgisini kaybetmemek ve motivasyonumu artıran övgülerini almak için sosyoloji dersini de çok çalışıyordum. Bu arada psikoloji kitapları da okuyordum. Sosyoloji dersinden yüksek puan alıp hocanın gözüne girmek istiyordum. Lise'de tüm arkadaşlarımla çok iyi anlaşıyordum. Ancak İsmail Güneş ve Kemal Gönül lise sonrası çok yakın arkadaşlarım oldu. Birlikte çalıştık, ortak olduk.

Üniversite Hayatım

Üniversite giriş sınavları açıklandı. Puanlarım iyi idi. Bizim sınıfın tamamı bir okula yerleşti. Tercih sürecinde fakülte veya bölüm seçmekte çok zorlandım. Deneyimlerim sonucunda üniversite'ye girişte öğrencilere özellikle yol gösterici tayin edilmesi gerektiğini düşünüyorum. İlk seçmede İşletme Fakültesini 110'ncu sıra civarında kazandım. Kaydımı yaptırmadım. İkinci seçmede Fen Fakültesi Fizik Bölümünü kazandım. Kaydımı yaptırdım. Lise mezuniyet notlarımı da dikkate alan öğrenci bürosu şefi karşılıksız burs başvurusu da yaptırdı. Üçüncü seçim başvurusunda yine İşletme Fakültesi'ni kazandım. Ama bu sefer arka sıralarda kazandım. Son gün Fen Fakültesi'ndeki kaydımı aldırıp İşletme Fakültesi'ne kaydoldum. Dördüncü seçim başvurumda İstanbul Eczacılık Fakültesi'ni kazandım. Amacım Tıp Doktoru olmaktı. Eğer tutturamazsam Eczacılık'ta alacağım dersler nedeniyle bir sonraki yıl Tıp Fakültesi'ni kazanırsam bu derslerden muaf olacaktım. Bu nedenle Eczacılık Fakültesine kayıt olmaya karar verdim. Hiç unutamam o yıl ilk kez öğrenci olayları nedeniyle Üniversite 1 Kasım 1969 günü açılmadı, Kaydımı İşletme'den alıp Eczacılık Fakültesine kaydolacağım gün, 17 Kasım 1969 günü Üniversite öğretim yılı başladı. Öğrenci işleri bürosuna gitmeden ne olup bittiğini öğrenmek için başlayan derse girip bir bakayım dedim. Prof. Dr. Kemal Tosun'un İşletme dersi idi. Kemal Hoca ders anlatmaya başladı, hem anlatış biçimine hem de ufuk açan konuşmalarına ve dersin içeriğine hayran kaldım. Anlattıkları, Mardin'de dükkanda çalışırken babama önerdiğim konulardı. İşletmede kalmaya karar kıldım ve kaydımı almaktan vazgeçtim.

Bir süre sonra Tıp Fakültesi Giriş Puanı düşünce, Tıp Fakültesi'ne girme olanağım doğdu. Babam duyunca Tıp Fakültesi'ne girmem için telefonda her gün aramaya başladı. Son günü İstanbul'a geldi. Ama ben İşletme'de kaldım. Fakülte'ye devam nedeniyle Lise'de defter tutma ve iş takibinden kazandığım para azalmaya başlamıştı. Babamdan yardım almam gerekiyordu.

Babam kızmıştı. *Dön gel Mardin'e* diyordu. Kardeşim Mehmet'te Lise son sınıfı okumak üzere İstanbul'a gelmiş Pertevniyal lisesine yazılmıştı. Ne yapmalıyım diye kara kara düşünüyordum. O arada beni etkileyen Kemal Tosun Hocam dekan oldu. Tebrik etmek için gittim, bu arada durumu anlattım, ben yine para kazandığımı ama kazancımın yetmediğini; babamın yardımına ihtiyaç olduğunu, Tıp Fakültesi'ne yazılmadığım için yardım etmeyeceğini,

söylediğini anlattım. Hoca bana İTO bursu için başvurma dilekçesi yazdırdı. Haftada bir gün çalışma karşılığı burs aldım. Oradan gelen burs sayesinde babamın parasına ihtiyacım kalmadı. Ayrıca, İTO'daki çalışma süreci bana çok yararlı deneyimler kazandırdı.

Sene 1970 Üniversite'de ilk yılım, sömestr tatilinde babamla uzlaşmak, İşletme Fakültesi'ndeki seçimimi onaylatmak için Mardin'e gittim. Mardin'deyken gazetede Uniroyal Anonim Şirketi'nin Genel Kurul ilanını okumuş ve ilanı kesmişim. İstanbul'a döndüm. İsmail'e dedim ki, *'Uniroyal'in genel kurul toplantısı varmış oraya gidelim'*. Gazetede ilanına göre toplantı Meclisi Mebusan Caddesi'ndeki şirket merkezinde yapılıyor. Kapıdan bizi çevirdiler. Dediler ki *'buraya sadece ortaklar girebilir'*. *'Kardeşim biz işletmeciyiz öğrenmek istiyoruz, onun için geldik'* dedik. *'Üst katta Türk Sevk ve İdare Derneği var, oraya gidin size yardımcı olurlar'* dediler. Dernek yöneticisi staj amacıyla gelip çalışabileceğimizi söyleyerek bize yardımcı oldu. Yanında çalışanlara *'Bu gençler istekli, alın bunları projede çalıştırın'* dedi. Başladık orada çalışmaya, bayağı eğitim yapılıyor, büyük ağabeyler var, Amerikalı'lar var. Aralarına girdik. Seminerlere dinleyici olarak girmeye başladık. Bizi benimsediler. Başı sıkışan bizden yardım istiyordu. Ali Coşkun'la seminer toplantılarında tanıştım. Seminerlerde vaka çözümlerinde, farklı yöne sapıldığında önceden çözümü öğrendiğimiz için uyarıda bulunuyorduk. İsmail'le haftada iki defa gidiyoruz ve havamız iyi çünkü büyük adamlarla beraberiz. Sonradan profesör olan Erhan Işıl vardı, Ergun Zona vardı Eski Arnavutluk kralının torunuydu. Konuşma sanatı kitapları vardı. Biz burada iş hayatının kolay evirilebileceğini öğrendik. 1970 de Sevk ve İdare Derneği seminerlerinde ilk öğrendiğim şey kılık kıyafetin ve kıyafette lacivert renginin iş hayatındaki önemi. Karşınızdaki insanı etkilemiş. Yaz kış lacivert takım giymeye başladım.

O sene sınıf birincisi Dilek oldu, ben 2. oldum, 3'üncü de arkadaşım İsmail oldu. Bir gün *'Dekan Kemal Tosun Hoca, seni çağırıyor'* dediler, gittim. Boston Kolejinden öğrenci seçmeye gelmişler. Sınıf birincisi Dilek'ti. Onlar erkek istiyorlarmış. Kemal Hoca aldığım notları göstermiş ve hakkımda güzel sözler söyleyerek onlara beni önermiş. Ayda 200 dolar burs, yatacak yer, yılda bir defa elbise parası, kitap verecekler, okul parası istemiyorlar. *Hocam dedim, Ben İstanbul'a geldim zorluk çektim, yabancı ülkeye gidersem ne yaparım. Ayrıca, İngilizcem yok, bir yıl sadece İngilizce öğrenecekmişim, yıl kaybım olacak diyerek kabul etmedim.*

Sınıf arkadaşım Zehra Özkale çok iyi bir arkadaşım. Üsküdar Amerikan Kolej'i'nde okumuş, muhasebe ve işletme matematiği sınavlarına aynı çalışma grubunda hazırlanmıştık. Babası'nın işlerine yardım ediyordu. Beyoğlu Esnaf Kefalet Kooperatifinde babasının kredi işlerini yürütürken, kendisinden part-time çalışacak *muhasebeci bulmasını istemişler*. Bana *haftada bir gün muhasebeci olarak çalışır mısın* diye sordu. *Ben de olumlu yanıt verince* o da beni önermiş. Kooperatif başkanı ile görüştüm, Haftada bir, bazen iki gün öğleden sonra asgari ücretle çalışmak üzere Eylül 1971'de işe başladım. Ben işi anlamak ve birikmiş işleri düzenlemek için işe iki gün gidiyordum, sonra her gün öğleden sonra Fakülte çıkışı sürekli gitmeye başladım. Sıcak bir ortamda çalışıyoruz. Kooperatif yöneticileri ve benim dışımda telefonlara bakan lise mezunu bir bayan, getir-götür ve temizlik işlerinde çalışan orta yaşlı bir erkek çalışıyor. Kooperatifin yeni kredi verme yetkisi askıya alınmıştı, işler yalnız mevcut kredilerin döndürülmesi ile sınırlandırıldığı için büyüme durmuştu. Onlara dedim ki, *bu kredileri veriyoruz ama istihbarat yaptırırsak kredilendirme yetkimizi tekrar açabiliriz*. Nasıl yaparız dediklerinde, *az para verir part time çalışacak bir istihbaratçı alırız* dedim ve sınıf arkadaşım

İsmail Güneş'in istihbaratçı olarak işe alınmasını sağladım. Üç dört ay içinde çalışmamdan memnun kalınca bana yetki vermek üzere muhasebe yanı sıra Kooperatif Müdürlüğüne atadılar. Bu arada Beyoğlu Esnaf Kefalet Kooperatifi adına Esnaf ve Sanatkarlar Gazetesi yayınlamaya başladık. Ben Genel Yayın Yönetmeni ve Başyazar, Kemal Yazı işleri Müdürü ve yazar olarak görev aldık. İsmail Güneş ve kardeşim Mehmet Türker ise muhasebe pazarlama, sonraları Bağ-Kur konularındaki yazıları ile katkıda bulunuyorlardı.

İlk Muhasebe Ofisimiz

1972 Yılıının ikinci yarısında Galatasaray İşletmecilik okulunda okuyan Kardeşim Mehmet Türker, İşletme Fakültesi'nde sınıf arkadaşım İsmail Güneş ve İktisat Fakültesi'nden Kemal gönül ile birlikte dört kişi ilk muhasebe büromuzu kardeşim Mehmet Türker adına açtık. İsmail ve Kemal ile Pertevniyal Lisesi'nde sınıf arkadaşıydım. Büronun adını ORMAM MALİ MÜŞVİRLİK koymuştuk. ORMAM *Organizasyon, Marketing, Araştırma ve Muhasebe kelimelerinin kısaltılmış adı idi*. Yer Vezneciler'de serbest meslek erbabı defterini tuttuğum bir Mimar'ın kullanmadığı bürosu idi. Aramızda görev bölümü yapmıştık. Ben müşteri ilişkilerine bakıyordum. İsmail pazarlama (özellikle reklam) işlerine bakıyordu. Kemal defterleri kaydediyor. Mehmet hem defter kayıtlarında hem Vergi Dairesi ve SSK işlerine yardım ediyordu. İş bozulan bize geliyor. Tanıtımlarını, muhasebesini, pazarlamasını, reklamını ve finansal tablolarını hem vergi beyanına hizmet edecek hem kredi alabilecek tek bilanço haline getiriyorduk. Gazete esnaf ve sanatkarlara dağıtıldığı için ORMAM Mali Müşavirlik büromuzun tanınmasını sağladı. İkinci sınıfta Finansal Muhasebe dersinin hocası Prof. Dr. Mustafa Aysan'dı. O yıl mükemmel bir program uygulamıştı. Mustafa Hoca, tercüme ettiği Amerikalı Paton- Dixon'un '*Muhasebenin Temelleri*' kitabını Temel kitap olarak okuttu. Vergi mevzuatını irdelemek için yardımcı kitap olarak İstanbul Ticaret Odası Genel Sekreteri Prof. Dr. İsmail Özarlan'ın '*Envanter Bilanço*' kitabı ile Devlet Planlama Teşkilatı tarafından kurulan komisyonun hazırladığı '*Tekdüzen Hesap Planı*' ve '*Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri*' ile Raporlamayı içeren ve hepimize dağıttığı dokuz kitaptan oluşan kitap setini de paralel yöntemle aynı anda okutuyordu. Buradaki bilgiler çok işime yaradı. Mesela bir tüccar kredi alıyor, Maliye'ye verdiği bilançoyla gerçek bilanço aynı değil. Sermaye üstesi hesabı kullanarak vergi bilançosu ile ticari bilançoğu tek bilançoğa indirgeyebiliyorduk. Bu konuda iki üç kişinin hesap durumunu düzeltip kredi almalarını sağlayınca özellikle Karaköy piyasasında tanınmaya başladık. Kredi almak için tek bilançoğa sahip olmak isteyenler bize gelmeye başladılar. Muhasebecilerin hazırladıkları bilançoları düzeltme işimiz yaygınlaşmaya başladı. Biri şikâyet edince, vergi incelemesi başladı. Âmâ bir şey bulamadılar. Niye bulamadı? Çünkü örneğin, bina kayıtlarda 50 bin lira olmasına rağmen o günkü değeri ise 500 bin lira. Biz bir kayıt yaparak muhasebe kayıtlarında binanın değerini 500 bine çıkartarak bilançoğu düzenliyorduk. Yani bilançoğu kayıtlara uygun hale getiriyorduk. Kayıtlarda binalar hesabı 450 bin lira borçlandırılırken, 'Sermaye Üstesi' adı altında açtığımız yeni hesap alacaklandırılırdı. Binalarda meydana gelen 450 bin değer artış, yılsonunda da amortismanı ayrılırken dikkate alınmaz, amortisman gideri binanın satın alma değeri olan 50 bin lira üzerinden hesaplanırdı.

Mustafa Aysan bizleri yetiştirmek için sadece üniversite içinde değil üniversite dışındaki faaliyetlere de katılmamızı öneriyordu. Örneğin 20-22 Ocak 1971 tarihinde sınıfı İstanbul Ticaret Odası'nda başkan seçildiği, Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği'nin düzenlediği Muhasebe Uzmanlığı seminerine davet etti. Seminer bildirimlerini teksir olarak dağıtmışlardı. Ancak sadece dinleyici kalmadık, izleyen derste seminere giden her arkadaşına sunulan bildirimlerden birisini derste bildiri sunucusu gibi anlatma ödevi vermişti. Bana verdiği konu derneğin kurucularından İsmail Otar Üstadın sunduğu 'Türkiye Muhasebe Uzmanlığı ve Serbest Mali Müşavirlik Kanun Tasarısı' bildirisiydi. Bu seminer ve ödev hazırlama ve sunma süreci benim hayat çizgimi değiştirecek bilgilerle tanışmama vesile oldu. Zira meslek kanunu gibi bir olgunun varlığını, sermaye piyasası düşüncesini ve kısacası muhasebenin defter tutmaktan ve vergi beyannamesi düzenlemekten ibaret olmadığını bu vesileyle öğrendim. ORMAM Mali Müşavirlik muhasebe ofisimizi yeni açtığımız o günlerde ufkumu da açan bu olaylar zinciri beni daha da motive etti. Ayrıca, okuduğumuz maliyet muhasebesi, yönetim muhasebesi, muhasebe organizasyonu, bilgi işlem ve bilgisayar, denetim ve vergi uygulamaları derslerinin fonksiyonlarını algılamamızı ve müşterilerimize uygulamamıza ışık tuttu. Haftada bir gün öğleden sonra İstanbul Ticaret Odasında çalıştığım için, burada gerçekleştirilen seminerleri daha yakından takip etmeye başladım. İstanbul Üniversitesi'nden mezun olduğum 1973 yılına kadar bu öğrenme temposunu hiç bırakmadım.

İkinci sınıfa geldiğimde 12 Mart Muhtırası olarak adlandırılan askeri darbeyi yaşadık. Bu hadisenin öğrencilere verdiği en büyük zarar ise gece 11'e kadar açık olan üniversite okuma salonlarının artık akşam saat 6'dan sonra kullanıma olanağının sona ermesiydi. Hâlbuki bizler her akşam saat 5 veya 6'da buraya gelir ve gece yarısına kadar ders çalışırdık. Etrafta kimsecikler olmadığı için binanın enerjisi bize kalırdı.

O yıllarda son sınıfa geçtiğinizde; okulu bitirmeden hatta yüksek lisans yapmadan doktora dersine de katılabiliyordunuz. Ben de son sınıfta yönetim muhasebesi dersimize giren Alpaslan Peker hocanın teşvikiyle doktora bilim ve yabancı dil sınavlarına katıldım. Üç dört sınıf arkadaşım başarılı olduk. Son sınıfta yüksek lisans yerine geçerli olan lisans seminerlerine doktora yapan akademisyen ve iş adamları ile birlikte ders almaya başladık. Üniversitenin okuma salonları artık akşamları erken kapandığı için ders çalışma düzenim bozulmuştu. Bir de doktora derslerine katılınca derslere Vezneciler'deki büromuzda çalışmaya başladım. Ancak işhanı erken kapanıyordu. Bu nedenle geç saatlere kadar çalışabileceğimiz yeni büro arayışına girdik. Çarşıkapı'da kiraladığımız büroya taşındık. Alpaslan Hoca'nın Doktora seminer dersinde finansal olaylara bakış açımı değiştiren Hayat çizgimi değiştiren olayı yaşadım. Bir sınıf arkadaşımız hazırladığı 'işletme bütçeleri' konusunu sunuyordu. Uzun uzun tablolar, raporlar, rakamlar derken tartışma sırasında bir soru sordum. Dedim ki, *Bütçenin hiç beşeri tarafı yok mu? Her şey rakamlardan mı ibaret?* Alpaslan hoca sorumu beğendi ve *Bütçelerin beşeri yönünü sana ödev olarak veriyorum*, dedi. Kendi kendime soru sorduğum için kızdım, ama mecburen kütüphaneye gidip araştırmaya başladım. Şanslıydım. Demek ki öyle gönülden öğrenmek için bakmışım ki, elimle koymuş gibi bütçelerin beşeri yönü ile ilgili bir yayın denk geldi. Harvard Üniversitesi'nin 1951 yılında yayınladığı akademik derginin eki olarak verilmiş olan bir araştırma makalesinden bahsediyorum. Yazarının adını hiç unutmuyorum Chris Agyris idi. Makale ise *Bütçelerin Beşeri Yönü* başlığını taşımaktaydı. Ancak yabancı dilim Fransızca olduğu için İngilizce metni anlayamadım. O güne kadar ders notlarımı verdiğim yabancı dil eğitimi veren liselerden mezun arkadaşarımdan tercüme için yardım istedim ve makaleyi bölüştürerek kendilerine dağıttım. Kısa sürede tercüme işini tamamlayıp ödevimi hazırladım.

Alpaslan Hocam'da araştırma makalesinden ilk kez haberdar oluyordu. Bu ödev hayatım boyunca finansal olaylara insani olarak bakmamı ve analizlerde bu boyuta da yer vermemi sağladı.

İlk Büyük Mükellefim: GEMAK

Bu sırada muhasebe büromuz devam etmekteydi. Ortaklar olarak çalışma koşulları nedeniyle anlaşmazlık yaşamaya başladık. Önce İsmail bir süre sonra Kemal ortaklıktan ayrıldılar. Bu deneyimin en büyük kazancı ortaklık ilişkisi bitmesine rağmen arkadaşlığımız devam etti. Hatta sonraları İsmail'in Tekel Genel Müdürlüğü'nde müfettiş olmasına aracılık ettim. Kemal ile izleyen yıllarda çeşitli şirketlerde beraber çalıştık hatta 9 yılı aşkın bir süre *Nokta Dergisi*'ni elden çıkardığımız güne kadar ortak olarak birlikte çalıştık. Birbirimize köstek olmadan yardım etmeyi hep sürdürdük. Bu deneyim insanlarla dargın olmadan ayrılabilineceğini öğretti. Hem okul, hem iş derken yeterince müşterimiz olmamıştı. Ben de yeni bir kartvizit bastırmayı düşündüm. Öğrenci iken bastırdığım kartvizitlerde şöyle yazıyordu. *Masum Türker, İşletme Fakültesi*. Kendi büromuza taşınınca özgüvenimiz de arttı tabii. *ORMAM Mali Müşavirlik* adıyla güzel bir kartvizit bastırdık. Ama kimlere verecektik? Çevremiz sınırlı idi. Olanlar da çoğunluk öğrenciydi. Aklıma güzel bir fikir geldi. Bayramdan sonraki gazeteleri topladım ve bayram tebriği ilanı veren şirketlere, yeni kartvizitlerle bayram tebriği gönderdik. Bayram tebriği yayınlamış bir firmanın hem parası, hem de işleri güzel olmalıdır diye düşünmüştüm. Bir faydası olmadı ama kendimize güvenmemizi ve motivasyonumuzun artmasını sağladı. Meslek yasası veya reklam yasağının olmadığı günlerdi. Mesleğinde ilerleyen ustalar ise zamanla ticarete atılırdı.

Bu süreçte tavsiye üzerine bir iş aldık. Üç ortak bir gemi donatma işi almışlar muhasebe işini organize etmemi istediler. Bu firma hâlen en büyük tersanelerimizden birisi olan GEMAK Gemi İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ydi. Ortakları gemi mühendisi İsmet Üner, makine mühendisi Erol Dündar ve denizcilik okulundan mezun Orhan Oray beylerdi. İsmet Üner ve Erol Dündar çelik konstrüksiyon işinde eski ortaklardı. Bu sırada bir gemi donatma işi almışlar. İlk başta sadece bu işin muhasebesinin yapılması düşünülerek İş Ortaklığı kurmak istediler. İşte mesleğimin farkını gösterebildiğim bir fırsat karşıma çıkmıştı. Onlara geçici şahıs ortaklık yerine Kolektif Şirket kurmalarını tavsiye ettim. Önce itiraz ettiler, sonra ikna oldular. İsmet Bey'e dedim ki, *Neden geçici düşünüyorsunuz ki, bu sırada gelen başka işler ne olacak? Ben size kolektif şirket kurayım. İstedığınız zaman ayrılırsınız. Şirketin yasal alt yapısı kolektif olunca, bir müdür düzeyinde muhasebe işlerinin yönetilmesi lazım oldu ve ben muhasebe müdürü sıfatıyla işlerini yönetmeye başladım. Hemen Beyoğlu Kefalet Kooperatifi ile artık eskisi gibi fazla uğrayamayacağımı söyledim. Seninle zaten part-time anlaşmıştık. Sen kendi isteğinle fazla çalışıyordun. Bizim için sakıncası yok!* dediler. Artık hem muhasebe bürosunda, hem Kooperatif'te hem de GEMAK'ta çalışıyordum. Yeni işimdeki maaşım 3.250 liraydı. GEMAK'ın muhasebesini yapmakla kalmayıp gemi sektörünün dinamiklerini öğrendim. Nasıl teşvik alınır, gemi sektörünün raporlaması nasıl yapılır gibi birçok detaya da vakıf oldum.

Bu sırada kardeşim de Akademi'ye girmişti. Fakat dersleri iyi gitmiyordu. Bir gün donattığımız geminin sahibi olan Akçalı ailesinden birisi odama gelerek, *Bize senin gibi birisi lazım. Tanıdığın var mı?* diye sordu. *'Evet var, kardeşim'* dedim. Aslında fazla deneyimi yoktu, yalnız büroda çalışıyordu. Muhasebe müdürü olarak işe başladı. Hem şirkete inanılmaz katkı sağladı, hem de dersleri düzeldi. Meğerse büroda ona fazla iş yüklediğimiz için sürekli ikinci planda kaldığından yeteneklerini gösterememiş ve hatta başarısız bir tablo çizmişti. Sorumluluk almaya başlayan kardeşimin kısa zamanda hem işinde hem okulda çok başarılı olması, beni çok mutlu etmişti. Kardeşim askere gidene kadar şirkette çalıştı ve grubun diğer şirketlerinin de muhasebe servislerini yönetti.

Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği (TMUD)

İşler yoğunlaşınca tek başıma kaldığım ORMAM Mali Müşavirlik Bürosu'nun işlerini de yetiştiremez duruma gelince Büro müşterilerinin önemli kısmını tasfiye etmek zorunda kaldım. GEMAK inanılmaz şekilde yol almaya başladı. Küçükte olsa mevcut büyük gemi donatımının yanında yeni donatım işleri alınıyordu. Bu arada muhasebe elemanları olarak muhasebe departmanındaki işlerin yürütülmesine kurumsal bir yapı kazandırdım.

1974 yılının Şubat ayında gazetelerde bir ilan yayınlandı: Muhasebe Uzmanlık Sertifikası Sınavı. Sınavı Türkiye Muhasebe Uzmanları düzenliyordu. Sınavı başaranlara 'Muhasebe Uzmanlık Sertifikası' verilecek ve Derneğe üyeliğine kabul edilecek. 23 yaş bitirme şartını bir ay eksiklik nedeniyle yerine getiremeyince sınava giremedim. İlk sınavda kimse kazanamamıştı. Mayıs 1974'de yapılacak ikinci sınava yaşım tuttuğu için katıldım. Konular arasında; matematik model, maliye, vergi, denetim, işletme, istatistik, mali analiz, yönetim muhasebesi ve muhasebe organizasyonu gibi zor dersler vardı. Sınav Beyazıt'taki Maliye -Muhasebe Yüksek Okulu'nda yapıldı. Okulun müdürü Fikrel Öcal'dı ve kendisi sınav gözetmeniydi. Muhasebe Organizasyonu dersinin sorularını İsmail Otar, Denetim sorularını Profesör Osman Fikret Arkun, mali analiz sorularını eski hesap uzmanı Aydın Ahıska, işletme sorularını Profesör Cumhuriyet Ferman, maliye sorularını ise İstanbul Defterdarı Hakkı Musaballı gibi değerli isimler hazırlamıştı. Yani bir derneğe üye olmak ve sertifika almak için bugünkü yeminli sınavından farksız hatta daha ağır konuları içeren bir yarışın içine girmiştik. Toplam yedi kişiydik. Sınav sonuçları açıklandı. Bir tek ben kazanmıştım. Kazanmayan arkadaşlarımızdan yalnız birisi *sınava devam etmedi, diğer arkadaşlar ise izleyen dönemde geçemedikleri dersleri kazanarak hem sertifika almaya hak kazandılar hem de Derneğe üye oldular.* İkinci sınavda da sadece bir kişi kazanınca, sınav heyeti kim bu kazanan diye merak ederek beni Dernek Merkezi'ne davet ettiler. Nasıl kazandığımı sordular, ben de *yeni mezun olduğumu bilgilerimin taze olmasının etkisi olduğunu söyledim. Sınava giren diğer arkadaşların 35-40 yaşlarında olduklarını, buna karşılık benim yeni mezun olmam fark yarattı.* dedim. Dernektekiler üyeliğimi tebrik etmekle kalmayıp sürekli gelmemi ve etkinliklerde görev almamı söylediler. Teşekkür ederek ayrıldım.

Sınav üyesi Aydın Ahıska Üstad ise bu görüşmeye katılamamış olduğundan beni ofisine davet etmişti. Aydın Bey, o sırada Koç Holding'in Mali İşler Koordinatör Yardımcısı idi. *Onun hazırladığı mali analiz sınavının sorularını yanıtlarken psikolojik analiz yaptığımı*

söylediğimde bunu nereden öğrendin? diye sordu. Ben de, Üniversite’de Profesör Sabri Özbaydar hocadan İş Psikoloji dersi aldığımı ayrıca ‘Pertevniyal Lisesi’ndeki Ülkü Anıl hocamı çok severdim ve dersinden tam not almak için tavsiye ettiği her şeyi okurdum dedim. Meğerse Ülkü hoca, o tarihlerde Arçelik şirketinin mali işler müdürünün eşiymiş. Dolayısıyla ailecek tanıştıkları Ülkü hoca Erenköy Kız Lisesi’ne tayin olunca Aydın Üstadın kızını da etkilemiş; kızı da Boğaziçi Üniversitesi’nin psikoloji bölümünü seçmiş. Bu kısa tanışma faslından sonra beni neden davet ettiğini söyledi. Sınavda sorduğu soru, Aygaz şirketinin gerçek mali durumuymuş. *Cevabın doğruydum* dedi. Soru şöyleydi; Bir şirket, atıl durumdaki parasını çekmesine rağmen genel müdürün yatırım kararını yorumlamamızı istiyordu. Şunları yazmıştım: *Genel müdür, mali gücü zayıflayan şirketine yatırım yaptırarak kendisini güçlü göstermeye çalışmaktadır.* Biraz konuştuktan sonra Aydın Ahıska şu teklifi yaptı. ‘*Koç Holding’te mali analist olarak çalışmak ister misin?*’ Aslında GEMAK’taki işim iyiydi ancak 1.500 liraya yanıma aldığım yardımcımın maaşı 2.500 liraya yükselmişti. Buna rağmen benim ücretim aynen duruyordu. Beni gözden çıkardıklarını düşünmeye başlamıştım. Dolayısıyla iş değiştirmeye karar verip, Aydın Üstadın teklifini kabul ettim.

Aydın Üstad, daha işe başlamadan beni arayıp yanına gelmemi istedi. Koç’tan ayrıldığını fakat problem olmadığını eğer istersem Koç’ta başlayabileceğimi söyledi. Ayrıca bir iş daha olduğunu söyledi. *Müşavirliğini aldığım Puro Sabun diye bir şirket var. Şirket konkordato masasında. Buraya ‘Mali İşler Müdürü’de olabilirsiniz* dedi. Bu pozisyonu ilk kez duymuştum. Araştırınca öğrendim meğerse muhasebe işleri yanında finans işlerine de bakanlara, mali işler müdürü deniyormuş. *Kabul eder misin?* diye sordu. Maaşımı sordum. İlk maaşın 10.000 lira brüt, net 6.500 lira alacaksın. Üç ay sonra brüt 12.500, net 7.500 lira eline geçer eline.’ dedi. Aydın hocayla anlaştık. Ancak tersaneden de ayrılmak istemiyordum. Ortaklardan İsmet Bey’in yanına gittim. *Biliyorsunuz çok önemli bir sınavı kazandım* dedim. TMUD sınavını kastetmiştim. *‘Evet’ dedi ‘Tebrik ediyorum.’* Çünkü onlar da benim mesleki gelişimimi takip edip, başarılarımla övünürlerdi. Kendisine bulduğum yeni işin şartlarını anlattım. Maaşıma zam yapsalardı belki kalırdım. İsmet Bey’in ayrılmama izin vereceğini hiç düşünmemiştim ancak net bir cevap verdi. *Yolun açık olsun.* Çok şaşırılmıştım. Çünkü şirketin tüm muhasebe, finans ve idari işlerini ben yürütüyordum. O gün anladım ki, hiç bir şirkette hiç kimse vazgeçilmez değilmiş. Fakat patronun aklında başka bir plan vardı. Yardımcımı kastederek, *Ekrem var ya?* dedi. *Biz ona 400-500 lira daha zam yapsak, senin işlerini götürebilir mi?* diye sordu. *Yapabilir* dedim. *Peki?* dedi, *Sen aylık 2.000 liraya Ekrem’e danışmanlık yapabilir misin? Sadece telefonlarına cevap vermek yeterli,* dedi. 3.250 liraya tam gün çalışırken, 2000 liraya danışmanlık yapacaktım. Bu sırada yeni bir şirket daha kurmuşlardı. Aylık 1.200 lira ücretle bu şirkete murakıp oldum. Hem işten ayrılmıştım hem de aynı parayı almaya devam ediyordum. İlk işim kısa zamanda büronun işlerini bir arkadaşına aktarmak oldu.

PURO Sabun

Puro Sabun Sanayi şirketinde ise gerçek hayatı yakından öğrenecektim. Sahibi, yakın zamanda rahmetli olan Tuncer Taciroğlu'ydu. Kendisi lise mezunuydu ama inanılmaz birikimli bir iş insanıydı. Pangaltı'da oturuyordum. Mesai 8.30'da başlıyordu. İlk iş günü tam vaktinde gittim. Bir baktım patron gelmiş. Kapıcıdan imza defterini istedim. Mesai başlamadan 10 dakika evvel geldiğini görünce ertesi gün 8.20'de geldim. Ama Tuncer Bey gene şirketteydi. İmza defterine baktım, adam 8.10'da gelmiş. Ertesi gün ben daha erken geldim yine patron şirkette derken sabah 7'de gelene kadar patronu geçemedim. O sabah beni yanına çağırdı. *İşte böyle erken gel. Şirketi konkordato masasından yeni devraldık. Çok işimiz var, diyerek beni motive etti.*

Bu esnada bir şirket nasıl kontrol edilir onu öğrenecektim. Birincisi kapıyı kontrol edeceksiniz. Kim ne zaman girip çıkıyor? İkincisi ise kasaya hakim olacaksınız. Kim, kime ne ödüyor? Bunu da bir hata yaparak öğrendim. Ticaret müdürümüz bozuk olan sebilin tamir edilmesini istemiş ama Tuncer Bey izin vermemiş hatta bana da bilgi vererek ödeme yapılmamasını söylemişti. Bir süre sonra sebili tamir ettirip parasını ödemişler, sonrada benden onay almışlar. Bir iki gün sonra sabah yapılacak işleri konuşurken *'Ben sana sebil tamir parası gelirse ödememeni söylemişim, ama ödemişsin* diye hesap sordu. Ben ödeme yapmadığımı söyledim. Tuncer Bey ise *ödemişsin* dedi. *Ödedin ödemedin* derken, *Peki şu tarihli kasa föyünü getir* dedi. Bir baktım ki gerçekten de parayı ödemişim. Bu da bana ikinci ders oldu.

Şirket, esans ve yağ gibi hammadde alımında sıkıntı yaşıyordu. Piyasa musevilerin elindeydi. Şirketin mali durumu zayıf olduğu için sadece nakit mal alabiliyorduk. O zaman Eminönü'nde *'Yağ İskelesi'* denilen mevkide Ticaret Odası binasının yanındaki mıntıkada Natan adlı bir tüccardan hammadde olarak kullanmak üzere yağ alıyorduk. Kendisine telefon ederek, *Elimdeki çeklerle hammadde almak istiyoruz* dedim. *Önce olmaz* dedi. Çek karşılıksız çıkarsa hemen öderiz diyerek ikna ettim. Böylelikle çek masrafından da kurtulacaktık. Bir hafta sonra arayıp verdiğimiz çeklerden bir çekin karşılıksız çıktığını söyledi. Hemen parasını gönderiyorum dedim. Kasamda para vardı çünkü piyasaya ne kadar çek ciro ediyorsak %10'nu kasaya bloke etmeye başlamıştım. Çekin karşılığını alan Natan, çok şaşırıldı. Bu tekniği üniversitede finans yönetimi dersinde öğrenmiştim. Aslında okullarda derslerde erdemli olmak ana fikri esas alınır. Bu bilgiler yeri gelmedikçe kullanılmadığı için piyasada eğitimde öğrenilen bilgiler işe yaramaz gibi algılanıyordu. Hâlbuki doğru insanlarla ilişki kurduğunuzda ve okulda öğrendiğiniz değerler ve bilgiler mutlaka karşılık buluyordu. Kısa süre sonra bir çekimiz daha karşılıksız çıktı. Hemen gönderiyim dedim. *Gerek yok, yarına kadar bekleyip bir kez daha soralım* dedi. Üçüncü problem de ise sizin göndermenize gerek yok, ben tahsilata geldiğimde alırım dedi. İşte bu yöntemle konkordato ilan etmiş firmanın piyasadaki itibarı yükseldi ve herkes açık hesap mal satmaya başladı. Hammadde sorununu aşan şirket, üretimini artırdı ve kâra geçmeye başladı. Tuncer Bey beni çağırıp arkadaşlarım arasında pazarlama-bölümü için bir müdür ve genel sekreter olarak görev yapmak üzere insan kaynakları uzmanı bulmamı istedi. Pazarlama için sınıf arkadaşım Erhan Gürsoy vardı. Onu pazarlama müdürü olarak aldık. Erhan daha sonra Hundai'nin genel müdürlüğünü yaptı. İnsan kaynakları uzmanı olarak yine sınıf arkadaşım Dünya Uzman adındaki arkadaşımızı genel sekreter görevi için işe aldık. PURO Sabun Fabrikasının pazar payı büyümeye başladı. Bütün finans sorunları çözümlenmişti. Vergi uygulamaları ile ilgili sorunları sonradan Avukat olan eski Vergi Denetmeni olan Mehmet Kaya Üstad mükemmel bir şekilde çözüyordu. Kendisinden vergi idaresi ile ilişkilerde vergi

planlaması uygulamalarını öğrendim. Aydın Ahıska Üstadı izleyerek muhasebe-finans-vergi ekseninde kurumsal yapıyı oluşturma yöntemlerini öğrendim.

Zaman çabuk akıyordu. Mayıs ayına geldik. Erhan Temmuz'da askere gidecekti. Bende bir yıl sonra 1976 Temmuz'da askere gidecektim. Haziran ya da Mayıs'ın ilk günleriydi. Patron *pazarlama müdürünü sana bağlamaya karar verdim*, dedi. Bu kararı doğru bulmamıştım ama nasıl ifade edeceğimi bilmiyordum. Arkadaşıma haksızlık olarak görüyordum. Ben kara kara düşünürken danışmanlık yaptığım Gemak tersanesi ortaklarından İsmet Bey aradı. Akşam buluştuk. *Sana aylık net 10.000 lira versek murakıp olduğun şirkete genel müdür olur musun?* dedi. *Aynı zamanda yeni bir şirket kuracağız. Oranın da murakıbı olur ve aylık 1.200 lira alırsın* dedi. Teklifi kabul edip ertesi gün Tuncer Bey'e PURO'dan ayrılmak istediğimi ayrıca kendisinden izin alarak sınıf arkadaşımın iki ay sonra askere gideceğini bir değişim yapmadan onun fikirlerinden yararlanmasını tavsiye ettim. Ayrılmak isteme nedenimi anlamıştı. Gideceğim yer eskiden çalıştığım yer olduğu için kararımın vaz geçiremeyeceğini biliyordu. Zarif birisiydi. Gözlerini kırıştıtarak *Bana güzel uyarıda bulundun ve ufuk dersi verdin*, dedi. *Ben de estağfurullah ben sizden çok şey öğrendim* diyerek vedalaştık. Bütün bunlar yaşanırken bir şey daha öğrenmiştim. Çalıştığınız başka bir deyişle tuttuğunuz kapı önemlidir. Muhasebe meslek mensubunun büyüme eğilimine ve ruhuna sahip müşterisi varsa o da büyür. Bu nedenle dünyanın hiçbir yerinde salt muhasebe eğitimi verilen bir okul yoktur. İşletme, finans, insan kaynakları, tedarik, üretim, psikoloji, felsefe veya organizasyon da bilmeniz lazım. Muhasebecinin meslek odaklı tanımını *muhasebeci demek işletme ekonomisti olmak demektir*, şeklinde yaparım.

Tekrar geri dönmüştüm. Murakıbı olduğum şirkete Genel Müdür olmuşum. Bu arada ilk işim kapalı olmasına rağmen Mali Müşavirlik Büromuzun yerini değiştirmek oldu. "Masum Türker Mali Müşavirlik" adı altında Beyoğlu Belediyesi'nin yanında Nergis Sokak Karateke İş Hanımın en üst katında bir daire kiraladım.

Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği (TMUD) Yönetim Kurulunda

PURO'da çalıştığım sırada Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği'nin yönetim kurulu toplantısına gözlemci olarak davet edildim. Bu arada her hafta yapılan yürütme kurulu toplantılarına katılmam istendi. Yürütme kurulu Deva Holding Mali Koordinatörü Erdoğan Akgönül, Eczacıbaşı Holding'ten Özdemir Ayer, Koç Holding'ten Doç. Dr. Oktay Güvemli ve Dr. Türkan Arıkan ile profesyonel çalışan Genel Sekreter'den oluşuyordu. Genellikle seminer ve toplantı konuları planlanıyor, Muhasebe Uzmanlığı Meslek Yasası'nın çıkarılması için yapılacak girişimler planlanıyor ve ayda bir yapılan yönetim kurulu toplantılarına sunuluyordu. Önce dinleyici idim. Eksikimi gidermek için sürekli araştırıyor bu konuda yazılanlar elime geçtikçe okuyordum. Bir süre sonra yaşadığım deneyimleri okuduklarımla harmanlayarak görüş bildirmeye başladım. Yürütme kurulu üyesi hocalar ve üstadlar beni motive ediyorlardı.

Şubat 1975'te yapılan Genel Kurul'da Derneğin Yönetim Kurulu Üyeliğine seçildim. Yapılan görev dağılımında Yürütme Kurulu Üyeliğine seçildim. Muhasebe mesleğinin

örgütlenilmesi çalışmalarına daha fazla katılmaya başladım. Fakülte'den hocalarım olan Başkan Profesör Mustafa Aysan, Profesör Feridun Özgür, Asistan Dr. Çetin Şamlı yanısıra Derneğin Kurucu Başkanı Osman Fikret Arkun, kurucu İsmail Otar, derneğe yıllardır emek veren Profesör Haluk Sümer'in babası Eşref Sümer, Profesör Cumhuriyet Ferman, Profesör Fikret Öcal, Defterdar Hakkı Musaballı, Dr. Türkan Arıkan, Şevket Şevki Bulut, Bülent Çorapçı, Üstad ve Hocalar vardı. Katıldığım yönetim ve yürütme kurulu toplantılarında meslek örgütlenmesinde geçmişte yapılan girişimleri ve verilen mücadeleler ile nasıl bir yapılandırma yapılması gerektiği konusundaki saatlerce yapılan tartışmaları büyük bir keyifle ve her toplantıda yeni şeyler öğrenerek izliyordum. Kendimden beklenmeyecek şekilde hiç konuşmadan hocaları dinliyordum. Her birinin birikimini alabilmek için sadece soru soruyor ve not tutuyordum.

Bir taraftan şirkette çalışıyor, diğer taraftan büro çalışmalarımı sürdürüyor, ayrıca dernek faaliyetlerini aksatmıyordum. Bu arada çalıştırdığım çıraklara bugünkü deyimle stajyerlere kartvizit bastırarak onlara veriyordum. Kartvizitlerinde unvanlarının 'Denetçi Asistanı' yazılmasından keyif alıyorlardı. Dernek çalışmalarında bazı işleri bana yüklemeye başladılar.

Bir gün beni İsmail Otar Üstad davet etti. Kurucuları ve ortakları TMUD mensuplarından oluşan 500.000.- TL sermayeli yerli AR-İŞ Denetim şirketine bir hisse almamı ve ortak olmamı teklif etmesi beni çok onurlandırmıştı. Ayrıca bu teklifin ortaklar kurulunun aldığı kararla gerçekleştiğini söylemesi beni gururlandırdı. Söz konusu hisseyi yıllar sonra İsmail Otar Bey mevcut binayı değerlendirmek için talep edince kendisine aynı bedelle iade ettim. AR-İŞ'in ilk denetim raporu Amerikan Dış Ticaret Bankası denetimi için o tarihlerde Asistan Dr. Olan Profesör Çiğdem Solaş tarafından yazılmıştı. 1975 yazında derneğin idari işlerini ve parasını yöneten ücretli Genel Sekreter derneğin parası ile birlikte ortadan kayboldu. Dernek yöneticileri çok üzüldüler. Parada yok olduğu için hem kira sorunu ortaya çıktı hem Genel Sekreter istihdamı. O hafta ard arda üç dört toplantı yapıldı. Derneğe karamsarlık çökmüştü. Son toplantıda bu konuda ilk kez ben söz aldım. Eğer uygun görürseniz Genel Sekreter görevini ücret almadan yönetim kurulu üyesi sıfatıyla yapabileceğimi söyledim. Herkes rahatlamıştı. İlk kez yönetim kurulu üyeleri arasında genel sekreter seçimi yapılıyordu. Bu arada Ercüment Ünver Bey'de para işlerini yönetmek üzere Sayman Üye seçildi.

Dernek'te Genel Sekreter olduktan sonra ilk işim kira işini halletmektir. Bu konuda Türkan Arıkan çözüm buldu. Ağabeyi Vural Arıkan'ın Avukatlık Bürosu'nun yan tarafında küçük bir dairesini sembolik bir ücretle kiralayarak Tünel'e taşındık. Dernek benim büroma ve çalıştığım şirkete 5-6 dakika uzaklıktaydı. Dernek üyesi olsun olmasın sorunu olanlar telefon ederek yardım istiyorlardı. Soruları toplar kitapları yüklenir evde hazırlık yapardım. Bazen sorulan sorular için gider kitap alırdım. Angarya gibi gözüken bu işler aslında genç yaşta deneyim ve birikim sahibi olmama, meslek mücadelesinde defter tutma işleri dışında denetim ve yönetim danışmanlığı ufkunun yaygınlaştırılmasını gündeme taşımama büyük katkısı olmuştur.

Bu arada para işini çözümleyince dernek müdürü istihdam ettik. 1975 yılının sonlarına doğru 12'nci Türkiye Muhasebe Kongresi Hazırlık Kurulu toplantısı yapıldı. Hazırlık Kurulu dernek üyeleri, büyük ölçekteki şirketlerin temsilcileri, DPT, Maliye Bakanlığı, Devlet Denetleme Kurulu, Sayıştay ve Üniversitelerin temsilcilerinden oluşuyordu. Toplantıda Kongre

Başkanı ve Kongre Yürütme Kurulu seçimi yapıldı. Başkanlığına Profesör Osman Fikret Arkun seçildi. Ben de yürütme kuruluna seçildim. O tarihte Dr. olan Profesör Tuğrul Tüfekçioğlu ile birlikte Dış İlişkiler Komitesi olarak görevlendirildim.

Kongre kitabında yer alan 11'nci Kongre'nin sonuç bildirisinde alınmış kararlara ilişkin raporu ben hazırladım. Dernek binasını Kongre'nin bitiminde satın aldık. Paramız yoktu. Başkan Yardımcısı Bülent Çorapçı Üstadın verdiği borç para ile ödedik ve hemen sonra borcumuzu nasıl öderiz arayışına girdik. Kongre'nin bildirimlerini, Derneğin Başkan Yardımcısı Eşref Sümer Üstad ile birlikte editörlüğünü üstlenerek kitap halinde yayınlanmasını sağladık. Kitabın deşifresini ve düzeltmeleri ailece gerçekleştirerek bir ödeme yapılmasına gerek bırakmadık. Aynı şekilde Başkan Yardımcısı Eşref Üstad, Kongre kitabının İsmail Akgün Vakfı'na ücretsiz bastırılmasını sağladı. Kongre kitabı için bütçelenmiş 900.000.-TL harcanmadığı için bu para ile Dernek merkezi için satın aldığımız binanın borcunu ödedik.

Vatandaşlarımızın Türkiye'de yabancılar tarafından yapılan denetim işinde etkin olmaları için ciddi bir süreci başlattık. Bu süreçte önemli bir işin takibini yaparak bu düşüncemizi gerçekleştirdik. Neydi bu iş? Türkiye'deki yabancı sermayeli şirketler, denetimlerini yurt dışındaki ortaklar için yaptırıyorlardı. Denetimi yapan denetim şirketleri faturalarını Londra veya Atina'daki ofislerinden gönderiyorlardı. Bu denetim şirketlerine yapılan ödemelerin vergi beyanında gider gösterilemeyeceğine ilişkin Danıştay kararı alınmasını sağlamıştık. Bu nedenle yabancı denetim şirketlerinin çalıştırdıkları vatandaşlarımızı ortak yaparak ve yönetime alarak ülkemizde Türk ortaklı denetim şirketleri kurmak zorunda kalmalarını sağlamıştık. Bu da ortaklarının tamamı Türk vatandaşı olan ulusal denetim firmalarının yolunu açtı.

Dernek için sosyal etkinlikler ve seminerler düzenleyerek, ekonomik denetim düzeninin kurulması için Muhasebe Uzmanlığı Kanununun çıkarılması konusunu sürekli gündeme tutuyorduk. 12. Türkiye Muhasebe Kongresi'nin konusu '1976 Türkiye'sinde Muhasebecinin Sosyal Sorumlulukları' temasını ele alan bildirimlerden oluşuyordu. Gerek Kongre için yapılan tanımlar gerek dernek üyeliğine kabul edilmek için verilen 'Muhasebe Uzmanı Sertifikası' sınav duyuruları muhasebe mesleğini gündeme taşıyordu. 1975 yılında merkezi Eskişehir'de kurulan Tüm-Fed (Türkiye Muhasebeciler Federasyonu) çalışmalarını yaygınlaştırmaya çalışırken; kurucu üyelerinden birisi TMUD üyesi ve sertifikasına sahip olan Ergin Neng'in de içinde yer aldığı 'Muhasebeci Mali Müşavirler Birliği Derneği' Turgut Arıç'ın başkanlığında 1976 yılında İstanbul'da kuruldu. TMUD dışındaki bu iki kuruluş Türkiye'de yaygın örgütlenmeye girişti. Ancak daha çok muhasebe ofisleri odaklı örgütlenme öngördükleri için sınav şartı ve sertifikasyon gündemlerinde yoktu.

Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği'nin mesleğe bakış açısı ise ağırlıklı olarak mesleğin denetim boyutu ve yönetim danışmanlığı ekseninde odaklanıyordu. Ofis muhasebeciliği olarak anılan defter tutma odaklı finansal raporlama hizmetlerini bir out-sourcing (dışardan yardım) olarak görüyordu. Bu nedenle TMUD'un birikimi ve deneyimi hem akademik çevrelerde ve kamu kesiminde hem de iş hayatı çevrelerinde ağırlıklı olarak kabul görüyor ve önemseniyordu.

1977'de Hüseyin Perviz Pur da aramıza katıldı. İki yıl sonra o Genel Sekreter ben ise Genel Başkan Yardımcısı oldum. 1977 yılında sürekli mesleki eğitim kapsamında aylık sohbet

toplantılarını başlattık. İlk toplantının konuşmacısı olarak ‘Servet Beyannamesi’ konusunda 90 sayfa civarında bildiri hazırlamıştım. Sonraki toplantılarda, ‘giderler’, ‘harcırahlar’ ve benzeri konularda yine konuşmacı olarak katıldım. 1977 yılında Ankara’da yapılan ve meslek kanunumuza Barolar Birliği’nin muhalefet etmemesini sağlayan ‘Muhasebe Uzmanlığı’ seminerine katılmış ve herkesin sınava girerek ruhsat sahibi olmalarını savunmuştum.

1974 yılında ben Muhasebe Uzmanlığı sınavını kazandıktan sonra TMUD yöneticileri Derneğe sınavla üye alınacağına ilişkin uygulamayı göstererek, 1971’de kurulması kararlaştırılmış olan Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi’ne başvurarak TMUD’ün üye olmasını sağladılar. Yine sınav ile üye alındığı belirtilerek 1977 yılında Münih’te Uluslararası Dünya Kongresi’nde kurulması kararlaştırılan ‘Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu’na (IFAC) TMUD kurucu üye oldu. IFAC üyeliği TMUD sınavlarıyla oluşan sertifikalı mesleğin uluslararası düzeye taşınmasını sağlamıştı.

1980 Türkiye Muhasebe Kongresi’nin hazırlık komitesinde görev almış ayrıca yorumcu olarak bildiri sunmuştum. Bildiri, Vergi Dünyası dergisinin 8. sayısında yayımlandı. Muhasebe mesleğinin örgütlenmesi başlıklı bildiri, muhasebe mesleği faaliyetlerinin dörde ayrıldığı iddiasını taşımaktaydı. Birincisi defter tutma ve finansal raporlama hazırlamayı. Bu da iki türlü olur demiştim. İlki şirketlerde muhasebeci çalışır, ikincisi ise muhasebe bürolarından yani dışarıdan hizmet alınır. İkinci faaliyet konusu ise iç denetim faaliyetidir. Bu faaliyette gerçekleştirilen denetim bağımlı denetim faaliyetidir. Bağımlı gerçekleştirilen denetim faaliyeti de ikiye ayrılır demiştim. İlki kamu sektörü adına yapılan vergi denetimi ve diğer denetim (teftiş) faaliyetleridir. Bağımlı iç denetimdeki diğer tür ise özel sektör kapsamındaki işletmelerde yapılan iç denetimdir (teftiş) demiştim. Üçüncü faaliyet ise dışarıdan alınan bağımsız denetim faaliyetidir. Bağımsız demek hem işletmenin, hem de paydaşlarının hakkını koruyan tarafsız meslek mensubu demektir. Bağımlı dediğimiz zaman ise devletin inceleme elemanları veya özel sektördeki iç denetçiler kast edilir. Çünkü onlar sadece hazineyi veya işletmenin çıkarlarını düşünmek durumundalar. Eğer yaptığınız işle sadece bir tarafın hakkını düşünüyorsanız, size bağımlı çalışan denir. Bu nedenle dışardan verilen tüm paydaşların hakkını gözetilen denetim bağımsız denetimdir. Muhasebe mesleği faaliyetinde dördüncü faaliyet eğitimci olmaktır. Bu faaliyet hem eğitim hem uygulamada yönetim danışmanlığı kapsamındadır.

Tavsiyeler: Nasıl Baş Eттіm?

Bu kadar yoğunlukla nasıl başa çıktığım çok sorulur. Genelde şöyle bir taktik yürüttüm. Örneğin Pertevniyal Lisesi Vakfı, Mardin Vakfı veya Sağlık Vakfı gibi sivil toplum kuruluşlarının örgütlenmesi ve kuruluşlarında bulundum. Bu kurumlar ayakları üzerinde durmaya başladıktan sonra ise geri çekildim. Önemli olan topluma bir değer kazandırmaktı. Bu noktada genç meslektaşlarıma üç tavsiye vermek isterim: Birincisi muhasebeci olmak girişimci bir ruha sahip olmayı gerektirir. Çünkü bu özelliğinizi müşterilerinize yansıtabilirsiniz. İkincisi hayal gücüne sahip olmalıdır. Bu özelliği kazanmak için de roman okumalarını tavsiye ederim. Ben özellikle zamanımda yaygın olan Kemalettin Tuğcu’nun eserlerinden çok şey kazandım. Bütün meslektaşlarıma son tavsiyem ise tavla değil, satranç oynasınlar. Yani şansa dayalı değil

stratejiye dayalı bir yol takip etsinler. Böylelikle kendinizi ifade edebilir ve özgür olabilirsiniz. Mesela ben kendimi nasıl ifade ettim. Yazı yazdım ama yayınlanmayınca, kendim dergi çıkardım. Veya parlamentoya girdim. Siyaset yaparken parti içinde dedikodu yapmaktansa oturularda kalkıp içimden geçenleri kürsüden ifade ettim. Başta meslektaşlarım olmak üzere üyesi bulunduğum tüm kuruluşların itibarlarının yükselmesine özen gösterdim. Çünkü rakibim bile olsa onların itibarı azaldıkça benim de itibarım azalacaktır.

Tüm bu yoğunluk beni neden yormadı. Her şeyden zevk almasını bildim. Her şeyi bilerek isteyerek ve zevk alarak yaptım. Her yemeği yerim, ama kuru fasulye ve badem ezmesine bayılırım. Okul yıllarımda tiyatro yaptım. Sporu denedim ama başarısız olunca bıraktım. Dünyayı gezdim. Farklı kültürleri merak ettim. Araştırdım, özümstedim.

Her zaman yaşadığım bu topluma bir şeyler vermeye çalıştım. Amacınız kutsal ise içiniz heyecanla doluyor ve yorulmuyorsunuz. 1982 yılında EKO-BİL Ekonomi Bilimsel Yayınları Limited Şirketi'ni kurmamın sebebi, para kazandırmadığı için kimsenin basmaya yanaşmadığı akademisyen arkadaşlarımın 8 adet değerli akademik çalışmalarını yayımlamaktı.

Siyasi Hayatım

Yetişmemde pek çok insanın emeği var. Birçoğunu size anlatma şansına sahip oldum, ama bunların arasındaki en özel insanlardan birisi Bülent Ecevit'tir. Kendisinden çok şey öğrendim. O da İsmet Paşa'dan çok şey öğrendiğini ifade ederdi. Bülent Ecevit'in hayatını ve beni etkileyen yönlerini geniş bir şekilde mutlaka yazmak istiyorum. Umarım bunu yapacak zamanı ve fırsatı bulurum.

Yıl 1963. İlkokulu bitireceğim, merakla siyasetle de ilgilenmeye başladım. Şehrin önemli bir doktoru vardı: Vahap Dizdaroğlu. Senato ara seçimlerinde CHP adayı. Ailece Biz onu destekliyoruz. Kahvehanelere gidiyorduk, onu dinliyordum, sonra eve geliyordum, orada gördüklerimi taklit ediyor, onlar gibi nutuk atıyordum. Sandıkların açılışını da izledim. Vahap Bey seçildi.

1995 Yılında DSP'den milletvekili adaylık önerisi aldım. Ancak o dönem Mustafa Özyürek CHP'den milletvekili adayı olmak için TÜRMOB başkanlığını bırakacaktı. Ben de yardımcı olduğum için DSP'nin adaylık teklifini reddettim. 1998 Yılında erken seçim kararı alınmak üzereyken bu kez Bülent Ecevit beni aradı. *Biz şu anda Rahşan ile beraberiz aramıza katılmanı istiyoruz* dedi. Ardından açıkça teklifini yaptı. *Bu sefer kaçamazsın, milletvekili adayımız olur musun?* Böylelikle 1999 yılındaki erken seçimde DSP'nin 3. Bölge adayı oldum.

Meclis'deki ilk siyasi deparım şöyleydi. 3 Haziran'da bir konuşma yapmak istedim. Grup yöneticileri konuşma metnini istediler. Muhasebe Mesleği üzerine yapacağım bir konuşmayı denetlemenizi istemiyorum diyerek, grup yöneticilerine metni vermeden kürsüye çıktım. 1999 yılına kadar Bankalar Kanunu yoktu. Türkiye'deki finansal işlemler Kanun Hükmünde Kararnameler ile idare ediliyordu. Son KHK Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildiği için tüm bankalar rutin şekilde Türk Ticaret Kanuna göre yani sıradan anonim

şirketlerin tabi olduğu düzenlemelere göre sevk ve idare edilmekteydi. Bankalar Kanunu çıkarılırken Mecliste olduğum için, kanuna bir hüküm eklenmesini istedim. Böylelikle *kredi isteyen şirketler tarafından hazırlanan mali tabloların mali müşavir ve yeminli mali müşavir tarafından denetlenmesi gerekir* hükmünü eklettim.

İstedığımız maddeyi tasarıya yazdırmıştık ancak meclis genel kuruluna gelene kadar matbaada değiştirilebilirdi. O akşam ise milletvekili seçilmiş 36 meslektaşımızı tebrik etmek üzere TÜRMOB tarafından bir kokteyl tertiplenmişti. Herkes gitti ben geç gittim. İlgili maddenin basıldığından emin olmak istiyordum. Bu sırada birkaç ay evvel yani ben milletvekili seçilmeden önce Meclis Matbaasının müdürünün mali müşavirlik ruhsatı aldığı aklıma geldi. Kendisini arayıp hemen gelmesini rica ettim. Durumu anlattım ve kanun metnini eline vererek aksi yönde basımda değişiklik yapılırsa beni hemen aramasını tembihledim. Beklediğim gibi kanun maddesi değiştirmek istenmiş ancak meslektaşımız olan matbaa müdürü duruma müdahale ederek değişiklik yapılmasını engellemiş. Ankara böyle bir yer işte. Sabah olanları gören bürokratlar, beni atlamadıklarını anlayınca bütün DSP milletvekillerine bir mektup yazarak; sağcı olduğumu ve sol politikaları bozmak için geldiğimi söylediler. Tabii bunlara alışmıştım. Hiç etkilenmeden ilgili maddeyi savunarak Bankalar Kanunu'nda yayımlanmasına katkı sundum. Bu çabalarımı Bankalar Kanununa eklediğim mali müşavir veya yeminli mali müşavirler tarafından finansal tabloların denetlenerek onaylanması hükmü için egemenler adına çok tehdit aldım. Ama hiç umursamadım.

Meslek siyasetine veya politikaya atılacak kimselerin yabancı dil bilmesi tercih sebebidir ancak yabancı dil bilseler bile, uluslararası görüşmelerini mutlaka tercüman aracılığıyla yapmalarını tavsiye ederim. Çünkü siz bir şeyler söylüyorsunuz ve bu esnada düşünüyorsunuz. Tercüman aktarıyor bu arada yine düşünme şansınız oluyor. Karşı taraf konuşuyor onu da anlıyor ve düşünüyorsunuz. Son olarak sizin tercümanınız tekrar ana dilinizde aktarıyor ve görüşmeyi son kez tahlil etme şansına sahip oluyorsunuz. Ben bu taktiği rahmetli İsmet İnönü'nün hatıralarından öğrenmiştim.

En önemlisi ise işsizlik sigortası ve emeklilik fonu çıktığı zaman fonda toplanan paraların yurt dışında hisse senedi alımına izin veren bir madde vardı. Bu maddeyi engellemek için çok fazla çaba harcadım. Sağolsun Yaşar Okuyan'ın da desteğiyle bu maddeyi engelledik ve fondaki paraların çarçur edilmemesini sağladık. İşte en yoğun ölüm tehditlerini bu yüzden almıştım. Benzer hadiseyi bireysel emeklilikte yaşadım. Bireysel emeklilik parasının da böyle kullanılmasını engelledim. *Bu adam yok edilmeli* gibi cümleler telefon dinlemelerine takılınca koruma sayısı ikiye üçe çıkarılıyordu. Devlet takip ediyor tabii çünkü sana bir şey olursa devletin de itibarı sarsılıyor.

Üniversitede Ders Vermeye Başlıyorum

Kızım İpek doğduğunda(1978) ise başka bir olay yaşadım. Hereke yolunda hep kaza olurdu. Çünkü oradaki çimento fabrikasından çıkan tozlar yolları kaygan yapardı. İpek henüz bir haftalıkken oradan geçerken arabanın kontrolünü kaybettim, Allah korudu ölümden döndüm. Saniyeler içinde eşim ve kızım gözümün önünden geçti. Ölmüş olsaydım, onlar nasıl

geçinecekti diye bir endişeye kapıldım. Eğer bir kitap yazarsam telif hakkıyla geçinirler diye düşündüm. Peki, böyle bir kitabı nasıl yazarım diye sordum kendime ve dedim ki eğer ders verirsem hayal ettiğim kaliteli kitabı yazabilirim. Hemen gazeteleri alıp ilan sayfasını açtım. Bolu, Zonguldak ve Edirne’de bugünkü Üniversitelerin temelini oluşturan yüksekokullara muhasebe dersleri için kadrolu öğretim görevlisi aranıyordu. Üç okula İstanbul’da oturduğumu belirterek saat ücretli olarak başvuruda bulundum.

O tarihlerde Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi’nde Doçent olan Ömer Lalik Hoca, Bolu Sevk ve İdare Yüksek Okulu’nun (SİYO) öğretim görevlisi atama kurulundaydı. Türkiye Muhasebe Uzmanları adına yaptığım faaliyetleri izliyormuş, kadrolu olmak şartıyla atanmama da etkili olmuş. Eski mevzuata göre full time tazminatı olan maaşın %40’ndan vazgeçilirse part-time atama yapılıyordu. Bu kuralları öğrenince part-time olarak Bolu SİYO’da kadrolu ama part time olarak işe başladım. Haftada bir gün ders verecektim. 4 yıl 4 ay bu okulda çalıştım. YÖK yasası çıkınca part-time esası kaldırıldığından ayrılmak durumunda kaldım. Bu esnada hayalimi gerçekleştirip 373 sayfalık muhasebe ders notları hazırladım ama kitap olarak bastırmadım. 1978 yılında hazırladığım ve 5 öğretim yılında okuttuğum ders notlarının temelinde KİT’ler için hazırlanan ve özel sektör uygulamalarında ihtiyari olan Tekdüzen Hesap Planı konusu vardı. Kitaptaki önemli başlıklardan birisi de o güne kadar özel sektörde ihtilaf konusu olan ve ceza ödenen harcırahlara ilişkin giderlerdi. O tarihlerde işadamlarımız yeni yeni yurt dışına çıkmaya başlamıştı. Seyahat esnasında yapılan harcamaları ise vergi denetimlerinde eleştiri konusu edilmekteydi. Dava açılan inceleme raporları, Danıştay’a kadar gitmekteydi. Bütün kararları tarayarak herkesin faydalanabileceği bir harcırah cetveli hazırlayıp bu ders notlarında yer vermiştim.

1976’da yapılan 12. Türkiye Muhasebe Kongresi’nin sonuç bildirisini sunan Mustafa Aysan, mesleğimizin yönünü değiştirecek bir fikir ortaya atmıştı. Aysan, *Tamamladığımız bu kongreden anlaşıldığına göre mesleğimizde kavram ve fikir birliği yoktur. Eğitimde aynı bakış açısına sahip olabilmek için bu açığı kapamamız gerekir* demişti. Bu düşünceden yola çıkılarak 1979 Yılında yapılan Türkiye’deki ilk Muhasebe Eğitimi Sempozyumu’na ben de katılmışım. Sempozyum’da muhasebe mesleğinin yapılandırılmasında sürekli eğitimin önemini ortaya koyan ve Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği’nde bu amaçla yaptığımız çalışmalara dikkati çekmiş, akademisyenler ile uygulamacıların sürekli mesleki eğitim amaçlı toplantılarda etkileşim içinde olmalarının önemli olacağını belirlemiştim. SİYO’da öğretim görevlisi olarak çalıştığım süre içinde gerçekleştirilen 4 Muhasebe Sempozyumu’na katıldım. Tartışmalarda söz aldım. Yıllar sonra sempozyumlara ya açılış konuşmalarına katılmak veya oturum yönetmek üzere katıldım. Tekrar öğretim üyeliği hayatına döndüğümde katıldığım sempozyumları bu kez dinleyici olarak izlemeyi tercih ettim.

TÜRMOB’a Giden Yol

1982’de yaşanan bankerler krizinden sonra Sermaye Piyasası Kanunu çıkarılıp piyasaların organize edilmesi kararlaştırıldı. Aynı zamanda da Merkez Bankası ve Hazine Müsteşarlığı, bankaların bağımsız denetimden geçmesini ele aldılar. Bu konudaki ilk faaliyetler

1988 yılında başladı. O tarihte Sermaye Piyasası Kurulu'ndan (SPK) izin alan 19 denetim şirketin üyesi 33 Bağımsız Denetçi, bir araya geldik ve 03.11.1988 tarihinde 33 üyeden oluşan Bağımsız Denetim Derneğini kurduk. Başkanlığa Fatih Dural, başkan yardımcılığına Necati Yalın, ben de (Masum Türker) genel sekreterliğe, Mustafa Ahmet Ünaydın da Muhasip Üyeliğe seçildi.

Dernek olarak şirketlere Bağımsız Denetim Şirketi Ruhsatı, üyelere bağımsız denetim ruhsatı vermeye başladık. Böylelikle SPK'dan izin almış hem şirketleri hem şahısları ruhsatlandırdık. 1988 yılında TL konvertible olunca Türk lirası dolaşım hakkı kazandı. Bu bağlamda para ve sermaye piyasaları serbest piyasa ekonomisi kurallarına göre entegre olunca dünyadaki yatırımcıları Türkiye'ye çekmek için bir denetim düzeninin kurulması ihtiyacı doğdu. SPK bünyesindeki denetim mesleğine ilişkin gelişmeler ve 'Muhasebe Denetim Sektörü'nün oluşması, ardından Bağımsız Denetim Derneği'nin SPK gözetiminde kurulması; bağımsız denetimi güçlendirmek için mesleğin kurulması ve örgütlenmesi amacıyla Dünya Bankası'ndan sağlanan krediler ve benzeri gelişmeler karşısında kontrolü elinde tutmak için Maliye Bakanlığı harekete geçti. Maliye Bakanlığı hızlı ve istekli davranarak muhasebe mesleğini düzenleyen bir meslek yasası tasarısı Dünya Bankası'nın desteğiyle hazırlandı ve Bakanlar Kurulu tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) 01.03.1989 tarihinde sunuldu. 3568 sayılı Yasa'nın çıkma nedeni aslında, denetim işini koordine etmek amacıyla idi. Kanunda muhasebecilere verilen geniş yetkiler içinde bir maddede defter tutma ve beyannamelerin hazırlanması ile ilgili düzenlemedir. Geri kalan yetkiler ise halen yaygın bir şekilde kullanılması için talep yaratılmayan işletmecilik, denetim ve analiz gibi gelişmiş ülkelerdeki uygulamalara benzer yetkililerdir.

3568 sayılı Meslek Yasası çıktıktan sonra artık mesleki örgütlenme çalışmalarına son verdim. Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği'nin 1990'da yapılan Genel Kurul'unda aday olmadım. Ayrıca önerilere rağmen 1990 Oda seçimlerinde delege bile olmadım. Ancak 2 sene içinde meslek farklı yönde yapılanmaya yöneldi, müşteri adına ödemeler için tahsilat makbuzu verme gibi anlamsız düzenlemeler nedeniyle meslektaşlarımızda ciddi rahatsızlık başladı. Meslekte mesleki siyaset adına başlatılan anlamsız 5'e 4 kavgası, SPK'nin mesleğimize talep yaratan düzenlemelerine açılan davalardan rahatsız olan meslektaşlarımız tekrar meslek örgütlenmesinde yer almam için beni aramaya başladılar. Bu konuda gidişatı olumsuz görünce ilk iş olarak TÜRMOB delegeşi oldum. Delege seçildiğim gün Sabri Tümer ile birlikte mesleğin geleceğini tartışıyorduk. Mustafa Özyürek ile tanışıyorduk. Kendisine ben aday olarak yola çıkacağımı söyledim. O da ben de düşünüyorum dedi. O zaman kendisiyle çalışabileceğimi söyleyerek birlikte girişim de bulunmaya karar verdik. İlk girişimimiz geçmişte Mustafa Özyürek'e TÜRMOB Başkanlığı teklif eden İstanbul SMMM Odası'nı ziyaret ederek desteklerini talep ettik. Yaptığımız görüşme sonucunda TURMOB seçimlerinde İstanbul SMMM Odası öncülüğünde birlikte hareket etmek üzere mutabık kaldık.

Meslek yasası çıktığında, Bağımsız Denetim Derneği olarak SPK'dan yetki alan meslektaşlara bağımsız denetim yetkisi veriyorduk. Meslek yasası çıktıktan sonra dernek üyeliği için aradığımız şartların değiştirilmesini savunmaya başladık. 1992 yılında TÜRMOB yönetimine gelince, SPK'nun yetki verme kuralları içine aranan tecrübe şartı yanı sıra SMMM veya YMM olma şartının gerekliliği mücadelesini yürütmeye başladık ve bu konuda başarılı olduk. Milletvekili olarak görev yaptığım süreçte, 1999 yılında SPK Kanunu'nda bağımsız denetçilerin SMMM veya YMM olma şartının yer almasını bürokrasinin muhalefetine rağmen

yer almasını sağladım. Bu düzenleme daha sonra Türk Ticaret Kanunu'nda, ardından şu anda yetkilendirmeyi elinde bulunduran Kamu Gözetim Kurulu'nun mevzuatına da yansıdı. Ben parlamentodan ayrıldıktan sonra Sermaye Piyasası Kurulu, çok defa yaptığı teşebbüslerle mali müşavir ve yeminli mali müşavir olma şartını kaldırmaya çalıştı. Ancak Meclisten geçiremedi. En son Kamu Gözetim Kurumu kurulunca, bu Kurum da iki kere teşebbüs etti ancak mali müşavir ve yeminli mali müşavir olma şartını kaldırtamadılar. Aslında onların hayali bu şart kalkınca belgeyi kendi verecekler ve denetçilerin meslek örgütüyle bağı kesilecek. Bu konuda şu anda TÜRMOB'un bir hatası var. O hatası da şu, bağımsız denetimi organize eden bir örgütlenmeye gitmiyor. Gitmediği için saha boş kalıyor. Bu örgütlenme nasıl olacak? TÜRMOB yöneticilerinden oluşan bağımsız denetim merkezi kurulup TÜRMOB faaliyetlerinin bağımsız denetimle ilgili olanlarını ayrı bir servis adı altında izleyerek ve bir nevi ihtisas haline getirmelidir. Bu yapılmadığı için, muhasebe mesleği de her an tehlike altındadır.

Fransa'da şöyledir, yerli şirketleri korumak için belli eşiği geçen şirketlerin işini bana veriyor ama diyor ki, yanına küçük bir firmayı örneğin Dursun Ali Yaz'ın firmasını da al. Böylece Dursun Ali Yaz'ın da gelişmesini sağlıyor. Çin'deki sistemi ise yeni öğrendim. Çin'de 50, 60, 100 muhasebeciyi bir araya getiriyor. Onlara muhasebe denetim şirketi kurduruyor. Ve devlet onlara iş veriyor. Şu anda Çin'deki ilk dördün arasına Çinli şirketler girmeye başlamış. Yani bizim bildiğimiz şirketlerin sayısı artıyor, yani mesela ilk beşler, ilk altılar diyorlar ya, artık bunların arasında bir iki tane Çin kökenli muhasebe firması da bulunuyor. Türkiye'de de bu işin yapılması gerekir. Aslında Türkiye bu işe benzer bir işi yaptı, ne zaman yaptı? Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında sermaye birikimini sağlamak için müteahhitleri üretti, müteahhitleri besledi, müteahhitlere iş verdi ve o müteahhitler, sonradan çıkıp kendileri yeni işler yaparken artık kendi güçleriyle, devletin işlerinden kazandıkları tecrübeyle iş yapmaya başladılar. Yani bugün müteahhitlik sisteminin temeli Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında devlete yapılan işlerden kaynaklanıyor.

Bana sordunuz muhasebe kitabı olmayan başka kitap var mı diye? Türk şirketlerinin küresel şirket haline getirilme yollarını, araştırdık. Bu kitap internette var. İTO'nun 2004-64 numaralı yayınıdır. Bu kitabı hazırlarken şöyle bir sonuca vardık. Bir ülkede şirketlerin uluslararası şirket haline gelmesi için iki şeye ihtiyaçları var. O iki şey şuydu: Birincisi uluslararası çalışan milli denetim şirketleri olacak, ikincisi uluslararası çalışan milli avukatlık firmaları olacak. Bu ikisi, küreselleşmede aktör olmanın olmazsa olmazıdır. Üçüncüyü şimdi ekliyorum ona da ihtiyaç var, o da uluslararası çalışan milli reyting (derecelendirme) şirketi kurulmasıdır. Bir tane muhakkak kurulması gerekir devlet eliyle, devletin koordine etmesi gerekir. Denetim ile ilgili en önemli düzenleme VUK, mükerrer 227'yle biz muhasebecilere verilen vergi denetim yetkisidir.

Türkiye'de 1993'den milletvekili olduğum 1999'a kadar muhasebe mesleğinde pazarlama hizmetlerini anlattım. Sonra Profesör Cemal Yükselen ile Hatay SMMM Odası'nın açılış töreninde tanıştığım gün dedim ki, *Ben milletvekili oldum. Dolayısıyla yapamıyorum. Ama siz madem pazarlamacısınız, muhasebeciler için bir pazarlama kitabı yazmanızda fayda var.* Ben bu düşüncemi TESMER Müdürü Profesör Ercan Bayazıt ile sürekli paylaşıyordum. Ercan Bayazıt böyle bir kitap yazdı. Aynı tarihlerde de Profesör Cemal Yükselen Muhasebede Pazarlama kitabını yazarken kitap düşüncesinin ve önerisinin benden geldiğini önsözde teşekkür ederek yazdı.

Meslek yasası çıkarken, hem mesleği resmi güvenceye kavuşturuyor, hem de ruhsatlı meslektaşlara iş alanları açılıyordu. Fakat bu çalışmalar esnasında hem yanlışlar, hem de eksiklerimiz oldu. Birincisi, yeminli mali müşavirlerin tasdik raporları ihbar üzerinden denetlenecek veri kabul edilecek kalite kontrolden geçecek. Yeminli Mali Müşavirlerin tasdik raporlarının ilk düzenleme günü gibi kabul görmesi yani vergi inceleme elemanları, teftiş edilmiş gibi kabul edilmeleri gerekmektedir. Bir ihbar varsa başka denetimlerde bir şey olmuşsa ancak bakılması gerekir. Tasdik ile ilgili başlangıçtan beri amaç ve mantık budur ve 3568 sayılı Kanundaki düzenleme de bu esasa göre yapılandırılmıştır.

Aynı durum mali müşavirlerin vergi beyannamelerini aracılık hizmetiyle vermeleri doğru değil. Mali müşavirlerin ön denetim yapıp sınırlı uygunluk denetimiyle bu işi yapmaları esastır. Bu konudaki VUK, Mükerrer 227'deki düzenleme ön denetim esasları amaçlanarak yapılmıştır. Mükerrer 227'yle alakalı, meslek camiasının aydınlatılması lazım, vergi müfettişlerinin aydınlatılması lazım, çünkü mükerrer 227 sorumluluk vermiyor. Meslek kusurundan dolayı sorumluluk sorguluyor. Yani sen aldın belgeyi muhasebe kayıtlarını yanlış yaparsan, etik davranmazsan sorumluluğun var. Yoksa muhasebe evraklarının yanlış veya doğru olmasından kayıtları gerçekleştiren mali müşavirler sorumlu değildir. Kaldı ki bu konuda uluslararası standart var hatta yeminli mali müşavirlerde de var. İş sahibi yani vergi mükellefi bu belgeler doğrudur, diye taahhütname veriyor.

Diğer taraftan bağımsız denetimi genişletmeleri ve bağımsız denetimi genişletirken de şu anda KOSGEB aracılığıyla verilen on beş bin lira desteğinin yaygınlaştırması gerekir. Şimdi denetim yapmak isterseniz ve siz proje hazırlarsanız 3 yıl müddetle o firmanın denetim ücretini KOSGEB ödüyor. O zaman bunu yaygın hâle getirip Türkiye'de ekonomik denetim düzeninin kurulması gerekir. Kurulursa vergi gelirleri artar. Şimdi aslında vergi gelirlerinin artması isteniyorsa, mükerrer 227'nin devreye sokulması gerekir. Fakat bunu devreye soktuğunuz zaman, vergi kayıplarının önlenmesi için burada yer almayan bir şeyi yapmak lazım. O tarihte ön denetim düşüncesini bazı örgütçü arkadaşlara kabul ettirememiştik! Bir kısım arkadaş, *Devlet memuru mu olacağız?* dediler. Tabi ki hayır, bu ön denetimi kimin adına yapıyor mali müşavirler, devlet adına yapıyor. O halde bu denetim ücretleri tespit edilecek, bu denetim ücretlerini devlet ödeyecek. CMUK avukatlarına, devlet avukatlık ücretini ödeyince avukatlar devlet memuru mu oluyor? Mali müşavirlere vergi beyannamelerinin imzalanması ücretinin devlet tarafından ödenmesi CMUK avukatlarına ödenen ücretlerden farkı yoktur. Eğer devlet vergi beyannamelerini imzalama ücretini öderse vergi gelirleri iki misli artar. Çünkü yüz bin kişilik TÜRMOB üyesinin altmış bini serbest çalışıyor. Bu altmış bin arkadaşın uygunluğu sağlama amaçlı düzeltme taleplerini mükellef yapmak zorunda olacak. Peki, bu arkadaşların denetimiyle, maliye adına denetim yapan vergi müfettişinin vergi denetimi arasında ne fark var? Vergi müfettişi hatayı yakaladığı zaman ceza yazmak zorunda. Serbest çalışan mali müşavir ise yakaladığı hatayı rehberlik ederek düzelttirir. Dolayısıyla bizler rehberlik görevi yürütüyoruz. Yani esas bağımsız denetimin ya da vergi beyannamelerinin ön denetim amacıyla imzalanmasının amacı, düzeltme yapılmasını sağlamaktır...

MUFTAV 19 OCAK ÇALIŞTAYININ ARDINDAN...

Prof. Dr. Oktay Güvemli

Türk muhasebe tarihçileri, Cumhuriyet'in 100. yılına doğru çalışmalarını yoğunlaştırmaktadırlar. Bu çalışmalarını üç ayrı grup halinde sürdürmektedirler. İlk grubu çalıştaylar oluşturmaktadır. İkinci grup yayınlardan meydana gelmektedir. Bu konuda Orta Doğu Muhasebe Tarihi Ansiklopedisi hazırlanmış ve yayınlanmıştır. Şubat (2019) ayında İngilizcesi de yayınlanmıştır. Cumhuriyet'in Birikimi- Muhasebe Terimleri Ansiklopedisi tek cilt olarak yayına hazırlanmıştır. 2019 yılından itibaren Cumhuriyet Muhasebe – Finans Tarihi Ansiklopedisinin hazırlanmasına başlanacaktır.

Cumhuriyetin 100. Yılına doğru adı altında başlatılan çalışmaların üçüncü grubunu kongreler oluşturmaktadır. Bu kongrelerin ilk üçü Uluslararası Muhasebe Tarihi Kongresi adı altında planlanmıştır. İlki 2019 Ekim ayında İnönü Üniversitesinde, ikincisi 2021 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesinde, üçüncüsü de 2023 yılında Konya Selçuk üniversitesinde yapılacaktır.

Kongre faaliyetlerinin önemlileri arasında, 2020 Temmuz ayında St. Petersburg'da yapılacak olan 15. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi bulunmaktadır. Bu kongreye otuz bildiri ve 60 kişi ile gidilmesi planlanmakta olup, gerekli hazırlıklara başlanmıştır.

Türk muhasebe tarihçileri ilk çalıştaylarını 29 Eylül 2018 tarihinde yetmiş kişinin katılımı ile *Cumhuriyetin 100. Yılına Doğru* başlığı altında genel değerlendirmeler kapsamında organize etmişlerdir.

İkinci çalıştay, İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası'nın ev sahipliğinde 19 Ocak tarihinde yapılmıştır. Konu: *Cumhuriyetin 100. yılına doğru – Muhasebenin Geleceği* şeklinde belirlenmişti. Oda başkanı Yücel Akdemir'in ve TURMOB başkanı Masis Yontan'ın açış konuşmaları ile başlayan toplantıda Prof. Dr. Oktay Güvemli, Prof. Dr. Özer Ertuna, Prof. Dr. Mustafa A. Aysan, Prof. Dr. Göksel Yücel ve Doç. Dr. Burcu Adiloğlu birer bildiri sunmuşlar ve Prof. Dr. Yıldız Özerhan ile Prof. Dr. Ganite Kurt Çalıştay bildirgesini sunmuşlardır.

MUFTAV'ın Cumhuriyetin 100. yılına doğru programladığı bütün aktivitelerin ana amacı, Cumhuriyetin ilk 100 yılına ait envanter çalışmaları yapmak ve ikinci yüzyıla devredilecek mirasın belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda sürekli olarak göz önünde tutulan husus, ikinci yüz yılda yaşayacak olan akademisyenlerin, meslek mensuplarının ve karar alacakların daha az hata yaparak dünya ile bütünleşmelerine yardımcı olmak şeklinde özetlenmektedir. Çalıştay bildirgesi aşağıdaki gibidir.

CUMHURİYET’İN 100. YILINA DOĞRU TÜRKİYE’DE MUHASEBENİN GELECEĞİ ÇALIŞTAY SONUÇ BİLDİRGESİ

Prof. Dr. Yıldız Özerhan

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Ganite Kurt

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

19 Ocak 2019 tarihinde O.G. Muhasebe ve Finans Tarihi Vakfı (MUFTAV) tarafından İSM MMO konferans salonunda düzenlenen “CUMHURİYET’İN 100. YILINA DOĞRU TÜRKİYE’DE MUHASEBENİN GELECEĞİ” konulu çalıştaya 100’e yakın akademisyen ve meslek mensubu katılmış ve başarıyla tamamlanmıştır.

Açılış konuşması yapmak üzere MUFTAV Başkanı Prof. Dr. Oktay Güvemli kürsüye davet edilmiştir. Prof. Dr. Oktay Güvemli konuşmasında; çalıştayı amacının “bu yüzyılı gördük gelecek yüzyıla nasıl bir miras bırakmaktayız?” sorusuna yanıt aramak olduğunu ifade etmiştir. Güvemli, MUFTAV olarak Cumhuriyet’in 100. yılına doğru bir dizi program ve yayın hazırlığı yaptıklarını, bu kapsamda Ortadoğu Muhasebe Tarihi Ansiklopedisi (MÖ 3000- MS 2000), Cumhuriyetin Birikimi - Muhasebe Terimleri Ansiklopedisini tamamladıklarını, Cumhuriyet Dönemi Muhasebe Tarihi Ansiklopedisi çalışmalarını başlattıklarını belirtmiştir. Ayrıca 2020 yılında St. Petersburg da yapılacak Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresine hazırlık yaptıklarını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Başkanı Yücel Akdemir, Cumhuriyet’in 100. yılına girerken dünyadaki gelişmelere bakarak mesleğin geleceğini konuşmak ve planlamak durumundayız diyerek sözlerine başlamış ve günümüzde tartışılan konuların Teknoloji-Dijitalleşme, Siber Güvenlik, Big Data, Sanal Para olduğunu ifade ederek, tüm bu başlıkların muhasebe mesleğini ve uygulamalarını etkileyeceğini ve muhasebe mesleğinin geleceğinin yapılanmasında bu unsurların dikkate alınması gerektiğini söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır.

TÜRMOB başkanı Masis YONTAN açılış konuşmasında, muhasebenin insanlık tarihi ile başladığını, Dijitalleşme ve Yapay Zeka Uygulamaları ile muhasebe mesleğinin görev alanlarının değişeceğini, aynı zamanda dünyada %20'lere ulaşan yolsuzluk ekonomisinin önlenmesinde muhasebe ve denetimin nasıl bir rol üstleneceğinin tartışılması gerektiğini ifade

etmiş, etik ve etik kuralların önemine dikkat çekmiştir. Bu kapsamda, ilköğretimden başlayarak okullarda öğrencilere dürüstlük gibi bir takım etik davranış biçimlerinin öğretilmesi gereğine vurgu yapmıştır.

Ana teması dünyada ve Türkiye de teknolojik ve sosyolojik değişimlerin, muhasebeye olan etkilerinin yarattığı sorunları ve gelecek yüzyılda muhasebenin nasıl Őekilleneceđini tartışmak olan çalıştayda, konuşmacıların bildirilerinin zeti aşağıda sunulmuştur.

Konuşmacılardan, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi emekli ğretim yesi Prof. Dr. Oktay Güvemli, cumhuriyet döneminde muhasebe eğitiminin, muhasebe uygulamalarına yön veren yasal düzenlemelerin tarihsel süreç içerisindeki gelişimini ve değişimini özetlemiş ve

- Birinci yüzyılın mirası devam edecek mi ?
 - Dünyada muhasebede beklenenler: küreselleşme, paydaşlık,
 - Vergi hukuku mu ? Ticaret Hukuku mu ? Adalet Bakanlığı mı ?
- sorularını tartışmaya açmıştır.

Prof. Dr. Oktay Güvemli konuşmasında; muhasebenin tarihçesinden bahsederek, 1600'l yıllardan başlayarak muhasebenin nasıl bir seyir izlediğini ve Türkiye'de özellikle yasal düzenlemelerin muhasebeye olan etkilerini ve katkılarını açıklamıştır. Cumhuriyetin ilanından önce, ülkede Türk müteşebbislerin sayıca azlığı nedeniyle tüccar- işletme – muhasebe beraberliğinin zayıf olduğunu, ayrıca ticari hayatın yabancı kökenli vatandaşların hakimiyetinde olması nedeniyle, ticari hayatta kullanılan Türkçe terminolojinin gelişemediğini ve bu dönemde muhasebeye sahip çıkacak bir otoritenin olmayışını önemli bir eksiklik olarak vurgulamıştır. Güvemli, cumhuriyetin ilanı ile birlikte ticaretin gelişimini ve muhasebeye etkisini 6 ana başlıkta gruplandırmıştır. Bu kapsamda, cumhuriyetin ilan edildiği tarihten başlayarak ülkedeki ticaret odalarının envanterini çıkartmış ve ticaret odalarının sayısal artışı ile muhasebe düzenlemeleri arasındaki anlamlı ilişkiyi ortaya koymuştur. Cumhuriyet ve ticaret ilişkisini ele aldığı üçüncü kısımda ülkedeki muhasebe eğitimi veren ticaret liselerinin muhasebeye olan etkisini açıklanmıştır. Dördüncü ve beşinci kısımda, muhasebe terminolojisindeki değişimlerden bahsederek, muhasebe eğitimin yüksekokul düzeyinde verilmeye başlandığı dönemi açıklamıştır. Altıncı kısımda ise, ticaret kanununun ve ticaret odalarının muhasebeye yeterince ilgi göstermemeleri sonucunda, vergi kanunlarının baskın hale geldiğini ve muhasebede vergi odaklı bir yaklaşımın ne çıktığını vurgulamıştır. Sonuç olarak, dünyada muhasebenin ticaret hukuku çerçevesinde gelişmeye devam ettiği halde, ülkemizde hala vergi odaklı bir muhasebenin yrtlmeye çalışıldığı bir ortamda, Türkiye'nin ikinci yüzyıla nasıl hazırlanacağı sorusunu katılımcılarla paylaşmıştır.

Boğaziçi Üniversitesi Emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Özer Ertuna, günümüzdeki teknolojik ve ekonomik gelişmelerin muhasebe teorisini ne şekilde etkileyeceğini “Muhasebe Teori ve Uygulaması: Bugünü ve Yarını” isimli bildirisinde tartışmaya açmıştır. Prof. Dr. Özer Ertuna, 1990’lı yıllardan itibaren küreselleşme kavramının konuşulmaya başlanması ve bu kavramla birlikte gelişen ve değişen ekonomik ve ticari hayatın muhasebe teori ve uygulamalarını da yakından ilgilendirdiği gerçeğini vurgulayarak, muhasebe teorisinin de bu değişime ayak uydurması gerektiğini ifade etmiştir. Geçmişte muhasebe teorisinin hissedarların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde geliştiğini ve ilerleyen zamanlarda da şirketlerin, şirket faaliyetlerine kaynak sağlayanlara (genellikle de finansal kaynak sağlayan hissedar, borç ve kredi verenlere) karşı sorumlu oldukları görüşünün güçlendiğini ifade etmiştir. Günümüzde yaygın olan görüşe göre ise, şirketlerin sadece hissedarlarına karşı değil, tüm paydaşlarına karşı sorumlu olduğunu ifade ederek, Hissedar Muhasebesi mi? Paydaş Muhasebesi mi? sorularını tartışmaya açmıştır. Hissedar Muhasebesinden Paydaş Muhasebesine geçişin ve dönüşümün zorunlu olduğunu, Muhasebe standartlarının bu boşluğu dolduramadığını, dolayısıyla Küresel Raporlama Girişimi (GRI) adlı kuruluşun yayınladığı standartlar ile bu boşluğu doldurmaya çalıştığını belirtmiştir.

Muhasebe teorisinin temellerinden biri olan Kavramsal Çerçevenin 2018 yılında güncellenen haliyle bile, günümüz ihtiyaçlarına cevap vermediğini belirterek, Kavramsal Çerçevede paydaş, sosyal sorumluluk, çevre sorumluluğu gibi kavramlardan hiçbirine yer verilmemiş olmasını bir eksiklik olarak nitelendirmiş ve bu kavramlardan yoksun bir çerçevenin ortak (hissedar), kredi ve borç verenlerin ihtiyaçlarına dahi cevap vermesinin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Ertuna, ayrıca günümüzde değişen işletme yönetim anlayışının kısa vadede kar odaklı olmaktan ziyade, sosyal sorumluluğu, paydaş ihtiyacını ve uzun vadede karlılığı öne çıkaran sürdürülebilir bir kalkınmanın önemine vurgu yaparak, Entegre Raporlamanın öneminden bahsetmiştir. Bu kapsamda, konuyla ilgili dünyada ve Türkiye’de yayınlanmış bazı kitap ve makalelerin özet bilgisine yer vermiştir.

İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Mustafa A. Aysan, “Türkiye Ekonomisinde Küreselleşme ve Muhasebe” başlıklı bildirisinde, küreselleşmenin ülkemiz nezdindeki dezavantajlarını ve bu kapsamda muhasebe mesleğine olan olumsuz etkilerini tartışmıştır. Finansal Raporların manipülasyona açık olduğunu, raporların anlaşılabilir bir şekilde sunulması gerektiğini ifade etmiştir. Muhasebe uygulamalarına yön veren düzenlemelerin tek bir çatı altında toplanmasının ve tek bir standart setinin uygulanmasının önemine vurgu yapmıştır.

Prof. Dr. Mustafa A. Aysan, Küreselleşmeyi, 1980’de Dünyanın en büyük 7 ekonomisinin temsilcileri tarafından “Washington Uzlaşısı” biçiminde yayınlanan ve tüm dünya ülkelerine önerilen Neo- Liberal ekonomi politikası olarak tanımlamıştır. Aysan, konuşmasında küreselleşmenin gelişmekte olan ülke ekonomilerinde ve sosyal kalkınmada olumsuz etkisi olduğundan bahsederek, bu durumun ülkemiz açısından da olumsuzluğa neden

olduğunu vurgulamıştır. Washington Uzlaşısını son 20 yıldır tam uyguladığımız halde, dünyada küreselleşme arttıka, ülkemizde ekonomik ve sosyal ilerlemenin yavaşladığını ifade etmiştir.

Küreselleşmenin lkemizdeki muhasebe mesleği üzerindeki etkilerinin de olumsuz yansımalarından bahsederek, muhasebe uygulamalarına yön veren düzenlemelerin geçmişte ve günümüzde küreselleşme olgusu altında ilerlediğini, bağımsız denetimde uluslararası denetim firmalarının etkin olduğunu vurgulamıştır.

İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesinden Prof. Dr. Göksel Yücel ve Doç. Dr. Burcu Adiloğlu teknolojik gelişmelerin muhasebe uygulamaları ve muhasebe mesleğine olan olası etkileri ile ilgili görüşlerini “Dijitalleşme – Yapay Zeka ve Muhasebe Beklentileri” adlı sunumlarında çalıştaya katılanlarla paylaşmışlardır. Prof. Dr. Göksel Yücel ve Doç. Dr. Burcu Adiloğlu çalışmalarında, dijitalleşmenin tüm mesleklerde olduğu gibi muhasebe mesleğinde de birtakım değişimleri ortaya çıkardığını, elle defter tutma döneminden, günümüzün Big Data kavramına ve gelecekteki Yapay Zeka Muhasebeciler kavramına kadar uzanmasının bir çok soruyu da beraberinde getirdiğini vurgulamışlardır. Dijitalleşmeden en fazla etkilenen mesleklerin başında muhasebe mesleğinin geldiğini ifade ederek, bu durumun meslek için bazı tehditler aynı zamanda da fırsatlar barındırabileceğini ne sürmüşlerdir. Bu tehdit ve fırsatların değerlendirilmesinde, aşağıdaki sorulara dikkat çekmişlerdir:

- 1) Büyük veri nelerden oluşur?
- 2) Fırsatları ve riskleri nelerdir?
- 3) Bize ne faydalar sağlar?

Sonuç olarak dijitalleşmenin, sylenilenlerin aksine muhasebe mesleği için bir tehdit olmadığını, aksine muhasebecilere zaman tasarrufu sağlayarak, karar odaklı çalışmalara ağırlık vermelerine fırsat yaratacağını ifade etmişlerdir.

İstanbul Esenyurt niversitesi ğretim yesi Prof. Dr. Mikail Erol, Türkiye’de Yükseköğretimde Muhasebe Eğitiminin Boyutları” konulu çalışmasında, Türkiye’deki devlet ve vakıf (zel) niversitelerindeki muhasebe akademisyenlerinin nitelik ve nicelik açısından bir envanterini çıkarmıştır. Bu kapsamda yükseköğretim kurumlarında, devlet ve vakıf (zel) niversitelerinde toplam 1.930 muhasebe – finansman ğretim elemanının görev yaptığını, bunlardan 462 kişinin profesör, 341 kişinin doçent, 767 kişinin doktor ğretim yesi, 360 kişinin ise ğretim görevlisi olduğunu tespit etmiştir. Türkiye’deki ğretim elemanı sayısının, İngiltere ve İtalya ile benzer rakamlardan oluştuğunu ifade etmiştir.

Sonuç olarak; muhasebe eğitiminde bazı değişikliklere gidilerek, teknolojiyi çok iyi kullanabilen ve yorumlayan öğrenciler yetiştirilmesi gerektiği, yapay zekanın muhasebe uygulamalarına katkı sağlayacağı, bu kapsamda maliye bakanlığının önemli aşama kaydettiği, muhasebenin ekonomik ve teknolojik gelişmeleri yakından takip ederek değişime uyum

sağladığı, muhasebe mesleğinin topluma fayda sağlayan bir meslek olduğu vurgulanarak ve katılımcıların bildiri konusunda görüşlerini açıklamalarından sonra çalıştay oturumu kapatılmıştır.

MUFTAV'IN NOTU:

Çalıştay bildirgesini hazırlayan değerli hocalarımıza teşekkür ederiz.

Sayısı iki bini bulan Türk Muhasebe ve Finans akademisyenlerinin topluma dönük aktivitelerinin 2018 yılı boyunca hızlı bir artış gösterdiği gözlenmektedir. Kongre, sempozyum ve çalıştay şeklinde gerçekleşen bu aktiviteler muhasebe bilim ve uygulamalarının, uluslararası gelişmelerin yaşandığı bir zaman sürecinde gerçekleşmekte olmasının özel bir amacı ve önemi vardır. Çünkü Türk muhasebe düşüncesi, dünyadaki gelişmelerle entegre olma zorunluluğunu duymaktadır. Muhasebe ve Finans akademisyen dünyası arayışlarını bu aktivitelerle sürdürmektedirler. 2019 yılında da yeni arayışlara dönük bu aktivitelerin devam edeceği anlaşılmaktadır.

*Prof. Dr. Oktay
Güvenli konuşmasını
yaparken*

Çalıştay bildirgesini hazırlayan değerli hocalarımız

Çalıştaya katılanlar ile

YEMİNLİ MUHASİPLER HAKKINDA KANUN PROJESİ*

Dr. Max Von der Porten

Yayına Hazırlayan: Öğr. Gör. Dr. Muhsin Aslan
Yıldız Teknik Üniversitesi – İİBF

I) Türk Ticaret Kanununda yeminli muhasiplere tatbik edilecek murakıp tayinine müteallik mevcut ahkâm.

Hesabat kontrolü ve murakıp tayini mes'elelerine esas, Türk Ticaret kanunudur. 29 Mayıs 1926 tarih ve 865 numaralı kanunun 1 inci kısmında 66-86'ncı maddeler Ticarî defterlere, 2 inci kısmında 120-524 üncü maddeler ise Ticaret Şirketleri tarafından tutulması icabeden defterlere, bilânçolarına, hesabat murakabesine ve murakiplere ait bir çok ahkâm ihtiva etmektedir.

Bu ahkâm, bir çok sınaî memleketlerde mevcut bu husustaki ahkâmı bile tecavüz edecek vus'attadır. (Bu ekspozedeki "Ticaret Şirketleri" tabiri, kolektif, komantid, Limited ve Kooperatif şirketlerine de şamildir.)

Ticaret kanununun 289 uncu maddesinde Anonim şirketlerine ve bilhassa hisseli şirketlerin eksperler tarafından murakabesi ve 348-360'ncü maddelerin ise murakabe ve murakipler hakkında mufassal ahkâm ihtiva etmesi calibi nazarı dikkattir. 481 inci maddede, Kooperatif şirketlerin teşekküllerinde, umumî içtimalarında murakabelerinde ve saire de,

* Yayınlanan Kanun Projesinin aslı T.C. Sayıştay Başkanlığı Kütüphanesinde 338.74 yer ve 598 demirbaş numarası ile yer almaktadır.

ahkâm: hükümler;
ekspoze: teklif;
garb: batı;
içtima: toplantı, kurul;
istihdaf etmek: amaçlamak, hedeflemek;
mufassal: ayrıntılı;

murakabe: denetim; *vus'at*: durum;
murakıp: denetçi;
musahhar: açık, aşikar;
şerik: ortak;
vazii kanun: kanun koyucu;

Anonim Şirketler ahkâmına tâbi buldukları yazılıdır. Bundan başka 512 inci maddesinde garb memleketleri ticaret kanunu ahkâmına muhalif olarak, 20 şerikten fazla şerike sahip olan limited şirketlerin de Anonim Şirketlerdeki Hey'eti murakabeye mütedair ahkâmına tâbi oldukları musarrahdır.

20 den fazla şeriki olan limited şirketlerin murakabesini şart koyan vazii kanun ancak büyük şirketleri istihdaf etmekte olduğu anlaşılmaktadır; yalnız şerik adedi bir şirketin büyüklüğü ve emniyeti hakkında bir delil olamayacağı için doğru olması gerektir. Çünkü bu hüküm arzu edilemeyen bir murakabeden kaçınmak için bazı şirketleri şeriklerini 20 ye tahdide teşvik edebilir. Şeriki 20 den aşağı olan Limited Şirketler için de, vazii kanun, İktisat Vekâleti Ticaret Şubesinin mecburî ruhsatnamesine tâbi tutmakla iktifa etmiştir.

Kolektif şirketlerin kontrole ve ruhsatnameye tâbi tutulmaları garp memleketlerinde de yoktur. Mamafi bunlar, ticaret kanununun, ticaret defterleri, ticaret kuyudatı ve saireye müteallik umumî ahkâmına tabidirler.

II) Türkiye'de elyevm kanunen mecbur tutulan ticaret defterleri ;

66 inci madde her tüccarın 3 defter tutmasını âmirdir: Bir inventer ve bilânço defteri, bir yevmiye bir de kopye defteri. 69 uncu maddeye tevfikan bu defterler istimale başlanmadan evvel noterlikçe tasdik edilecektir. Bu tasdikin defter yapraklarının mühürlenmeleri suretile olacağına göre, garp memleketlerinde câri (gayri merbut yapraklar) âsri usulü defteri noktai nazarından müşkül olması dolayısile, bu husustaki hüküm haizi ehemmiyettir.

Bilhassa büyük şirketlerde çok ehemmiyetli olan bu müşkülâtın önüne geçmek için kanuna uygun bir surette, ticari defterlerin ve yevmiye defterinin gayri merbut olan yapraklarının müteselsil numaraları olmasına ve ayrı ayrı mühürlenmesine dair bir karar

derç etmek: yerleştirmek;
kuyudat: kayıtlar;
mebaliğ: tutarlar, paralar;
memha emken: mümkün olduğunca;
menaffinin vikayesi: yararların korunması;
mezkûr: belirtilen.

şerik: ortak; *menaffi:* yararlar;
taazzuv: şekillenme, örgütlenme;
temettuat: karlar, kazançlar;
usulü defteri: çift yanlı kayıt sistemi;
vikaye: koruma;

şeklinde mütemmim ahkâm vaz'ı düşünölmelidir. Bu suretle, ahkâmın fiskal hedefi, usulü defteriyi asrileştirmek hareketine zarar vermeden, bâki kalabilir.

III) Türk Ticaret kanununda Anonim Şirketlerin bilânço ve Meclisi İdare raporları,

Bilânçonun tanzimi hakkında ticaret kanunundaki ahkâm gayri kâfidir. 328 inci maddesi yalnız bilânçoların mehma emken vazıh bir surette tanzim edilmesine, tesis, taazzuv ve idaresi için vaki olan masarifin senei hesabiye masarifine ithâl olunmasına, taazzuv masarifinin 5 sene taksim olunabileceğine, emvali menkule ve gayri menkulesinin işтира bedellerinden amortismanları tenzil edildikten sonra bilânçoya derc edilmesi icabettiğine dair ahkâme havidir. Meclisi idare raporlarına müteallik 329 uncu madde ise, mezkûr raporların, şirketin tüccarî, malî ve iktisadî vaziyetile yapılan muamelâtı, tevzi edilecek temettuatın ve ihtiyatın akçesini teşkil edecek mebalîğ miktarının tayinile iktifa etmektedir.

Bu ahkâm, hissedar veya şerikler menaffinin vikayesi için kâfi gelmemektedir. Çünkü şirket meclisi idaresile kontrolörlere, hesabatın ve raporların tanziminde tam bir serbesti vermektedir, bu ise hükümetin her yerde bariz olan murakabe arzuyu şedidesile kabili telif değildir. Binaenaleyh usuli defterinin şayanı arzu olan yeknesaklığı ve anonim şirketlerinin yeminli muhasileler tarafından muntazam murakabesi arzusu noktai nazarından bu ahkâmın itmamı yerinde olsa gerektir. 1931 senesinde bir kısım Alman iktisadiyatının yıkılması ve gene o sene Avrupa ve Amerikayı sarsan iktisadî felâketin sebepleri, bilânçoların ve raporların tazminindeki ademi kifayesi olduğu tahakkuk ettikten sonra, bilânçoların ve kâru zarar hesaplarının tanzimi hususunda, Alman vazii kanunu yeni ahkâm ilâvesine sevketmiştir.

O memleketlerde o vakit bilânçoların tanzimi hakkında 1931 senesindenberi Almanyada carî olan şiddetli ahkâm ve gene yeni Alman ticaret kanunundaki zecri kontrol tedbirleri olmuş olsaydı, düşünölmeyerek verilen kredilerin meş'um tesirleri aktivler kıymetlerinin,

adem-i kifaye: yetersizlik;
arzuyu şedide: şiddetli arzu;
efzun: fazla;
hini vaz'ı: terk,
itmam: tamamlama;

meş'um: kötü, fena;
muhassile: toplayıcı, muhasebeci;
muvakkat: geçici;
müessir: etkin;
mütenebbih: farkında, uyanmış;

şedide: şiddetli;
turuku kanuniye: yasal yollar
yeknesaklık: tekdüzen;
zecri: zorlayıcı;

kıymetlerinden fazla takdiri kefalet ve senedat taahhüdatının hadden efzun olması çok evvel görölür ve mes'ul idareciler nezdinde yapılacak müdahalelerle iktisadî felâketin men çareleri bulunurdu. Binaenaleyh diğer memleketler bundan mütenebbih olarak, iktisadî müşkilât zuhur etmeden, bilânço tanzimine ve kontrol sistemine müteallik ahkâmı tevsi etmeleri lâzımgelir. En iyisi, İngiliz “Auditors” ve Holanda “Deskunding” ahkâmı esas olan, 1931 senesinin acıklı iktisadî buhran tecrübelerinin doğurduğu, Almanyanın bu husustaki ahkâmı kanuniyesini tatbik etmektedir. Bilânçoların tanzimine ve mecburî kontrole dair ahkâmın hini vaz'ında, yukarıda mevzubahs (İngiliz ve Holanda) hükümetlerinden başka bu hükümler tevafuk eden, ve ancak ahkâmı muvakkate olan, Danimarka, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya ve Polonyada carî ahkâmdan da istifade edilmiştir. Böyle bir tekâmül ve defter usulünün tevhidî, her türlü ticarî usulü defteri sistemlerle meşgul olmayacağını ve fakat kanunen tesbit edilmiş muayyen bir kadro dahilinde çalışacak yeminli muhasiplerden müessir verim elde etmek için elzemdir.

IV) Yeniden vaz'edilecek kanuni ahkâm.

Mevzubahs bilânço, kâru zarar hesabı ve meclisi idare raporları ahkâmı, turuku kanuniye ile, şu suretle itmam ve ikmâl edilmelidir:

328 inci maddeye zeyl :

328 inci maddeye fıkra 2 :

“Bilânçolarla kâru zarar hesaplarının tanzimi hakkında ve formüllerler tesbiti hususunda usul vaz'ına ve bu bilânçolarla kâru zarar hesaplarının, şirket şekli hususisi başka bir usul ihtasını icabettirmiyorsa mezkûr usule tevkifan icrası için evamiri mahsusa itasına, İktisat Vekâleti, lüzum gördüğü takdirde, mezundur, 328 inci maddenin diğer ahkâmı bakidir.”

dercetmek: içine almak, yerleştirmek;
evamiri mahsusa: özel emir, özel yetki;
itmam: tamamlama;

tadat etmek: saymak
usul vaz': yöntem belirleme;

329 uncu maddeye de şu zeyl :

329 uncu madde fıkra 2 :

“329 uncu madde mucibince, meclisi idare raporlarının ihtiva etmesi lâzımgelen muamelât hülâsaları hakkında mezkûr maddenin emrettiği malûmattan başka malûmat hususunda ahkâm vaziyetinin emrettiği malûmattan başka malûmat hususunda ahkâm vaz’ına İktisat Vekâleti mezundur.” ilave edilmelidir.

Ticaret kanununun 481 maddesinin, yukarıda mevzubahs olduğu veçhile Kooperatifleri, hey’eti umumiye içtimalarına, mürakabe ve tasfiyelerine ve hatta bilânçolarına nazaran, anonim şirketler hakkındaki ahkâma tâbi tutması, 328 ve 329 uncu maddelerin ilâvelerine göre, kooperatifler hakkındaki ahkâmın da aşağıdaki gibi itmamı lâzımdır:

481 inci madde 3 üncü fıkra :

“Kooperatif şirketleri, bilânçoları hesabâtı ve kâru zarar hesaplarıyla, anonim şirketlerde olduğu gibi, meclisi idare raporları 328 inci ve 329 uncu maddelerin 2 inci fıkraları ahkâmına tabidir.”

Ticaret, Sınaî, sigorta ve nakliye şirketleriyle Bankalar hakkında muhtelif şemaların lüzumu olduğuna göre, İktisat Vekâleti tarafından, bilânçoların kâru zarar hesaplarının ve meclisi idare raporlarının sureti tanzim ve ilânı hususunda yapılacak muhtelif tebligatın kanuna dercetmemegi muvafık görmekteyim. Yukarıda tadat edilen muhtelif şekil anonim şirketler hakkındaki talimat ilişkilerde münderiçtir.

Yukarıdaki tadilâta mümasil 354 üncü maddenin 1 numaralı fıkrasında da bir tadilât icrasına lüzum vardır. Mezkûr fıkra:

“Mürakipler, Şirketin meclisi idaresi azasile bilittifak plânçonun şekli tanzimi ve hisse senedatının vaziyeti ne merkezde olduğunu tayin etmek vazifesile mükellef” oldukları yazılıdır. “Bilânçonun şekli tanzimi” kelimelerini “328 ve 329 uncu maddeleri 2 inci fıkralarına tevfikan ” diyerek 354 üncü maddeyi aşağıdaki şekle sokmalıdır :

derci: kaydetme yazma;
hey’eti umumiye: genel kurul;
intibah: seçilme;

meclisi idare: yönetim kurulu;
müessis: kurucu;
tevfikan: -e göre, uygun olarak;

ruzname: gündem;

354 ncü madde :

1- “Mürakipler, Şirketin meclisi idaresi azasile bilittifak, 328 ve 329 uncu maddeleri 2 inci fıkralarına tevfiķan, plânçonun şekli tanzimi ve hisse senedatı vaziyetinin ne merkezde olduğunu tayin ederler. Diğer fıkralar bakidir.” 289 uncu ve 348 inci maddeler ve ilâvelere muhtaçtırlar. 289 uncu madde, şirketin tesisini müteakip müessislerin 10 gün zarfında tesis hey’eti umumiyesini içtimaa davet eder, dedikten sonra 5 inci fıkrada da murakiplerin tayinini ruznameye dercini mecbur kılıyor. İleride, bu murakiplerin mutlaka yeminli muhasipler meyanından intihabı lâzımgeleceğinden, 289 uncu maddenin 5 inci fıkrası şöyle tadil edilmelidir :

“Yeminli muhasipler hakkındaki Hükûmetin talimatnamesine tevfiķan yeminli muhasipler meyanından murakiplerin tayini.” Tıpkı bu maddede olduğu gibi Ticaret kanununun “Anonim Şirketlerde beşten fazla olmamak üzere bir veya müteaddit murakip bulunur” diyen 348 inci maddesinde “murakıp” kelimesi önüne “Yeminli muhasipler hakkındaki Hükûmetin talimatnamesine tevfiķan” Yeminli muhasipler meyanından intihap edilmiş murakip bulunur” şeklinde tadil ile mezkûr maddenin ilk cümlesine ileride şu şekil verilmelidir :

“Anonim şirketlerde beşten fazla olmamak üzere yeminli muhasipler hakkındaki Hükûmetin talimatnamesine tevfiķan yeminli muhasipler meyanından intihap edilmiş bir veya müteaddit murakip bulunur.”

Yeminli muhasiplerin faaliyeti hakkında :

Yukarıda itmamı teklif edilen 328, 329, 681, 354, 289, ve 348 Ticaret kanunu maddeleri, yeminli muhasiplere, şirketin, sınaî, ticarî ve malî vaziyeti hakkında meclisi idare azalarına ve hissedarlara lâzım gelen izahatı verebilecek bilânço, kâru zarar hesaplarile, meclisi idare raporları tetkikatının icrası imkânlarını bahşetmektedir. Yeknesak bilânço şemaları, muhasipler vezaifini teshil etmekle beraber bilânço fasıllarını uzun uzadıya tahlile muhtaç bırakmadan her ehemmiyetli faslın kolaylıkla tetkikine müsait bir vaziyet ihdas etmektedir.

inhisar: sınırlanma;

inzimam: katılma, eklenme;

melhuz: düşünülen;

tasrih etmek: açıkça belirtmek.

tebellür: meydana çıkmak;

teshil: kolaylaştırma;

vüs’at: genişlik, alan;

Muhasiplere her türlü murakabe hakkını veren 354 üncü madde, başka ilâvelere ihtiyaç bırakmadan, murakabeden istihdaf edilen neticeleri çıkarmak için ve hesabat kontrolünün selâhiyet vüs'atını da temin etmektedir. Bundan başka 355 den 360 a kadar olan maddeler, muhasiplere başka memleketlerde olmayan vasi haklar vermiştir. Meselâ murakiplere, tabii rey sahibi olmamak şartile, meclisi idare ve heyeti umumiye içtimalarında bulunmak ve teklifleri zabta geçirmek gibi 360 ıncı maddenin verdiği hak, bildiğime göre, yalnız İtalyan Ticaret Kanunile İtalyan murakiplerine verilmiştir. Bu vâsi haklara karşı murakiplere çok ağır mes'uliyetler tahmil eden 358 inci maddede “murakipler vazifelerini hüsnü sûretle ifa etmemelerinden dolayı müteselsilen mes'uldürler” denmektedir.

Bu hüküm, murakibin meslekî hayatı için o kadar mühim ve o kadar ağırdır ki, murakiplik bir meslek olduğu takdirde, bunların Risk primi olacak münasip bir meblâğ tediye etmek suretile ve 358 inci maddenin melhuz tatbikatına karşı, koyabilmek için mes'uliyeti maliye sigortası tesisi icabedecektir.

Yukarıdaki izahattan ve Ticaret kanununun tetkikinden kontrole ait maddelerle vazii kanunun vasî bir murakabe düşündüğü tebellür etmektedir. Fakat bu vasî hukuk, murakabe için tayin edilen eşhasın, şahs ve ehliyet noktai nazarından her suretle ihtiyaca kifayet edecek şahslara inhisar ettirmeğe âmil olmalıdır. Binaenaleyh bu yeminli muhasipler imtihan ve murakip mesleğine tayinleri mes'elesini hal ve bunları yapacak makamatin teşkil ve imtihan şeraitini ve saireyi tesbit edecek bir nizamnameye ihtiyaç vardır. Bunlar hükümet tarafından neşredilecek bir kanun veya talimatname ile tanzim edilmeli ve talimat, bilhassa 289 ve 348 inci maddeler mucibince tayin edilecek kontrolörlerin, yalnız yukarda tahtı inzimama alınan yeminli muhasiplerden olmasına ve mezkûr talimatın hangi tarihten itibaren mer'iyet mevkiine gireceğini tayin etmelidir. Bundan başka şirketlerin hepsi senei ticariyelerini aynı zamanda itmam etmedikleri için, 328 ve 484 üncü maddeleri yeni ahkâmına maruz kalan ve senei ticariyeleri 1/1/937 tarihinde veya bu tarihten evvel başlayan şirketler için mer'i olduğu talimatnamede tasrih edilmelidir.

Yeminli muhasepler teşkilâtı :

A.- Yeminli muhasepler odası :

Ankara veya İstanbul Ticaret odasında resmi yeminli muhasepler odası diye bir şubei mahsus teşkil edilecektir.

B.- Bu yeminli muhasepler odası,

- 1) İktisat Vekâletinden tayin edilecek bir Hükûmet mümessili reis,
- 2) Ankara veya İstanbul Ticaret odası reisi, Reis vekili,
- 3) Merkez ve İş ve Ziraat Bankaları gibi millî bankaların mümessili,
- 4) Yeminli muhaseplik mesleğinden mütihassıs bir mümessilden teşekkül eder.

C.- Riyasetin,

- 1) İktisat Vekâletinin bir mümessilinden,
- 2) Adliye Vekâletinin bir mümessilinden,
- 3) Maliye Vekâletinin bir mümessilinden,
- 4) Dahiliye Vekâletinin bir mümessilinden,
- 5) Nafaa Vekâletinin bir mümessilinden,
- 6) Ticaret ve Sanayi mahafili mümessilinden,
- 7) Kooperatif mahafili mümessilinden,
- 8) Sigorta şirketleri mümessilinden,
- 9) Bankalar mümessilinden,
- 10) Sanayi antrprizleri mümessilinden,
- 11) Sermayeleri Devletin olan sınaî antrprizleri ve Bankalar mümessilinden müteşekkil bir müşavere hey'eti bulunacaktır.

D.- İşlerin idare ve merkezi

İşler, Ankara veya İstanbul Ticaret odalarına deruhte edilecek ve Riyaset ve Müşavere hey'etinin inzimamı reyile biri yeminli muhasip, diğeri hukukçu olmak üzere 2 müdür tayin edecektir.

E.- VAZİFELER

Yeminli muhasepler odası :

- 1) Tayin bürosunun tesisi
- 2) Yeminli muhaseplerin kabul şeraitinin imtihanların ve imtihan mahallinin tayini hususunda olduğu gibi şahsi ehliyet hakkındaki verilecek hüküm şekli, azil ve red etme şerahi hususunda da muavenet ,
- 3) Yeminli muhaseplerin faaliyetlerine nezaret,
- 4) Memlekette mevcut yeminli muhasepler için bir defter tutmak,
- 5) Mütahassis tarafından idare edilecek olan muhtelif iktisadî kollara ayrılan yeminli muhaseplere müteallik mesai ile meşgul olacak bir şube açmak. Bu şube:
 - 1) Ticaret Şirketleri yeminli muhasepleri,
 - 2) Kooperatifler yeminli muhasepleri,
 - 3) Banka ve sigorta ve nakliye antrprizleri için 3 daireye münkasim olacaktır.(İlişik Şemaya bakınız)

Yeminli Muhaseplerin kabul ve imtihan enstitisiyonu:

a) Memleketin endüstrileştirme terakkiyatına göre memleketin diğer yerlerde de aletderecat kabul ve imtihan enstitüsünlarının kurulması icabettiğini teslim etmekle beraber şimdilik şu teklifte bulunmama müsaadelerini dilerim: Trakya ve Marmara vilâyetleri için İstanbulda, Merkezi Anadolu Vilayetleri için Ankarada, Garbi Anadolu vilâyetleri için İzmirde ve cenubî Anadolu vilâyetleri için de Adanada birer kabul ve imtihan ofisleri tesisi.

b) Bu ofisler mahalli Ticaret odalarında bulunacak ve kabul ve imtihan için birer komite teşkil olunacaktır.

c) Komite azaları selâhiyettar Ticaret Odaları Mümessillerinden ve adetleri havzai aidinin ehemmiyet ve vüs'atına göre çoğalacak ve Ankara veya İstanbul yeminli muhasepler odası riyaseti tarafından tayin edilecek ve herhalde komite azalarından hiç olmazsa birinin yeminli muhasepler mesleğinden olması mecburî olacaktır.

aledderecat: sırasına göre;
cenub: güney;
garb: batı;
havzai aid: bölgenin;

laakal: en az.
muavenet: yardımlaşma, yardım etme;
münkasim: (kısmılara) ayrılma;
müteallik: ilişkin;

selâhiyettar: yetkili;
terakkiyat: gelişim;

d) Tayin komitesinin vazifesi :

- 1) Anonim Şirketlerin kontroluna dair kanun ahkâmı mucibince ve yeminli muhasepler odası tarafından kabul Őeraitine tevfikân imtihana kabul kararı vermek
- 2) İmtihan komitesi tarafından imtihan tayin etmek,
- 3) İmtihan tarihinden lâakal 3 hafta evvel yeminli muhasepler odasına namzetlerin isimlerini bildirmektedir.

e) Kabul ve imtihan için bir ücret tahsili düşünöldüğü takdirde, garp memleketlerinde olduğu gibi Şu fıkra ilâvesi lâzımdır: Namzet, imtihana kaydı halinde kaydiye olarak T.L. verecektir.

İmtihan ücreti T.L. sıdır.

f) Hey'eti imtihaniye :

- 1) Bir hükümet mümessilinden
- 2) Mahalli Ticaret odası mümessilinden
- 3) Yeminli muhaseplerden bir mümessilden
- 4) Hukukçulardan
- 5) Sanayi, Ticaret ve Nakliye mahafilinden
- 6) Yeminli muhasepler odasından mahafilinden

müteŐekkildir.

g) İmtihandan sonra, dosyalar bir raporla yeminli muhasepler odasına gönderilecek ve mezkûr oda dahi, namzetlerin tayinlerini ve yeminlerini icra edecektir.

Kabul Őartları

A)- Şahsî Şartlar;

- 1) Namzedin ikametgâhı Türkiyede olacaktır. Ecnebiler İktisat Vekâletinin müsaadei mahsusasile kabul olunurlar.
- 2) Namzet bu vazifeyi ifa edebilecek Şayanı itimat bir ahlâka sahip olacak, sabıkası olmayacak ve hayatı muntazam Şeraiti iktisadiyeyi haiz olacaktır.
- 3) Namzet 30 yaşından aşağı olmayacaktır.

B)- İhtisas Őartları :

- 1) Namzet en aşağı 5 sene hayatı iktisadiyatta çalışmış ve bilhassa sahibi Őöhret, iktisadî bir antrprizin defter usuli ve bilânçoları ile teveggul etmiş olacaktır.
- 2) İhtisas imtihanı verecektir.

İmtihan Nizamnamesi :

İmtihan :

1) Yeminli muhaseplerin faaliyetine dair evde yapılacak bir vazife, azamî 60 gün nihayetinde verilecektir.

2) Yeminli muhasepler sahayı faaliyetlerine dair nezaret altında 3 vazife.

- a) Bir teftiş tarifi
- b) Bir teşkilât tarifi
- c) Bir hukuki vak'a

3) Şifahi imtihan:

- a) İmtihan hey'eti tarafından tayin edilecek bir ihtisas mevzuu
- b) defter usulü, bilânço ve kârü zarar hesabı
- c) defter tetkiki ve teftiş tekniği
- d) tesis ve finansman tekniği,
- e) Ticaret kanunu hakkında umumî bilgi, çek ve senet hakkında mevzuat
- f) Hukuk usulü muhakematı, icra ve iflâs kanunu hakkında olacaktır.

İmtihan neticesi namzetlere bildirilecektir. Namzet, kabul komitesi tarafından kabul edilmemiş veya imtihanda muvaffak olmamış ise şeraiti mezkûreye tevfikân kabul komitesince müsaade edildiği takdirde, imtihanı tekrar edebilecektir. İlk senelet için imtihanın daha hafif olup olmayacağına yemin muhasepler odası karar verecektir. Yukarıda arzolunan şartlar, ehemmiyetli ve karışık sınaî antrprizleri ve sınaî ve ticarî şubeleri olan Bankaların teftişi için lüzumu olan bilgilere malik mürakipler içindir.

Yeminli muhasiplik için lâzım olan evsafı haiz olduğunu şimdiye kadar olan işle isbat ettiği takdirde seneye geçmiyecek bir müddet için imtihan vermeden de yeminli muhasip tayini caiz olabilir. Bu gibi tayinler ancak yeminli muhasepler odasının alâkadar kabul ve imtihan şubelerince teklif edildikleri takdirde vuku bulabilir. Kat'î tayinler bu gibi ahvalde müşavere hey'etinin inzımanı reyile Riyaset tarafından icra edilir. Mamafî bu teşkilât müteshassis yetiştirme müddetini 1 nihayet 2 seneden fazla uzatmamalıdır. İmtihan nizamnamesi altında arzolunan teklif mucibince yeminli muhasepler odasına muayyen bir müddet için imtihanı kolaylaştırmak selâhiyetini vermek daha iyi olur.

Ek -1: Projenin Kapak Sayfası

Yeminli Muhasipler hakkında
Kanun Projesi
5.11.1935

Yazan
Dr. Max von der Porten

Ek-2: Yeminli Muhasiplik Kanun Projesinin Bakanlığa Sunuş Yazısı

Yüksek Vekâlet Makamına

Yeminli muhasipler hakkında, altı ilişigile beraber, kanun projesi bağılı olarak sunulmuştur.

Projeye umumî antrprizler ve idareler hakkında ahkâm zikredilmemiş olduğundan bu hususlarda ahkâm arzu edildiğı takdirde Yüksek emirlerine muntazırım.

Proje, yeminli muhasiplerin faaliyeti hakkında kanunen elzem olan ahkâmı ihtiva etmekte olduğü gibi, imtihanları, yeminleri hususunda da mühim ahkâmı muhtevindir. Yalnız yeminin tarzı icrası, sui istimaller hakkında ceza ve azil gibi şeylere dair, hukukun esasiye taalluk etmesi ve bunu da bir Türk kanunu şinasının yapması icabetmesi dolayisile, ahkâmı mahsusa dercedilmemiştir.

Bundan evvel Anonim, Limited, Komandit ve sermayesi Devlette bulunan şirketlerin bilânço ve kârü zarar hesabatının tarzı kontrolüne dair takdim edilen raporda mufassal malûmat, mevcut olduğundan, yeminli muhasiplerin mezkûr rehber sayesinde en mûlâk tüccari şirket hesabatını lâykile mürakabe edebileceklerini arz ve en derin saygılarımın kabulünü rica ederim.

Başmüşavir

V. der Porten

JEAN GUY DEGOS VEFAT ETTİ

Dünyaca tanınmış Türk dostu Fransız Muhasebe Tarihçisi Prof. Jean Guy Degos'un (1944 – 2017) vefatını teessürle öğrendik. Dünya Muhasebe Tarihi camiasının ve ailesinin başı sağ olsun.

Prof. Dr. Oktay Güvemli'nin notu:

2004 yılında Bordeaux'da yapılan aktivitede kendisini tanıdım. Bana Bordeaux'yu gezdirdi. Üç gün boyunca küçük arabasında şehirde üniversite aktivitelerin yapıldığı yerler arasında sürekli olarak onunla seyahat ettim.

Türkiye'den gelen bir profesöre özel ilgi göstermek istiyordu. Daha sonra Türkiye'de yaptığımız aktivitelerin hepsine katılıp bildiri sundu. Benim özel konuğum oldu. 2010 yılında bir olay yaşandı. Orta Afrika'da Fransız kültürüne bağlı ülkelerden birine gitmişti. Bir sabah kendisinden bir e-mail aldım. "*Pasaportum dahil her şeyim kayboldu.*" Sanırım otelde çalışanlardan biri almıştı. Ona İstanbul'a gelmesini söyledim ve geri kalanını çözeceğimi belirttim. Ama Fransız Konsoloslğu kanalıyla ülkesine döndü. Degos, son zamanlarda büyük annesinin bile 90 yaşına kadar yaşadığını, bütün ailesinin uzun ömürlü olduğunu söylüyordu. Kısa bir süre sonra kansere yakalandığını özel olarak bildirdi. Çalışmaları Akdeniz Muhasebe Kayıt Kültürü'ne yoğunlaşmıştı. Önemli bir araştırmacıydı. Nur içinde yatsın toprağı bol olsun.

(1 Şubat 1944 – 7 Haziran 2017)

T.C. SAYIŞTAY BAŞKANI SEYİT AHMET BAŞ MUFTAV'I ZİYARET ETTİ

T.C Sayıştay Başkanı Sayın Seyit Ahmet Baş 30 Nisan 2019 Salı günü MUFTAV kitaplığını ziyaret etti. Kitaplıkta ve MUFTAV müzesinde incelemelerde bulundu. Özellikle Cumhuriyetin ilk dönemine ait belgeleri inceledi. Prof. Dr. Oktay Güvemli MUFTAV'ın çalışmalarını hakkında bilgi verdi.

Sayın Seyit Ahmet Baş uzun bir süre Hesap Uzmanlığı görevinde bulunmuş, yurt dışında master yapmış Türk kayıt kültürünün tanınmış bir uzmanıdır. Bir süre önce KGK başkanlığında bulunmuş, daha sonra Maliye Bakanlığı Müsteşarlığı yapmıştır. 23.06.2016 tarihinden bu yana T.C. Sayıştay Başkanlığı yapmaktadır.

Sayın Seyit Ahmet Baş, MUFTAV'ın çalışmalarına uzun süreden beri ilgi göstermekte, katkıda bulunmakta ve yardımcı olmaktadır. Kendisine şükran borcumuz vardır...

**Prof. Dr. Güvemli
kartpostal koleksiyonunu
gösteriyor**

**Prof. Dr. Güvemli
MUFTAV'ın Müzesini
tanıtırken**

TÜRKİYE’NİN İLK MUHASEBE ve FİNANS TARİHİ KONGRESİ EKİM 2019’DA İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİNDE DÜZENLENİYOR

10-12 Ekim 2019 tarihleri arasında Malatya İnönü Üniversitesinde 1. Uluslararası Muhasebe ve Finans Tarihi Kongresi (ITCAFH) gerçekleşecektir.

İki yılda bir farklı bir üniversitenin ev sahipliğinde yapılacak olan Uluslararası Muhasebe ve Finans Tarihi Kongresinde (ITCAFH) Türkçe ve İngilizce olarak muhasebe ve finans tarihinin yanı sıra “İşletme Tarihi” konularında hazırlanmış bildiriler sunulacak ve dünyanın farklı yerlerinden davetli konuşmacıların katkılarıyla muhasebe ve finans tarihi alanına katkı sağlamayı hedefleyen akademik bir platform oluşturulacaktır.

Kongremizin bu yılki teması “1923'ten Günümüze” olarak belirlenmiştir. Kongre ile önde gelen akademisyenler, araştırmacılar ve araştırma bilim insanlarını bir araya getirmek ve onların deneyimlerini ve araştırmalarını paylaşmalarını sağlamak başlıca hedefimizdir.

Konferans bildirimlerini uluslararası bilimsel bir dergide özel bir sayı olarak yayınlamayı amaçlıyoruz. Gönderilen bildirimleri özetlerinin seçilmesi ve sunulan bildirimlerin kalitesinin korunması, Bilim Kurulunun sorumluluğu iken, editörlük faaliyeti özel olarak seçilmiş bir grup tarafından yapılacaktır.

Sayıştay, Kamu Gözetimi Kurumu (KGK) ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) destek ve himayeleri ile yapılacak olan kongremiz, aynı zamanda KGK tarafından da akredite edilmiştir.

İnönü Üniversitesinin ev sahipliğinde, Malatya'da, İnönü Üniversitesi Turgut Özal Kongre ve Kültür Merkezi'nde 10-12 Ekim 2019 tarihleri arasında düzenlenecek olan Uluslararası Muhasebe ve Finans Tarihi Kongresi (ITCAFH) Organizasyon Komitesi adına sizleri Türk Akademi Camiasında ilk defa düzenlenen bu güzide organizasyonda aramızda görmek bizleri mutlu edecektir.

Kongre web sayfası <http://itcafh2019.inonu.edu.tr>

**I. INTERNATIONAL TURKISH CONGRESS ON ACCOUNTING AND FINANCE HISTORY
“From 1923 to Present”**

**I. ULUSLARARASI TÜRKİYE MUHASEBE VE FİNANS TARİHİ KONGRESİ
“ 1923 ' TEN GÜNÜMÜZE”**

10-12 OCTOBER 2019 MALATYA/TURKEY

(10-12 EKİM 2019 MALATYA/TÜRKİYE)

<http://itcafh2019.inonu.edu.tr>

Sizleri 1. Uluslararası Türkiye Muhasebe ve Finans Tarihi Kongresi (ITCAFH)’ne davet etmekten mutluluk duyuyoruz. Kongremiz, 10-12 Ekim 2019 tarihleri arasında Malatya’da, İnönü Üniversitesi Turgut Özal Kongre ve Kültür Merkezi’nde düzenlenecektir.

Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. yılına yaklaşılırken 2019, 2021, 2023 ve sonrası için iki yılda bir düzenlenmesi planlanan organizasyonunu bir üniversite ile birlikte Oktay Güvemli Muhasebe ve Finans Tarihi Vakfı’nın üstlenmektedir. İlki Malatya’da, İnönü Üniversitesi’nde yapılacak olan Kongrenin konusu “**1923’ten Günümüze**” olarak belirlenmiştir. Kongre ile önde gelen akademisyenler, araştırmacılar ve araştırma bilim insanlarını bir araya getirmek ve onların deneyimlerini ve araştırmalarını paylaşmaları hedeflenmektedir.

Konferans bildirimlerini uluslararası bilimsel dergide özel bir sayı olarak yayınlamayı amaçlıyoruz. Gönderilen bildirimleri özetlerinin seçilmesi ve sunulan bildirimlerin kalitesinin korunması, Bilim Kurulunun sorumluluğu iken, editörlük faaliyeti özel olarak seçilmiş grup tarafından yapılacaktır.

Sayıştay, Kamu Gözetimi Kurumu ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın destek ve himayeleri ile yapılacak olan kongremize sizlerin de maddi ve manevi olarak destek vereceğini umut ediyor, siz değerli bilim insanları, uygulamacı ve araştırmacıları Malatya’dan ağırlamaktan onur duyuyoruz.

İnönü Üniversitesi Turgut Özal Kongre ve Kültür Merkezi Ana Salon

Saygılarımla,
Prof. Dr. Recep KARABULUT
İnönü Üniversitesi
İİBF Dekanı

İNÖNÜ
ÜNİVERSİTESİ

MUETAV
MIDDLE EAST TECHNICAL UNIVERSITY

10/12
EKİM
2019
MALATYA

Uluslararası
Türkiye
Muhasebe ve
Finans Tarihi Kongresi
"1923'ten Günümüze"

ÖNEMLİ TARİHLER

Bildiri Özetlerinin Son Gönderim Tarihi

1 Ağustos 2019

Tam Metin Son Gönderme Tarihi

1 Eylül 2019

Kongre Tarihi

10 - 12 Ekim 2019

KONU BAŞLIKLARI

- Muhasebe Eğitimi
- Devlet Muhasebe Sistemi
- Mali Yasa ve Uygulamalarının Muhasebeye Etkileri
- Devrim Yasaları ve Uygulamalarının Muhasebeye Etkileri
- Muhasebeyle İlgili Kurum ve Kuruluşlar
- Muhasebe ve Finans Uygulama ve Eğitimine Öncülük Eden Bilim İnsanları
- Osmanlıdan Cumhuriyete Miras Kurum ve Uygulamaları
- Planlı Dönemde Muhasebe Uygulamaları
- İktisadi Devlet Teşekküllerinin Muhasebe Uygulamalarına Etkisi
- Türk Muhasebe-Finans Eğitim ve Uygulamalarına Etki Eden Yabancı Bilim İnsanları
- Cumhuriyet Döneminde Finansal Kurumlar
- Ticari Kurumların Muhasebe ve Finans Uygulamalarına Etkisi
- Mesleki Organizasyonların Muhasebe ve Finans Uygulamalarına Etkisi
- Cumhuriyet Döneminde Muhasebe Denetimi Uygulamaları

Ayrıntılı Bilgi, Başvuru ve Kayıt

web: itcafh2019.inonu.edu.tr / e-posta: itcafh2019@gmail.com

**İnönü Üniversitesi Turgut Özal Kongre ve Kültür Merkezi
Malatya/TÜRKİYE**

XV. DÜNYA MUHASEBE TARİHÇİLERİ KONGRESİ - WCAH 2020

28 Haziran – 1 Temmuz 2020 tarihleri arasında Saint Petersburg’da (Rusya) yapılacaktır. Daha fazla bilgi için lütfen kongre web sayfasına bakınız.

Web adresi şudur; <http://www.wcah2020.org/>

Türk akademisyenler ve muhasebe uygulamacılarının 20’den fazla bildiri ile 60 kişilik bir grup halinde kongreye katılması planlanmaktadır.

TÜRMOB’un otuzuncu yıl dolayısı ile muhasebe odalarının kongreye özel ilgi göstermeleri beklenmektedir.

Türkiye’den St. Petersburg’a gidecek gruplar için özel hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır.

Bildiri hazırlayanların MUFTAV’da Çağla Çetinkaya ile irtibata geçmeleri gerekmektedir.

İLETİŞİM BİLGİLERİ: 0 212 248 19 36 – oktay_guvemli@yahoo.co.uk

MUFTAV BAŞKANI SAKARYA SMMM ODASINI ZİYARET ETTİ

MUFTAV Başkanı Prof. Oktay Güvemli, Sakarya SMMM Odasını 2 Mart 2019 tarihinde ziyaret etti. Ve oda kitaplığında adına açılan muhasebe tarihi köşesinde incelemelerde bulundu.

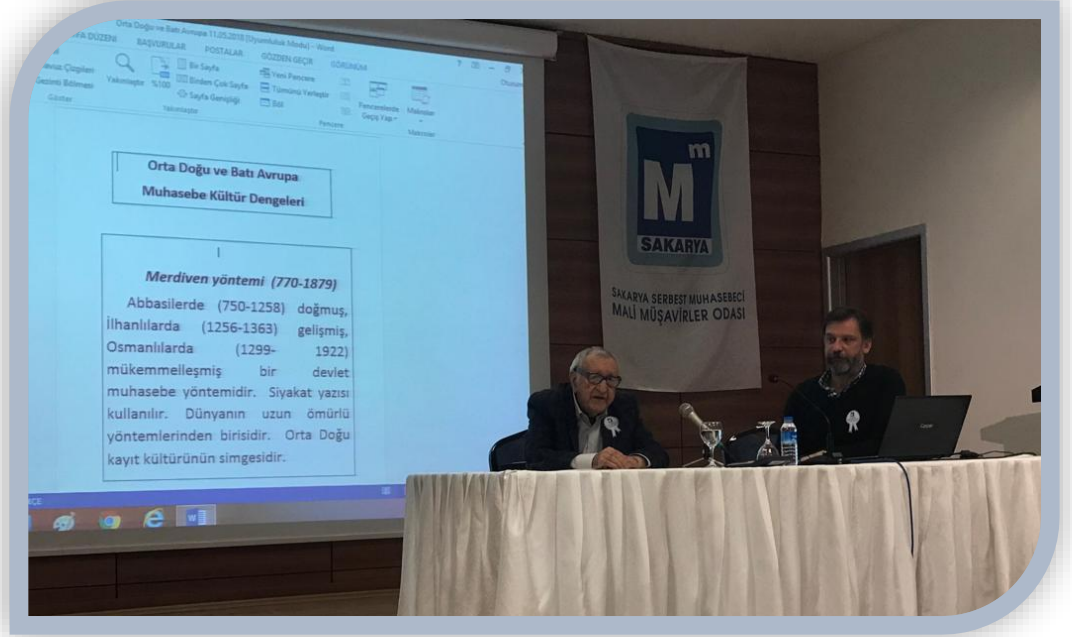
Sakarya SMMM Odası üyeleri ve Sakarya Üniversitesi öğrencilerine muhasebe tarihi ile ilgili konferans verdi.

Aynı gün akşamı, Muhasebe Haftası dolayısı ile Sakarya muhasebecilerinin yemeğine de katılan Prof. Dr. Oktay Güvemli'nin öğleden sonra saati 14-16 arasında devam eden konferansı ve söyleşisinin ana başlıkları şu şekilde idi.

- Orta Doğu muhasebe kayıt kültürü - XIV. yüzyıl,
- Akdeniz ticareti ve çift yanlı kayıt kültürünün doğuşu XIV. yüzyılın ilk yarısı.
- Okyanus ticareti ve çift yanlı kayıt yönteminin ticaret hukuku içinde disipline olması – XVI yüz yıl ve XVII. yüzyılın ilk yarısı
- Cumhuriyet'in ilk döneminde (1923-1950), Türkiye'de muhasebe düşüncesinin üç kanaldan gelişim süreci:
 - a) Vergi hukuku, denetim ve muhasebe.
 - b) İktisadi devlet teşekkülleri deneyimi ve tek tip mali tablo ve maliyet muhasebesi denemeleri...
 - c) Muhasebe düşüncesinin akademik dünyada gelişmesi: ticaret liseleri, İktisat Fakültesi, Yüksek İktisat ve Ticaret Okulları (İstanbul, İzmir). Ve muhasebe akademisyenleri...

**Prof. Dr. Oktay
Güvemli konferans
verirken**

**SMMM Odası Başkanı
Ertuğrul Kocacık Prof. Dr.
Oktay Güvemli'ye ödülünü
takdim ederken**

MUFTAV BAŞKANI PROF. GÜVEMLİ SAKARYA ÜNİVERSİTESİ İŞLETME FAKÜLTESİNİ ZİYARET ETTİ

2 Mart 2019 günü MUFTAV Başkanı Prof. Dr. Oktay Güvemli Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi dekanı Prof. Dr. Ahmet Vecdi Can'ı ziyaret etti.

Fakülte de öğretim üyeleri ile muhasebe eğitimi üzerine sohbet eden Prof. Güvemli, günümüz muhasebe eğitiminin sorunları ile ilgili görüş alışverişinde bulundu. Ve öğrenciler ile sohbet etme fırsatı buldu. İşletme Fakültesi öğretim üyeleri kitaplarını MUFTAV kitaplığına bağışladılar.

İşletme Fakültesi ziyareti

2. İŞLETME TARİHİ KONFERANSI YAPILDI

Marmara Üniversitesi tarafından düzenlenen 2.İşletme Tarihi Konferansı 21 Mart 2019 tarihinde, Sultanahmet'te Marmara Üniversitesi eski rektörlük binasında yapıldı.

Konferans İşletme Fakültesi dekanı Prof. Dr. Nuran Cömert'in katkıları, Prof. Dr. Refika Bakoğlu, Prof. Dr. Sahavet Gürdal ve Prof. Dr. Mehmet Özkan tarafından organize edildi.

İstanbul İktisat Fakültesi emekli öğretim üyelerinin katılım ve destekleri ile organize edilen konferansta yirmi altı bildiri sunuldu.

Yaklaşık yüz katılımcı ile organize edilen konferansta MUFTAV başkanı Prof. Dr. Oktay Güvemli *Adım Adım Hamidiye Ticaret Mektebi'ne (1840-1883)* adını taşıyan bir bildiri sundu.

Prof. Dr. Oktay Güvemli sunumunu yaparken

Prof. Dr. Oktay Güvemli diğer değerli akademisyenler ödül alırken

T.C. SAYIŞTAY BAŞKANLIĞI İSTANBUL MALTEPE ÜNİVERSİTESİ İLE BİRLİKTE DENETİMİN KATMA DEĞERİ KONULU BİR SEMPOZYUM DÜZENLEDİ

T.C. Sayıştay Başkanlığının 18 Nisan 2019 tarihinde düzenlediği sempozyuma Çin, Sırbistan, Maldiv, Azerbaycan gibi ülkelerin Sayıştaylarının üst düzey yetkilileri katıldı. Konu, denetleme literatüründe yeni ele alınan konulardan biri idi. Konuşmacılar denetlemenin katma değerinin hesaplanmasının güçlüğü üzerinde durdular. Ve hesaplamanın güçlüğü anlattılar.

MUFTAV başkanı, Prof. Oktay Güvemli sempozyumun açılışında, Atatürk'ün kurduğu İktisadi Devlet Teşekküllerinin denetimi için 1938'de kurulan Murakabe Heyetinin denetim faaliyetlerini anlattı. Bu kurum, 1964'de Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu olmuş, 2010 yılında da T.C. Sayıştay Başkanlığına katılmıştı.

*Sayıştay Başkan'ı sempozyum
açılış konuşmasını yapıyor*

Oktay Güvemli bildirisini sunuyor

38. TÜRKİYE MUHASEBE EĞİTİMİ SEMPOZYUMU YAPILDI

38. Sempozyum, İstanbul Üniversitesi Muhasebe Enstitüsü tarafından 19-23 Nisan 2019 tarihlerinde Denizli Pamukkale’de düzenlendi. Konferans başkanlığını Prof. Dr. Fatih Yılmaz yaptı. Açılış konuşması Enstitü müdürü Prof. Dr. Göksel Yücel tarafından yapıldı. 250 Dolayında akademisyen ve uygulayıcının katıldığı sempozyum, bu sempozyumun kurucusu olan Prof. Dr. Mustafa A. Aysan’ın bildirisi ile açıldı. 20 Nisan günü *Kırk yılın muhasebesi*, 21 Nisan günü *Bugünümüz*, 22 Nisan günü de *Hayallerimiz* başlığı altında organize edilmişti. Bu ara başlıkların konulmasının nedeni 1979 yılında yapılan ilk sempozyumdan sonra kırk yıl geçmiş olması idi.

MUFTAV başkanı Prof. Dr. Oktay Güvemli, Orta Doğu ve Batı Avrupa Muhasebelerinde 1300-1650 yılları arasındaki gelişmeleri konu alan bir bildiri sundu.

Bir yıl sonraki sempozyumun Prof. Dr. Durmuş Acar başkanlığında Burdur- Mehmet Akif Ersoy üniversitesi tarafından yapılmasına karar verildi.

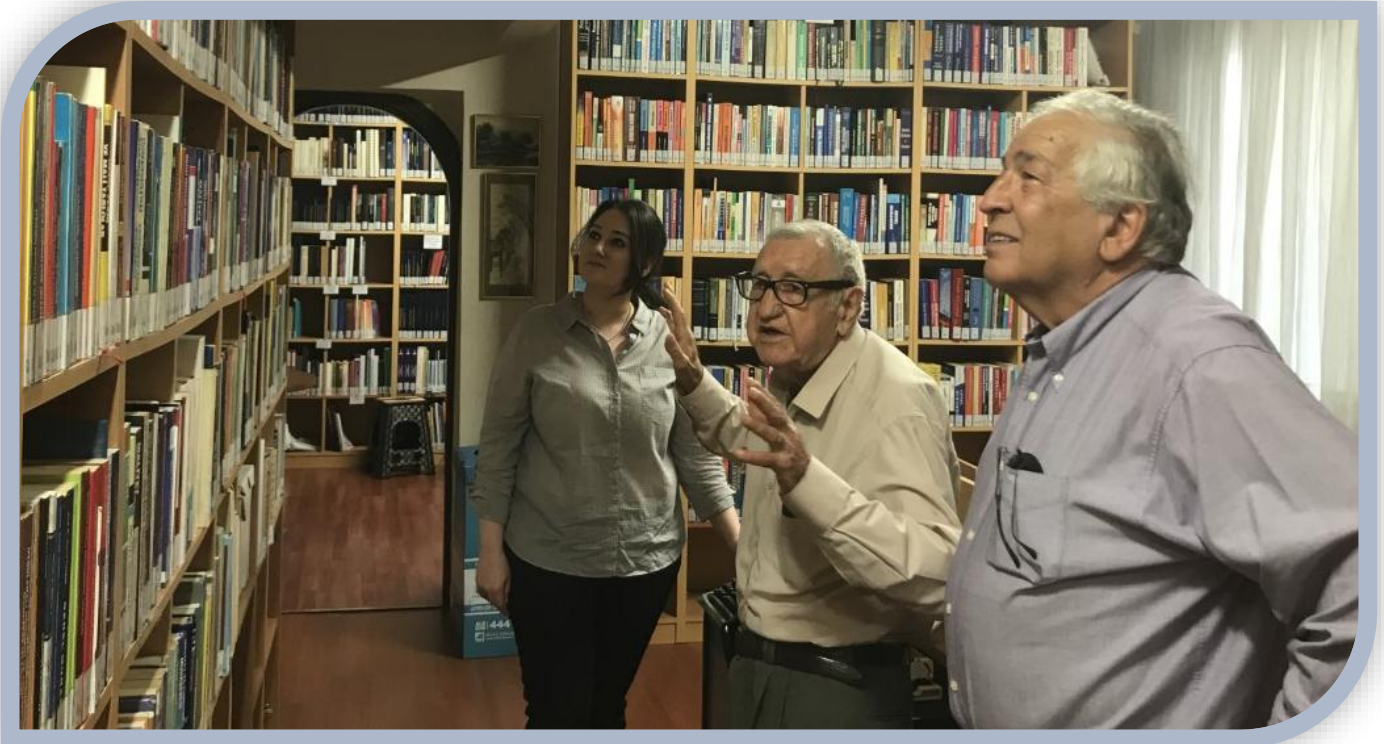
Sempozyumu organize eden Enstitü Müdürü Prof. Göksel Yücel, Prof. O. Güvemli ve Sabri Tümer, Prof. Dr. Mustafa A. Aysan ile birlikte

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İŞLETME FAKÜLTESİ ÖĞRETİM ÜYELERİNDEN PROF. DR. GÖKSEL YÜCEL VE DOÇ. DR. BURCU ADİLOĞLU MUFTAV KİTAPLIĞINI VE MÜZESİNİ ZİYARET ETTİLER

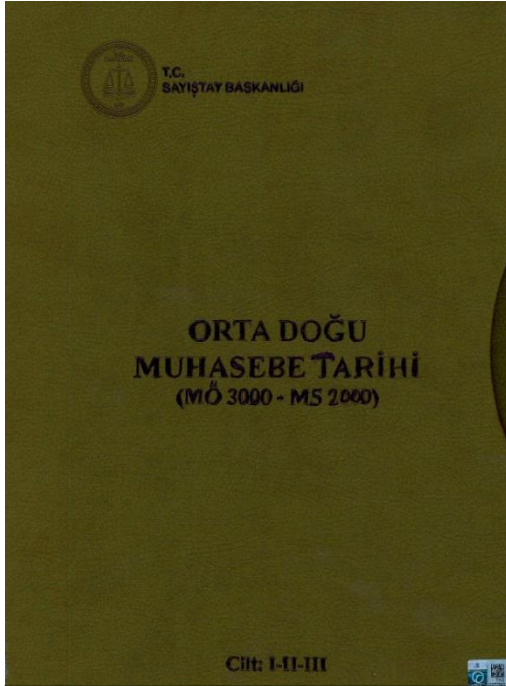
25 Haziran 2019 Salı günü, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Göksel Yücel ve Doç. Dr. Burcu Adiloğlu MUFTAV kitaplığını ziyaret ederek incelemelerde bulundular ve MUFTAV başkanı Prof. Dr. Oktay Güvemli'den bilgi aldılar. Özellikle MUFTAV muhasebe müzesine inceleme yapan konuklar, muhasebe tarihinin canlı tutulabilmesi ve geliştirilebilmesi için yapılması gereken aktiviteler üzerinde görüş alış verişinde bulundular.

Muhasebe terminolojisi üzerinde çalışmalarını olan ve muhasebe tarihi ile yakından ilgilenen Prof. Yücel ve Doç. Adiloğlu, 2020 yılında St. Petersburg'da yapılacak Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresine katılmak için yapılmakta olan çalışmalar hakkında Prof. Güvemli'den bilgi aldılar.

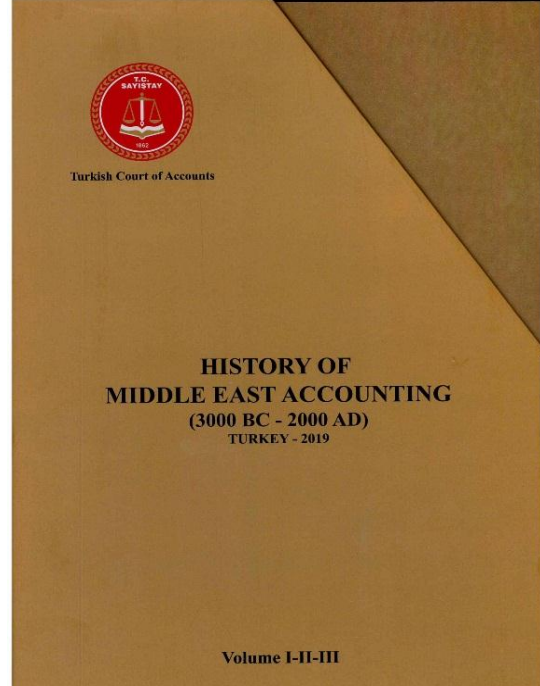

CUMHURİYET’İN 100. YILINDA MUFTAV’IN YENİ YAYINLARI

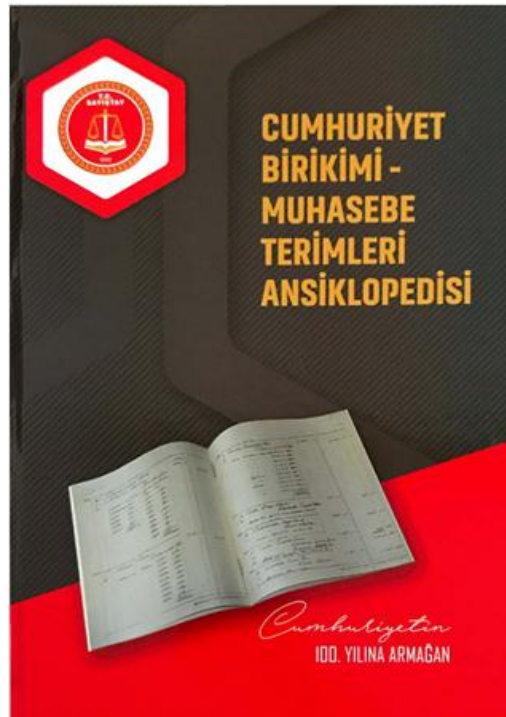
**Orta Doğu ve Muhasebe Tarihi (MÖ
3000 – MS 2000)**

Başak Matbaa Yayın, İstanbul, 2018
Cilt I – Cilt II – Cilt III

**History of Middle East Accounting
(3000 BC – 2000 AD)**

T.C. Sayıştay Başkanlığı, Ankara, 2019
Volume I – Volume II – Volume III

**Cumhuriyet Birikimi- Muhasebe
Terimleri Ansiklopedisi**

T.C. Sayıştay Başkanlığı, Ankara, 2019

YAYIN POLİTİKASI İLKELERİ

1)Yayın Politikası:

Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırma Dergisi EBSCOHOST' un BUSINESS SOURCE COMPLETE veri tabanında yer almaktadır. Dergimizin diğer yerli ve yabancı veri tabanların da yer alabilmesi ve daha fazla okunan atıf alan bir dergi haline gelebilmesi için yayın kurulumuzca aşağıda verilen kuralların uygulanması yönünde karar alınmıştır.

Bu çerçevede yayın kurulumuz, dergiye gelen yazılar için;

- Yayınlamama,
- Düzeltme yapılması için yazarlara geri gönderme,
- Hakem değerlendirme sürecini başlatma seçeneklerini değerlendirir.

Hakem değerlendirme sürecinde gelen yazılar en az iki farklı hakem tarafından değerlendirilir.

Hakemlere gönderilen yazılarda, yazar adı ve kurum bilgisi yer almamakta, yazarlar hakemleri, hakemler de hakemlik sürecinde inceledikleri yazının yazarlarını bilmemektedirler.

Hakem değerlendirme sürecinde hakemler kendilerine gönderilen yazı ile ilgili hakem değerlendirme formunun yazı kendilerine ulaştıktan sonra en geç 20-25 gün içerisinde dergi yayın kuruluna ulaştırırlar.

Dergi yayın kurulu hakem değerlendirmesinden gelen yazıları gerekirse düzeltme yapmaları için yazarlara gönderir. Yazarlar gerekli düzeltmeleri yaparak yazıyı dergiye tekrar yolladıkların da gerekirse yayın kurulu tekrar hakem süreci işletilebilir.

2) Yazım Kuralları:

1. Ana başlık büyük harf, 16 punto, bold ve sağa yaslı. Makalenin adı Türkçe ve İngilizce verilir.
2. Başlığın alt tarafında yazarın İsim, unvan ve kurum bilgileri yazılmalıdır. Boyut 14 punto, yazar ismi ve unvanı bold olmalıdır.
3. İkinci bir yazar varsa aradaki boşluk tek aralıklı olmalıdır.
4. Makalenin hemen başına Türkçe ve İngilizce “öz (abstract)” yer alır. Öz, 100-200 sözcükten oluşur. ÖZ büyük, 11 punto ve bold olmalıdır.

5. Öz'ün altına Anahtar Sözcükler 11 punto olarak yazılmalı. Türkçe “öz” ün altında yazı hangi konuları içeriyorsa onlara ilişkin Türkçe “anahtar sözcük” ler belirtirler. Anahtar sözcükler bir tane olabileceği gibi beş, altı tane de olabilir.
6. Yazılar 1,15 satır aralıklı “Times New Roman” olarak yazılmalı ve 12 punto olmalı.
7. Giriş ve sonuç bölümleri de dahil olmak üzere yazının tüm ana başlıkları numaralandırılmalı büyük harf, 12 punto ve bold olmalı.
8. Birinci alt başlıkların sadece ilk harfleri büyük yazılmalı, 12 punto ve bold olmalı.
9. İkinci alt başlıkların sadece ilk harfleri büyük yazılmalı, 12 punto ve italik olmalı.
10. Metin içi tablo ve şekiller numaralandırılmalı ve nesnenin üzerinde ortalanmış şekilde konumlandırılmalıdır.
11. Tablo ve şekillerin açıklaması ve kaynağı 11 punto olmalıdır.
12. Kaynaklar ve Ekler büyük harf, 12 punto ve bold olmalı.
13. Sayfa sağ, sol üst taraftan 2,5 cm alt taraftan 2,5 cm boşluk bırakacak şekilde ayarlanmalıdır.
14. Alıntılar metin içerisinde gösterilmelidir. Metin içindeki alıntılar, araç içinde (yazarın/yazarların soyadı, kaynağın basım yılı: ilgili sayfa numarası sırasını izleyerek) verilmeli ve yararlanılan kaynakları eksiksiz ve tam künyesiyle içeren kaynakça listesi, metin sonunda, APA sistemine uygun olarak gösterilmelidir.